

2016

**ROCZNIK
KULTURY
POLSKIEJ**

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

2016

**ROCZNIK
KULTURY
POLSKIEJ**

Warszawa 2016

	WSTĘP, prof. Piotr Glišński, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego	5
	OD WYDAWCY, dr Mateusz Werner, Wicedyrektor NCK	6
1.	DZIEDZINY KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO	9
	• ARCHIWA PAŃSTWOWE (oprac. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych)	10
	• BIBLIOTEKI (oprac. Biblioteka Narodowa)	19
	• DOMY KULTURY*	31
	• KINEMATOGRAFIA (oprac. Polski Instytut Sztuki Filmowej)	42
	• MUZEA (oprac. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów)	51
	• MUZYKA (oprac. Instytut Muzyki i Tańca)	57
	• PRODUKCJA WYDAWNICZA (oprac. Biblioteka Narodowa)	66
	• PROMOCJA POLSKIEJ KULTURY ZA GRANICĄ – PORTAL CULTURE.PL (oprac. Instytut Adama Mickiewicza)	76
	• RYNEK KSIĄŻKI (oprac. Instytut Książki)	83
	• SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE (oprac. Centrum Edukacji Artystycznej)	93
	• TANIEC (oprac. Instytut Muzyki i Tańca)	101
	• TEATR (oprac. Instytut Teatralny)	107
	• ZABYTKI (oprac. Narodowy Instytut Dziedzictwa)	116
2.	FINANSOWANIE I EKONOMIA KULTURY	133
	• WYDATKI MKiDN NA KULTURĘ (oprac. Departament Mecenatu Państwa MKiDN)	134
	• FINANSOWANIE KULTURY PRZEZ SAMORZĄDY*	142
	• SEKTOR KULTURY – ZATRUDNIENIE I PRODUKCJA*	155
3.	MEDIA PUBLICZNE	165
	• TELEWIZJA POLSKA (oprac. Telewizja Polska)	166
	• POLSKIE RADIO (oprac. Polskie Radio)	174

4.	UCZESTNICTWO W KULTURZE	185
	• CZYTELNICTWO (oprac. Biblioteka Narodowa)	186
	• FORMY AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ*	198
	• PAMIĘĆ ZBIOROWA*	207
	• WYKORZYSTANIE INTERNETU DO CELÓW KULTURALNYCH*	216
5.	VARIA	227
	• O RZECE WIŚLE	229
	• O MURALACH	231
	• O GRACH WIDEO	234
	• O FESTIWALACH	238
	• O GALERIACH SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ	241
	• O MIĘDZYNARODOWYM KONKURSIE PIANISTYCZNYM IM. FRYDERYKA CHOPINA (oprac. Narodowy Instytut Fryderyka Chopina)	243
6.	DODATEK	249
	• POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE ZA GRANICĄ	250
	• RESTYTUCJA DÓBR KULTURY	267
	• MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ	275

Szanowni Państwo,

„Rocznik kultury polskiej”, którego pierwszą edycję mają Państwo w ręku, jest opisem rzeczywistości kulturalnej w Polsce, w sposób przystępny i kompetentny dostarcza wiedzę o instytucjach i najważniejszych wydarzeniach we wszystkich dziedzinach kultury i sztuki. Czytelnik znajdzie w nim dane na temat projektów finansowanych przez MKiDN, działań wspieranych przez samorządy lokalne oraz dotyczące promocji polskiej kultury za granicą w ujęciu pokazującym nie tylko najnowsze wskaźniki z lat 2015–2016, ale także tendencje wynikające z długotrwałych procesów.

Dane statystyczne, trendy i korelacje opisane w „Roczniku” są podstawowym narzędziem pracy dla każdego, kto przy podejmowaniu decyzji kieruje się rzetelną wiedzą, opartą o badania i dlatego jestem przekonany, że publikacja niniejsza stanie się codziennym źródłem informacji m.in. dla menadżerów i animatorów kultury, urzędników i przedsiębiorców. „Rocznik kultury polskiej” dostępny jest w wersji drukowanej i elektronicznej. Edycja w języku angielskim z pewnością będzie przydatna zagranicznym odbiorcom. To „niezbędnik” dla każdego, kto o polskiej kulturze chce wiedzieć więcej.

Prof. dr hab. Piotr Gliński
Wicepremier, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Od Wydawcy

Oddajemy w Państwa ręce pierwszy numer „Rocznika Kultury Polskiej”. Jest to publikacja, która wyrosła z przekonania, że można promować polską kulturę, jednocześnie rzetelnie przekazując najnowsze dane na jej temat. Badania o kulturze w naszym kraju owocują wprawdzie dużą liczbą wartościowych publikacji, ale ujmują one temat jedynie częściowo. Trudno natomiast znaleźć wśród nich wysokiej jakości monograficzne ujęcie współczesnej polskiej kultury, które pozwala na porównanie ze sobą kolejnych lat. Dlatego postanowiliśmy stworzyć „Rocznik Kultury Polskiej” – wydawnictwo, które łączy skrupulatną i fachową prezentację danych z przystępnością języka, syntetycznym ujęciem i bogatą szatą graficzną.

„Rocznik” powstał z myślą o szerokim gronie odbiorców: przedstawicielach zagranicznych organizacji, którzy pragną nawiązać współpracę z instytucjami w Polsce, ale także osobach związanych z tworzeniem polityki kulturalnej na różnych szczeblach – a więc również urzędnikach i pracownikach instytucji, którzy podejmując decyzje powinni uwzględnić aktualną sytuację w kulturze; przedstawicielach polskich firm, które chcą zacząć działać w danym obszarze kultury; jak też badaczach szukających informacji o instytucjach polskiej kultury i zagadnieniach związanych z ich działalnością. „Rocznik” ma za zadanie ułatwić orientację w trendach poszczególnych dziedzin polskiej kultury i wprowadzić w obszary, które Czytelnik będzie mógł następnie odkrywać według własnych potrzeb.

By sprostać temu wyzwaniu, do współpracy zaprosiliśmy polskie instytucje zajmujące się poszczególnymi dziedzinami kultury. Stworzyliśmy w ten sposób zespół ekspertów, który korzystając z danych wytworzonych na potrzeby własnych instytucji zebrał i opracował informacje, które składają się na niniejszy „Rocznik”. Czytelnik może mieć zatem pewność, że to, co znajduje się w publikacji jest wiedzą przekazaną przez specjalistów w danej dziedzinie.

Układ tematyczny „Rocznika” stanowi odbicie podziału zadań w zakresie badań kultury wśród instytucji, dla których organizatorem jest MKiDN. Rozdział „Dziedziny kultury i dziedzictwa narodowego” został napisany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, Bibliotekę Narodową, Polski Instytut Sztuki Filmowej, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Instytut Muzyki i Tańca, Instytut Książki, Instytut Teatralny i Narodowy Instytut Dziedzictwa. Część dotycząca mediów publicznych to wspólne dzieło Polskiego Radia i Telewizji Polskiej. O finansowaniu kultury przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego napisał Departament

Mecenatu Państwa MKiDN, o edukacji artystycznej – Centrum Edukacji Artystycznej, natomiast o Polsce na arenie międzynarodowej – Instytut Adama Mickiewicza. Rocznik uzupełniony został o analizy Działu ds. Badań Narodowego Centrum Kultury, wykonane na podstawie własnych i zewnętrznych danych, a także o część „Varia”, w której zgromadziliśmy kilka najciekawszych polskich raportów opublikowanych w tym roku, oraz tekst Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina o Międzynarodowym Konkursie Pianistycznym im. Fryderyka Chopina.

Mamy nadzieję, że z biegiem czasu publikacja, którą Czytelnik trzyma w ręce, będzie w kolejnych latach coraz lepiej odzwierciedlać aktualny stan polskiej kultury oraz stanie się przyczynkiem do współpracy w ramach sektora kultury, jak również nawiązania relacji międzysektorowych, w tym na szczeblu międzynarodowym. Jestem przekonany, że „Rocznik Kultury Polskiej” to wydawnictwo potrzebne, które na stałe zagości w podręcznej bibliotece wszystkich, dla których polska kultura jest ważna.

dr Mateusz Werner
Wicedyrektor NCK
Ds. Badań i Strategii Kultury

1.

**DZIEDZINY
KULTURY
I DZIEDZICTWA
NARODOWEGO**

ARCHIWA PAŃSTWOWE

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

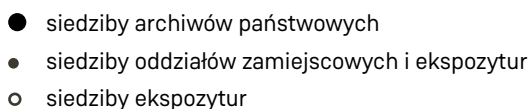
Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, który jest centralnym organem administracji rządowej w sprawach państwowego zasobu archiwalnego.

Archiwa państwowe działają na podstawie Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2016 r., poz. 1506).

Do ustawowych zadań archiwów państwowych należą:

- kształtowanie i nadzór nad państwowym zasobem archiwalnym,
- gromadzenie, przechowywanie i zabezpieczanie materiałów archiwalnych,
- ewidencjonowanie i opracowywanie materiałów archiwalnych,
- udostępnianie materiałów archiwalnych,
- urzędowe potwierdzanie treści przechowywanych materiałów archiwalnych,
- prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych,
- prowadzenie działalności informacyjnej i popularyzatorskiej na temat materiałów archiwalnych i archiwów,
- prowadzenie spraw dotyczących przechowywania dokumentacji o czasowym okresie przechowywania w zakresie ustalonym ustawą archiwalną.

Oprócz działalności podstawowej archiwa państwowe wykonują usługi archiwalne w zakresie wyszukiwania informacji i danych zawartych w materiałach archiwalnych, sporządzania wyciągów, wypisów, odpisów albo odwzorowań wizualnych bądź dźwiękowych materiałów archiwalnych, przetwarzania

informacji i danych zawartych w materiałach archiwalnych oraz konserwacji materiałów archiwalnych.

Misją archiwów państwowych, wyrażoną w Strategii Archiwów Państwowych na lata 2010–2020, jest trwale zachowanie świadectw przeszłości i zapewnienie powszechnego dostępu do nich w celu wspierania rozwoju państwa i społeczeństwa obywatelskiego.

Sieć archiwów państwowych tworzą 3 archiwa o charakterze centralnym:

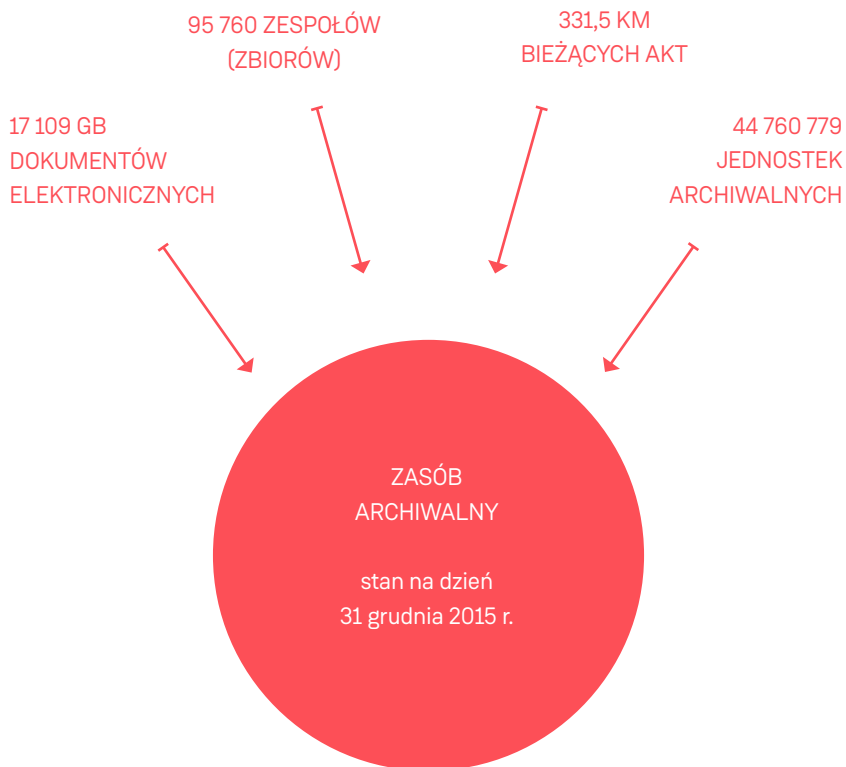
- [Archiwum Główne Akt Dawnych](#), przechowujące akta władz centralnych i archiwa rodowe powstałe do 1918 r.,
- [Archiwum Akt Nowych](#), gromadzące akta wytworzone po 1918 r. przez władze centralne, instytucje i stowarzyszenia o charakterze ogólnopolskim, a także spuścizny po wybitnych działaczach politycznych i społecznych,
- [Narodowe Archiwum Cyfrowe](#), przechowujące dokumentację foto- i fonograficzną oraz filmową powstałą od początków XX w. oraz 30 archiwów wraz z ich 40 oddziałami zamiejscowymi (w tym Archiwum Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku) i 5 ekspozyturami, których właściwość miejscowa ma zasięg regionalny. Przechowują one archiwalia wytworzone przez lokalne władze i urzędy państwowe, instytucje wymiaru sprawiedliwości, władze i instytucje samorządowe, instytucje i organizacje oświatowe, wyznaniowe oraz społeczne, przedsiębiorstwa przemysłowe i instytucje gospodarcze, archiwa rodzin i majątków ziemskich, a także spuścizny osób prywatnych.

ZASÓB ARCHIWALNY

Zasób archiwalny, zgromadzony w archiwach państwowych, na który składa się dokumentacja aktowa, dokumenty pergaminowe i papierowe, dokumentacja techniczna, kartograficzna i fotograficzna, filmy, nagrania dźwiękowe, pieczęcie, a także materiały ulotne, według stanu na dzień 31 grudnia 2015 r. obejmował ogółem 95 760 zespołów i zbiorów archiwalnych, 44 760 779 jednostek archiwalnych, 331 453,57 metrów bieżących, 50 254 dokumentów elektronicznych i 137 687 plików o łącznej objętości 17 108,95 GB.

Szczegółowe informacje o narodowym zasobie archiwalnym przechowywanym w poszczególnych archiwach państwowych zawierają bazy danych SEZAM i ZoSIA (wyszukiwarka dostępna on-line za pośrednictwem strony www.archiwa.gov.pl).

Ponadto ponad 551 km bieżących materiałów archiwalnych znajduje się w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych,

Źródło: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2015 r.

w których postępowanie z dokumentacją podlega nadzorowi archiwów państwowych.

Z każdym rokiem archiwa państwowe przejmują coraz więcej dokumentacji w postaci elektronicznej. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, uruchomiono projekt Archiwum Dokumentów Elektronicznych (ADE) w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa. ADE to system teleinformatyczny, który umożliwi przejmowanie oraz przechowywanie i udostępnianie przez archiwa państwowe materiałów archiwalnych wytworzonych w postaci elektronicznej głównie przez podmioty administracji publicznej.

Wśród cennych dokumentów znajdujących się w zasobach archiwalnych należy wymienić Konstytucję 3 maja, której przyznano Znak Dziedzictwa Europejskiego. Znajduje się ona także wśród zabytków wpisanych na Polską Listę Krajową Programu UNESCO Pamięć Świata wraz

z dokumentem lokacyjnym miasta Krakowa z 5 czerwca 1257 r., aktami Organizacji Narodowej Powstania Styczniowego (1863–1864) oraz Memoriałem Ignacego Jana Paderewskiego do prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona z 17 stycznia 1917 r. W II edycji Polska Lista Krajowa Programu UNESCO Pamięć Świata została poszerzona o kolejne bezcenne dokumenty, w tym przechowywane w archiwach państwowych: Akt erekcyjny Związku Pruskiego w zbiorach Archiwum Państwowego w Toruniu, Statut Łaskiego w zbiorach AGAD oraz Dokument Zbiluta z 1153 r. przechowywany m.in. w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Na Światowej Liście Programu UNESCO Pamięć Świata (*Memory of the World*) znalazły się m.in.: Akt Konfederacji Generalnej Warszawskiej z 1573 roku, Archiwum Biura Odbudowy Stolicy, akta i biblioteka Braci Czeskich oraz traktaty pokojowe zawarte od II połowy XV do końca XVIII w. między Królestwem Polskim i Cesarstwem Tureckim (więcej na stronie pamiecpolski.archiwa.gov.pl).

KORZYSTANIE Z ZASOBU ARCHIWALNEGO

Archiwa państwowe udostępniają zgromadzone materiały archiwalne w sposób bezpośredni – poprzez umożliwianie osobom zainteresowanym osobistego zapoznania się z treścią tych materiałów w siedzibie archiwum, a także pośrednio, podejmując na zlecenie użytkowników, w trybie odpłatnych usług, poszukiwania określonych informacji lub dokumentów oraz sporządzając reprodukcje z własnego zasobu. W 2015 r. prawie 29 000 osób prowadziło badania w czytelniach archiwów państwowych. Podczas blisko 86 000 wizyt skorzystano z ok. 823 000 jednostek. Archiwa państwowe zrealizowały także 67 000 kwerend.

UDOSTĘPNIANIE ZASOBU ARCHIWALNEGO W 2015 R.*			
UDOSTĘPNIANIE BEZPOŚREDNIE (W CZYTELNIACH)			UDOSTĘPNIANIE POŚREDNIE
OSOBY	ODWIEDZINY	UDOSTĘPNIONE JEDNOSTKI	KWERENDY
28 737	85 827	823 354	67 003

Źródło: sprawozdania statystyczne KN-1 – działalność archiwalna według stanu na dzień 31 grudnia 2015 r.

Szacuje się, że w skali całej sieci archiwalnej największy odsetek użytkowników stanowią osoby prowadzące badania naukowe. Drugą pod względem liczebności grupą osób korzystających z zasobu w czytelnich są genealodzy.

Poszukiwania genealogiczne są jednocześnie najczęściej realizowanym przez archiwa państwowe rodzajem kwerend. Znaczna grupa użytkowników zleca także poszukiwania o charakterze własnościowym.

Coraz większe znaczenie w obszarze korzystania z zasobu archiwalnego ma – szczególnie oczekiwane przez użytkowników – udostępnianie zasobu on-line. Z tego względu archiwa państwowe sukcesywnie zamieszczają zdigitalizowane zbiory w Internecie. Obecnie cyfrowe kopie materiałów z zasobu archiwów państwowych dostępne są:

- w serwisie szukajwarchiwach.pl, prezentującym ponad 20 mln skanów materiałów archiwalnych (stan na koniec lipca 2016 r.) z zasobu 31 archiwów państwowych oraz niektórych archiwów spoza państwowej sieci archiwalnej,
- w serwisie genealogiawarchiwach.pl, zapewniającym dostęp on-line do ponad 3,2 mln stron zdigitalizowanych akt metrykalnych i ewidencji ludności z terenu województwa kujawsko-pomorskiego,
- na stronach internetowych archiwów państwowych,
- w regionalnych bibliotekach cyfrowych,
- na stronach instytucji współpracujących z archiwami państwowymi, np. towarzystw genealogicznych.

Korzystanie z zasobu archiwalnego ułatwiają udostępnione na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych www.archiwa.gov.pl dane z systemów i baz danych, wśród których wymienić należy:

- System Ewidencji Zasobu Archiwalnego – SEZAM,
- Zintegrowany System Informacji Archiwalnej – ZoSIA,
- Inwentarze Zespołów Archiwalnych – IZA,
- Program Rejestracji Akt Metrykalnych i Stanu Cywilnego PRADZIAD,
- Ewidencje Ludności w Archiwaliach – ELA.

Archiwa państwowe włączają się również w międzynarodowe projekty udostępniania materiałów archiwalnych on-line. W latach 2012–2015 uczestniczono w realizacji projektu APEX, którego celem było dostarczenie informacji o archiwaliach znajdujących się w zasobie archiwów europejskich oraz ich udostępnienie na stronie Europejskiego Portalu Archiwalnego. W projekcie uczestniczyły 33 kraje, w tym Polska. Polski wkład stanowiło 3 mln danych opisowych i ponad 1,4 mln skanów.

POPULARYZACJA WIEDZY O MATERIAŁACH ARCHIWALNYCH I ARCHIWACH

Popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach, należąca do ustawowych zadań archiwów państwowych, ma na celu zarówno wspieranie poznawania przez obywateli historii kraju, małych ojczyzn, a nawet własnych rodzin, jak również uświadamianie znaczenia zasobu archiwalnego i możliwości jego wszechstronnego wykorzystania. Szczególnie w mniejszych miejscowościach przedsięwzięcia te znacząco przyczyniają się do animacji życia kulturalnego i naukowego.

Działania w zakresie popularyzacji wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach przyjmują różnorodne formy, wśród których wymienić należy m.in.:

- lekcje archiwalne z zakresu genealogii oraz historii regionalnej,
- wystawy tradycyjne i wirtualne,
- prezentacje multimedialne,
- warsztaty z wykorzystaniem dokumentów,
- konkursy, gry miejskie,
- akcje społeczne polegające na zbieraniu dokumentów,
- organizację dni otwartych,
- obecność na portalach społecznościowych (Facebook, Twitter),
- projekty edukacyjne, np. portal „Dawne pismo” – www.dawnepismo.ank.gov.pl.

W 2015 r. archiwa państwowe zorganizowały lub współorganizowały 419 wystaw tradycyjnych. Przygotowano także ponad 300 wystaw i prezentacji wirtualnych. Liczba zrealizowanych projektów edukacyjnych, z których znaczną część stanowiły lekcje archiwalne, przekroczyła 1200. Ponadto z udziałem archiwów państwowych lub ich pracowników wydano ponad 470 publikacji (również multimedialnych i wirtualnych).

Archiwa państwowe czynnie uczestniczą w imprezach okolicznościowych, w tym w szczególności organizują przedsięwzięcia w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Archiwów, ustanowionego na dzień 9 czerwca.

Dostrzegając szerokie zainteresowanie użytkowników poszukiwaniami genealogicznymi, uruchomiono projekt „Archiwa rodzinne”. Archiwa państwowe w punktach konsultacyjnych udzielają rad i wskazówek w zakresie postępowania z rodzinnymi dokumentami, sposobów ich zabezpieczania oraz tworzenia rodzinnych archiwów, a także udzielają wszelkich niezbędnych informacji dotyczących prowadzenia badań genealogicznych.

INNE DZIAŁANIA

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wspiera finansowo także działalność archiwów społecznych w ramach zadania publicznego „Wspieranie działań archiwalnych 2016”, umożliwiającego realizację zadań wynikających z art. 43a Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. W 2016 r. przyznano prawie 400 tys. zł na digitalizację oraz udostępnienie dokumentacji zgromadzonej przez organizacje i stowarzyszenia, którym przyznano dotację.

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wspólnie z archiwami państwowymi czynnie wspiera instytucje polonijne na całym świecie. Program ochrony dziedzictwa kulturowego za granicą w 2015 r. zaowocował zakończeniem projektu opracowania Archiwum Instytutu Literackiego „Kultura” w Maisons Laffitte, realizowanego wspólnie z Biblioteką Narodową. Ponadto wsparciem objęto 18 ośrodków polskich poza krajem. Działania te są kontynuowane w 2016 r., m.in. kwerenda w Polish Music Center w Los Angeles obejmująca materiały dotyczące Ignacego Jana Paderewskiego oraz przeprowadzenie zabiegów konserwatorskich.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

- Kontynuacja digitalizacji zasobu archiwalnego z uwzględnieniem oczekiwań i preferencji użytkowników.
- Działania na rzecz szerokiego udostępniania zasobu on-line – prognozowane jest utrzymanie się tendencji spadkowej w zakresie ilości materiałów archiwalnych udostępnianych w czytelnich, z jednoczesnym wzrostem liczby kopii prezentowanych on-line.
- Kontynuacja działań inwestycyjnych związanych z pozyskiwaniem powierzchni magazynowej dla systematycznie zwiększającego się zasobu, ze szczególnym uwzględnieniem stworzenia właściwych warunków lokalowych dla archiwów centralnych. W 2017 r. planowane jest powstanie nowej siedziby Archiwum Państwowego w Białymstoku.
- Realizacja przedsięwzięć upamiętniających postacie i wydarzenia historyczne w ramach popularyzacji wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach.

WYBRANE PUBLIKACJE

- „Archeion” t. 116, 2015.
- *Pamięć państw i narodów. Lista światowa Programu UNESCO Pamięć Świata*, oprac. B. Berska, W. Stępiak, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.
- A. Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2012.
- Raport Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2014, Warszawa 2015.
- Raport Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych 2015 (w przygotowaniu).
- Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2011.
- *Archiwa społeczne. Modele współpracy z państwem. (Community Archives. Models of Cooperation with the State)*, Ośrodek KARTA, Warszawa 2015.
- *Electronic records and access to archive resources via Internet* (Colloquia Jerzy Skowronek dedicata 2013), red. nauk. A. Laszuk, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2015.
- D. Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2015.
- Elektroniczne wersje wybranych publikacji dostępne są na stronie internetowej NDAP pod adresem: <https://www.archiwa.gov.pl/pl/dla-uzytkownikow/wydawnictwa/e-publikacje>

Opracowanie: autor zbiorowy, pracownicy NDAP

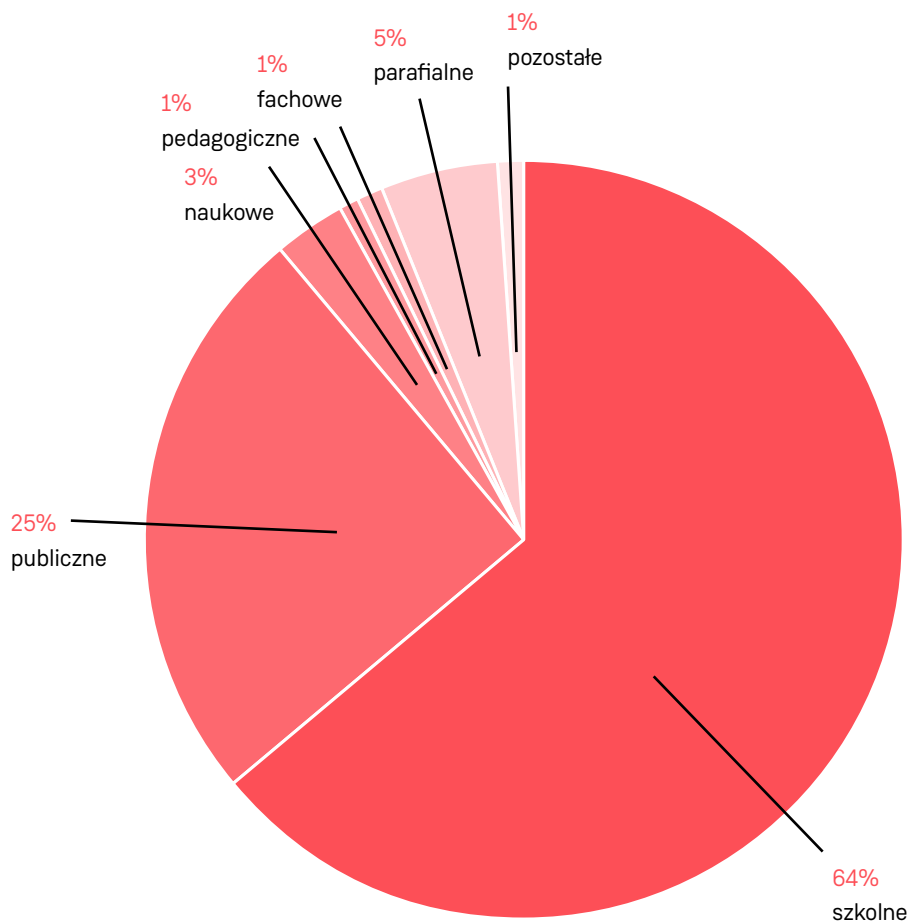
BIBLIOTEKI

Biblioteka Narodowa

W 2015 r. funkcjonowało w Polsce ok. 32 tys. bibliotek różnych typów. Wiedza o podstawowych sieciach, tj. o bibliotekach publicznych, naukowych, pedagogicznych, fachowych, fachowo-beletrystycznych, ośrodków inte, towarzystw naukowych opiera się na badaniach Głównego Urzędu Statystycznego, uzupełniają ją dane o innych typach bibliotek (szkolnych, wojskowo-oświatowych, więziennych, parafialnych) zbierane nieregularnie, wg różnych zasad metodologicznych. Wg GUS w 2015 r. działało 9710 bibliotek (8050 publicznych, 1001 naukowych¹, 272 pedagogiczne, 315 fachowych, 52 fachowo-beletrystyczne, 21 ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, 13 towarzystw naukowych). Informacje z pozostałych źródeł podają, że funkcjonuje także ok. 20,4 tys. bibliotek szkolnych², 118 bibliotek wojskowo-oświatowych, 157 bibliotek więziennych, 1480 bibliotek parafialnych³.

- 1 13 bibliotek publicznych oraz 1 pedagogiczna posiada status naukowy i są uwzględnione w obu typach bibliotek.
- 2 Źródło: System Informacji Oświatowej MEN, na podstawie analiz z 2012 r.
- 3 Źródło: B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, Biblioteki w Polsce w 2012 r., Warszawa 2016, <http://ksiegarnia.bn.org.pl/396/Biblioteki-w-Polsce-w-2012-roku.html> [dostęp: 29.08.2016]

BIBLIOTEKI W 2015 ROKU Z PODZIAŁEM NA TYPY

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03; B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, Biblioteki w Polsce w 2012 r., Warszawa 2016, <http://ksiegarnia.bn.org.pl/396/Biblioteki-w-Polsce-w-2012-roku.html> [dostęp: 29.08.2016]

Dane GUS z 2015 r. pokazują, iż postępuje proces ograniczania liczby bibliotek w Polsce i dotyczy on wszystkich typów. W stosunku do 2014 r. ubyły 102 biblioteki, tj. 1% stanu, a w porównaniu z 2012 r.⁴ funkcjonuje ich o 339 mniej, tj. o 3,4%. Większe procentowo ubytki odnotowują małopolskie biblioteczne sieci, np. bibliotek ośrodków inte ubyło 25% przy stanie w 2012 r. – 28, w 2015 r. – 21, bibliotek fachowo-beletrystycznych – 20% (odpowiednio 65; 52). Największe ograniczenia w liczbie placówek w stosunku do 2012 r. odnotowano wśród bibliotek publicznych: w 2012 r. funkcjonowało 8182 placówki, w 2015 r. – 8050 (1,6%), bibliotek fachowych, odpowiednio: 369; 315 (14,6%) oraz bibliotek pedagogicznych: 318; 272 (mniej o 14,5%).

W 2015 r. najbardziej rozbudowanym potencjałem dysponowały biblioteki publiczne. Wobec ogólnej powierzchni bibliotek 1944,5 tys. m², dysponowały one 1080,5 tys. m², biblioteki naukowe 812,5 tys. m², biblioteki pedagogiczne 90,9 tys. m². Poziom infrastruktury wpływa na inne elementy potencjału instytucjonalnego bibliotek: 118,9 tys. miejsc dla czytelników oferowały biblioteki publiczne, podczas gdy biblioteki naukowe 51,1 tys., biblioteki pedagogiczne 5,7 tys., pozostałe sieci 2,9 tys.; biblioteki publiczne zatrudniały 23 594 pracowników, w tym 18 278 działalności podstawowej, biblioteki naukowe 10 538 (9112), biblioteki pedagogiczne – 2025 (1395). W stosunku do 4065 ogółu bibliotek dysponujących dogodnym dostępem dla osób z dysfunkcjami ruchu, takie ułatwienia posiadało 3081 bibliotek publicznych, 695 bibliotek naukowych, 125 bibliotek pedagogicznych, a także 177 z pozostałych sieci. W komputery wyposażonych było 93,6% bibliotek publicznych, które dysponowały łącznie 47 526 komputerami, w tym 26 239 (55,2%) z dostępem dla czytelników i łączem internetowym, 84,2% bibliotek naukowych, które dysponowały 22 538 komputerami, w tym 44,2% użytkowanych przez czytelników, 100% bibliotek pedagogicznych, które posiadały 3913 komputerów, w 44,7% dostępnych dla czytelników.

Biblioteki w Polsce są księżnicami. W ich zasobie znajduje się 264 237,3 jedn. inw. zbiorów, w tym 233 524,9 tys. wol. księgozbioru (209 727,9 tys. wol. książek oraz 23 797,0 tys. wol. czasopism), pozostałe zbiory nieelektroniczne to 29 814,0 tys. jedn. inw., zbiory elektroniczne na nośnikach fizycznych – 898,3 tys. jedn. inw. Z ogólnego bibliotecznego zbioru książek największą częścią dysponują biblioteki publiczne – 128 061,4 tys. wol., następnie naukowe – 72 001,0 tys. wol. i pedagogiczne – 12 235,7 tys. wol.

4 2012 r. był pierwszym rokiem opisu podstawowych typów bibliotek w Polsce we wspólnym formularzu K-03 z rozszerzonym zakresem przedmiotowym.

PLACÓWKI BIBLIOTECZNE W POLSCE W 2015 R. WEDŁUG GUS –
POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY

LICZBA	OGÓŁEM*	BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE		
		PUBLICZNE	NAUKOWE	
0	1	2	3	
Placówek	9 710	8 050	1 001	
w tym funkcjonujących w budynkach z wejściami przystosowanymi dla osób na wózkach inwalidzkich	4 065	3 081	695	
Zbiorów (w jedn. inw.)	264 237 269	135 095 597	115 282 764	
w tym książki (w wol.)	209 727 902	128 061 354	72 000 981	
Powierzchni użytkowej lokali bibliotecznych (w m2)	1 944 453	1 080 540	812 481	
Miejsce dla czytelników	175 538	118 922	51 077	
Pracowników – ogółem (osoby)	34 980	23 594	10 538	
w tym pracowników – w działalności podstawowej	28 087	18 278	9 112	
Placówek wyposażonych w komputery	8 930	7 538	843	
Komputerów użytkowanych w placówkach bibliotecznych	72 159	47 526	22 538	
w tym komputerów dostępnych dla czytelników, podłączonych do Internetu	37 752	26 239	9 972	

*Kol. 1 nie jest sumą kol. 2-8, 13 bibliotek publicznych (kol. 2) i 1 pedagogiczna (kol. 34) pełnią także funkcje bibliotek naukowych i są ujęte w kol. 3.

	PEDAGOGICZNE	FACHOWE	FACHOWO- -BELETRY- STYCZNE	OŚRODKÓW INTE	TOWARZYSTW NAUKOWYCH
	4	5	6	7	8
	272	315	52	21	13
	125	143	24	6	4
	13 311 967	10 331 226	567 832	596 351	264 180
	12 235 727	4 138 143	563 207	320 136	137 246
	90 915	34 484	3 798	3 325	1 823
	5 731	2 239	275	233	142
	2 025	469	75	35	11
	1 395	423	75	35	9
	272	238	26	19	8
	3 913	658	72	51	18
	1 748	287	21	24	11

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

Potencjał bibliotek ulega większemu zróżnicowaniu, gdy zestawimy jego wielkości w przeliczeniu na jedną placówkę biblioteczną.

WYBRANE WSKAŹNIKI – POTENCJAŁ

BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE	WYBRANE WSKAŹNIKI – POTENCJAŁ				
	Zbiory na 1 placówkę (w jedn. inw.)	Liczba komputerów dla czytelników, z dostępem do Internetu	Liczba pracowników działalności podstawowej (w osobach)	Powierzchnia użytkowa (w m2)	Liczba miejsc dla czytelników
na 1 placówkę					
0	1	2	3	4	5
ogółem	27 213	3,9	2,9	200	18
publiczne	16 782	3,3	2,3	134	15
naukowe	115 168	10,0	9,1	812	51
pedagogiczne	48 941	6,4	5,1	334	21
fachowe	32 798	0,9	1,3	109	7
fachowo- -beletrystyczne	10 920	0,4	1,4	73	5
ośrodków inte	28 398	1,1	1,7	158	11
towarzystw naukowych	20 322	0,8	0,7	140	11

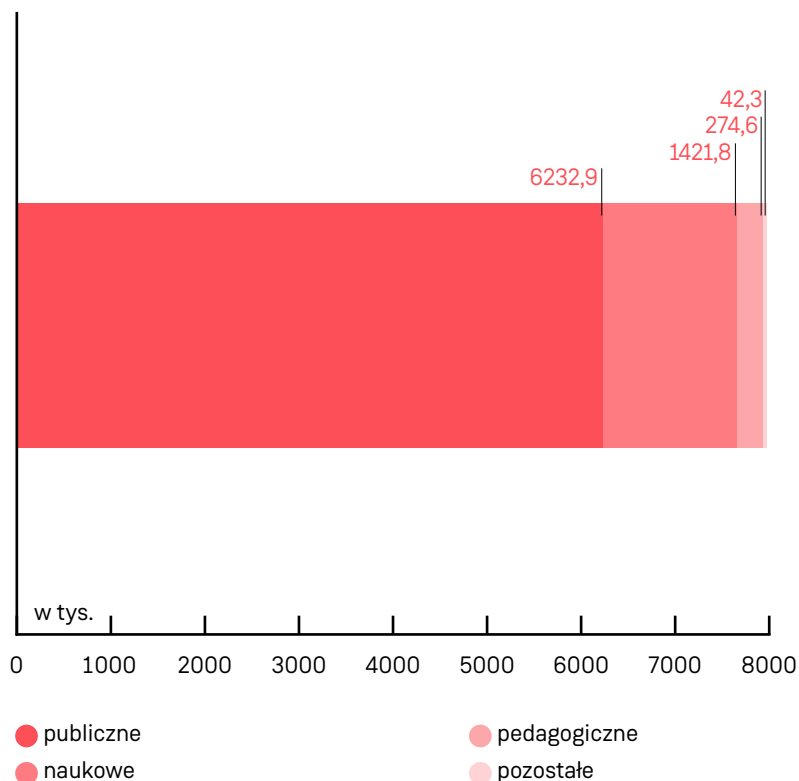
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS

Unowocześnianie księgozbioru poprzez zakup licencji i umożliwienie czytelnikom dostępu do nich zmienia układ wśród bibliotek posiadających największy taki zasób. Spośród 29 751 703 licencjonowanych tytułów, do których biblioteki wykupiły dostęp, 26 366 230 znajduje się w posiadaniu bibliotek naukowych, 3 302 168 – bibliotek publicznych. Biblioteki pedagogiczne, fachowe, ośrodków inte i towarzystw naukowych opłaciły dostęp do łącznie 106 866 dokumentów.

Różnorodność (hybrydowość) budowania kolekcji bibliotek wpływa na wielkość wydatków, jakie ponoszą na zakup zbiorów i licencji. Wobec ogólnej kwoty przeznaczonej na ten cel (208 801,5 tys. zł), biblioteki naukowe wydatkowały w 2015 r. 114 739,1 tys. zł, publiczne 87 414,3 tys. zł, pozostałe 9779,6 tys. zł.

Potencjał instytucjonalny bibliotek w Polsce, ich zasób oraz przypisane funkcje wpływają na zasięg społecznego oddziaływania, a także sposób wykorzystania zasobów. Największy zasięg oddziaływania mają biblioteki publiczne. Z ogólnej liczby 7771,2 tys. bibliotecznych czytelników 6232,9 tys. korzysta z bibliotek publicznych, 1421,8 tys. z bibliotek naukowych, 274,6 tys. – pedagogicznych, z pozostałych sieci (fachowych, fachowo-beletrystycznych, ośrodków inte, towarzystw naukowych) – 42,3 tys.

CZYTELNICY W POLSCE WEDŁUG TYPÓW BIBLIOTEK

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

Biblioteki publiczne dominują też jako instytucje udostępniające zbiory na zewnątrz. Z 131 875,7 tys. wypożyczeń jedn. inw. (księgozbiorów, innych typów zbiorów) 116 002,9 tys. zrealizowanych zostało w bibliotekach publicznych, 13 882,6 tys. w bibliotekach naukowych, 4033,3 tys. – w bibliotekach pedagogicznych, w pozostałych – 391,3 tys. Udostępnianie na miejscu (41 477,3 tys. jedn. inw.) jest formą korzystania z zasobów najczęściej występującą w bibliotekach naukowych (21 076,3 tys.), niewiele rzadziej w bibliotekach publicznych (20 424,1 tys.), w mniejszym zakresie w bibliotekach pedagogicznych (2287,0 tys.). W pozostałych typach bibliotek odnotowano 284,6 tys. wypożyczeń na miejscu.

Korzystanie z e-usług w bibliotekach jest zróżnicowane w poszczególnych typach, ale formy te z dużą przewagą występują w bibliotekach naukowych. Wobec zarejestrowanych 73 894,4 tys. sesji, 46 263,4 tys. było udziałem korzystających z bibliotek naukowych, 26 247,0 tys. – bibliotek publicznych, 447,6 tys. – bibliotek pedagogicznych. Wśród pozostałych bibliotek na szczególną uwagę zasługują biblioteki fachowe z 2064,0 tys. sesji. Na łączną liczbę 57 380,1 tys. pobranych dokumentów 39 426,9 tys. miało miejsce z zasobów bibliotek naukowych, 16 053,3 tys. – bibliotek publicznych, 1655,6 tys. – bibliotek fachowych, 1183,3 tys. bibliotek pedagogicznych. Jeśli wziąć pod uwagę liczbę wyświetleń publikacji z własnej biblioteki cyfrowej sytuacja w bibliotekach wygląda podobnie, pośród 93 824,9 tys. ogółu wyświetleń 69 669,3 tys. zrealizowanych było w bibliotekach naukowych, 31 640,4 tys. w bibliotekach publicznych, 902,6 tys. w bibliotekach fachowych, 391,2 tys. w bibliotekach pedagogicznych.

Zestawienie wskaźników wykorzystania zasobów bibliotecznych w obrębie poszczególnych typów bibliotek pokazuje zróżnicowaną ich sytuację, świadczy o poziomie i efektywności wykorzystania zasobów i usług.

Ważnym elementem pracy bibliotek w Polsce jest działalność upowszechnieniowa, np. organizacja imprez o charakterze literackim, okolicznościowym, wystawienniczym, a także szkoleniowa. W 2015 r. spośród 312,7 tys. imprez 303,9 tys. zorganizowano w bibliotekach publicznych (wzięto w nich udział blisko 7 mln osób). Z podobną intensywnością w przygotowanie tego rodzaju działań, choć na zdecydowanie mniejszą skalę niż w bibliotekach publicznych, zaangażowały się biblioteki naukowe (5368 imprez) oraz pedagogiczne (5334). Wkład bibliotek w organizację szkoleń i zajęć edukacyjnych podobnie różnicuje ich aktywność i zasięg oddziaływania. Z 3,5 mln użytkowników biorących udział w w szkoleniach i zajęciach edukacyjnych 3 mln to korzystający z oferty bibliotek publicznych (w bibliotekach naukowych –

ZASIĘG ODDZIAŁYWANIA: CZYTELNICY, WYKORZYSTANIE ZBIORÓW I ZASOBÓW ELEKTRONICZNYCH

BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE	LICZBA					
	czytelników	wykorzystania		sesji	pobranych dokumentów	wyświetleń publikacji z własnej biblioteki cyfrowej
		na zewnątrz	na miejscu			
	w tysiącach					
0	1	2	3	4	5	6
ogółem*	7 771,2	131 875,7	41 477,3	73 894,4	57 380,1	93 824,9
publiczne	6 232,9	116 002,9	20 424,1	26 247,0	16 053,3	31 640,4
naukowe	1 421,8	13 882,6	21 076,3	46 263,4	39 426,9	69 669,3
pedagogiczne	274,6	4 033,3	2 287,0	447,6	1 183,3	391,2
fachowe	19,2	131,4	223,8	2 064,0	1 655,6	902,6
fachowo- -beletrystyczne	20,6	240,9	23,2	-	-	-
ośrodków inte	1,9	14,3	7,9	6,0	4,4	0,3
towarzystw naukowych	0,6	4,7	29,6	3,5	0,5	0,6

*Wiersz ogółem nie jest sumą kolejnych wierszy w kolumnach, ponieważ dane o bibliotekach naukowych uwzględniają dane 13 bibliotek publicznych oraz 1 pedagogicznej o statusie naukowym.

Źródło: dane GUS na podstawie formularza K-03

WYBRANE WSKAŹNIKI – ZASIĘG ODDZIAŁYWANIA (WYKORZYSTANIE)

BIBLIOTEKI / PLACÓWKI BIBLIOTECZNE	WYBRANE WSKAŹNIKI – WYKORZYSTANIE			
	czytelnicy na 1 placówkę	wykorzystanie zbiorów* na 1 jedn. inw.	wykorzystanie zbiorów* na 1 czytelnika	liczba pobranych dokumentów na 1 czytelnika
0	1	2	3	4
ogółem	800	0,7	22	7,4
publiczne	774	1,0	22	2,6
naukowe	1420	0,3	25	27,7
pedagogiczne	1009	0,5	23	4,3
fachowe	61	0,03	18	86,1
fachowo- -beletrystyczne	397	0,5	13	–
ośrodków inte	90	0,07	23	2,3
towarzystw naukowych	44	0,05	22	1,0

*Łącznie księgozbioru i zbiorów specjalnych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS

428,0 tys., pedagogicznych – 212,5 tys.,). Biblioteki fachowe, które w wymienionych wyżej formach nie były aktywne w porównaniu z innymi typami bibliotek, dominowały pod względem liczby wydanych własnych publikacji (5383 tytuły z 6955 opublikowanych przez biblioteki w 2015 r.).

Różny potencjał bibliotek w Polsce, a także odmienna specyfika ich działalności (skierowanej do różnych grup odbiorców) pozwala na zarysowanie charakterystycznych tendencji⁵. Z jednej strony analiza stanu i potencjału bibliotek wskazuje na instytucjonalne kurczenie się sieci poszczególnych typów bibliotek (obserwuje się zmniejszanie się liczby placówek), z drugiej zaś na ich modernizację, wprowadzanie nowych technologii, rozwój usług, a także zmiany w sposobach komunikacji z otoczeniem, której celem jest dostosowywanie formuły działania bibliotek do potrzeb coraz szerszych grup odbiorców usług bibliotecznych. Ważnym elementem tych zamian jest równoległe budowanie oferty zasobów tradycyjnych i cyfrowych (elektronicznych), wychodzenie z ofertą poza fizyczne mury instytucji (zdalny dostęp do zasobów), angażowanie osób korzystających z bibliotek w kształtowanie przestrzeni i usług placówek bibliotecznych. Rozszerzanie usług bibliotek i relacji z ich odbiorcami wpływa na zmianę określania korzystających z bibliotek, od czytelników, poprzez użytkowników, klientów do prosumentów.

Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej systematycznie prowadzi analizę funkcjonowania bibliotek w Polsce. Na podstawie danych GUS, od 1972 r. wydawany jest rocznik statystyczny „Biblioteki Publiczne w Liczbach”, omawiający działalność bibliotek publicznych. Od rocznika z danymi za 2012 r. (o zmienionym tytule „Stan bibliotek w Polsce. Raport”) do omówienia włączono pozostałe typy bibliotek ujęte w statystyce GUS, uległ rozszerzeniu zakres omawianych problemów związanych ze zmianami w ich funkcjonowaniu, np. z wprowadzeniem usług cyfrowych.

Dane liczbowe dotyczące wyników działalności bibliotek (publicznych i innych objętych GUS) w poszczególnych latach zamieszczane są również w postaci zestawień tabelarycznych na stronie www Biblioteki Narodowej (<http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publicacje-bn/biblioteki-publiczne-w-liczbach>). Jednocześnie realizowane są prace obejmujące systematyczną obserwację zjawisk i procesów zachodzących w bibliotekach w Polsce, które pozwalają na pogłębienie szczegółowej wiedzy dotyczącej np. bibliotek szkolnych, bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży.

5 Obserwacje dotyczące funkcjonowania bibliotek publicznych potwierdzają raporty przygotowane w Polsce (FRSI) a także w różnych krajach Europy.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- „Biblioteki Publiczne w Liczbach” (roczniki za lata 1971–2011), Warszawa, BN.
- B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, *Libraries in Poland as of 2012*, „Polish Libraries” 2014, vol. 2.
- B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, *Biblioteki w Polsce w 2012 r.*, 2016 [dokument online] <http://ksiegarnia.bn.org.pl/396/Biblioteki-w-Polsce-w-2012-roku.html> [dostęp: 29.08.2016].
- *Co się zmieniło w bibliotekach?* Raport FRŚI, 2014 [dokument online] <http://frsi.org.pl/co-sie-zmienilo-w-bibliotekach-program-rozwoju-bibliotek-w-danych-glownego-urzedu-statystycznego/> [dostęp: 3.10.2016].
- *Po co Polakom biblioteki. Raport po trzech latach działania Programu Rozwoju Bibliotek*, 2012 [dokument online] http://www.biblioteki.org/dam/.../RAPORT_PO_CO_POLAKOM_BIBLIOTEKI_www.pdf [dostęp: 3.10.2016].
- J. Palfrey, *BiblioTech: Why Libraries Matter More Than Ever in the Age of Google Hardcover*, New York 2015.
- *Stan bibliotek w Polsce. Raport 2012* (maszynopis).
- S. Quick, G. Prior, B. Toombs, L. Taylor, R. Currenti, *Europejskie badanie opinii użytkowników na temat korzyści wynikających ze stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych w bibliotekach publicznych*, Fundacja Bill i Melindy Gatesów, 2013 [dokument online] http://www.biblioteki.org/artykuly/Europejskie_badanie_opinii_uzytkownikow_na_temat_korzysci_wynikajacych_ze_stosowania_tehnologii_informacyjno-komunikacyjnych_w_bibliotekach_publicznych.html [dostęp: 25.05.2016].

Opracowanie: Barbara Budzyńska

DOMY KULTURY

Narodowe Centrum Kultury

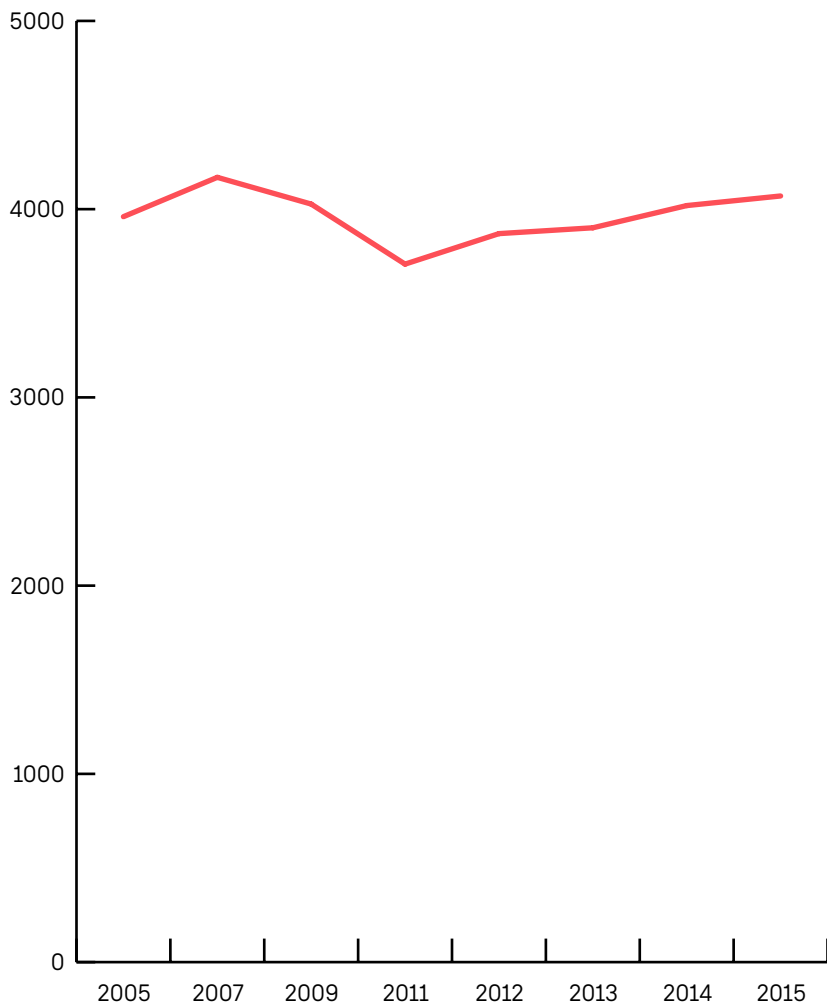
Domy, centra, ośrodki kultury oraz kluby i świetlice stanowią obok bibliotek najliczniejszą grupę instytucji kultury w Polsce. Prowadzą różnorodną działalność kulturalną – oprócz animacji kultury, edukacji kulturalnej i wspierania działalności amatorskiej, zajmują się m.in. organizacją festiwali, wystaw, spektakli teatralnych, koncertów. Można powiedzieć, że domy kultury skupiają życie kulturalne „w soczewce”.

LICZBA INSTYTUCJI

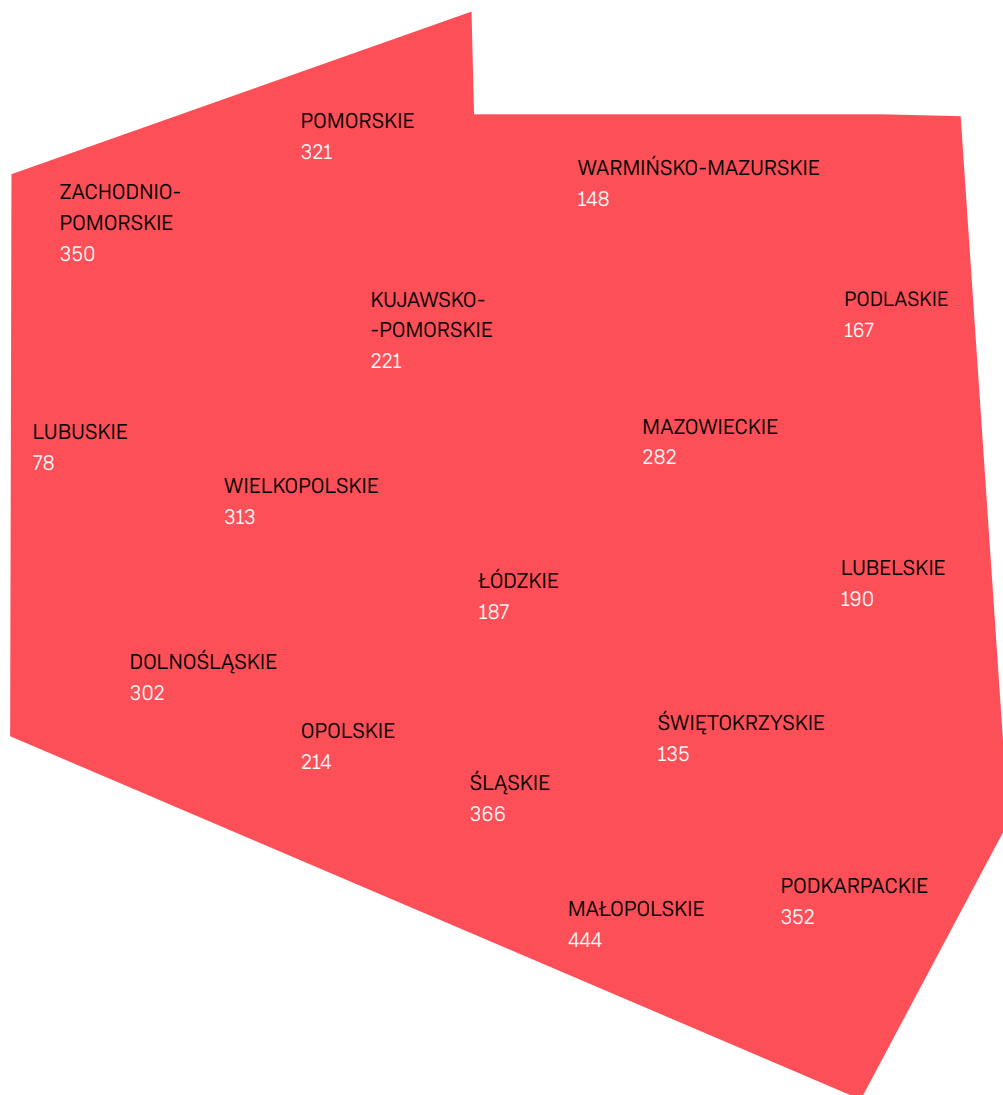
Najpełniejsze dane na temat działalności grupy instytucji obejmującej domy, centra, ośrodki kultury oraz kluby i świetlice zawierają roczniki publikowane przez Główny Urząd Statystyczny. Z danych GUS-u wynika, że w 2015 roku funkcjonowało 4070 instytucji tego typu. Liczba ta nieznacznie zmieniała się na przestrzeni ostatnich lat. Najniższa była w 2011 roku (3708). Obecnie wynosi 4070. Blisko 2/3 domów (63,2%), centrów, ośrodków kultury oraz klubów i świetlic znajdowało się na wsi.

W układzie terytorialnym zdecydowanie najwięcej domów, centrów, ośrodków kultury oraz klubów i świetlic znajduje się w województwie małopolskim (444), zaś najmniej w województwie lubuskim (78). Duże różnice występują także przy porównywaniu liczby instytucji w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. Pod tym względem najlepsza jest sytuacja w województwie zachodniopomorskim (4,9 tys. mieszkańców na jedną placówkę) oraz podkarpackim (6,0 tys.). Najgorsza w województwie mazowieckim (18,9 tys.).

DOMY, CENTRA, OŚRODKI KULTURY ORAZ KLUBY I ŚWIETLICE W POLSCE (LICZBA INSTYTUCJI)

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, opracowanie własne

DOMY, CENTRA, OŚRODKI KULTURY ORAZ KLUBY I ŚWIETLICE W POLSCE
(LICZBA INSTYTUCJI)

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, opracowanie własne

INFRASTRUKTURA

Prowadzenie różnorodnej działalności kulturalnej ułatwia stosunkowo duże zaplecze infrastrukturalne. W 2015 roku 67% instytucji należących do kategorii domów, centrów, ośrodków kultury oraz klubów i świetlic użytkowało odrębny budynek. 2172 posiadało salę widowiskową. Łącznie na salach widowiskowych znajdowało się 377 783 standardowych miejsc. Skalę zjawiska można ocenić, porównując tę liczbę z liczbą miejsc na widowni w kinach. Domy, centra, ośrodki kultury oraz kluby i świetlice posiadają o przeszło 100 tys. więcej miejsc na widowni niż kina.

ZAANGAŻOWANIE FINANSOWE PAŃSTWA I SAMORZĄDÓW

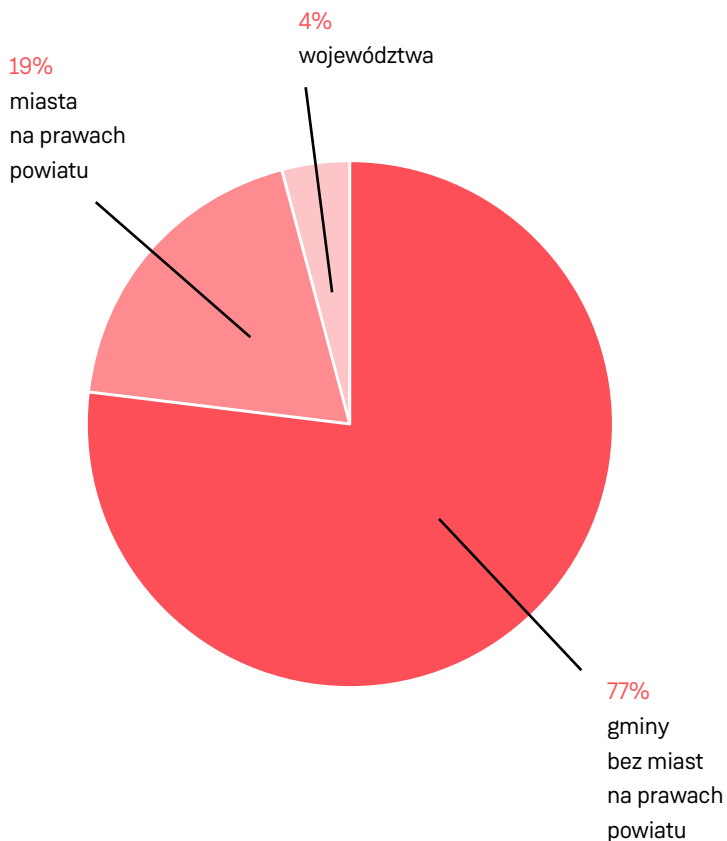
Zdecydowana większość kategorii domów, centrów, ośrodków kultury oraz klubów i świetlic było instytucjami publicznymi (93,4%). Ze względu na sposób klasyfikowania wydatków budżetowych możemy porównać wydatki w dwóch grupach: 1) domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby (rozdział klasyfikacji budżetowej – 92109), 2) centra kultury i sztuki (rozdział klasyfikacji budżetowej – 92113).

Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby (92109) są w zdecydowanej mierze finansowane przez samorządy, co więcej właśnie na nie samorządy łożą najwięcej środków. Samorządy przeznaczają w 2016 roku na centra kultury prawie 254 mln zł, co stanowi niemal 30% samorządowych wydatków na kulturę. Zdecydowanie najwięcej przeznaczają na ten cel gminy (bez miast na prawach powiatu), bo ponad 1,5 mld zł.

W 2016 roku samorządy przeznaczają na centra kultury i sztuki niemal 254 mln zł. Bardziej szczegółowa analiza wydatków pozwala zauważyć, że środki rozkładają się bardziej równomiernie niż w przypadku wcześniej analizowanej pozycji budżetowej. Najwięcej środków pochodzi od miast na prawach powiatu, których udział w wydatkach samorządowych na centra kultury wynosi 45%.

Pełniejszy obraz finansowania analizowanych pozycji w budżecie otrzymujemy analizując ogólną strukturę wydatków publicznych na domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby oraz na centra kultury i sztuki. Udział państwa w finansowaniu domów kultury jest znikomy, z kolei budżet centrów kultury i sztuki rozkłada się niemal równomiernie między samorządy a państwo. Odzwierciedla to rolę państwa i samorządów w finansowaniu kultury. Samorządy skupiają się na działalności lokalnych instytucji kultury, zaś państwo na instytucjach ponadregionalnych.

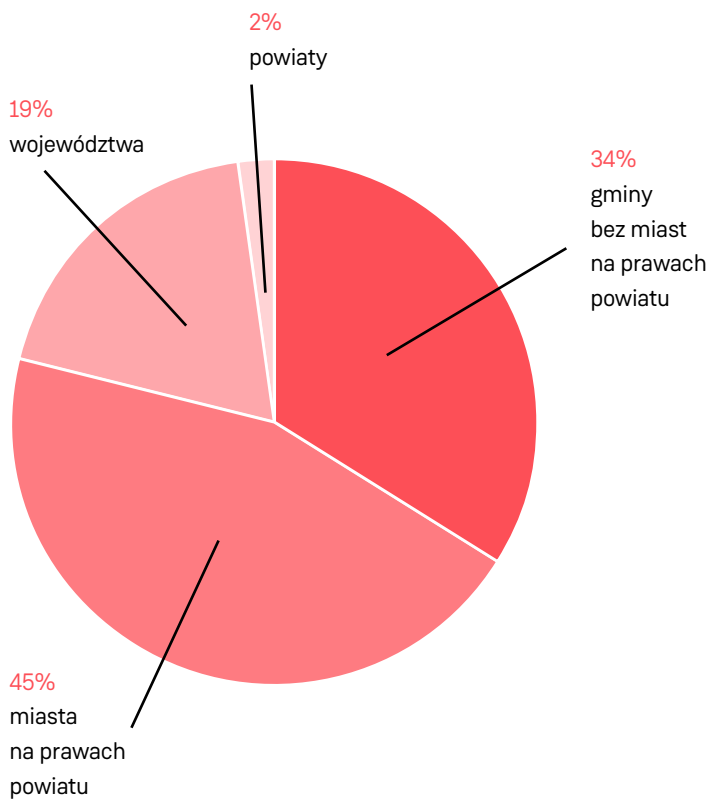
STRUKTURA WYDATKÓW JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA DOMY I OŚRODKI KULTURY, ŚWIETLICE, KLUBY (PLANY NA 2016)

Źródło: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

TYP JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORYALNEGO	PLANY WYDATKÓW W 2016 R. W ZŁ
gminy bez miast na prawach powiatu	1 570 872 100
miasta na prawach powiatu	393 164 897
powiaty	4 200 901
województwa	76 756 803
suma	2 044 994 701

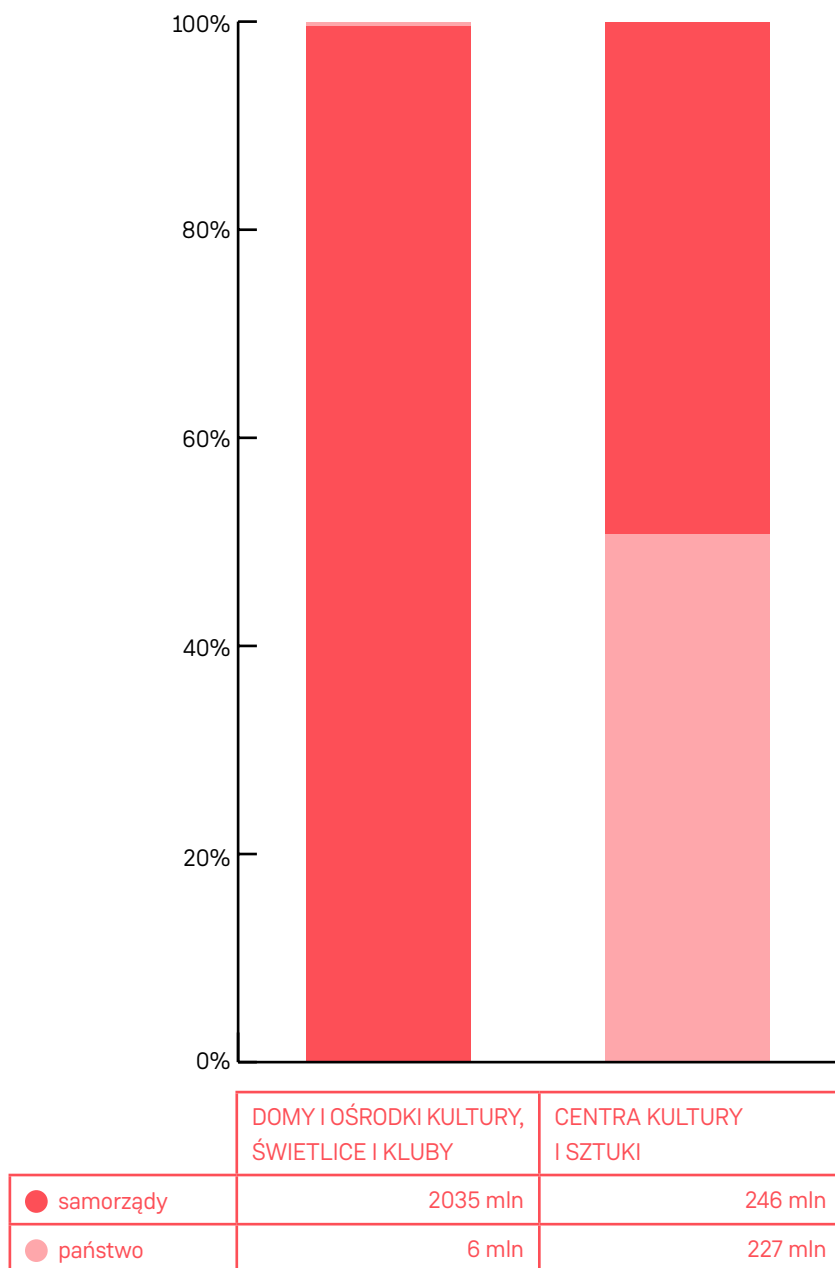
STRUKTURA WYDATKÓW JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA CENTRA KULTURY I SZTUKI (2016 R.)

Źródło: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

TYP JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO	PLANY WYDATKÓW W 2016 R. W ZŁ
gminy bez miast na prawach powiatu	85 304 852
miasta na prawach powiatu	115 032 864
województwa	48 267 317
powiaty	5 318 485
razem	253 923 518

STRUKTURA WYDATKÓW PUBLICZNYCH

Źródło: Ministerstwo Finansów, opracowanie własne

POTRZEBY SZKOLENIOWE

W latach 2014–2015 została przeprowadzona ogólnopolska diagnoza podnoszenia kompetencji kadr w domach, centrach i ośrodkach kultury⁶. W oparciu o losową próbę instytucji zrealizowano wywiady z 900 osobami z całej Polski. Z badań wynika, że wśród pracowników domów kultury podnoszących swoje kompetencje 39% co najmniej raz w roku dokształca się poza obowiązkami służbowymi. Główną korzyścią z podnoszenia kwalifikacji jest samozadolenie. Zdecydowanie najważniejszym czynnikiem zniechęcającym do udziału w szkoleniach są bariery finansowe (52%). Głównym czynnikiem zachęcającym do podnoszenia kompetencji jest chęć rozwijania się (68%).

Pod względem formy kształcenie uczestnicy badania jako optymalne wskazali zajęcia warsztatowe (jednorazowe, które trwają do kilku godzin) (73%), wymianę doświadczeń z osobami zajmującymi się podobnymi działaniami (72%) oraz kursy (maksymalnie kilkudniowe) (64%). Jako najmniej użyteczną formę podnoszenia kompetencji uczestnicy badań wskazali konferencje (54%).

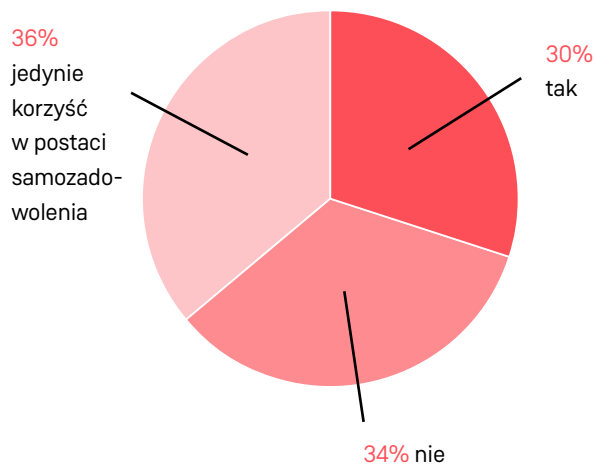
O NARODOWYM CENTRUM KULTURY

Narodowe Centrum Kultury od 2010 r. realizuje program Dom Kultury+. Pierwsza edycja programu Narodowego Centrum Kultury Dom Kultury+ została zaprojektowana jako zestaw narzędzi, wspierających funkcjonowanie domów, ośrodków i centrów kultury w miejscowościach do 20 000 mieszkańców. Celem tej edycji było podejmowanie działań, które mają na celu poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej.

W latach 2010–2011 uczestnicy pierwszej edycji programu wzięli udział w Priorytecie I Szkolenia (szkolenia dotyczące budowania strategii rozwoju, przedłożenie strategii rozwoju do NCK, granty na szkolenia uzupełniające dla kadry instytucji kultury), następnie – w Priorytecie II Rozwój (dotacje na przeprowadzenie edukacyjnych i animacyjnych projektów „miękkich”). Równoległe do priorytetów Narodowe Centrum Kultury uruchomiło szereg działań i funkcjonalności internetowych w ramach Sieci Wsparcia Programu Dom Kultury+ (strona internetowa, Facebook, konferencje, spotkania, publikacje).

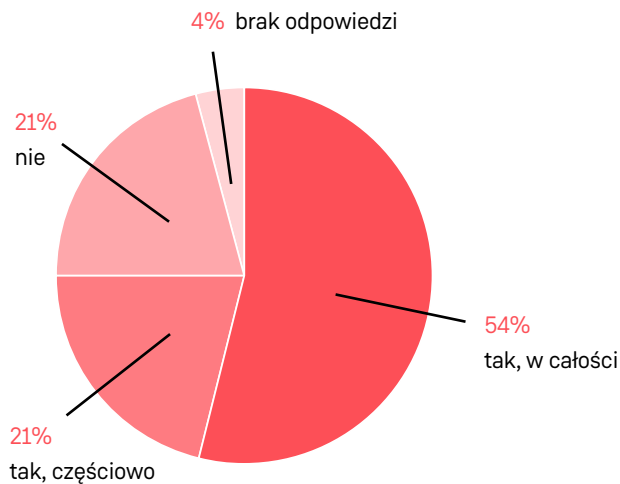
6 B. Dziadzia i in., *Podnoszenie kompetencji kadr kultury w domach, centrach i ośrodkach kultury*, Regionalne Obserwatorium Kultury, Katowice 2015.

CZY PODNOSZENIE KWALIFIKACJI POCIĄGA ZA SOBĄ JAKIŚ RODZAJ BENEFITU/KORZYŚCI?

Źródło: B. Dziadzia i in., *Podnoszenie kompetencji kadr kultury w domach, centrach i ośrodkach kultury*, Regionalne Obserwatorium Kultury, Katowice 2015, opracowanie własne N=900

CZY PRACODAWCA REFUNDUJE PODNOSZENIE KOMPETENCJI?

Źródło: B. Dziadzia i in., *Podnoszenie kompetencji kadr kultury w domach, centrach i ośrodkach kultury*, Regionalne Obserwatorium Kultury, Katowice 2015, opracowanie własne N=900

W sierpniu 2012 r. Narodowe Centrum Kultury ogłosiło nabór wniosków do Programu Dom Kultury+ Edukacja artystyczna (II edycja programu). Udział w programie zakładał współpracę partnerską domów, ośrodków i centrów kultury ze szkołami poprzez realizację zajęć z przedmiotów artystycznych. Celem programu Dom Kultury+ Edukacja artystyczna było stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego przy wykorzystaniu zasobów, którymi dysponują domy kultury oraz budowanie lokalnych koalicji na rzecz kultury w kontekście współpracy międzyinstytucjonalnej.

Od 2013 r. NCK realizuje program Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne. Założeniem programu jest inicjowanie działań służących wzmocnieniu zaangażowania domów kultury, ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w życie społeczności lokalnej, odkrywaniu i rozwijaniu potencjału i kapitału kulturowego jej członków oraz kulturotwórczych zasobów społeczności.

Celem programu Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne jest zwiększenie zaangażowania domów kultury, ośrodków kultury i centrów kultury i sztuki w życie społeczności lokalnych poprzez odkrywanie i wspieranie oddolnych inicjatyw kulturotwórczych, realizowanych przez mieszkańców gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich. Program zakłada udział samorządowej instytucji kultury oraz społeczności lokalnej. W realizacji celu podmioty te wspiera merytorycznie animator przygotowany do tej roli przez organizację wybraną przez NCK. Pierwszy etap realizacji projektu realizowanego przez beneficjentów programu Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne polega na diagnozie lokalnej społeczności i przygotowaniu przez dom kultury konkursu na inicjatywy lokalne. Następnie dom kultury dokonuje wyboru od 3 do 7 inicjatyw. Po zaakceptowaniu przez NCK raportu z realizacji pierwszego etapu zadania, beneficjenci przystępują do drugiej części projektu – realizacji wybranych projektów przez autorów pomysłów – przedstawicieli lokalnej społeczności, wspieranych przez ośrodki kultury. Program skierowany jest do domów kultury, które są gotowe prowadzić nowatorskie działania animacyjne, projektowane w oparciu o przeprowadzoną wcześniej diagnozę i poddane ewaluacji, a ukierunkowane na bezpośrednią i bliską współpracę z przedstawicielami społeczności lokalnej.

Do końca 2016 r. w programie wzięło udział 247 beneficjentów.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- B. Dziadzia i in., *Podnoszenie kompetencji kadr kultury w domach, centrach i ośrodkach kultury*, Regionalne Obserwatorium Kultury, Katowice 2015.
- GUS, *Kultura w 2015 r.*

Opracowanie: Tomasz Kukołowicz, Marlena Modzelewska,
Anna Pasznik, Narodowe Centrum Kultury

KINEMATOGRAFIA

Polski Instytut Sztuki Filmowej

„Krytyk filmowy, zahibernowany kilkanaście lat temu, przebudziwszy się w dzisiejszych czasach, przeżyłby szok. Mało bowiem co zmieniło się w Polsce tak bardzo jak kinematografia”⁷.

W 2016 roku filmy fabularne, dokumentalne i animowane współfinansowane przez Polski Instytut Sztuki Filmowej odnosiły prestiżowe sukcesy międzynarodowe. Podczas 66. Międzynarodowego Festiwalu Filmowego w Berlinie Tomasz Wasilewski, reżyser *Zjednoczonych Stanów Miłości* otrzymał nagrodę za najlepszy scenariusz. Z kolei Andrzej Seweryn został nagrodzony prestiżową statuetką Lamparta za rolę Zdzisława Beksińskiego w filmie *Ostatnia Rodzina* Jana P. Matuszyńskiego podczas 69. MFF w Locarno. Polskie filmy były prezentowane na najważniejszych światowych wydarzeniach filmowych, zdobywały uznanie widzów i znakomite recenzje krytyków filmowych. Wyjątkowy sukces frekwencyjny w kinach francuskich odniosły *Niewinne* Anne Fontaine. Film, w którym zagrały m.in. Agata Kulesza, Agata Buzek, Joanna Kulig i Anna Próchniak obejrzało we Francji ponad 720 tys. widzów.

Złoty Lew dla Jerzego Skolimowskiego za całokształt twórczości podczas gali otwarcia 73. Międzynarodowego Festiwalu Filmowego w Wenecji był zasłużonym wyróżnieniem dla tego jednego z najważniejszych polskich i europejskich reżyserów.

7 W. Orliński, *10 lat emocji. Kino polskie 2005–2015*, Agora S.A., Warszawa 2015, s. 8.

Widzowie w polskich kinach nadal wybierają filmy rodzimych twórców. Do połowy października polskie tytuły obejrzało ponad 8,5 miliona widzów (to więcej niż w całym 2015 roku). Patrząc na premiery przewidziane przez dystrybutorów na ostatni kwartał, w tym wyczekiwany *Wołyń* Wojciecha Smarzowskiego, nie można mieć wątpliwości, że ostateczna frekwencja w 2016 r. na polskich produkcjach będzie zdecydowanie większa. Jest to także efekt istnienia i działalności Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

ROZWÓJ RYNKU FILMOWEGO W POLSCE

Dla polskiego kina konsekwencją zmiany ustroju w roku 1989 był stan głębokiego załamania. Filmowców przytłoczył wolny rynek oraz konkurencja w postaci hegemonicznego kina amerykańskiego. Kino nieprzynoszące pewnego zysku nie miało szans na rozkwit. W Polsce powstawało tak mało filmów, że na najważniejszym narodowym wydarzeniu filmowym – Festiwalu Filmowym w Gdyni – nie było potrzeby przeprowadzania procesu selekcji, a jurorom zdarzało się nie przyznawać nagrody głównej – Złotych Lwów. W dodatku świat przestał się kinem polskim interesować. „Po transformacji ustrojowej staliśmy się jednym z wielu krajów europejskich – oddalonym od centrum i nieszczególnie charakterystycznym”⁸.

Warunki dla odrodzenia się polskiej sztuki filmowej stworzyła uchwalona w 2005 roku ustawa o kinematografii, powołująca Polski Instytut Sztuki Filmowej. PISF przez pierwsze 10 lat działalności dofinansował 686 filmów fabularnych, dokumentalnych i animowanych, a polski rynek filmowy wzbogacił się o 140 nowych firm, oferujących szeroki wachlarz możliwości na polu produkcji i usług. Przełamało to monopol kilku największych firm, które przed powstaniem Instytutu realizowały wszystkie powstające w Polsce filmy.

Polscy producenci filmowi zaczęli realizować coraz więcej projektów filmowych z partnerami zagranicznymi. Przez pierwsze 10 lat działalności PISF dofinansował 121 międzynarodowych koprodukcji. W Polsce mamy dziś również dobrze rozwinięty rynek usług filmowych. Uczestnikami tego rynku są zarówno firmy wąsko wyspecjalizowane w dostarczaniu konkretnego sprzętu czy technologii, jak też takie, które oferują pełen zakres usług filmowych.

8 T. Lubelski, *Historia kina polskiego 1895–2014*, Universitas, Kraków 2015, s. 635.

W ciągu 10 lat swojego istnienia Instytut dofinansował 188 debiutów reżyserskich. Zadebiutowały dwa pokolenia twórców – i to właśnie debiutanci pokazują jedną z najciekawszych twarzy polskiego kina. Dofinansowane przez PISF debiuty znajdują miejsce w programach najważniejszych światowych festiwalu filmowych – w 2015 roku m.in. w Cannes, Berlinie, Toronto czy Wenecji. W tym roku debiutanci startowali w konkursach głównych festiwalu w Karlowych Warach, Locarno czy San Sebastian.

PISF wspiera finansowo wiele inicjatyw, m.in. festiwale i konkursy filmowe, programy profesjonalizacji, rekonstrukcję cyfrową czy publikacje dotyczące kina. W 2016 roku dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Edukacja i upowszechniania kultury filmowej otrzymało ponad 170 takich projektów. W Polsce odbywa się obecnie około 150 festiwalu⁹, dwadzieścia z nich ma renomę międzynarodową.

Powstała sieć regionalnych funduszy filmowych, dla których PISF wraz z partnerami opracował propozycje form organizacyjno-prawnych. Obecnie w Polsce funkcjonuje 10 takich lokalnych inicjatyw, które stanowią dodatkowe źródło finansowania produkcji filmowych.

Powstała także Polska Komisja Filmowa, której celem jest stwarzanie warunków do realizacji międzynarodowych produkcji filmowych na terenie Polski oraz aktywizowanie lokalnej przedsiębiorczości poprzez przyciąganie zagranicznych inwestycji i produkcji do naszych regionów. W roku 2015, pomimo braku systemu zachęt podatkowych, w Polsce kręciły filmy ekipy z Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Indii, Izraela i Stanów Zjednoczonych¹⁰. Zadaniem PKF jest także zagraniczna promocja polskiego potencjału filmowego, turystycznego i związanego z dziedzictwem kulturowym.

KINO POLSKIE ZYSKUJE MIĘDZYNARODOWY ROZGŁOS

Przez pierwsze 10 lat istnienia Instytutu polscy filmowcy przywieźli z międzynarodowych festiwalu ponad 2900 nagród. Trzy razy polskie filmy były nominowane do Oscara w kategorii najlepszy film nieanglojęzyczny. Sym-

9 A. Wróblewska, *Rynek filmowy w Polsce*, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2014.

10 http://filmcommissionpoland.pl/assets/Zalaczniki/Polish_Film_Magazine_1_2016_double.pdf [dostęp: 10.10.2016]

bolicznym przypieczętowaniem coraz lepszej marki naszej kinematografii był pierwszy w historii polskiego kina Oscar w tej kategorii, którego w 2015 roku otrzymała *Ida* Pawła Pawlikowskiego. W tym samym roku dwa polskie tytuły były nominowane do Oscara w kategorii najlepszy krótkometrażowy film dokumentalny, co świadczy o utrzymującej się renomie polskiego dokumentu.

Rok 2015 przyniósł:

- dla polskiego dokumentu: ponad 460 pokazów na międzynarodowych festiwalach i ponad 90 nagród¹¹,
- dla polskich filmów krótkometrażowych: ponad 1300 pokazów na międzynarodowych festiwalach i niemal 150 nagród¹²,
- dla polskiej animacji: niemal 600 pokazów na międzynarodowych festiwalach i blisko 50 nagród¹³.

W 2016 roku nasi twórcy odbierali już m.in. nagrody festiwalu w Park Utah (MFF Sundance), Berlinie, Locarno czy Wenecji i mają szansę na kolejne wyróżnienia, m.in. nagrody Europejskiej Akademii Filmowej. Także w tym roku krótka fabuła *Lokatorki* Klary Kočańskiej otrzymała studenckiego Oscara.

FINANSOWANIE PRODUKCJI FILMOWEJ PRZEZ PISF

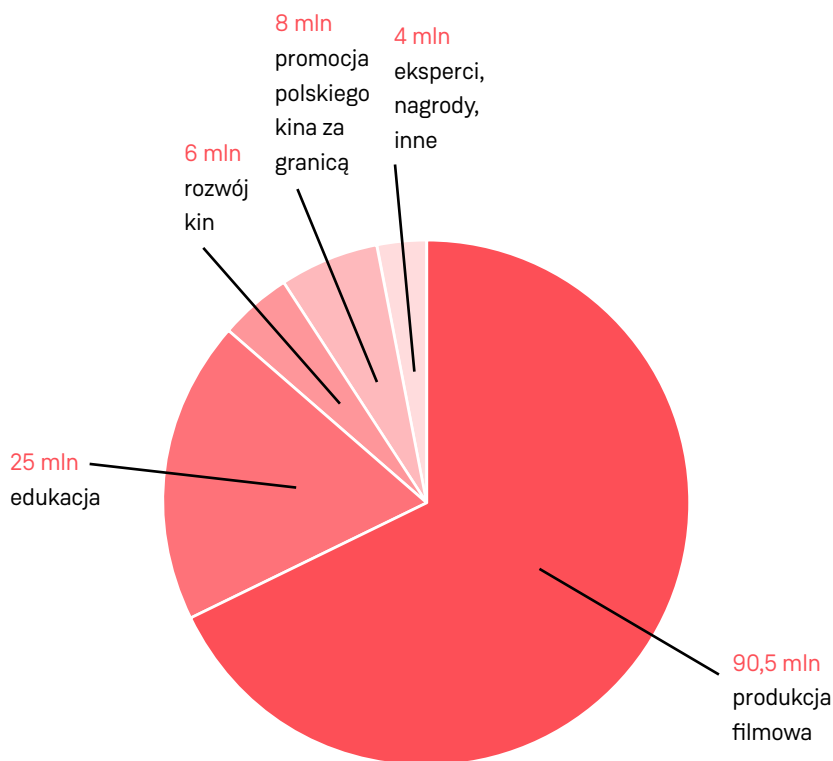
W 2016 roku na swoje wszystkie działania realizowane w ramach Programów Operacyjnych PISF zaplanował kwotę w wysokości 133,5 mln złotych, z czego 90,5 mln na produkcję filmową, 25 mln na edukację i upowszechnianie kultury filmowej, 6 mln na rozwój kin, a 8 mln na promocję polskiego filmu za granicą.

11 http://polishdocs.pl/pl/aktualnosci/2799/polski_dokument_na_zagranicznych_festiwalach_-_podsumowanie_2015_roku [dostęp: 10.10.2016].

12 http://polishshorts.pl/pl/aktualnosci/2855/podsumowanie_roku_2015_czyli_polskie_filmy_krotkometrazowe_na_zagranicznych_festiwalach [dostęp: 10.10.2016].

13 http://polishanimations.pl/pl/aktualnosci/2850/sukcesy_polskich_filmow_animowanych_-_podsumowanie_2015_roku [dostęp: 10.10.2016].

WYDATKI NA PROGRAMY OPERACYJNE PISF W 2016 R. (PLANY, W MLN ZŁ)

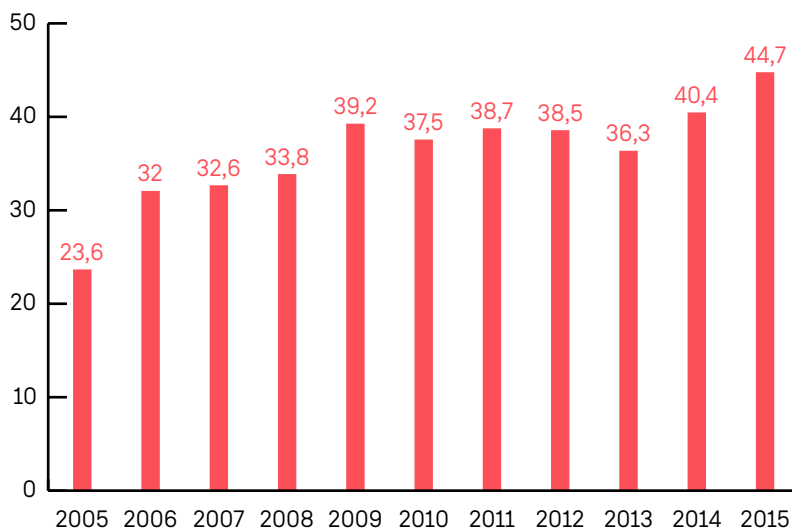
Źródło: Polski Instytut Sztuki Filmowej

Aby uzyskać dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Produkcja filmowa, producent musi złożyć do PISF wnioszek na jedną z trzech odbywających się w roku sesji. Ocena projektu jest dwuetapowa i dokonują jej eksperci powoływani na 12 miesięcy przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Do grona ekspertów zapraszani są przedstawiciele środowiska filmowego, literackiego, artystycznego. O rozdysponowaniu 80% środków przeznaczonych na produkcję filmową decydują liderzy komisji eksperckich, pozostałe 20% budżetu rozdziela dyrektor Instytutu.

ROZKWIAT KIN

Polski Instytut Sztuki Filmowej miał nie tylko odbudować rynek filmowy w Polsce, miał też odzyskać zaufanie widzów i ich wiarę w polskie kino. W 2005 roku na wszystkie polskie filmy sprzedano 700 tysięcy biletów (3% udziału w rynku). Po dziesięciu latach istnienia Instytutu polscy widzowie kupili dwanaście razy więcej biletów (8,3 mln) na rodzime produkcje oraz zyskali znacznie większy wybór polskich filmów fabularnych w kinach. Do kin wchodzi również coraz więcej propozycji dokumentalnych. W rocznych zestawieniach box office'u, w pierwszej dziesiątce najchętniej oglądanych w Polsce filmów rodzime tytuły z powodzeniem konkurują z amerykańskimi. W 2015 roku najchętniej oglądanym filmem były polskie *Listy do M. 2* (blisko 2,9 mln widzów), a w roku 2014 *Bogowie* (ponad 2,1 mln widzów).

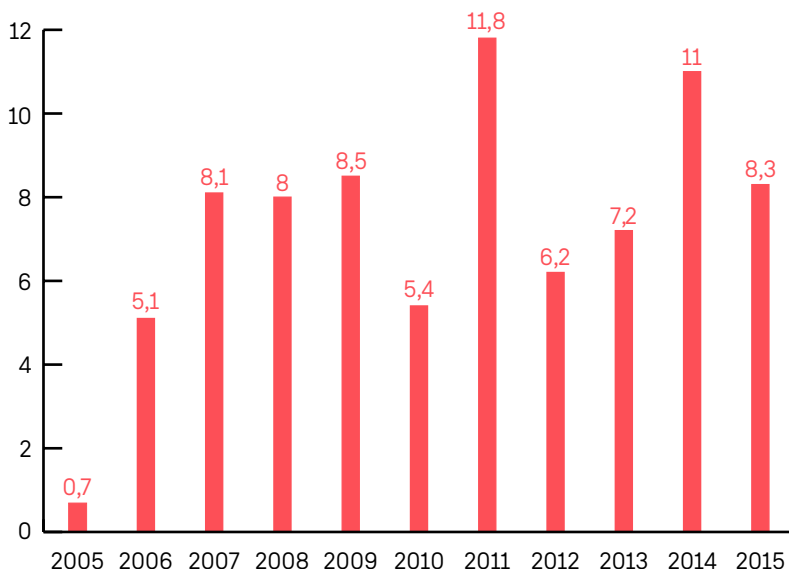
LICZBA WIDZÓW (W MLN)

Źródło: boxoffice.pl

W ciągu ostatnich pięciu lat udział polskich filmów w rynku wyniósł średnio ponad 22%. Przez pierwsze osiem miesięcy 2016 roku kinarze sprzedali blisko 7 milionów biletów na 37 polskich lub koprodukowanych przez Polskę filmów. Na szczycie tegorocznego box office'u znajduje się polska *Planeta singli* (ponad 1,9 mln widzów).

POLSKIE FILMY – LICZBA WIDZÓW (W MLN)

Źródło: boxoffice.pl

Na istnieniu PISF zyskali nie tylko polscy twórcy. W 2011 roku Instytut uruchomił program cyfryzacji kin, w ramach którego kina studyjne w całej Polsce przemieniły się w nowoczesne obiekty kultury o wysokim standardzie projekcji, przy jednoczesnym zachowaniu ducha miejsca. Kina, których cyfryzacja została wsparta przez PISF, zostały zrzeszone w Sieci Polskich Kin Cyfrowych, do której należą obecnie 124 obiekty. Widzowie z mniejszych ośrodków zyskali dostęp do tytułów, które do tej pory były oferowane premierowo jedynie w kinach w większych miastach. W 2005 roku sprzedano w polskich kinach 23,6 miliona biletów. Dziesięć lat później kina zanotowały rekordową frekwencję – 44,7 miliona widzów. Natomiast przez pierwsze osiem miesięcy 2016 roku kinarze sprzedali ponad 31,5 miliona biletów. Wśród nich prawie 7 milionów widzów wybrało tytuły rodzimych twórców. Bogaty i różnorodny repertuar premier polskich filmów zaplanowanych w czwartym kwartale przez dystrybutorów zapowiada utrzymanie tendencji wzrostowej konsekwentnie budowanej przez ostatnie 11 lat. Nic nie wskazuje na to, aby ten pozytywny proces miał ulec zmianie w 2017 roku.

O POLSKIM INSTYTUCIE SZTUKI FILMOWEJ

Polski Instytut Sztuki Filmowej działa na podstawie ustawy o kinematografii, która weszła w życie 19 sierpnia 2005 r., i statutu. Do zadań PISF należą m.in.: dofinansowywanie produkcji, dystrybucji i rozpowszechniania filmów, promowanie polskiej kinematografii na świecie czy wspieranie debiutantów, którym szczególnie trudno było zaistnieć w poprzednich latach. Obowiązki wynikające z ustawy PISF wypełnia poprzez działania własne oraz wspieranie działań innych instytucji, m.in. szkół filmowych.

Nadzór nad Instytutem sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Złożona z przedstawicieli twórców, producentów filmowych, kin, dystrybutorów, nadawców, operatorów telewizji kablowych i platform cyfrowych oraz związków zawodowych działających w kinematografii Rada Instytutu opiniuje plan działalności, plan finansowy i roczne sprawozdania Instytutu oraz zatwierdza Programy Operacyjne.

Stanowisko pierwszego dyrektora Instytutu objęła współtwórczyni ustawy o kinematografii Agnieszka Odorowicz, która sprawowała tę funkcję przez dwie kadencje do 2015 roku. Obecnie Instytutem kieruje Magdalena Sroka.

Podstawowym źródłem przychodów Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej są wpłaty nadawców telewizyjnych, platform cyfrowych, telewizji kablowych, a także właścicieli kin i dystrybutorów filmów, którzy przekazują na rzecz PISF 1,5 % swych przychodów. Pozostałą część budżetu Instytutu stanowią m.in. środki z Funduszu Promocji Kultury, przychody z eksploatacji filmów, do których autorskie prawa majątkowe przysługują Instytutowi, oraz dotacje podmiotowe z budżetu państwa.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Historia polskiego filmu dokumentalnego 1945–2014*, red. M. Hendrykowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015.
- A. Wróblewska, *Rynek filmowy w Polsce*, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2014.
- T. Lubelski, *Historia kina polskiego*, Universitas, Kraków 2015.
- <http://10latemocji.pisf.pl/> [dostęp: 10.10.2016].

- New Polish Films 2016, <https://itunes.apple.com/WebObjects/MZStore.woa/wa/viewSoftware?id=807902950&mt=8> // <https://play.google.com/store/apps/details?id=pl.pisf.newpolishfilms> [dostęp: 10.10.2016].
- Polish: Documentaries, Shorts & Animations 2016, http://www.pisf.pl/files/dokumenty/rozne/npf2016/PISF_Polish_Docs_Shots_Animations_2016.pdf [dostęp: 10.10.2016].

Opracowanie: Kalina Cybulska, Rafał Jankowski, Piotr Szymański

MUZEA

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

Muzea w Polsce działają w oparciu o Ustawę z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. Zgodnie z jej zapisami muzeum jest „jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”¹⁴. By zapewnić właściwą realizację tych celów, muzea prowadzą zakrojoną na szeroką skalę działalność statutową. Z jednej strony nastawiona jest ona na gromadzenie, przechowywanie w odpowiednich warunkach oraz utrzymywanie w dobrym stanie zachowania, a także naukowe opracowywanie zbiorów. Z drugiej strony muzea mają za zadanie udostępniać gromadzone zbiory, zarówno do celów naukowych, jak i szerokiemu gronu poprzez organizowanie wystaw stałych i czasowych, a także innych wydarzeń. Instytucje te prowadzą także działalność edukacyjną, wydawniczą oraz naukową¹⁵.

Według różnych szacunków, w Polsce działa od 844¹⁶ do 964 muzeów¹⁷ – dane podawane razem z oddziałami. Rozbieżności te wynikają z zastosowania różnych definicji muzeów. Z dokładnością jednak można podać

14 Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. Dz. U. 1997 nr 5 poz. 24.

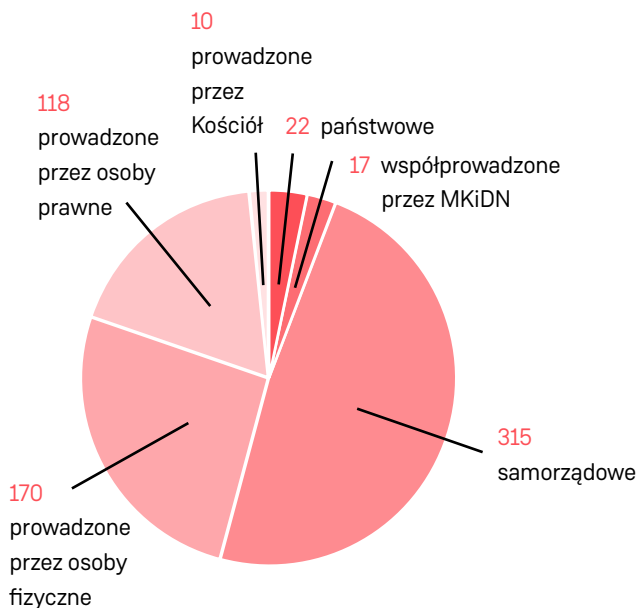
15 Ibidem.

16 *Kultura w 2014*, opracowanie GUS, www.stat.gov.pl.

17 Baza muzeów NIMOZ, dane na dzień 01.07.2016 r.

liczbę muzeów, które uzgodniły statut lub regulamin z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Takich instytucji w roku 2016 jest 652¹⁸. Ze względu na rodzaj organizatora dzielą się one następująco:

MUZEA ZE WZGLĘDU NA ORGANIZATORA

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych ze strony MKiDN

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi także Państwowy Rejestr Muzeów, który ma za zadanie utrwalanie wysokich standardów w zakresie opracowywania, przechowywania, konserwowania i popularyzowania obiektów i kolekcji muzealnych. Na koniec lipca 2016 r. wpisane były do niego 124 muzea, zwane rejestrowanymi¹⁹.

W związku z tym, że muzea są instytucjami nienastawionymi na osiągnięcie zysku, w dużej mierze to na organizatorze spoczywa obowiązek finansowania ich działalności. Z wykresu zamieszczonego powyżej widać, że ponad połowa instytucji otrzymuje wsparcie z budżetu państwa (muzea

18 Wykazy muzeów ze strony BIP MKiDN, dane na dzień 31.08.2016 r.

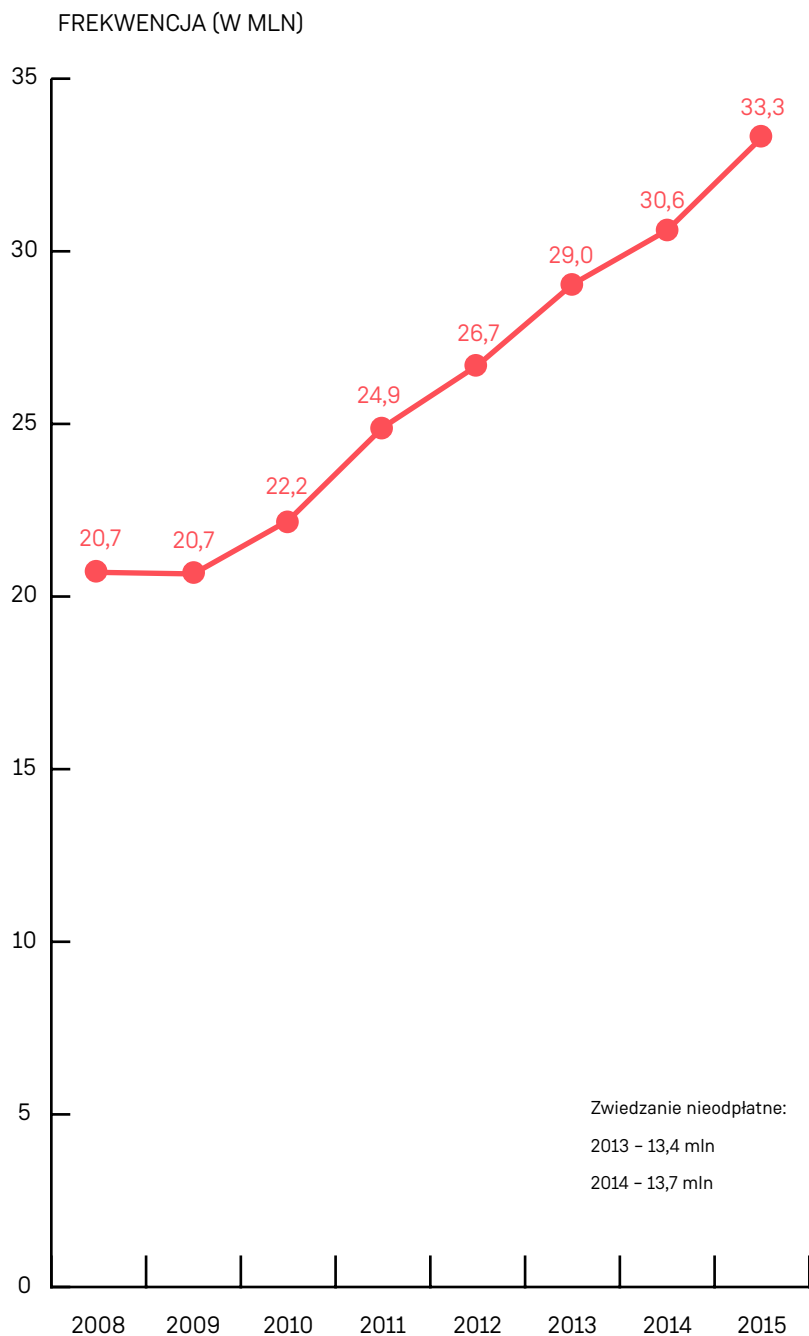
19 Wykaz muzeów wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów, BIP MKiDN.

państwowe, samorządowe, współprowadzone). W związku z tym, że muzea zobowiązane są do prowadzenia bardzo szeroko zakrojonej działalności statutowej i dodatkowo zobligowane są przynajmniej jeden dzień w tygodniu udostępniać swoje zbiory za darmo (muzea martyrologiczne udostępniają zbiory bezpłatnie przez wszystkie dni tygodnia), zagadnienia finansowe są dla nich istotnym wyzwaniem, w szczególności w zakresie: modernizacji infrastruktury, konserwacji nieruchomości zabytkowych i muzealiów, uzupełniania zbiorów. W muzeach MKiDN dotacja organizatora wynosi ok. 71% budżetu (dochody własne ok. 24%), w muzeach samorządowych ok. 81,4% (dochody własne ok. 14,68%)²⁰. Jak widać, niezależnie od decydującego zaangażowania organizatorów, muzea z powodzeniem troszczą się o swoją sytuację finansową, pozyskując dodatkowe źródła finansowania.

Wydawać by się mogło, na pozór, że mapa polskich instytucji kultury w zbyt dużym stopniu nasycona jest muzeami. Faktycznie, w ostatnim ćwierćwieczu prowadzonych było wiele inwestycji związanych z powstawaniem nowych lub modernizowaniem już istniejących muzeów (przykłady poniżej).

Jednak „nasylenie” Polski muzeami na tle innych krajów europejskich (wskaźnik w postaci liczby muzeów na 100 tys. mieszkańców) nie prowadzi do wniosku, iż Polska jest „krajem muzeów”. W 2014 roku w Polsce wskaźnik ten wynosił jedynie 2,22, podczas gdy na Litwie już 3,50, w Portugalii – 3,80, w Hiszpanii – 3,20, w Chorwacji – 6,6, w Finlandii – 6, na Łotwie – 7,30, a w Szwajcarii aż 14.

Z danych statystycznych wynika jednak, że Polacy coraz chętniej odwiedzają muzea, co przekłada się na stopniowy coroczny wzrost frekwencji, i co oznacza, iż społeczeństwo polskie traktuje te instytucje, często wbrew stereotypom, jako coraz ważniejsze podmioty życia publicznego: instytucje kultury, nauki, rozrywki, polityki pamięci. Niemal każdy statystyczny obywatel Polski, pozostający w naszym kraju na stałe, co najmniej raz w roku odwiedza muzeum.

Źródło: GUS (Raporty: Kultura)

STATYSTYKA

Oceniając dostępny stan wiedzy na temat sektora muzealnego należy przyznać, że to wiedza ciągle niepełna, oparta głównie na danych makro-ekonomicznych, gromadzonych przez GUS, na publikowanych raportach, badających segmenty działalności muzeów, a często również na badawczych intuicjach.

Z tego względu w grudniu 2013 roku Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego zainicjował projekt pod nazwą *Statystyka muzeów*, którego celem jest stworzenie bazy stanowiącej źródło kompleksowej wiedzy na temat stanu polskiego muzealnictwa. Do udziału w projekcie corocznie zapraszane są wszystkie muzea, niezależnie od ich statusu prawnego, formy organizacji, wielkości, struktury, zakresu działalności podmiotowej. Projekt stał się narzędziem umożliwiającym coroczne aktualizowanie informacji na temat aktywności instytucji działających w sektorze muzealnym.

Realizując projekt *Statystyka muzeów*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów nie zapomina, że jego podstawowym celem nie jest gromadzenie danych, ale tworzenie podstaw diagnostycznych dla zmian modernizacyjnych w muzeach. Dlatego też w grudniu 2016 roku zostanie wydana publikacja zawierająca raporty z analizą danych pozyskanych w ramach projektu w ciągu ostatnich trzech lat. Publikacja będzie dostępna także za pośrednictwem strony Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów: www.nimoz.pl oraz projektu *Statystyka muzeów*: www.statystyka-muzeow.nimoz.pl.

W trakcie panelu dyskusyjnego dotyczącego zagadnień statystyki muzealnej w Polsce, który odbywał się w czasie I Kongresu Muzealników Polskich (maj 2015 roku), paneliści i słuchacze zgodni byli co do jednego: istnieje zbyt wiele systemów sprawozdawczych (każda instytucja musi sprawozdawać się organizatorowi, a tabele statystyczne są zawsze dodatkowym obowiązkiem). Co więcej, poszczególne formularze znacząco się od siebie różnią, co determinuje konieczność stosowania różnych metodologii i poświęcania dużej ilości czasu przez instytucje objęte obowiązkiem sprawozdawczym na ich wypełnianie. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowiska muzealnego powołana została Grupa Robocza ds. statystyki muzealnej przy Międzyresortowym Zespole Metodologicznym ds. statystyki kultury. Jej zadaniem jest stworzenie zrębów jednolitego i scalonego systemu sprawozdawczego dla muzeów na poziomie centralnym. W skład Grupy

wchodzą przedstawiciele Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Pierwszych efektów pracy tego zespołu eksperckiego spodziewamy się jeszcze w tym roku i będą one zapewne przedmiotem ożywionej środowiskowej dyskusji.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- D. Folga-Januszewska, *Muzea w Polsce 1989–2008*, „Muzealnictwo” 2009, nr 50.
- *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, red. M. Szela, Warszawa 2012.
- *Działalność instytucji kultury w Polsce*, opracowanie GUS – Urzędu Statystycznego w Krakowie, www.stat.gov.pl.
- P. Majewski, *Muzea – potrzeba polityki pamięci*, w: *Historia Polski od-nowa. Nowe narracje historii i muzealne reprezentacje przeszłości*, red. R. Kostro, K. Wóycicki, M. Wysocki, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2014.

Opracowanie: dr hab. Piotr Majewski, Katarzyna Skomorucha-Figiel

MUZYKA

Instytut Muzyki i Tańca

Obraz polskiej muzyki XXI wieku, podobnie jak całej sztuki europejskiej, jest wielowymiarowy i wielowątkowy. Nie sposób znaleźć w nim jedną dominującą estetykę, postawę czy nurt. To obraz zmienny, dynamiczny, na który wpływ mają wszystkie te elementy, które decydują także o współczesnym postępie cywilizacji: rozwój nowych technologii, ekspansja Internetu, wolność mediów, globalizacja. Ich konsekwencją są jednak i negatywne aspekty, jak szum informacyjny, dominacja kultury masowej, komercjalizacja. O pozycji artysty muzyka w kulturze nie decyduje już tylko oryginalność jego twórczości czy indywidualny styl, ale także umiejętność promocji, obecność jego utworów w programach największych festiwali, czy też pozycja w rankingach sprzedaży płyt. Realia wymagają od twórców ciągłego poszukiwania nowości, proponowania słuchaczom wartościowej sztuki i dbałości o swój wizerunek, bo muzyczna scena podlega ciągłej rotacji i zmianie głównych jej postaci.

Tak pluralistyczny pejzaż muzyczny wymaga nowoczesnego, wieloaspektowego nań spojrzenia wielu specjalistów z różnych dziedzin. W 2010 roku Instytut Muzyki i Tańca podjął inicjatywę wyłonienia zespołu ekspertów, koordynowanego merytorycznie przez Andrzeja Chłopeckiego, w celu zdiagnozowania sytuacji najnowszej muzyki polskiej. W maju 2011 roku ukazał się pierwszy *Raport o stanie muzyki polskiej*, którego celem było dokonanie „fotograficznego zapisu życia muzycznego, a w nim działających artystów i kompozytorów, muzykologów, dziennikarzy, krytyków, instytucji muzycznych i organizacji pozarządowych.” – czytamy w przedmowie dyrektora Instytutu Muzyki i Tańca, Andrzeja Kosowskiego. W publikacji opisany został system

edukacyjny, sposoby finansowania kultury muzycznej, ramy prawne, działalność mediów, wydawnictw, firm fonograficznych oraz udział słuchaczy i widzów w życiu muzycznym Polski. Do 2015 roku IMiT zainicjował i opublikował dziewięć kolejnych prac, obejmujących łącznie kilkadziesiąt tekstów (2540 stron!) – sprawozdań, raportów cząstkowych, statystyk, wykresów, dzięki którym ów początkowo jedynie zarysowany obraz sytuacji muzyki polskiej dziś można uznać za prawie kompletny. Obecnie Instytut Muzyki i Tańca kontynuuje badania, zmieniając jedynie medium, za pośrednictwem którego wyniki są udostępniane czytelnikom – z wersji drukowanej na obszerny internetowy portal muzykapolska.org.pl. Serwis wypełniony został treścią wszystkich dzieł dziewięciu tomów raportów oraz kolejnymi zestawieniami, omówieniami i analizami. Narzędzia, którymi dysponuje nowoczesny Internet, dały możliwość dokonania głębszych porównań, ukazania wielokierunkowych relacji, dalszych powiązań i przeprowadzenia kompleksowych analiz na najwyższych poziomach. Obraz muzyki polskiej nakreślony został linearnie – chronologicznie, ale także przestrzennie – w postaci dynamicznej, interaktywnej mapy, zarówno jakościowo – dzięki licznym tekstom poglądowym i opisowym, jak i ilościowo – przy pomocy wykresów, tabel zbiorczych i statystyk, wreszcie – w sposób całościowy, od muzyki współczesnej, klasycznej poprzez alternatywę, jazz, pop, rock, hip-hop, muzykę tradycyjną i folkową, aż po taniec.

Jaki jest zatem obraz rodzimej muzyki XXI wieku? Polską scenę kompozytorską obecnie tworzy około 300 twórców, przy czym kilkunastu z nich zajmuje znaczące miejsce tak w lokalnej, jak i międzynarodowej przestrzeni muzycznej. Jedną z najwybitniejszych osobowości jest Paweł Mykietyn – laureat nagrody Koryfeusz Muzyki Polskiej 2015, twórca tak znakomitych dzieł, jak *II Symfonia*, *Pasja wg św. Marka*, *III Symfonia*, wykonana na zamknięcie Krajowego Programu Kulturalnego Polskiej Prezydencji w Radzie UE w 2011 roku, czy też najnowszej opery *Czarodziejska góra*. Na szczególną uwagę zasługuje również muzyka kompozytorki i znakomitej śpiewaczki specjalizującej się w interpretacji najnowszych dzieł – Agaty Zubel, której kompozycja *Not I* uzyskała najwyższą notę na 60. Międzynarodowej Trybunie Kompozytorów w Pradze. Liczne sukcesy na scenie międzynarodowej odnosi także Marcin Stańczyk – zdobywca Toru Takemitsu Award 2013, największego i najbardziej prestiżowego konkursu kompozytorskiego w Japonii, Artysta Rezydent Miasta Paryża 2014, obecnie polski reprezentant w programie współpracy kulturalnej między Chinami a 16 krajami europejskimi w formacie „16+1”. Wyróżniające miejsce wśród najbardziej cenionych twórców zajmują także m.in. Paweł Łukaszewski, Dariusz Przybylski, Jagoda Szmytka, Wojciech Ziemowit Zych.

W repertuariach muzyków i zespołów obecne są również kompozycje średniego pokolenia twórców, jak również polskich „klasyków XX wieku” – przedstawiciele polskiego sonoryzmu, nurtu twórczości improwizowanej z udziałem elektroniki, w końcu tendencji postmodernizmu, w tym nowej prostoty i nowego romantyzmu – na czele z Witoldem Lutosławskim i Andrzejem Panufnikiem, których jubileusze setnych urodzin świętowane były ostatnio na całym świecie, Henrykiem Mikołajem Góreckim, Wojciechem Kilarem, Grażyną Bacewicz, Krzysztofem Pendereckim, Krzysztofem Meyerem, Bogusławem Schaefferem, Zbigniewem Penherskim, Zbigniewem Bargielskim, Zygmuntem Krauze, Stanisławem Krupowiczem, Markiem Chołoniewskim, Krzysztofem Knittlem, Pawłem Szymańskim, Marianem Borkowskim, Eugeniuszem Knapikiem, Elżbietą Sikorą oraz Hanną Kulenty, Aleksandrem Lasoniem, Piotrem Mossem i innymi. Ich muzyka zyskała ostatnio cennych propagatorów w uznanych zespołach specjalizujących się w interpretacji najnowszej twórczości, jak m.in. kwartet Apollon Musagète, Royal String Quartet, Lutosławski Quartet, sekstet wokalny proModern czy Orkiestra Muzyki Nowej, obok od lat wiodącej prym na tym polu Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia.

Na operowej scenie międzynarodowej kontynuują dobrą passę polscy śpiewacy. Wydarzeniem 2013 roku była premiera *Eugeniusza Oniegina* Piotra Czajkowskiego, inaugurująca sezon Metropolitan Opera w Nowym Jorku, z Mariuszem Kwietniem w roli Oniegina i Piotrem Becząłą jako Leńskim. W styczniu 2015 roku w MET odbyła się kolejna premiera z udziałem Becząły – podwójnego spektaklu *Jolanta* Czajkowskiego i *Zamek Sinobrodego* Bartóka w reżyserii Mariusza Trelińskiego. Ogromnym sukcesem 2015 roku okazała się również inscenizacja *Króla Rogera* Karola Szymanowskiego w Covent Garden w Londynie, z Mariuszem Kwietniem w tytułowej roli. Spektakl został uznany za wydarzenie sezonu i pokazany w streamingu, a kilka miesięcy później ukazał się też na DVD. Z licznych ostatnich sukcesów polskich śpiewaków warto wyróżnić także dwie prestiżowe nagrody, jakie w 2015 roku otrzymała Aleksandra Kurzak – International Opera Award w kategorii artystka roku i Bachtrack Opera Award jako najlepsza śpiewaczka sezonu, oraz znakomicie przyjęty przez krytykę debiut Tomasza Koniecznego jako tytułowego Wozzecka w Lyric Opera w Chicago.

Na mapie muzyki polskiej – z całą jej wielością postaw i różnorodnością – obok najnowszych dzieł wyróżnia się także obszar historycznego dziedzictwa muzycznego. Współcześnie nurt rekonstrukcji obejmuje coraz rozleglejszy repertuar. Wykonawstwo historyczne stało się domeną tak znakomitych zespołów, jak Capella Cracoviensis, Wrocławska Orkiestra Barokowa, Arte dei Suonatori, czy jeden z najmłodszych – {oh!} Orkiestra Historyczna.

Zwrot w kierunku rekonstrukcji, odwoływania się do źródeł, obecny jest również silnie już od lat 90. XX wieku w polskiej muzyce ludowej jako nurt revival. Jego głównymi przedstawicielami są dwa zespoły: Kapela Brodów i Trio Janusza Prusinowskiego. Próbuje one m.in. „ożywić” XIX-wieczne zapisy Oskara Kolberga, podejmując równoległe wspólne muzykowanie i naukę u wybitnych muzyków tradycyjnych starszego pokolenia (Janusz Prusinowski Trio i Piotr Gaca, Kapela Brodów i Jan Cebula z Rzeszowskiego). Potwierdzeniem klasy polskich wykonawców folkowych są natomiast ich dokonania międzynarodowe. W 2015 roku muzycy Kapeli Maliszów wystąpili na prestiżowym brytyjskim festiwalu „Womad”, a także na koncertach w Malezji i Belgii. Z kolei Karolina Cicha & Bart Pałyga, zespoły Sutari i Muzykanci gościli na targach muzyki świata „Womex” w Budapeszcie. Ponadto Muzykanci koncertowali w Korei i na Węgrzech, Joanna Słowińska w Gruzji, Maria Pomianowska w Iranie, Indiach, Korei Południowej, Chinach i Rosji, Kapela ze Wsi Warszawa w Wielkiej Brytanii, Francji, Hiszpanii, Estonii, Niemczech i Czechach, Michał Czachowski w Kolumbii, Włoszech i Stanach Zjednoczonych, Čači Vorba w Niemczech, Czechach, Włoszech, Austrii i na Słowacji, Kroke w Niemczech, Włoszech, Hiszpanii, Norwegii i Szwajcarii, a Janusz Prusinowski Kompania w Hiszpanii, Niemczech, Norwegii, Czechach oraz Austrii.

Granice kraju od lat przekraczają z sukcesem także jazzmani. W roku 2015 polski jazz obecny był na estradach od Ekwadoru po Singapur. Rozwijała się również współpraca jazzmanów polskich z amerykańskimi i skandynawskimi. Istotną rolę na polskiej scenie odgrywali muzycy młodzi, a wśród nich Adam Bałdych, Bartosz Dworak, Mateusz Smoczyński, Aga Derlak, Nikola Kołodziejczyk, Piotr Orzechowski, Paweł Tomaszewski, Dominik Wania, Michał Wróblewski, Dominik Bukowski, Michał Kapczuk, Marek Kądziera, Szymon Mika, Rafał Sarnecki, Przemysław Strączek, Piotr Damasiewicz, Maciej Fortuna, Piotr Schmidt, Maciej Obara, Wojciech Myrcek. Wyróżniły się także zespoły Atom String Quartet, High Definition Quartet, Pink Freud, RGG. Do najciekawszych płyt jazzowych roku 2015 należał najnowszy krążek Kwintetu Zbigniewa Namysłowskiego *Polish Jazz? Yes!*, zawierający utwory inspirowane polskim folklorem.

Ostatnie lata przyniosły też liczne międzynarodowe sukcesy polskiej muzyki alternatywnej. W 2015 roku w zestawieniu 100 najlepszych płyt prestiżowego brytyjskiego serwisu muzycznego „The Quietus” znalazły się aż cztery albumy z Polski, w tym na 2. miejscu – Zamknęły się oczy ziemi Starej Rzeki, czyli jednoosobowego projektu muzycznego Kuby Ziołka. Z kolei płyta *Raphael Rogiński Plays John Coltrane and Langston Hughes. African*

Mystic Music gitarzysty Raphaela Rogińskiego weszła do czołówki rocznego rankingu układanego głosami kilkudziesięciu krytyków skupionych wokół magazynu „The Wire” (uplasowała się na 16. pozycji).

Sukcesy w obszarze szeroko pojętej muzyki rozrywkowej – zwłaszcza rock, pop i hip-hop – mierzone są obecnie wielkością sprzedaży fonogramów i popularnością w serwisach streamingowych. W 2015 roku w pierwszej dziesiątce listy OLiS (oficjalnej listy sprzedaży detalicznej polskiego Związku Producentów Audio-Video) przeważali Polacy: na miejscu 3. – *Atramentowa* Stanisławy Celińskiej, na 4. – *Królowie życia* Gangu Albanii, na 5. – *Annoyance and disappointment* Dawida Podsiadły. Z kolei podczas gali rozdania nagród Akademii Fonograficznej „Fryderyk” 2015 w dziedzinie muzyki rozrywkowej triumfowała Natalia Przybysz, która została nagrodzona w dwóch kategoriach – Album roku rock i Utwór roku. Artystą roku w muzyce jazzowej został Marcin Wasilewski, który wraz ze swoim trio odebrał także nagrodę za Jazzowy album roku.

W dziedzinie hip-hopu duży rozgłos w mediach w 2015 roku zyskał koncert rapera Miuosha z udziałem Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia pod dyrekcją Radzimira Dębskiego (Jimka) oraz premiera albumu *Różewicz. Interpretacje*, na którym poezje Tadeusza Różewicza interpretują raperzy Sokół i Hades z udziałem duetu producentów Sampler Orchestra. Ukazała się również obszerna monografia pt. *Antologia polskiego rapu* (praca zbiorowa: Dominika Węclawek, Marcin Flint, Tomasz Kleyff, Andrzej Cała i Kamil Jaczyński).

Co roku swoją premierę kinową ma ok. 50 pełnych polskich filmów (wliczając dokumenty i koprodukcje), a z nimi także muzyka filmowa. Wśród aktywnie działających kompozytorów specjalizujących się w tej dziedzinie znajdziemy nazwiska tak wybitnych twórców o światowej renomie, jak Jan Kanty Pawluśkiewicz (muzyka do *Papuszy* w reż. Joanny Kos-Krauze i Krzysztofa Krauze, z 2013 roku), Jan A. P. Kaczmarek (*Tajemnica Westerplatte* w reż. Pawła Chochlewa, z 2013 roku), Krzesimir Dębski (*Syberiada polska* w reż. Janusza Zaorskiego, z 2013 roku), Maciej Zieliński (*Wkręcenie 2* w reż. Piotra Wereśniaka, z 2015 roku), czy też nieobecny przez jakiś czas w polskim kinie Abel Korzeniowski (*Ziarno prawdy* w reż. Borysa Lankosza, z 2015 roku). Ostatnio zaznacza się jednak w krajowej kinematografii tendencja powierzania ścieżek dźwiękowych zagranicznym twórcom (m.in. *Ida* w reż. Pawła Pawlikowskiego z muzyką Kristiana Eidnesa Andersena, z 2013 roku). Realizatorzy często zapraszają także do współpracy muzyków z kręgu alternatywy, improwizacji czy muzyki współczesnej (*Chemia* w reż. Bartosza Prokopowicza z muzyką

Micromusic, *Demon* w reż. Marcina Wrony z muzyką Krzysztofa Pendereckiego i zespołu Miąs, *11 minut* w reż. Jerzego Skolimowskiego z muzyką Pawła Mykietyna, *Obce niebo* w reż. Dariusza Gajewskiego z muzyką Marcina Maseckiego i Candelarii Saenz Valiente, wszystkie z 2015 roku).

W obszarze tzw. muzyki użytkowej coraz wyraźniej zauważalny staje się nurt muzyki oryginalnie pisanej do sztuk teatralnych. Do najbardziej płodnych kompozytorów roku 2015 należał m.in. Jan Duszyński, który skomponował muzykę do czterech ważnych przedstawień: *Królowej śniegu* (reż. Piotr Cieplak, Teatr Narodowy w Warszawie), *Burzy* (reż. Krzysztof Garbaczewski, Teatr Polski we Wrocławiu), *Dziadów cz. III* (scena balu, reż. Michał Zadara, Teatr Polski we Wrocławiu) i do *Francuzów* (reż. Krzysztof Warlikowski, Nowy Teatr w Warszawie). Doceniona została twórczość Jerzego Satanowskiego, który w 2015 roku współpracował między innymi z Januszem Wiśniewskim, a także Karola Nepelskiego i Zygmunta Koniecznego.

Obraz polskiej sceny muzycznej kształtują również w sposób znaczący działania instytucji – od działalności wydawniczej i fonograficznej po organizację koncertów i festiwali, oraz kwestie promocji.

W 2015 roku muzyczny rynek koncertowy w Polsce oszacowany został na 228 mln dolarów, natomiast wartość rynku fonograficznego obliczono na 430 milionów złotych. Pomimo rozwoju nowych technologii, w przemyśle fonograficznym nadal dominują tradycyjne nośniki fizyczne, z płytą CD na czele, choć wzrosła sprzedaż winyli. Systematycznie postępuje również ekspansja serwisów streamingowych, niemniej największą popularnością cieszą się jednak portale oferujące możliwość słuchania muzyki za darmo (jednocześnie odsłuchując reklamy). Tradycyjnie większość udziałów w przychodach branży fonograficznej w Polsce przypadła przedstawicielstwom trzech światowych koncernów: Sony Music Polska, Universal Music Polska, Warner Music Poland. Udział firm niezależnych w przychodach z rynku nośników fizycznych szacowany był w 2015 roku na około 35–37%. W 2015 roku Warner Music Poland kupiła pozostające od lat w upadłości likwidacyjnej historyczne wydawnictwo Polskie Nagrania. Oryginały taśm legendarnej Muzy zostały wyłączone z przetargu i jako narodowy zasób archiwalny zostały przekazane do Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Rynek wydawców książek i nut w Polsce obejmował w 2013 roku 181 aktywnych podmiotów. Najważniejszą i najbardziej znaczącą dla środowiska artystycznego grupę wśród nich stanowiło 28 wydawnictw muzycznych, których działalność w 100% obejmuje wydawanie publikacji muzycznych. Wśród nich wiodącą rolę pełnią trzej wydawcy książek i nut oraz materia-

tów orkiestrowych: Eufonium, Euterpe i Polskie Wydawnictwo Muzyczne [PWM]. Ich działalność – poza wydawaniem publikacji – obejmuje również reprezentowanie praw autorskich kompozytorów. Kwerendy i badania rynku prasy muzycznej, przeprowadzane przez Instytut Muzyki i Tańca, pozwoliły także na zebranie danych o 84 czasopismach muzycznych ukazujących się w Polsce w 2013 roku. Ich tematyka jest bardzo zróżnicowana, choć wyróżniają się wśród nich czasopisma o profilu naukowym, muzykologicznym oraz popularnonaukowym. Wśród tytułów najbardziej opiniotwórczych w środowisku muzycznym warto wyróżnić trzy tytuły: „Ruch Muzyczny”, „Glissando” i nowo powstały w 2015 roku kwartalnik poświęcony wyłącznie muzyce polskiej – „Gazeta Magnetofonowa”.

Największa liczba instytucji kultury znajduje się w województwie mazowieckim, na drugim miejscu pod względem liczebności instytucji kultury jest województwo małopolskie. Ogółem przeważają wśród nich znacząco biblioteki, pełniące zwłaszcza w małych miejscowościach często wszystkie funkcje kulturotwórcze, zajmujące się nie tylko kwestiami czytelnictwa, lecz także organizując wystawy, zajęcia artystyczne lub koncerty. Druga co do liczebności grupa instytucji kulturalnych to domy i ośrodki kultury, trzecia – muzea. Instytucje prowadzące działalność artystyczną – w tym filharmonie, teatry operowe i teatry muzyczne – są najmniej liczne, ale równocześnie najważniejsze z punktu widzenia działalności zespołów muzycznych czy promocji twórczości kompozytorskiej. W ostatnich latach szereg obiektów i sal koncertowych poddano modernizacji, powstało również wiele nowych, m.in. nowy gmach Opery i Filharmonii Podlaskiej – Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku (otwarty w 2012 roku), Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Łusławicach i siedziba Wejherowskiego Centrum Kultury – Filharmonii Kaszubskiej (otwarte w 2013), nowa siedziba Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia i gmach Filharmonii w Szczecinie (otwarte w 2014) czy Narodowe Forum Muzyki we Wrocławiu, wyposażone w nowoczesny system regulowania akustyki (otwarte w 2015).

Upowszechnianie i promocja muzyki leżą w gestii różnego rodzaju mediów. Oprócz dominującego w ostatnich latach Internetu z wieloma nowo powstałymi, wartościowymi portalami o muzyce polskiej, nadal krzewieniu kultury wysokiej służą media publiczne – działający od 1991 roku Program 2 Polskiego Radia, skupiony na muzyce, literaturze, teatrze, publicystyce kulturalnej i wiadomościach, oraz powstały w 2002 roku kanał tematyczny TVP Kultura. Zwłaszcza „Dwójka” postrzegana jest jako wiodąca stacja wśród

międzynarodowych mediów promujących muzykę poprzez sieć Europejskiej Unii Radiowej, m.in. corocznie (z sukcesem) rekomenduje polskie kompozycje do prezentacji w ramach Międzynarodowej Trybuny Kompozytorów – najważniejszego na świecie przeglądu najnowszej twórczości kompozytorskiej na antenach radiofonii publicznych.

Wspieraniu twórców służy również zainicjowany w 2012 roku unikatowy program „Zamówień kompozytorskich”, którego operatorem jest Instytut Muzyki i Tańca. To pierwszy w Polsce projekt systemowo dofinansowujący najnowszą twórczość muzyczną. W jego ramach co roku powstaje około stu nowych utworów polskich i zagranicznych kompozytorów – przede wszystkim dzieła zaliczane do tzw. muzyki klasycznej, ale także spektakle teatru muzycznego, przedsięwzięcia łączące różne gatunki muzyczne (np. muzyka popularna i tradycyjna), transdyscyplinarne projekty z pogranicza muzyki i sztuk performatywnych lub wizualnych.

Naszkicowane krótkie zestawienie obszarów polskiej sceny muzycznej nie wyczerpuje całego jej obrazu. Podjęcia badań i analiz wymagają inne aktywności na polu muzyki użytkowej (muzyka do gier komputerowych, reklam), obecność polskich twórców za granicą, porównanie systemów finansowania z innymi krajami. Nadal aktualny jest problem edukacji muzycznej – reforma szkolnictwa I stopnia nie przyniosła oczekiwanych rezultatów i po dwóch latach od jej wdrożenia, w 2016 roku została wycofana. Stan procesu nauki, zarówno w szkołach podstawowych i średnich, jak również wyższych, które prowadzą specjalizacje związane z muzyką, wymaga pogłębionych badań i diagnozy. Na efektywne rozwiązania systemowe oczekuje ponad 60 tysięcy uczniów szkół muzycznych I i II stopnia oraz prawie 6 tysięcy studentów uczelni muzycznych. Warto jednak podkreślić fakt, iż mimo głosów krytyki i nacisków opinii publicznej, wskazujących na potrzebę reformy szkolnictwa muzycznego, szkoły publiczne cieszą się nadal wyższym prestiżem i popularnością niż prywatne. Według danych z 2010 roku, 71,7% uczniów uczęszczało wówczas w Polsce do 215 szkół podległych Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a jedynie 10,91% kształciło się w 211 szkołach prywatnych (pozostali uczyli się w 67 szkołach podległych jednostkom samorządu terytorialnego).

Rok 2017 wzbogaci z pewnością dorobek polskiej kultury o kolejnych kilkaset nowych kompozycji, nagrań oraz publikacji o muzyce. Melomani wysłuchają szeregu prawykonan podczas cenionych festiwali i koncertów w nowych, doskonale wyposażonych, nowoczesnych salach koncertowych, a miłośnicy lżejszych brzmień będą mogli zagłosować na swoich muzycz-

nych idoli na portalach internetowych. I choć Sejm RP wśród ważnych rocznic roku 2017 nie uwzględnił jubileuszu żadnej osobistości związanej z muzyką, to być może artystów muzyków i kompozytorów zainspirują zaplanowane na ten czas obchody Roku Josepha Conrada-Korzeniowskiego, Józefa Piłsudskiego, Adama Chmielewskiego, Honorata Koźmińskiego i Tadeusza Kościuszki oraz wyjątkowego Roku Rzeki Wisły.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Raport o stanie muzyki polskiej*, red. J. Grotkowska, A. Chłopecki, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2011.
- *Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*, red. A. Białkowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012.
- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia. Diagnozy, problemy, wnioski modelowe*, red. W. Jankowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012.
- *Edukacja w dziedzinie jazzu i muzyki estradowej w Polsce*, red. A. Białkowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2013.
- *Muzyka polska 2011. Raport roczny*, red. J. Grotkowska, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2013.
- P. Gałuszka, K. Korzeniewska, K.M. Wyrzykowska, A. Jagiełło-Skupińska, *Rynek fonograficzny w Polsce 2011/2012*, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2013.
- *Muzyka polska 2013. Raport roczny*, red. J. Grotkowska, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2014.
- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego II stopnia*, red. Z. Konaszkiewicz, M. Chmurzyńska, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2014.
- *Raport o skansenach i muzeach etnograficznych*, oprac. D. Kunecki, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2014.
- W. Grozdew-Kołacińska, *Raport o stanie tradycyjnej kultury muzycznej*, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2014.
- Portal Zamowieniakompozytorskie.pl: <http://zamowieniakompozytorskie.pl> [dostęp: 12.10.2016].
- Portal Muzykapolska.org.pl: <http://www.muzykapolska.org.pl> [zostanie uruchomiony 1.12.2016].

Opracowanie: Anna Iwanicka-Nijakowska

PRODUKCJA WYDAWNICZA

Biblioteka Narodowa

Statystyka produkcji wydawniczej, prowadzona w Bibliotece Narodowej od roku 1955, opiera się na egzemplarzach obowiązkowych, czyli egzemplarzach wszystkich publikowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej książek i periodyków, które – zgodnie z obowiązującymi przepisami – wydawcy przekazują do narodowej księżnicy. Każdy otrzymany tytuł jest w Bibliotece Narodowej na wiele sposobów opisywany i kategorizowany, a charakterystyka ta stanowi następnie podstawę do zbudowania wielowymiarowego opisu statystycznego polskiej produkcji wydawniczej.

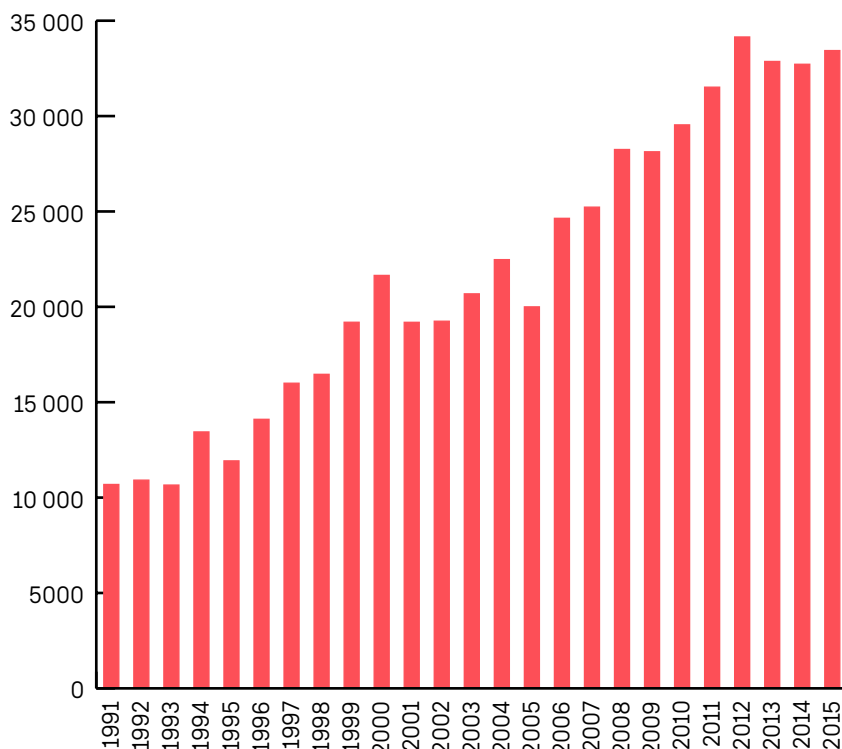
KSIĄŻKI

WZROST LICZBY TYTUŁÓW KSIĄŻEK

W roku 2015 w bibliografii narodowej odnotowano 33 454 tytuły książek opublikowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, co stanowi niewielki, ale znaczący wzrost ich liczby w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost ten nastąpił po dwóch latach spadków (silnym w roku 2013 i niewielkim w 2014).

Bezwzględna liczba publikowanych rocznie tytułów książek plasuje Polskę na dość wysokiej pozycji wśród krajów europejskich. Oferta wydawnicza znacząco większa jest we Francji, Niemczech, Hiszpanii czy we Włoszech, mniejsza natomiast w takich krajach jak: Węgry, Norwegia, Finlandia, Czechy, Belgia, Grecja czy Słowenia.

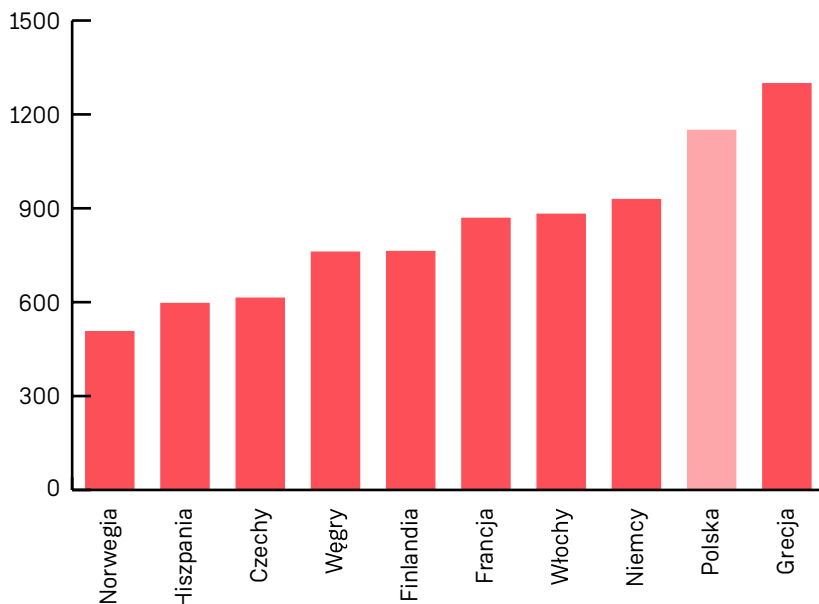
LICZBA TYTUŁÓW KSIĄŻEK PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W POLSCE W LATACH 1991–2015

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1991–2015

Względnie wysoka bezwzględna liczba publikowanych w Polsce tytułów książek jest jednak w pewnej mierze pochodną dość dużej na tle europejskim populacji naszego kraju. Populacja taka, nawet przy niskich wskaźnikach czytelnictwa, może wytworzyć i utrzymać stosunkowo dużą produkcję wydawniczą. Lepsze wyobrażenie o tym, jak duża jest w Polsce, na tle innych krajów europejskich, zdolność do tworzenia publikacji, jak i chłonność rynku książki, może więc dać informacja o stosunku liczby obywateli do liczby publikowanych tytułów. Pod tym względem Polska wypadła znacznie gorzej. Z wynikiem 1149 mieszkańców przypadających na jeden tytuł spośród uwzględnionych w porównaniu krajów europejskich wyprzedza tylko Grecję.

LICZBA KSIĄŻEK PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH W RELACJI DO LICZBY ICH MIESZKAŃCÓW – PORÓWNANIE*

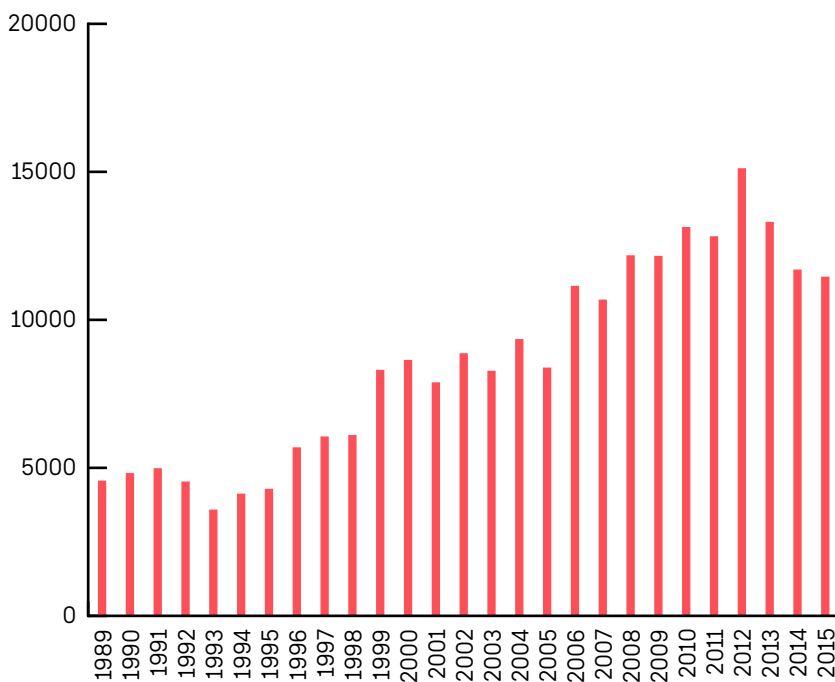
* Dane z poszczególnych krajów pochodzą z lat 2012–2015 w zależności od dostępności statystyk, dlatego porównanie to można traktować tylko orientacyjnie.

Źródło danych: patrz bibliografia.

UBYWA KSIĄŻEK NAUKOWYCH, TEMPO SPADKU JEDNAK MAŁEJE

W latach 2013–2014 mieliśmy do czynienia z gwałtownym spadkiem liczby publikowanych co roku w Polsce książek naukowych (w sumie o 23%). W roku 2015 ich liczba także wprawdzie zmalała, ale już bardzo nieznacznie (o 2%). Przyczyn owych spadków można szukać w takich czynnikach, jak specyficzna wycena różnych typów publikacji przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (coraz bardziej faworyzująca publikowanie artykułów w czasopiśmie punktowanych); niewielkie zmniejszenie się liczby nauczycieli akademickich, czyli potencjalnych autorów tego rodzaju książek; wprowadzenie nowych, niewymagających publikacji książki, procedur habilitacyjnych; wycofanie dotacji dla podręczników akademickich. Niezależnie jednak od tego, jakie czynniki były tu kluczowe, moc ich oddziaływania chwilowo wydaje się słabnąć.

LICZBA TYTUŁÓW KSIĄŻEK NAUKOWYCH PUBLIKOWANYCH ROCZNIE W POLSCE W LATACH 1989–2015

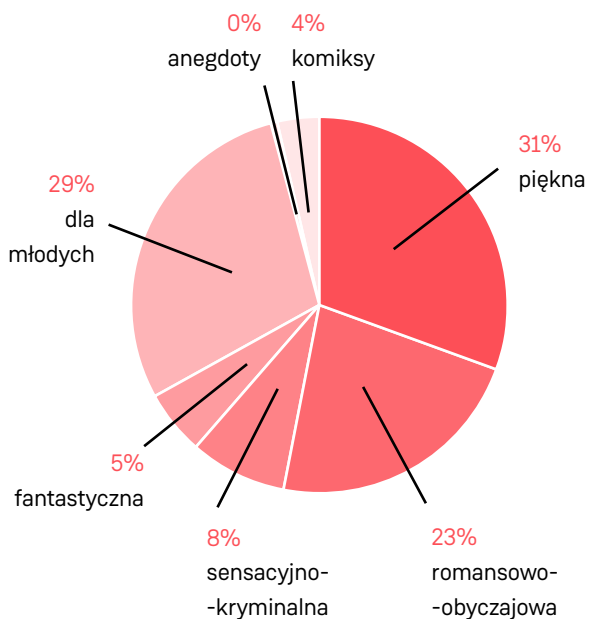
Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1991–2015

CORAZ WIĘCEJ LITERATURY – GŁÓWNIEM JEDNAK POPULARNEJ

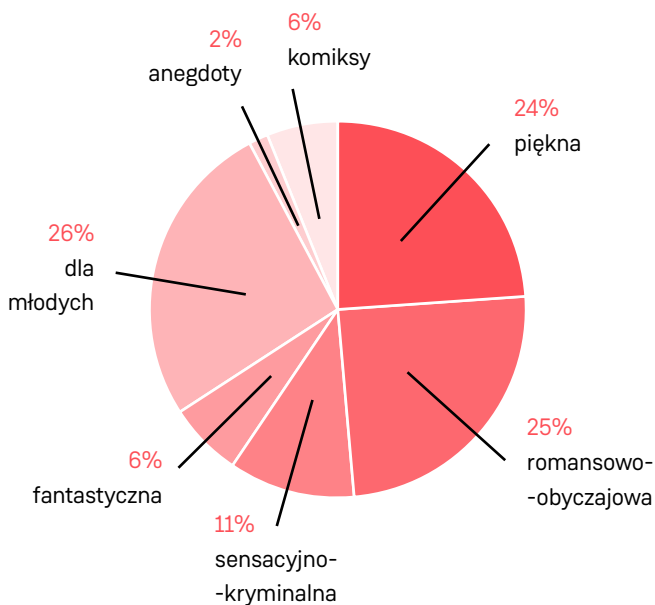
W roku 2015 – nie inaczej niż rok i dwa lata wcześniej – odnotowaliśmy wzrost liczby opublikowanych tytułów utworów literackich. Osiągnęły one obecnie liczbę 8930 tytułów, przy czym przybyło niemal wyłącznie pozycji przynależnych do różnych odmian literatury popularnej. Najbardziej dynamicznie powiększa się liczba komiksów (wzrost o 100% w ciągu dwóch lat), ale szybko przybywa też literatury sensacyjno-kryminalnej (wzrost o 62%), fantastycznej (wzrost o 45%) i romansowo-obyczajowej (wzrost o 37%). Nie odnotowano natomiast w ciągu ostatnich dwóch lat zwiększenia się liczby tytułów należących do literatury pięknej (czyli o znacznych ambicjach literackich). Warto także dodać, że w ramach tej ostatniej kategorii konsekwentnie powiększa się udział poezji, a zmniejsza – powieści. Powieść popularna wypiera więc obecnie z rynku tę bardziej ambitną.

UDZIAŁ RÓŻNYCH ODMIAN LITERATURY W CAŁYM ZBIORZE TYTUŁÓW KSIĄŻEK LITERACKICH – PORÓWNANIE LAT 2013 I 2015

2013

2015

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 2013 i 2015

PODRĘCZNIKI SZKOLNE – EFEKTY REFORM

W roku 2015, podobnie jak rok wcześniej, odnotowaliśmy spadek liczby tytułów podręczników szkolnych, co – jak można przypuścić – stanowi efekt realizacji programu rządowego „Bezpłatny podręcznik”, polegającego między innymi na opublikowaniu przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i zaoferowaniu uczniom bezpłatnego podręcznika do nauczania początkowego. Podręcznik ten, używany w ogromnej większości szkół, wypierał z rynku podręczniki dla tego poziomu kształcenia wydawane przez wydawnictwa komercyjne.

WYDAWNICTWA I SELF-PUBLISHERZY

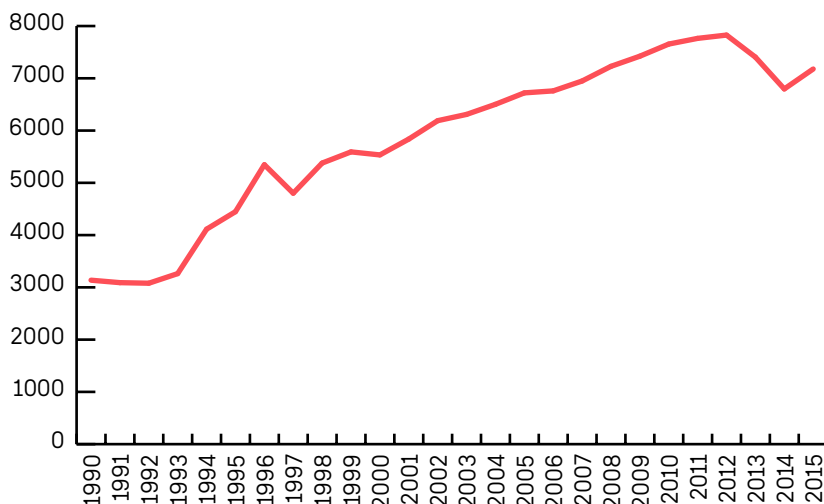
Wydawcy książek stanowią w Polsce grupę bardzo różnorodną. Obok profesjonalnych, komercyjnych wydawnictw znajduje się wśród nich także wiele instytucji, dla których wydawanie książek nie jest działalnością podstawową, takich jak: szkoły wyższe i instytuty naukowe (opublikowały 20% tytułów z roku 2015), instytucje kultury (5% tytułów), instytucje wyznaniowe (3%), instytucje rządowe i samorządowe (2%), inne instytucje państwowe (1%) oraz firmy prywatne (1%). Istotna jest także sfera self-publishingu: 4% wydanych w roku 2015 tytułów opublikowały wydawnictwa proponujące publikację na koszt autora i kolejne 4% – sami autorzy lub drukarnie oferujące techniczne przygotowanie tekstu do druku lub wyłącznie druk.

PERIODYKI

WZROST LICZBY TYTUŁÓW PERIODYKÓW

W roku 2015 do Biblioteki Narodowej spłynęły aktualne wydania 7178 gazet i czasopism, co oznacza wzrost o niemal 6% w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost ten, podobnie jak to było w przypadku książek, pojawił się po dwóch latach silnych spadków.

LICZBA TYTUŁÓW PERIODYKÓW PUBLIKOWANYCH W POLSCE W LATACH 1990–2015

Źródło: „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 1990–2015

PRZYBYWA CZASOPISM NIEREGULARNYCH

Najliczniej reprezentowane w zbiorze tytułów polskich czasopism są pisma o średniej i niskiej częstotliwości – miesięczniki (24%), kwartalniki (25%), a także czasopisma publikowane rzadziej niż raz na kwartał lub nieregularnie (32%). To periodyki o niskiej częstotliwości odpowiadają przede wszystkim za odnotowane w ostatnich latach zmiany w ogólnej liczbie tytułów (zarówno spadki, jak i wzrosty). Wysoki wzrost liczebności (w sumie o 87%) w ostatnich dwóch latach odnotowaliśmy jedynie w przypadku czasopism nieregularnych (obecnie 16% wszystkich tytułów). Pisma o wysokiej częstotliwości stanowią z kolei niewielką część tytułów periodyków – dzienniki to 0,6% całości, a tygodniki – 6%. Ich liczba podlegała w ostatnich latach jedynie niewielkim wahaniom.

ZMIANY W ZBIORACH TYTUŁÓW PISM NAUKOWYCH I LOKALNYCH

Wzrost liczby tytułów periodyków w roku 2015 wiąże się przede wszystkim ze wzrostem liczby pism lokalnych publikowanych przez organy samorządu terytorialnego oraz czasopism naukowych. Wielkość zbioru tytułów pism naukowych podlegała w ostatnich latach szczególnie wyraźnym zmianom.

Ich liczba zmniejszyła się o niemal 20% w latach 2013–2014. W roku 2015 straty te w części zostały odrobione (wzrost o 9%). Należy dodać, że znaczny w tej grupie periodyków jest udział tytułów pojawiających się nieregularnie – znikających z bazy i pojawiających się w niej ponownie. Mamy tu więc do czynienia z dużą niestabilnością sytuacji. Dotyczy to zwłaszcza pism, które nie uzyskały punktów MNiSW.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

- Można się spodziewać, że liczba tytułów książek w następnych latach pozostanie podobna do obecnej lub będzie powoli wzrastać.
- Wzrost liczby tytułów książek przede wszystkim może wygenerować rozwój self-publishingu, a tego ostatniego pozwala się spodziewać chociażby bogata oferta drukarni i wydawnictw, skierowana do chcących wydać książkę na własny rachunek.
- Konieczność przygotowania podręczników i innych materiałów edukacyjnych do nowych podstaw programowych po kolejnej reformie szkolnictwa może spowodować pewne ożywienie na rynku publikacji edukacyjnych, zwłaszcza jeśli MEN zdecyduje o pozostawieniu nauczycielom możliwości wyboru podręcznika.
- Niewykluczone jest natomiast dalsze powolne zmniejszanie się liczby tytułów książek naukowych – sprzyjać temu może faworyzująca artykuły w pismach punktowanych „wycena” dorobku naukowego oraz niż demograficzny i związane z nim zmniejszanie się liczby studentów, za którym może pójść także ograniczanie liczby wykładowców. Są to jednak czynniki działające powoli i długofalowo, nie ma więc powodu oczekiwać gwałtownych zmian w liczbie książek.
- Liczba tytułów periodyków w następnych latach może nadal pozostać chwiejna. Sugeruje to zwiększająca się liczba czasopism o nieregularnym cyklu wydawniczym oraz niejednoznaczny kierunek przemian w zbiorze czasopism naukowych – zwłaszcza pojawianie się i znikanie z bazy licznych czasopism niepunktowanych.

Szersze ujęcie omawianej problematyki można znaleźć w powstającym rokrocznie, począwszy od roku 1955, roczniku zatytułowanym „Ruch Wydawniczy w Liczbach”. Każdy numer rocznika zawiera część tabelaryczną z bogatymi danymi statystycznymi oraz wstęp, w którym znajduje się charakterystyka najważniejszych procesów zachodzących w produkcji wydawniczej w danym czasie. Ostatni opublikowany rocznik to: „Ruch Wydawniczy w Liczbach 2015. Książki”. W numerze tym dane aktualne zaprezentowane zostały

na tle historycznym obejmującym ostatnie dwudziestopięciolecie. Rocznik dostępny jest pod adresem: <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publikacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach>

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Books and book trade in 2015 (2014 figures)*, German Publishers & Booksellers Association, Buch und Buchhandel in Zahlen 2015, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2015/details_book_market_germany_2014_53365.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- J. Cisar, *Book results for the Czech Republic in 2012*, w: Svet knihy, Ltd. – Company of the Association of Czech Booksellers and Publishers, *Czech Book World News: Export Catalogue*, Praha 2014, http://www.svetknihy.cz/userdata/files/2013/CBWN_2013–2014_katalog.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- P. Dobrołęcki, *Podręczniki bez dotacji*, „Forum Akademickie” 2013, nr 1, <https://forumakademickie.pl/fk/2013/01/podreczniki-bez-dotacji/> [dostęp: 25.05.2016].
- Główny Urząd Statystyczny, „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej”, Warszawa 1990–2015, tabela: Nauczyciele akademicy w szkołach wyższych oraz Nadane stopnie naukowe.
- Hungarian Central Statistical Office, <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp?wcf1944fd01=x> [dostęp: 25.05.2016].
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, „*Nasz Elementarz*” w ponad 97% wszystkich szkół w Polsce, 20 sierpnia 2014, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/nasz-elementarz-w-ponad-97-wszystkich-szkol-w-polsce.html> [dostęp: 25.05.2016].
- M. Kwiek, *Uniwersytet w dobie przemian: instytucje i kadra akademicka w warunkach rosnącej konkurencji*, Warszawa 2015
- E. Kulczycki, A. Drabek, E.A. Rozkosz, *Publikacje a zgłoszenia ewaluacyjne, czyli zniekształcony obraz nauki w Polsce*, „Nauka” 2015, nr 3, s. 35–58, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/13832/1/Kulczycki_Drabek_Rozkosz.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Projekt zmian w ocenie parametrycznej i kategoryzacji jednostek naukowych w 2017 roku*, konferencja MNiSW i KEJN, Warszawa, 18 lutego 2015, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_02/3b90bc8490ec601f538afb2647e5523a.pdf [dostęp: 25.05.2016].

- Norway. Information on the Norwegian book market, Frankfurter Buchmesse, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/details_book_market_norway__2015__55362.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- *Observatoire du depot legal: reflet de l'edition contemporaine*, Bibliothèque nationale de France, http://www.bnf.fr/fr/professionnels/depot_legal_definition/s.depot_legal_bnf_chiffres.html?first_Art=non [dostęp: 25.05.2016].
- Press Office Finland, Guest of Honour Finland: The Finnish Book Market 2013, http://finnlandcool.fi/finnlandcool/hallinta/wp-content/uploads/2014/06/07_Finnish-Bookmarket.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- *Report on Publishing in Italy 2015: Highlights*, Italian Publishers Association, Milano 2015, http://www.aie.it/Portals/_default/Skede/Allegati/Skeda105-3556-2015.10.14/Highlights%202015.pdf?IDUNI=b4fgnjbfrke4e01aipzldzs29834 [dostęp: 25.05.2016].
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, Dz.U. 2011 nr 196 poz. 1165, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111961165> [dostęp: 25.05.2016].
- „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, Biblioteka Narodowa, Warszawa, wydania 2004–2014 dostępne są w sieci pod adresem <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publikacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach> [dostęp: 10.10.2016].
- *Spain. Social and economic information*, Frankfurter Buchmesse, Spain. Information on the book market, http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/spanien_en_buchmarkt_57420.pdf [dostęp: 25.05.2016].
- *The book market in Greece*, National Book Centre of Greece, Athens 2012, <http://www.ekebi.gr/appdata/documents/BookMarketInGreece2011-8.pdf> [dostęp: 25.05.2016].
- Tuma T., *No Game Without Drama: Slovenia's Publishing Industry in Turmoil*, „Publishing Perspectives”, 19 listopada 2013, <http://publishingperspectives.com/2013/11/no-game-without-drama-slovenias-publishing-industry-in-turmoil/> [dostęp: 25.05.2016].
- Wischenbart R., *The business of books 2015: An overview of market trends in North America, Europe, Asia and Latin America*, Frankfurt am Main 2015, http://www.book-fair.com/pdf/buchmesse/wp_the_business_of_books_2015.pdf [dostęp: 25.05.2016].

Opracowanie: Olga Dawidowicz-Chymkowska

PROMOCJA POLSKIEJ KULTURY ZA GRANICĄ – PORTAL CULTURE.PL

Instytut Adama Mickiewicza

Culture.pl jest flagową marką Instytutu Adama Mickiewicza, statutowym celem którego jest prezentacja kultury polskiej za granicą i inicjowanie międzynarodowej współpracy i wymiany kulturalnej, w zgodzie z założeniami polityki zagranicznej i zagranicznej polityki kulturalnej Rzeczypospolitej Polskiej.

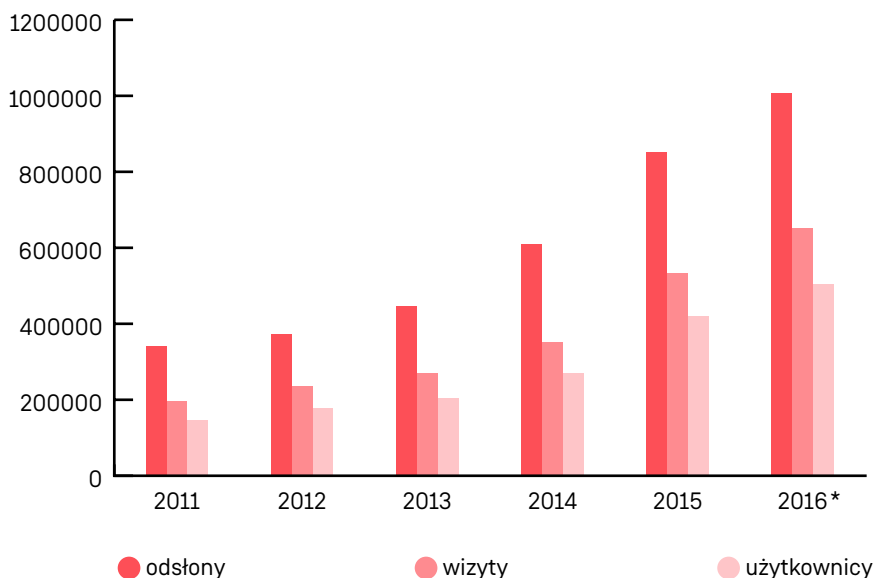
Portal Culture.pl to połączenie magazynu aktualności z encyklopedią polskiej kultury. Portal obejmuje wszystkie dziedziny szeroko rozumianej kultury: literaturę, film, muzykę klasyczną i aktualną, jazz, teatr, taniec, sztuki wizualne, design, architekturę, kuchnię, komiks, a także różne rodzaje przemysłów kultury. Culture.pl zawiera około 30 tysięcy artykułów, biogramów i opisów dzieł. Głównym celem jest dotarcie on-line do szerokiej grupy indywidualnych odbiorców za granicą z wysokiej jakości treściami dotyczącymi polskiej kultury.

Portal Culture.pl wydawany jest w trzech wersjach językowych: polskiej, angielskiej i rosyjskiej. Jednym z celów strategicznych jest promocja wydarzeń organizowanych i wspieranych przez Instytut Adama Mickiewicza. Zgodnie z geografią działań IAM zespół Culture.pl uruchamia także podstrony w innych językach, informujące o wydarzeniach kulturalnych: w 2014 roku był to język turecki, w 2016 – portugalski. Na stałe prowadzona jest strona www.asia.culture.pl w 5 językach – polskim, angielskim, chińskim tradycyjnym, chińskim uproszczonym, koreańskim i japońskim.

STATYSTYKI PORTALU CULTURE.PL

Od jesieni 2015 roku liczba miesięcznych odsłon portalu systematycznie przekracza milion, z niewielkimi wahaniami sezonowymi. Na przestrzeni pięciu ostatnich lat nastąpił znaczny wzrost liczby użytkowników, co pokazuje poniższy wykres.

ŚREDNIE MIESIĘCZNE STATYSTYKI CULTURE.PL
W POSZCZEGÓLNYCH LATACH:

* Dane zbierane od 1 stycznia 2015 do 30 czerwca 2016 roku.

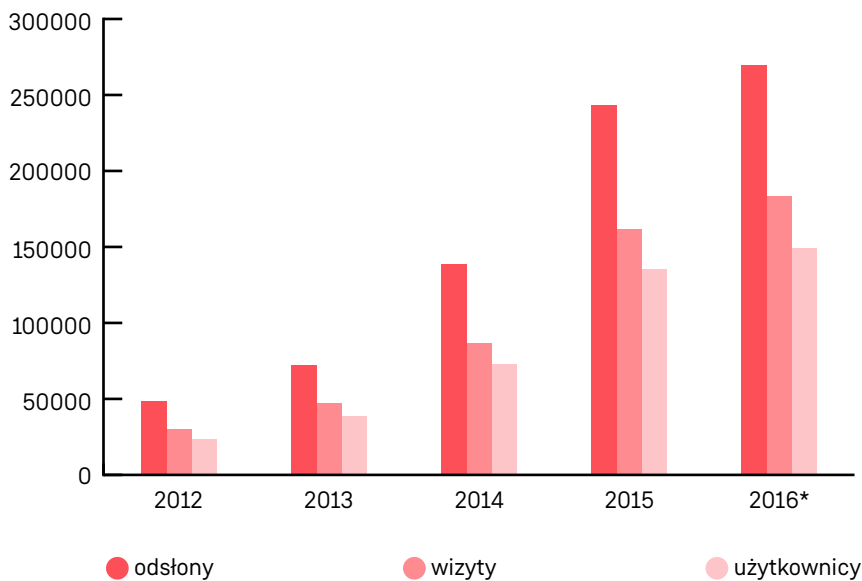
Źródło: Google Analytics

W portalu Culture.pl publikowane są artykuły o najważniejszych zjawiskach i postaciach polskiej kultury, biogramy twórców i opisy ich dzieł, a także zapowiedzi najważniejszych wydarzeń. Teksty są ilustrowane zdjęciami i autorskimi multamediami.

W 2015 roku Culture.pl odnotował znaczący wzrost liczby zagranicznych czytelników. Zadaniem postawionym redakcji na rok 2016 jest dalsze zwiększanie zasięgu, do ponad 1,5 miliona unikalnych wizyt z zagranicy rocznie.

ZAGRANICZNI CZYTELNICY PORTALU CULTURE.PL

ŚREDNIE MIESIĘCZNE STATYSTYKI UŻYTKOWNIKÓW
ZAGRANICZNYCH CULTURE.PL W POSZCZEGÓLNYCH LATACH:

*Dane zbierane od 1 stycznia 2015 do 30 czerwca 2016 roku.

Źródło: Google Analytics

Wersja angielska portalu istnieje od startu Culture.pl w 2001 roku, ale przez te lata znacznie się zmieniła. Początkowo publikowano treści encyklopedyczne i zapowiedzi wydarzeń, tłumaczone z polskiej wersji portalu. W ostatnich latach w odpowiedzi na oczekiwania czytelników pojawiły się teksty pisane od razu po angielsku, z myślą o zagranicznych czytelnikach, przez dziennikarzy z doświadczeniem w mediach anglojęzycznych. Doszły nowe obszary tematyczne, takie jak: historia, dziedzictwo, tradycje i społeczeństwo, język polski, kuchnia, turystyka i innowacje technologiczne.

W efekcie tych działań od lipca 2014 do lipca 2016 roku portal w wersji angielskiej podwoił miesięczną liczbę odłon. Najbardziej popularnymi zagadnieniami w 2016 roku były artykuły o tematyce historycznej: „13 Historical Quirks That Make Poland So Different from the Rest of Europe”

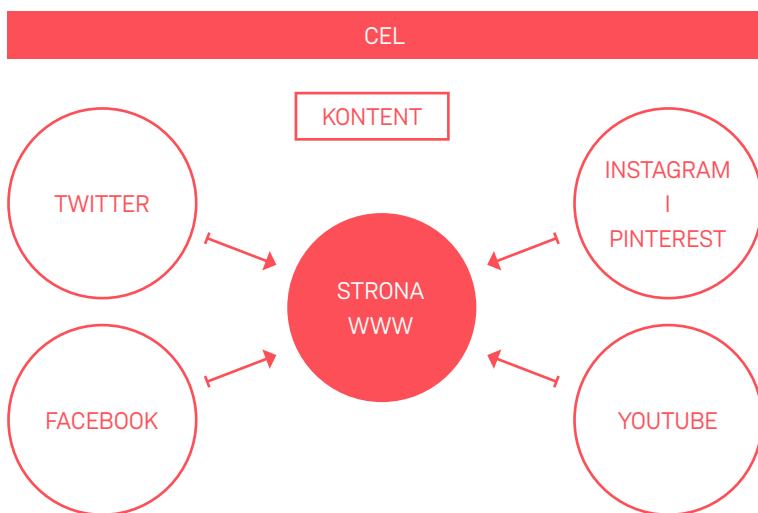
(27 tys. odsłon) i o najtrudniejszych słowach w języku polskim: „9 Most Unpronounceable Words in Polish” (57 tys. odsłon).

W 2016 roku redakcja opracowała multimedialne, interaktywne przewodniki (<http://culture.pl/multimediaguides>), pozwalające zagranicznym użytkownikom zgłębiać trzy dynamicznie rozwijające się dziedziny polskiej kultury (muzykę elektroniczną, film i fotografię). W przeciągu trzech miesięcy liczba odsłon multimedialnych przewodników przekroczyła 976 tys.

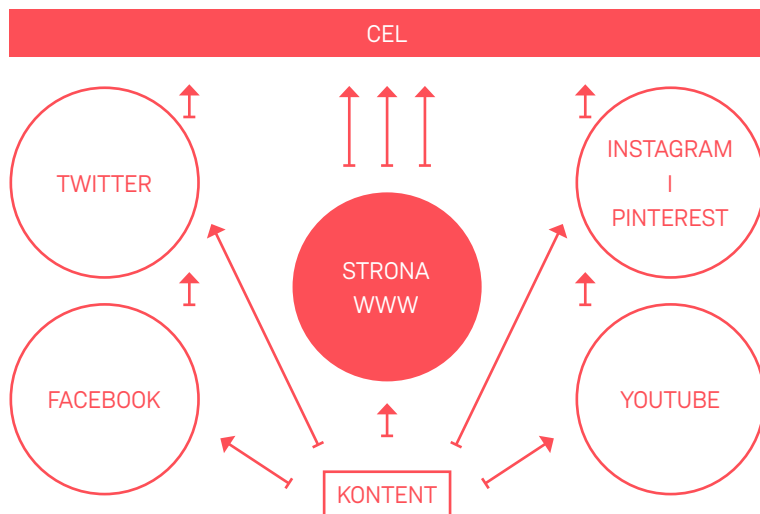
Na prośbę czytelników stworzono odrębny dział z podstawami polszczyzny: <http://culture.pl/en/tag/poland-word-by-word>, <http://culture.pl/multimediaguides/alphabet>.

Kolejnym ważnym wyzwaniem dla redakcji Culture.pl jest poprawa jakości kontaktu z czytelnikami. Chcemy, aby użytkownicy więcej czasu spędzali na stronie, a w trakcie wizyty pogłębiali wiedzę (wzrost liczby odsłon). Naszym celem jest zachęcenie użytkowników, by udostępniali i komentowali treści publikowane w mediach społecznościowych. Culture.pl jest obecny we wszystkich kanałach społecznościowych (Facebook, Twitter, Instagram, Pinterest, VKontakte, YouTube, Vimeo). Komunikacja jest aktywna, intensywna, maksymalnie wzbogacona materiałami audiowizualnymi i graficznymi dopasowanymi do charakteru i przyzwyczajęń odbiorcy każdego kanału (grafiki do wizualnych kanałów, filmiki do FB, YT etc.).

Od 2016 roku redakcja realizuje nową strategię dystrybucji treści na Culture.pl i kanałach społecznościowych. W latach poprzednich celem było przyciągnięcie jak największej liczby użytkowników na stronę www.culture.pl.

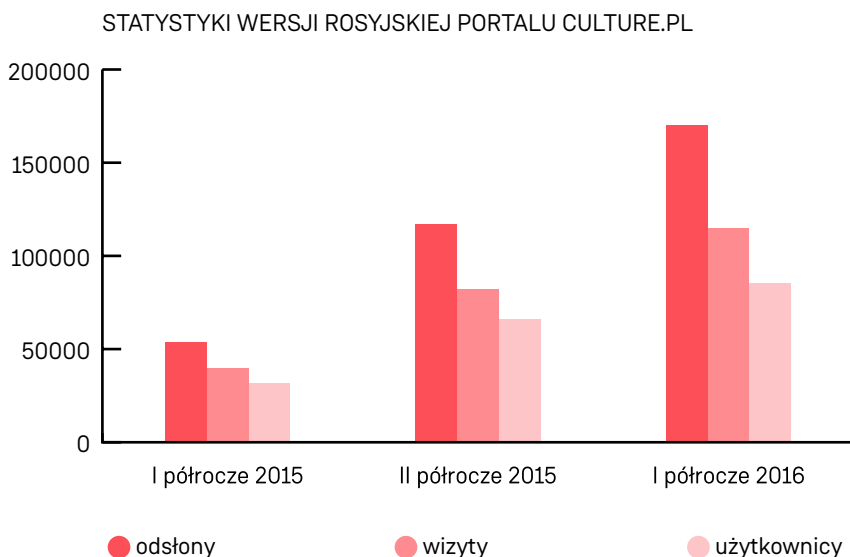
Zgodnie ze statutem Instytutu Adama Mickiewicza, strategicznym celem Culture.pl jest promocja Polski na arenie międzynarodowej. Od początku 2016 roku redakcja realizuje ten cel poprzez wszystkie dostępne kanały komunikacji, istniejące w przestrzeni wirtualnej. Redaktorzy tworzą odrębne treści, dostosowane do każdego kanału komunikacji on-line (FB, TT, YT, Instagram, Pinterest), uwzględniając jego kontekst, format, tonację i częstotliwość.

W ostatnich latach redakcja Culture.pl postawiła sobie za główny cel dotarcie do najszerszej grupy indywidualnych odbiorców za granicą. W konsekwencji większość komunikacji w mediach społecznościowych odbywa się w języku angielskim. W niektórych kanałach (FB) używane są także języki krajów, w których Instytut Adama Mickiewicza prezentuje polską kulturę, organizując wydarzenia pod marką Culture.pl.

Dla Culture.pl najważniejszym wydarzeniem 2015 roku było uruchomienie wersji rosyjskiej, z myślą o odbiorcach zza wschodniej granicy, dla których język rosyjski stanowi podstawę komunikacji w sieci. Poza tłumaczeniami tekstów polskich i angielskich autorów, na stronie rosyjskiej publikowane są artykuły rozpoznawalnych na tym obszarze autorów rosyjskich, ukraińskich, białoruskich – również w językach ukraińskim i białoruskim.

Od chwili uruchomienia strona w wersji rosyjskiej nieustannie się rozwija. Jest obecna na Facebooku i VKontakte – najważniejszych sieciach społecznościowych na Wschodzie. Redakcja rosyjska kładzie nacisk na interakcję z czytelnikiem i ciągłą analizę profilu oraz zainteresowań odbiorcy, co wymaga stałego kontaktu poprzez kanały społecznościowe.

Źródło: Google Analytics

Culture.pl w wersji rosyjskiej odnotowuje stały przyrost użytkowników, i przekroczyła już 50 000 odsłon miesięcznie. Sukcesem jest wysokie pozycjonowanie portalu w wyszukiwarkach, z których korzystają odbiorcy ze Wschodu. Do artykułów sekcji rosyjskiej linkowały m. in. fanpage oraz strony internetowe Rambler.ru, Medici-TV, Hromadskie-TV, Zachid.net, Colta.ru i inne.

Materiał opublikowany na portalu Culture.pl jest podzielony na kategorie: Film, Muzyka, Taniec, Design, Komiks, Sztuki Wizualne, Literatura, Teatr, Fotografia, Architektura, Kuchnia. W roku 2016 redakcja polska koncentrowała się szczególnie na tematach: Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016, 1050. rocznica Chrztu Polski, Rok Henryka Sienkiewicza, polska sztuka w Brazylii (w związku z programem organizowanym przez IAM).

Culture.pl posiada stale rozbudowywany dział encyklopedyczny. W sekcji „Twórcy i Dzieła” znajdują się biografie artystów stanowiących kanon kultury polskiej, jak i artystów młodego pokolenia, prezentujących swe dokonania zagranicą. Sylwetki artystów, wraz z opisami ich dzieł, są tworzone przez ekspertów w danej dziedzinie i sukcesywnie tłumaczone na język angielski i rosyjski.

We wrześniu 2016 roku biblioteka Culture.pl liczyła: 3524 biografie w języku polskim, 1832 w języku angielskim, 142 w języku rosyjskim. Biografie są wzbogacone o około pięć i pół tysiąca opisów dzieł w trzech językach.

Culture.pl jest jedynym polskim portalem, w którym biogramy twórców są systematycznie aktualizowane przez redaktorów merytorycznych. Do zasobów działu „Twórcy i Dzieła” odsyłają ze swoich stron internetowych instytucje takie jak Komitet Noblowski, zagraniczne media (The Guardian, BBC, NYT) i inne portale poświęcone kulturze (np. culturetrip.pl).

Opracowanie:

Weronika Kostyrko – Redaktor naczelna Culture.pl

Lea Berriault – Redaktor prowadząca Sekcji Angielskiej

Anna Mirkes-Radziwon – Redaktor Prowadząca Sekcji Rosyjskiej

Grażyna Soczewka – Redaktor Prowadząca sekcji Twórcy i Dzieła

Lucyna Szura – Kierownik Działu Rozwoju, Promocji i Multimediów

Natalia Dzieduszycka – Menedżer projektu CULTURE.media

POLSKI RYNEK KSIĄŻKI

Instytut Książki

W połowie 2016 roku w bazie ISBN, prowadzonej przez Bibliotekę Narodową, zarejestrowanych było blisko 45 tys. podmiotów wydawniczych, jednak aktywnych wydawnictw (wydających kilka książek w ciągu roku) działa nie więcej niż 2 do 2,5 tys.

Polski rynek książki stanowi niecałe 3% europejskiego rynku wydawniczego. Jednocześnie koncentracja na rodzimym rynku jest bardzo duża. Udział 300 największych wydawnictw branży wynosi między 97 a 98%. Według szacunków Biblioteki Analiz w 2015 roku ok. 250 firm osiągnęło obrót w wysokości 1 mln zł lub przekraczający tę kwotę, natomiast grupa 120–130 – ponad 2 mln zł. Pozostali zarejestrowani wydawcy w większości są wydawcami jednej lub kilku książek i nie uczestniczą aktywnie w rynku wydawniczym.

Mimo zwiększanych nakładów finansowych na promocję czytelnictwa i deklaracji wsparcia dla małych oficyn prezentujących ambitny program wydawniczy, z biznesowego punktu widzenia ich sytuacja z roku na rok staje się coraz gorsza. Dostęp do szerokiego rynku, do najbardziej efektywnych kanałów dystrybucji zyskuje, w przytłaczających proporcjach, komercyjna oferta o największym potencjale sprzedażowym.

UDZIAŁ WYDAWNICTW W RYNKU W 2015 ROKU

	Liczba podmiotów w grupie	Przychód ze sprzedaży w grupie (mln zł / mln euro)	Udział w rynku
Duże wydawnictwo	35	1742 / 408,9	72,3%
Średnie (roczny przychód od 200 tys. euro do 4 mln euro)	Ok. 250	609 / 142,9	25,3%
Małe (roczny przychód < 200 tys. euro, przy co najmniej dwóch wydanych tytułach)	Ponad 1500	50 / 11,7	2%
Nieaktywne (wydające okazjonalnie)	Ponad 4000	10 / 2,4	0,5%

Źródło: Rynek książki w Polsce 2016, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

RYNEK KSIĄŻKI W POLSCE W 2015 ROKU

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Przychody ze sprzedaży książek W cenach zbytu wydawców (w mln zł)	2,710	2,670	2,680	2,480	2,410
Wzrost w procentach	-8%	-1,5%	0,4%	-7,5%	-2,8%
Przychody (w mln euro)	658	639	640	582	566

Źródło: Rynek książki w Polsce 2016, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

PRODUKCJA KSIĄŻEK

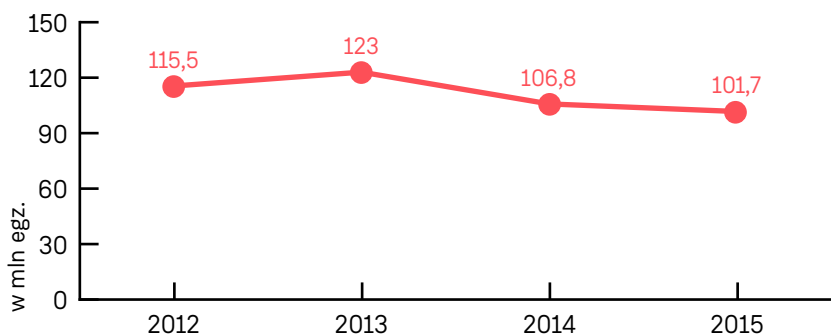
Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Wydane tytuły	24,920	27,060	29,710	32,480	34,920
Pierwsze wydania	12,180	13,410	15,580	18,870	21,130
Nakłady (w mln egz.)	122.4	107.9	112.4	105.1	97.7
Średni nakład (w tys. egz.)	4,912	3,987	3,783	3,236	2,798

Źródło: *Rynek książki w Polsce 2016*, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

Rok 2015 przyniósł spodziewany kolejny spadek przychodów, a także kolejny spadek średniego nakładu – tym razem o 13,5%, z 3 236 do 2 798 egzemplarzy. Zdecydowanie niższy był również ogólny nakład wydrukowanych publikacji – 97,7 mln wobec 105,1 mln egzemplarzy (spadek o 7,0%).

Szacuje się, że co najmniej 10% wydanych tytułów nie trafia do Biblioteki Narodowej, gdyż wydawcy nie zawsze dostarczają egzemplarze obowiązkowe. Przy takim założeniu należy przyjąć, że w 2015 roku w Polsce ukazało się blisko 37 tys. tytułów książek.

SPRZEDAŻ KSIĄŻEK (W MLN EGZEMPLARZY)

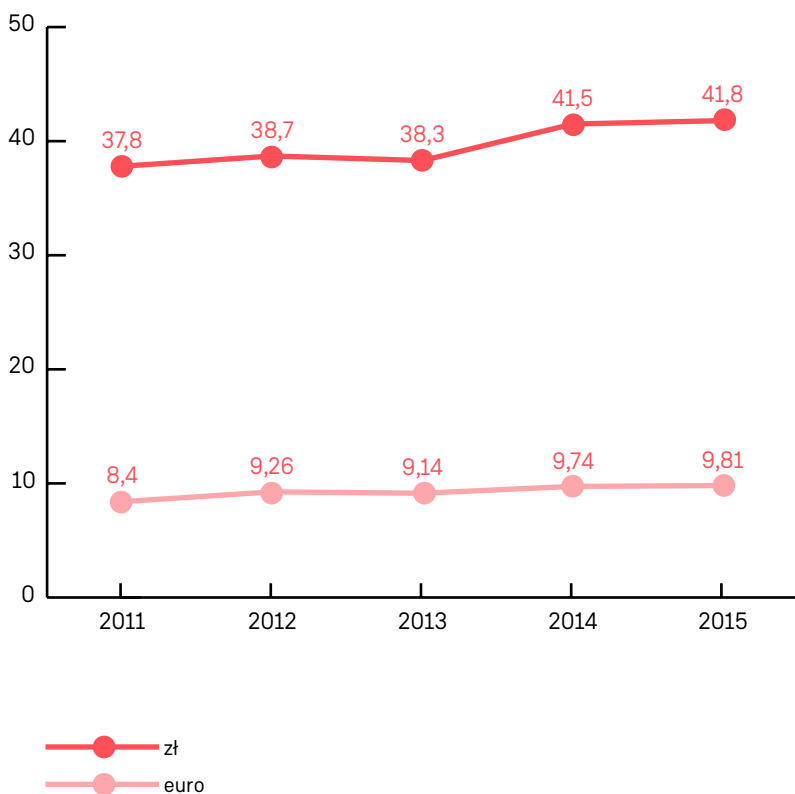
W 2015 roku udział w rynku pięciu największych wydawców (Nowa Era, WSiP, Wolters Kluwer Polska, Pearson Central Europe, Grupa Edukacyjna) wyniósł 41,0 %, w roku poprzednim – 37,9%.

ŚREDNIA CENA KSIĄŻKI

Ostatnie lata to okres stałego wzrostu cen detalicznych, na który składają się nie tylko obiektywne wzrosty kosztów produkcji (koszty druku, papieru, logistyki itd.), ale także zjawiska związane z silną tendencją do wysokich przecen oferty książkowej w sektorze detalicznym, która obejmuje także premierową produkcję.

Ceny książek w ciągu ostatnich kilku lat wzrosły nieznacznie, średnia cena detaliczna w 2015 roku wzrosła o 0,7%. Jednocześnie podaż tzw. taniej książki (egzemplarze przecenione przez wydawnictwa bądź hurtownie) jest nadal bardzo duża.

ŚREDNIA CENA KSIĄŻEK

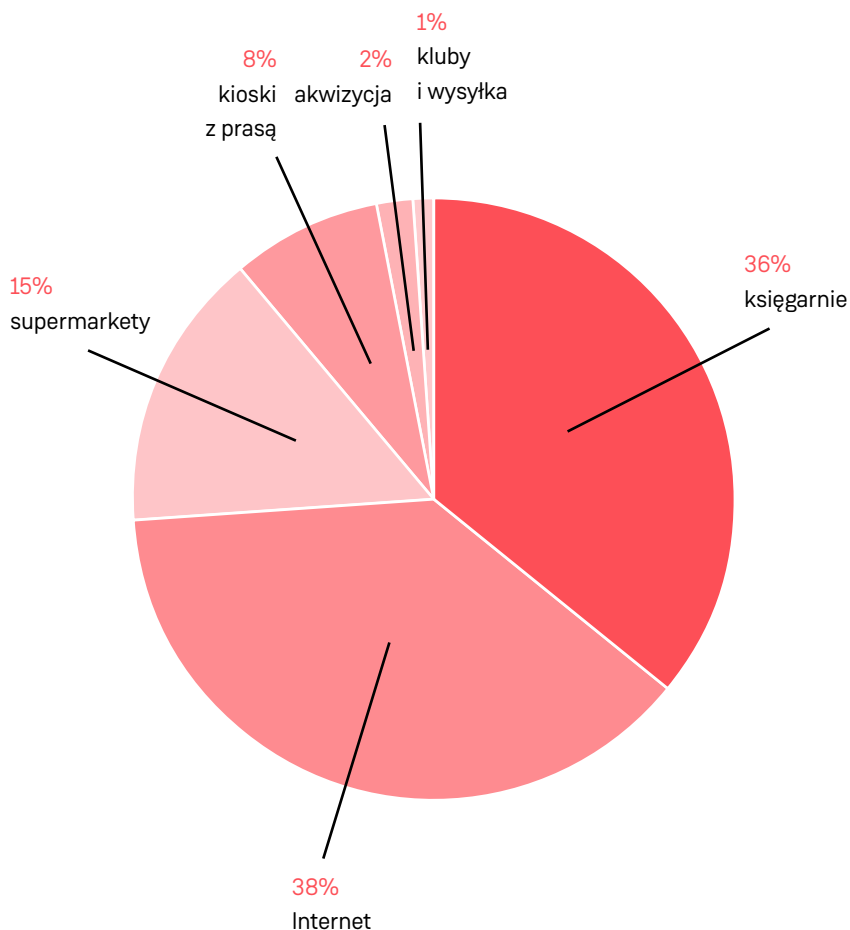

Źródło: Rynek książki w Polsce 2016, Biblioteka Analiz Sp. z o.o

DYSTRYBUCJA

Hurtownie mają duży, blisko 50% udział w rynku. Ogólna liczba podmiotów hurtu księgarskiego zmniejsza się i po wielu spektakularnych bankructwach na rynku działa około 175 firm.

PODZIAŁ RYNKU DYSTRYBUCJI W 2015 ROKU

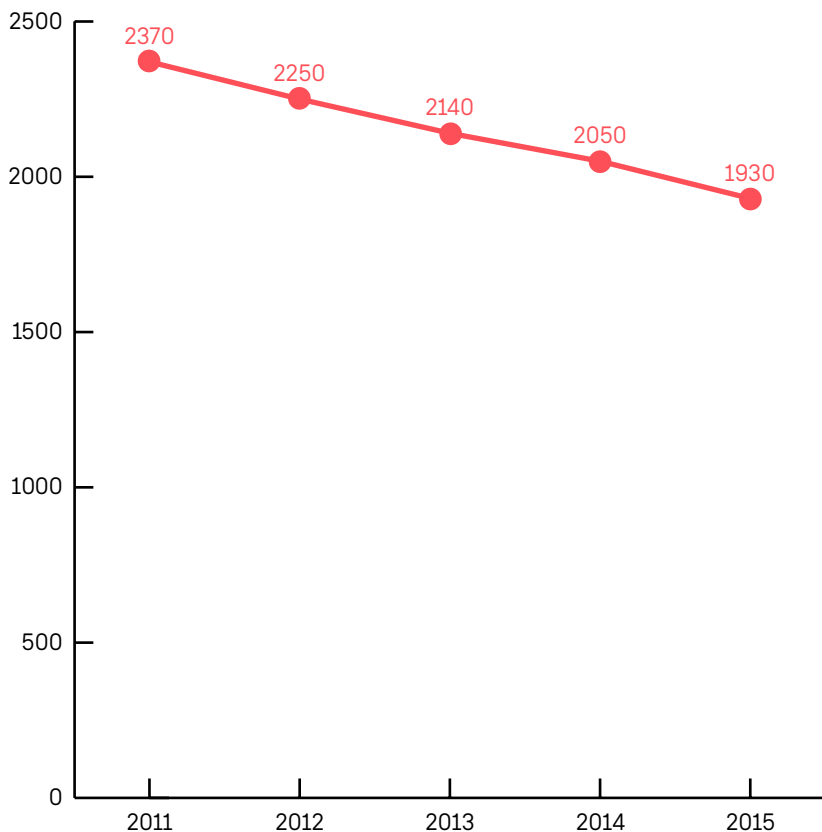
Źródło: Rynek książki w Polsce 2016, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

Trwa dynamiczny rozwój sprzedaży internetowej, której wartość rośnie przede wszystkim kosztem sprzedaży realizowanej w kanale stacjonarnym, zwłaszcza w księgarniach indywidualnych. Sprzedaż w Internecie napędza jednak głównie rywalizację za pomocą ceny, rabaty na premiery wydawnicze w sieci dochodzą nawet do 35–40% od ceny detalicznej.

Stabilną sprzedaż generują także kioski oraz salony prasowe, które oferują przede wszystkim nowości i bestsellery. Sprzedaż w sektorze marketów rośnie przede wszystkim dzięki komercyjnej aktywności sieci dyskontowych i napędzana jest przez połączenie atrakcyjnej oferty tematycznej w cenach niższych od ogólnorynkowych, średnio o 25–35%.

Liczba księgarni systematycznie zmniejsza się w wyniku oddziaływania wielu czynników. Oprócz ogólnej tendencji spadku zainteresowania książką, decydujący wpływ mają czynniki ekonomiczne.

LICZBA PLACÓWEK KSIĘGARSKICH

W 2016 roku Polska Izba Książki rozpoczęła wieloletni projekt Ogólnopolska Baza Księgarń, finansowany przez Instytut Książki. Do końca sierpnia 2016 roku w OBK zarejestrowało się 1550 księgarń.

Internetowa sprzedaż książek jest jednym z niewielu kanałów dystrybucyjnych książki drukowanej, który odnotował stały wzrost wartości w ostatnich latach. Księgarnie internetowe oferują nie tylko nowe tytuły, ale także tytuły niebędące już w ofercie księgarskiej. Przychód ze sprzedaży internetowej w 2015 roku wyniósł 867 mln zł. Rok 2015 był w dalszym ciągu okresem rozwoju oferty publikacji elektronicznych i rozwoju systemów ich sprzedaży. Mimo że obroty ze sprzedaży tego rodzaju publikacji nie przekraczają jeszcze 3% rynku, to wyraźnie widać, że wydawcy uznali takie działania za konieczne i realnie perspektywiczne.

E-BOOKI / AUDIOBOOKI

Wartość rynku e-booków w 2015 roku wyniosła 62 mln zł (wzrost o 10,7%). Na przełomie 2015 i 2016 roku liczba wszystkich tytułów polskojęzycznych oszacowana została na 41 000, z czego 55% stanowią tytuły komercyjne.

Według szacunków w 2015 roku wartość sprzedaży audiobooków wyniosła 36,5 mln zł, notując tym samym skokowy wzrost wartości (o 25%) w stosunku do 2014 roku (29,2 mln zł). Oferta publikacji audio w 2015 roku po raz kolejny zanotowała wzrost, tym razem o 14,4% – z 3250 tytułów do 3720 (nie licząc publikacji do nauki języków obcych i wersji obcojęzycznych).

RYNEK AUDIOBOOKÓW W LATACH 2010–2015

Lata	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wartość sprzedaży (w mln zł)	21,7	23,1	29	26,9	29,2	36,5
Liczba oferowanych tytułów	1680	1960	2350	2730	3250	3720
Liczba wydawców audiobooków	55	72	90	113	115	140
Procentowy wzrost (liczby tytułów)	18%	17%	19,90%	16%	19%	25%

Źródło: Rynek książki w Polsce 2016, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.

TŁUMACZENIA LITERATURY POLSKIEJ

Spośród pisarzy współczesnych największym zainteresowaniem cieszą się wciąż utwory Stanisława Lema (1249 przekładów całych książek + 112 przekładów utworów w antologiach), Ryszarda Kapuścińskiego (466 + 27), Witolda Gombrowicza (531 + 68), Czesława Miłosza (479 + 210), Andrzeja Sapkowskiego (383 + 11), Sławomira Mrożka (341 + 112), Wisławy Szymborskiej (280 + 202), Janusza Korczaka (343 + 22), Zbigniewa Herberta (191 + 151), Tadeusza Różewicza (190 + 253), Jarosława Iwaszkiewicza (215 + 247), Brunona Schulza (175 + 53), Olgi Tokarczuk (146 + 30), Jerzego Andrzejewskiego (225 + 70), Andrzeja Stasiuka (132 + 42), Andrzeja Szczypiorskiego (106 + 11), Tadeusza Konwickiego (133 + 14) i Hanny Krall (100 + 15).

Z klasyków literatury polskiej najczęściej tłumaczy się dzieła Henryka Sienkiewicza (4654 + 103), Adama Mickiewicza (599 + 240), Bolesława Prusa (310 + 66), Władysława Stanisława Reymonta (535 + 69), Stanisława Witkiewicza (124 + 42) oraz Józefa Ignacego Kraszewskiego (324 + 43).

Jeśli jednak za kryterium popularności pisarza przyjąć liczbę języków, na które przełożono jego utwory, to najczęściej tłumaczonymi pisarzami okazują się: Czesław Miłosz (48 języków), Tadeusz Różewicz (46), Janusz Korczak (49), Wisława Szymborska (47), Stanisław Lem (41), Jarosław Iwaszkiewicz (44), Sławomir Mrozek (38), Witold Gombrowicz (39), Zbigniew Herbert (42), Jerzy Andrzejewski (40), Ryszard Kapuściński (40), Bruno Schulz (35), Olga Tokarczuk (34), Adam Zagajewski (32).

W latach 2006–2015 najwięcej utworów z literatury polskiej przetłumaczono na język rosyjski (810 pozycji), angielski (312), niemiecki (336) oraz hiszpański (250), a w dalszej kolejności na język francuski (252), włoski (236) i czeski (236).

LITERATURA ZAGRANICZNA

Zagraniczne publikacje to olbrzymia część rynku. W 2015 roku z liczby 33 454 wydanych ogółem tytułów tłumaczenia stanowiły 21,5% (7208). Najwięcej wydano książek tłumaczonych z języka angielskiego (4108 tytułów), francuskiego (668) i niemieckiego (639).

NAJWAŻNIEJSZE MIĘDZYNARODOWE FESTIWALE LITERACKIE

NAZWA	PROFIL	MIASTO	STRONA WWW
BIG BOOK FESTIVAL	beletrystyka	Warszawa	bigbookfestival.pl
BRUNO SCHULZ FESTIVAL	beletrystyka, eseje	Wrocław	brunoschulz.dybook.pl
FESTIWAL LITERATURY DLA DZIECI	literatura dla dzieci i młodzieży	Kraków, Warszawa, Gdańsk, Wrocław	fidd.pl
CONRAD FESTIVAL	beletrystyka, eseje	Kraków	conradfestival.pl
MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL KRYMINAŁU	kryminały, thrillery	Wrocław	festiwal.portalkryminalny.pl
ODNALEZIONE W TŁUMACZENIU	przekłady literackie	Gdańsk	odnalezionewtlumaczeniu.pl
LITERACKI SOPOT	beletrystyka, non-fiction, gość honorowy	Sopot	literackisopot.pl
FESTIWAL MIŁOSZA	poezja	Kraków	miloszfestival.pl
INTERNATIONAL FESTIVAL OF COMICS AND GAMES IN ŁÓDŹ	comics	Łódź	komiksfestiwal.com

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

Rok 2015 przyniósł spodziewany kolejny spadek przychodów. Prognozy na przyszłe lata przewidują dalsze znaczne spadki w tym zakresie i zwiększenie konkurencji między wydawcami. Można jednak przyjąć, że polski rynek książki pod względem liczby ukazujący się publikacji będzie miał tendencję wzrostową, pomimo obecnej stagnacji trwającej od 2011 roku.

O INSTYTUCIE KSIĄŻKI

Instytut Książki jest narodową instytucją kultury, powołaną w 2004 roku przez Ministra Kultury do popularyzacji książek i czytelnictwa w kraju oraz promocji polskiej literatury na świecie.

Cele te są realizowane między innymi przez:

- promowanie najlepszych polskich książek i autorów;
- zwiększanie liczby przekładów polskiej literatury na inne języki, dzięki programom: Program Translatorski ©POLAND i Sample Translations ©POLAND;
- przygotowanie dla zagranicznych odbiorców informacji o polskim rynku książki i rynku wydawniczym;
- organizowanie wizyt studyjnych dla tłumaczy i zagranicznych wydawców.

Dzięki programom realizowanym przez Instytut na międzynarodowych targach książki prezentowane są polskie książki, a polscy pisarze goszczą na festiwalach literackich. Wydawane są także katalogi „Nowe Książki z Polski”, prezentujące polską literaturę.

Instytut Książki jest wydawcą jedenastu czasopism kulturalnych, poświęconych głównie literaturze i teatrowi: „Akcent”, „Dialog”, „Literatura na Świecie”, „Notatnik Teatralny”, „Nowaja Polska”, „Nowe Książki”, „Odra”, „Ruch Muzyczny”, „Teatr”, „Teatr Lalek”, „Twórczość”.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Polish Book Market 2016*, Instytut Książki, <http://www.bookinstitute.pl/polski-rynek-ksiazki,rynek-ksiazki.html> [dostęp: 10.10.2016].
- *Rynek książki w Polsce 2016*, Biblioteka Analiz Sp. z o.o.
- „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, Biblioteka Narodowa, <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publikacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach> [dostęp: 10.10.2016].

Opracowanie: Piotr Dobrotęcki

SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE

Centrum Edukacji Artystycznej

Szkolnictwo artystyczne stanowi odrębny system kształcenia. Minister właściwy ds. kultury i dziedzictwa narodowego jest organem nadzoru dla wszystkich szkół artystycznych i organem prowadzącym dla części z nich. Publiczne szkoły artystyczne prowadzone są także przez jednostki samorządu terytorialnego. Szkoły niepubliczne prowadzone są przez różne organizacje np. fundacje, stowarzyszenia i osoby prywatne. Część z nich posiada uprawnienia szkół publicznych.

Szkolnictwo artystyczne pomimo zachowania tradycyjnego systemu kształcenia mistrz – uczeń, które jest wzorem dla wielu krajów, dynamicznie reaguje na zmiany zachodzące we współczesnym świecie. Jest nowoczesne, kreatywne i otwarte na nowe wyzwania. Składa się z niedużych jednostek organizacyjnych, które dostosowują działalność dydaktyczną do oczekiwań kształcących się oraz potrzeb rynku pracy. Ich oferta edukacyjna jest stale wzbogacana o nowe kierunki.

Szkolnictwo artystyczne tworzy spójny i efektywny systemem zbudowany na kształt piramidy. U jej podstawy znajdują się szkoły I stopnia, następnie szkoły II stopnia, a zwieńczeniem są szkoły wyższe.

SZKOŁY ARTYSTYCZNE I I II STOPNIA

Całe szkolnictwo artystyczne stopnia podstawowego i średniego liczy 799 szkół, w których kształcą się 99 573 uczniów. Kształcenie odbywa się w wybranej dyscyplinie artystycznej: muzyce, plastyce lub tańcu.

Podstawowe typy szkół artystycznych to:

- szkoła muzyczna I stopnia bez przedmiotów ogólnokształcących (SM I st.),
- szkoła muzyczna I stopnia z przedmiotami ogólnokształcącymi (OSM I st.),
- szkoła muzyczna II stopnia bez przedmiotów ogólnokształcących (SM II st.),
- szkoła muzyczna II stopnia z przedmiotami ogólnokształcącymi (OSM II st.),
- ogólnokształcąca szkoła sztuk pięknych z przedmiotami ogólnokształcącymi (OSSP),
- liceum plastyczne z przedmiotami ogólnokształcącymi (LP),
- ogólnokształcąca szkoła baletowa z przedmiotami ogólnokształcącymi (OSB),
- szkoła sztuki tańca,
- szkoła sztuki cyrkowej.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prowadzi 259 szkół i placówek artystycznych (w tym 8 burs), w których zatrudnionych jest 10 769 nauczycieli i kształci się 56 341 uczniów.

W ramach pełnionego nadzoru pedagogicznego nad szkolnictwem artystycznym MKiDN koordynuje pracę 149 szkół prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego (oraz 19 filii). W szkołach tych zatrudnionych jest 5694 nauczycieli i kształci się 29 395 uczniów. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego nadzoruje pracę 391 szkół niepublicznych, z których 161 posiada uprawnienia szkoły publicznej. Ogółem w tych szkołach pracuje 2916 nauczycieli i kształci się ok. 13 837 uczniów.

W sieci szkół artystycznych dominują szkoły muzyczne I st. Oferują one kształcenie w zakresie gry na wybranym instrumencie i mają charakter umuzykalniający. Oprócz działalności dydaktycznej, prowadzą działalność koncertową oraz organizują liczne konkursy muzyczne. Uczniowie kształceni są w zakresie gry na wybranym instrumencie (fortepianie, klawesynie, organach, skrzypcach, altówce, wiolonczeli, kontrabasie, gitarze, harfie, akordeonie, fagocie, flecie, klarnecie, oboju, puzonie, rogu, saksofonie, trąbce, tubie, perkusji). Uczestniczą także w indywidualnych zajęciach z akompaniатorem oraz zajęciach zespołowych, tj.: rytmice z kształceniem słuchu, zespołach instrumentalnych, orkiestrze, chórze. Nauczanie w szkole muzycznej I stopnia obejmuje również grupowe zajęcia teoretyczne w zakresie kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi. Najzdolniejsi absolwenci tych szkół kontynuują naukę w szkołach muzycznych II stopnia, umożliwiających uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie muzyk lub aktor scen muzycznych. Dyplom ten daje możliwość ubiegania się o przyjęcie do akademii muzycznych.

Kształcenie plastyczne ma strukturę dwustopniową: na poziomie średniej szkoły zawodowej, w której prowadzone jest kształcenie artystyczne

umożliwiające uzyskanie tytułu zawodowego plastyk oraz na poziomie szkoły wyższej w Akademii Sztuk Pięknych. W szkołach plastycznych realizowane są następujące obowiązkowe zajęcia edukacyjne: historia sztuki, rysunek i malarstwo, rzeźba, podstawy projektowania, zajęcia modułowe rozszerzające zainteresowania i wiedzę do wyboru w zakresie multimediiów i fotografii lub zespołowych projektów artystycznych oraz zajęcia w ramach wybranej specjalności lub specjalizacji zawodowej.

Kształcenie baletowe ma także strukturę dwustopniową: na poziomie średniej szkoły zawodowej, umożliwiającej uzyskanie tytułu zawodowego tancerz oraz na poziomie szkoły wyższej w Akademii Muzycznych. W szkołach tańca realizowane są m. in. następujące obowiązkowe zajęcia edukacyjne: taniec klasyczny, taniec współczesny, taniec ludowy i charakterystyczny, taniec dawny, rytmika, umuzykalnienie, audycje muzyczne, historia tańca, zasady charakterystyki oraz zajęcia modułowe uzupełniające.

Szkoła sztuki cyrkowej, o trzyletnim cyklu kształcenia, realizuje kształcenie umożliwiającej uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie aktor cyrkowy po zdaniu egzaminu dyplomowego.

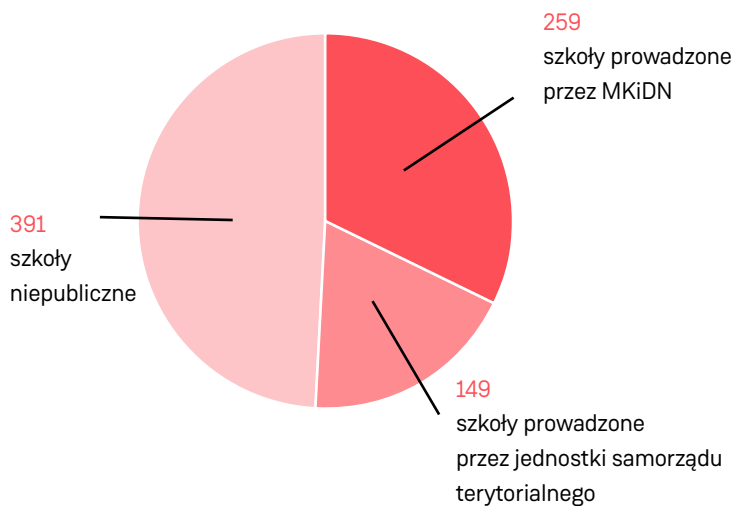
Wyższe szkolnictwo artystyczne obejmuje 19 uczelni: 8 akademii muzycznych, 7 uczelni plastycznych, 2 teatralne, 1 filmowo-teatralna oraz 1 akademia kształcąca w dziedzinie muzyki i plastyki. Kształci się w nich ok. 16 tys. osób, co stanowi ok. 1% studiującej młodzieży w Polsce.

WYŻSZE SZKOŁY ARTYSTYCZNE W POLSCE

Pomimo niżu demograficznego zainteresowanie studiami artystycznymi nie słabnie. Podczas tegorocznej rekrutacji na niektóre kierunki o miejsce ubiegało się ponad 20 kandydatów. O jakości kształcenia świadczy również obecność zagranicznych studentów, którzy stanowią 3% ogółu studiujących (dla porównania: w powszechnym szkolnictwie uniwersyteckim cudzoziemcy to ok. 1% studentów).

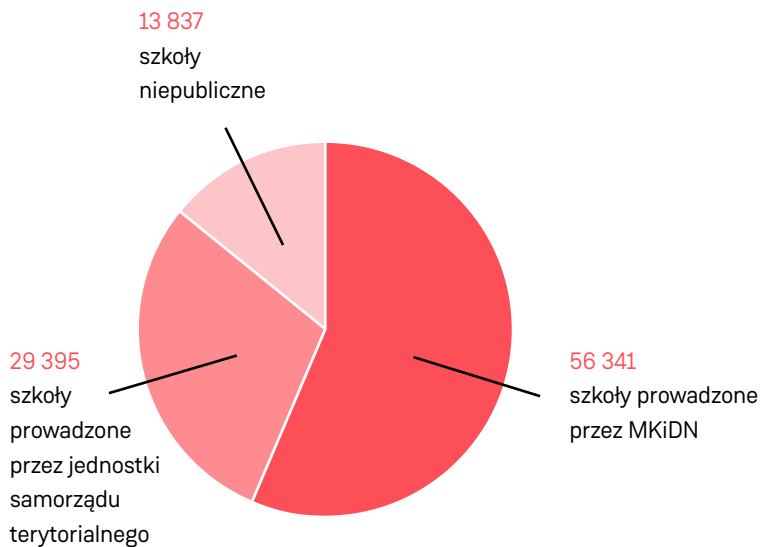
Naczelną zasadą kształcenia artystycznego jest indywidualny rozwój każdego ucznia i studenta. Specyficzny typ dydaktyki, oparty na pracy mistrza z uczniem, ma wpływ na rozwój osobowości, wrażliwości i zdolności kreatywnych. Uczelnie stale modyfikują ofertę edukacyjną w kierunku zarządzania i organizowania życia kulturalnego. Osoby wykształcone w uczelniach artystycznych, łączące wykształcenie artystyczne z zarządzaniem kulturą, mogą być najlepszymi menedżerami kultury. Dlatego też szkolnictwo artystyczne kształci nie tylko profesjonalnych artystów, ale także kadry

SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE I I II STOPNIA

Źródło: System Informacji Oświatowej

LICZBA UCZNIÓW WEDŁUG TYPÓW SZKÓŁ ARTYSTYCZNYCH

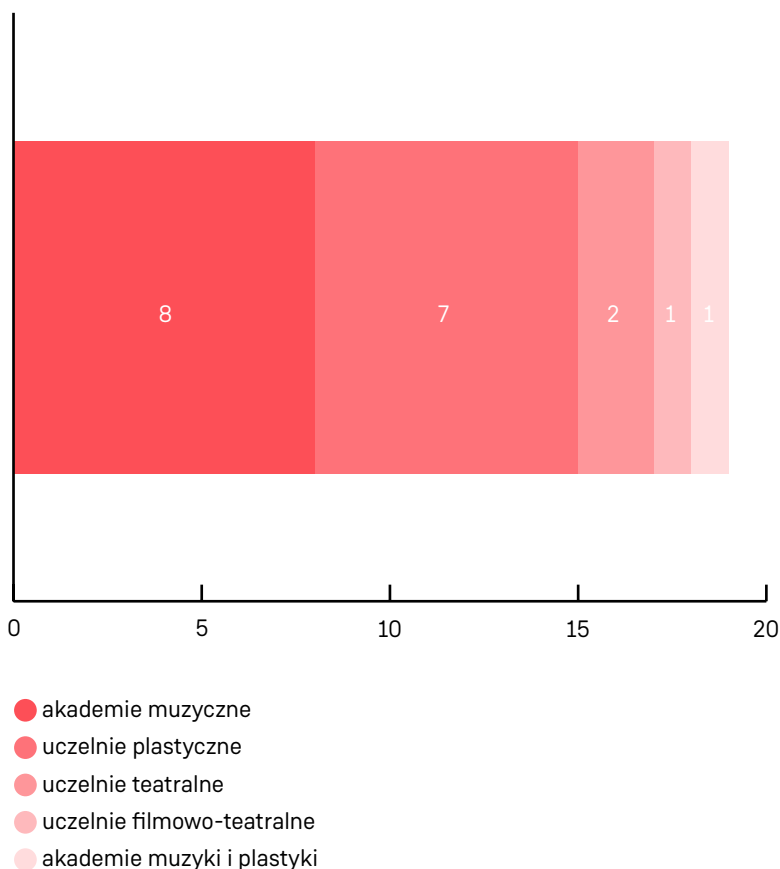

Źródło: System Informacji Oświatowej

dla instytucji i placówek kultury. Choć w rozumieniu przepisów prawa szkoły i uczelnie nie są instytucjami kultury, to są one niezwykle ważnymi dla lokalnej społeczności ośrodkami kulturotwórczymi. Prezentowana szerokiej publiczności często bezpłatnie lub za przysłowiową złotówkę bogata oferta koncertów, wystaw i innych wydarzeń kulturalnych, stanowi doskonałe uzupełnienie działalności profesjonalnych instytucji.

Sukces dydaktyczny i kulturotwórczy zależy w dużej mierze od prowadzonych inwestycji budowlanych. W wielu szkołach i niemal we wszystkich uczelniach artystycznych prowadzone są lub już zakończono inwestycje, których celem jest stworzenie obiektów na miarę XXI wieku.

WYŻSZE SZKOŁY ARTYSTYCZNE W POLSCE

Źródło: www.mkidn.gov.pl

PROMOCJA TALENTÓW

Szkolnictwo artystyczne posiada także odrębny system wspierania talentów. Corocznie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przyznaje stypendia dla uczniów szkół artystycznych oraz studentów i doktorantów uczelni artystycznych za wybitne osiągnięcia, a także wspiera ich w ramach programu Młoda Polska. Natomiast nauczycielom, z okazji Dnia Edukacji Narodowej, za wybitne osiągnięcia w pracy pedagogicznej bądź za pracę innowacyjną w zakresie działań dydaktyczno-wychowawczych przyznawana jest corocznie Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ponadto nauczyciele i dyrektorzy szkolnictwa artystycznego otrzymują nagrody Dyrektora Centrum Edukacji Artystycznej.

Minister przyznaje również stypendia twórcze oraz z zakresu upowszechniania kultury osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury i opieką nad zabytkami. Ponadto uznanym twórcom, których działalność w sposób szczególnie przyczynia się do rozwoju, upowszechniania i ochrony kultury przyznawana jest doroczna Nagroda Ministra KiDN.

O CENTRUM EDUKACJI ARTYSTYCZNEJ

Centrum Edukacji Artystycznej jest specjalistyczną jednostką nadzoru, za pomocą której Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje nadzór pedagogiczny nad publicznymi i niepublicznymi szkołami i placówkami artystycznymi. Czynności z zakresu nadzoru pedagogicznego wykonują wizytatorzy Centrum Edukacji Artystycznej.

Centrum Edukacji Artystycznej prowadzi także Ogólnopolskie Punkty Konsultacyjne dla nauczycieli i uczniów szkół muzycznych I i II st. Konceptcja ich działalności opiera się na prezentacji najnowszych metod pracy w zakresie nauczania gry na różnych instrumentach, wymianie doświadczeń i umożliwieniu nauczycielom uzyskania pomocy metodycznej, wsparcia w metodach pracy z uczniem wybitnie zdolnym oraz z tym o szczególnych problemach edukacyjnych. Osobami prowadzącymi zajęcia są wybitni artyści-pedagodzy.

W ramach wspierania uczniów i nauczycieli szkół artystycznych CEA prowadzi Specjalistyczne Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne (SPPP), które poza bieżącą działalnością prowadzą także sprawozdawczość z działalności wychowawczej i profilaktycznej, stanowiącej bazę do komparatystycznych

opracowań z zakresu realizacji wieloletnich programów rządowych. Funkcjonowanie poradni CEA obejmuje działalność: poradnianą, integracyjno-superwizyjną, informacyjno-szkoleniową, publikacyjno-badawczą. W jej zakres wchodzi: konsultacje psychologiczne, pomoc terapeutyczna, diagnostyka psychologiczna i opinie psychologiczne. W roku szkolnym 2015/2016 udzielono 753 konsultacji psychologicznych nauczycielom szkół artystycznych (44,7%), uczniom (21,7%) i ich rodzicom (33,6%). Największy odsetek klientów SPPP CEA stanowi społeczność szkół muzycznych (75,1%), w tym uczniowie, rodzice i nauczyciele szkół muzycznych I st. (61,5%). Pozostały odsetek klientów rekrutuje się ze szkół plastycznych (21,5%), szkół baletowych (1,6%) i burs szkolnictwa artystycznego (1,8%).

W ramach realizacji projektów badawczych Specjalistycznych Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych CEA w Zduńskiej Woli i Kielcach przeprowadzono makroregionalny projekt pt. *Rola korekty w rozwoju plastycznym ucznia*. Jego celem była diagnoza, na ile sposób udzielania przez nauczycieli informacji zwrotnej na temat pracy artystycznej (tzw. korekty) wpływa na postawę twórczą uczniów. Uzyskane wyniki opracowane zostaną w formie raportu i opublikowane na stronie CEA.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

W roku 2015 Centrum stworzyło nową inicjatywę artystyczną pod nazwą *Ogólnopolski Konkurs Muzyczny Centrum Edukacji Artystycznej*, organizowaną dla wszystkich specjalności głównych (instrumentalnych i wokalnych) nauczanych w szkole muzycznej II st., a także zespołów kameralnych z uwzględnieniem zespołów rozrywkowych i jazzowych oraz zespołów muzyki dawnej. Głównym założeniem Konkursu jest wyłonienie i promocja szczególnie uzdolnionych młodych muzyków. Z uwagi na liczbę poszczególnych specjalności, Konkurs został zaplanowany w cyklu 3-letnim dla poszczególnych instrumentów, specjalności i zespołów.

W 2016 roku odbyła się edycja dla specjalności: wiolonczela, kontrabas, trąbka, klarnet, gitara, organy, wokalistyka jazzowa, kameralne zespoły dęte, zespoły perkusyjne, której zwieńczeniem były dwa koncerty Laureatów, które odbyły się: 20 maja w Studiu Koncertowym Polskiego Radia im. Witolda Lutosławskiego oraz 21 maja 2016 r. w Katedrze Polowej Wojska Polskiego p.w. Najświętszej Maryi Panny w Warszawie. Na rok 2017 zaplanowana została edycja dla specjalności: klawesyn, flet, obój, harfa, śpiew, fortepian, perkusja, duety fortepianowe, zespoły muzyki dawnej oraz zespoły jazzowe.

W związku z przypadającą w 2016 roku 70. rocznicą śmierci, a w 2017 – 140 rocznicą urodzin Feliksa Nowowiejskiego, Centrum we współpracy z Instytutem Muzyki i Tańca oraz Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego planuje podjąć działania związane z obchodami rocznicowymi. W ramach obchodów przewiduje się następujące zadania:

- organizacja ogólnopolskiego konkursu wiedzy i twórczości Feliksa Nowowiejskiego,
- opracowanie pakietu scenariuszy i materiałów do zajęć dla placówek edukacyjnych wraz z oprawą artystyczną,
- uwzględnienie w planach pracy szkół artystycznych wszelkich inicjatyw związanych z obchodami roku Feliksa Nowowiejskiego,
- dystrybucja monografii F. Nowowiejskiego do społeczności szkolnictwa artystycznego.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia*, Instytut Muzyki i Tańca 2012, Warszawa, dostępny także na stronie: www.cea.art.pl.
- *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego II stopnia*, Instytut Muzyki i Tańca 2014, Warszawa, dostępny także na stronie: www.mkidn.gov.pl.
- *Zeszyty psychologiczno-pedagogiczne Centrum Edukacji Artystycznej*, Zeszyt nr 1– 3 dostępny na stronie www.cea.art.pl.
- *Biuletyn_plastyk* – internetowy biuletyn szkół plastycznych dostępny na stronie www.cea.art.pl.
- *Biuletyn_plastyk_muzyk_tancerz_animator* – fanpage na Facebooku prezentuje informacje o bieżących wydarzeniach pochodzące ze stron szkół artystycznych i instytucji kultury.

Opracowanie: Dagmara Lasocka

TANIEC

Instytut Muzyki i Tańca

ORGANIZACJA ŻYCIA TANECZNEGO W POLSCE – RYS HISTORYCZNY

Taniec baletowy w Polsce to tradycja sięgająca XVIII wieku, zapoczątkowana na dworze królewskim, a następnie ugruntowana w zespołach baletowych. W latach dwudziestych XX wieku intensywnie rozwijał się w Polsce taniec modernistyczny, proces ten został przerwany jednak przez wybuch II wojny światowej. W latach pięćdziesiątych wzmocniła się rola baletu opartego o szkołę Waganowej, powoli zaczął się także pojawiać taniec współczesny, którego największy rozwój przypada na lata dziewięćdziesiąte i pierwszą dekadę XX wieku.

Obecnie życie taneczne w Polsce organizuje się wokół zespołów baletowych, muzycznych i kilku wiodących ośrodków tańca współczesnego oraz w bardzo dużym stopniu w ramach festiwali, głównie tańca współczesnego, które są podstawową formą prezentacji polskich i międzynarodowych produkcji. Polscy twórcy funkcjonują na rynku międzynarodowym jako uczestnicy i partnerzy tzw. networków czy projektów rezydencyjnych. Ostatnio także coraz więcej teatrów dramatycznych, muzeów i centrów/ośrodków kultury otwiera się na taniec, programując gościnne spektakle oraz włączając się w koprodukcje.

Ponadto w Polsce funkcjonuje kilkaset zespołów pieśni i tańca o statusie amatorskim lub półamatorskim i trzy o charakterze zawodowym (Państwowy Zespół Pieśni i Tańca „Mazowsze”, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”

im. Stanisława Hadyny, Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego). W Krakowie działa także zawodowy zespół tańca dawnego – Balet Dworski Cracovia Danza. W ostatnich latach intensywnie rozwija się także ruch tzw. nowej tradycji, który korzysta z praktyki wywodzącej się ze źródeł tańców i muzyki tradycyjnej.

INSTYTUCJE I ŚRODOWISKO NIEZALEŻNE

W Polsce działają 22 zespoły instytucjonalne publiczne (baletowe, muzyczne, zespoły pieśni i tańca) zatrudniające zawodowych tancerzy, w których zatrudnionych jest ponad 600 tancerzy baletowych, z czego około 20% stanowią obcokrajowcy. Działają także teatry musicalowe, z których część otrzymuje dotacje publiczne (warszawski Teatr Roma), a część działa jako instytucje prywatne (np. Teatr Buffo).

Wśród zespołów instytucjonalnych autonomiczny status posiada Polski Balet Narodowy, zatrudniający około 80 tancerzy i działający w ramach struktur Teatru Wielkiego – Opery Narodowej, osiem to zespoły baletowe, działające przy operach (Poznań, Kraków, Łódź, Szczecin, Bytom, Bydgoszcz, Wrocław, Gdańsk), dwa – Polski Teatr Tańca i Kielecki Teatr Tańca – są zespołami tańca współczesnego i jazzowego, jeden – pantomimy (Wrocławski Teatr Pantomimy im. Henryka Tomaszewskiego). W obrębie struktur administracji miejskiej działają także Lubelski Teatr Tańca czy Teatr Chorea. Ostatnio Bałtycki Teatr Tańca pod kierownictwem Izadory Weiss, który funkcjonował w ramach Opery Bałtyckiej (Gdańsk), zmienił swój status na niezależny i nazwę na Biały Teatr Tańca.

Poza zespołami instytucjonalnymi funkcjonuje środowisko twórców niezależnych, opierających swoją działalność o granty i projekty, które liczy około 400 twórców (choreografów i tancerzy), często pracując przy projektach zarówno w kraju, jak i za granicą (Jacek Przybyłowicz, Kaya Kołodziejczyk, Mikołaj Mikołajczyk, Rafał Dziemidok, Karol Tyminski, Anna Nowak, Marta Ziółek, Magdalena Ptasznik, Maciej Kuźmiński, Paweł Sakowicz, Dominika Knapik, Rafał Urbacki, Pink Mama Theatre, Tomasza Bazana i wielu innych.).

Polski Balet Narodowy i Polski Teatr Tańca prowadzą także projekty dla młodych choreografów, którzy potem często rozwijają działalność również poza rodzimą instytucją (Robert Bondara, Jacek Tyski, Anna Hop, Andrzej Adamczak).

W Polsce działa jeden dom produkcyjny w Poznaniu (projekt *Stary Browar Nowy Taniec*), osadzony w postindustrialnej przestrzeni, specjalizujący

się w produkcji i promocji nowych nurtów choreografii współczesnej. Ponadto funkcjonuje kilka ośrodków interdyscyplinarnych, z których najsilniejszym jest obecnie Centrum Kultury w Lublinie, rozwija swoją działalność Teatr Tańca i Ruchu ROZBARK, Teatr Chorea w Łodzi, Krakowski Teatr Tańca, Kielecki Teatr Tańca, Klub Żak w Gdańsku. Z najważniejszych zespołów i kolektywów należałoby ponadto wymienić Dada von Bzdülów, Sopocki Teatr Tańca czy kolektyw niezależnych choreografów działający w Centrum w Ruchu. Specyfiką polskiej sceny tanecznej jest też rozwinięta na dużą skalę współpraca choreografów z reżyserami teatralnymi (Leszek Bzdyl, Witold Jurewicz, Maćko Prusak, Weronika Pelczyńska, Kaya Kołodziejczyk, Dominika Knapik, Mikołaj Mikołajczyk, Rafał Dziemidok i inni).

Życie taneczne koncentruje się w dużym stopniu wokół festiwali, z których najstarsze funkcjonują od 20 lat (Międzynarodowe Spotkania Teatrów Tańca w Lublinie, Międzynarodowy Festiwal Ciało/Umysł, Łódzkie Spotkania Baletowe). W Polsce odbywa się corocznie około trzydziestu festiwali tańca współczesnego, dawnego i baletowego. Ponadto organizowanych jest kilkadziesiąt przeglądów i festiwali tańca tradycyjnego, z których jednym z najciekawszych jest niewątpliwie Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziemi Górskich w Zakopanem. Swoje festiwale organizują także środowiska nowej tradycji, największym jest festiwal Wszystkie Mazurki Świata.

Z uwagi na drastyczny brak infrastruktury tanecznej (centrów tańca, domów tańca, centrów choreograficznych) organizowane są pokazy spektakli w ramach istniejących struktur teatralnych, regularne przeglądy tańca współczesnego i baletowego w ramach projektu Scena Tańca Studio prowadzi warszawski Teatr Studio we współpracy z IMIT. W Warszawie ruszył w sierpniu br. projekt pilotażowy – Centrum Sztuki Tańca, finansowany w chwili obecnej dzięki grantowi, na regularne pokazy spektakli warszawskich twórców.

W Polsce średnio co dwa lata organizowana jest Polska Platforma Tańca – przegląd najciekawszych produkcji tańca współczesnego, adresowany do międzynarodowej, profesjonalnej publiczności.

FINANSOWANIE

Poza instytucjami miejskimi i Polskim Baletem Narodowym finansowanie tańca w Polsce opiera się na systemie grantowym – twórcy mogą starać się o finanse w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytucie Muzyki i Tańca, w urzędach miejskich i wojewódzkich oraz w ramach dodatkowych, specjalnych projektów. Powoduje to, że funkcjonują oni

w sytuacji niestabilności finansowej i swoistego prekariatu, a utrzymanie zespołu w tych warunkach jest prawie niemożliwe, z uwagi na brak systemu wieloletnich subwencji.

EDUKACJA

Edukacja taneczna w Polsce odbywa się na poziomie ogólnokształcącym i wyższym. W Polsce istnieje 5 publicznych Ogólnokształcących Szkół Baletowych (OSB), w następujących miastach: Bytom, Gdańsk, Łódź, Poznań, Warszawa. Do I klasy – w wyniku zdanego egzaminu komisyjnego – przyjmowane są dzieci w wieku 10 lat, cykl kształcenia trwa 9 lat.

Na poziomie wyższym najbardziej kompleksowy program dla artysty-wykonawcy oferuje Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna (PWST) im. Ludwika Solskiego w Krakowie – Wydział Teatru Tańca w Bytomiu oraz Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie (prowadzona jest tutaj także specjalność pedagogika baletowa oraz podyplomowe studia z teorii tańca).

Ponadto można kształcić się na poziomie licencjatu na prywatnej uczelni – Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi – Wydział Artystyczny, kierunek: kulturoznawstwo; specjalność: tancerz-choreograf (od roku 2008).

Kształcenie uzupełniające na poziomie magistra tańca lub choreografii oferują: Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi i Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina. W Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu uruchomiono ostatnio nowy kierunek – taniec w kulturze fizycznej, studia I stopnia.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

W Bytomiu 1–4 kwietnia 2017 organizowana będzie Polska Platforma Tańca, która jest najlepszym sposobem na zapoznanie się z ofertą zespołów i artystów tańca i baletu współczesnego.

O INSTYTUCIE MUZYKI I TAŃCA

Został powołany z dniem 1 października 2010 przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Funkcjonuje jako państwowa instytucja kultury. Podstawową misją IMiT jest działalność na rzecz rozwoju kultury muzycznej i tanecznej w Polsce.

IMiT prowadzi własne programy rezydencyjne, twórcze, naukowe, wydawnicze oraz stypendialne adresowane do polskiego środowiska muzycznego i tanecznego, realizowane w formule konkursowej, zajmuje się także prowadzeniem programów Ministra jako instytucja zarządzająca.

IMiT prowadzi również szeroko zakrojoną działalność edukacyjną, zarówno w ramach programów własnych („Myśl w ruchu” – ogólnopolski program edukacji tanecznej adresowany do dzieci, młodzieży oraz grup międzypokoleniowych), jak i prowadzonych bezpośrednio przez Instytut projektów skierowanych do młodzieży („Filharmonia. Ostrożnie, wciąga!!!”) i do seniorów („Filharmonia Seniora”).

Instytut zajmuje się także analizą funkcjonowania środowisk tańca i muzyki, przedstawia raporty i postulaty Ministrowi, stanowiąc zaplecze eksperckie; prowadzi działalność dokumentacyjną i archiwizacyjną, zleca badania naukowe, działa na rzecz poprawy jakości edukacji muzycznej i tanecznej, wspiera istniejące instytucje kultury oraz organizacje pozarządowe, inicjuje obchody rocznic ważnych z punktu widzenia historii i rozwoju tańca i muzyki, a także koordynuje działalność instytucji kultury. IMiT uczestniczy też w wymianie informacji i doświadczeń pomiędzy krajowymi i międzynarodowymi organizacjami branżowymi.

Instytut prowadzi i współprowadzi wiele portali tematycznych, m. in. bazę-portal o polskim tańcu artystycznym (www.taniecpolska.pl) i – wspólnie z ZKP – bazę-portal Polskiego Centrum Informacji Muzycznej (www.polmic.pl), portal poświęcony polskim instrumentom (www.instrumenty.edu.pl) oraz tańcom tradycyjnym, narodowym i dawnym (www.tance.edu.pl), bazę sylwetek twórców oraz utworów powstałych w ramach programu MKiDN „Zamówienia kompozytorskie” (www.zamowieniakompozytorskie.pl), stronę Akademii Kolberga (www.akademiakolberga.pl), stronę poświęconą muzyce tradycyjnej (www.muzykatradycyjna.pl), a także strony internetowe Towarzystwa im. W. Lutosławskiego (www.lutoslawski.org.pl) oraz Instytutu im. Oskara Kolberga (www.oskarkolberg.pl).

Ważną rolę w działalności Instytutu odgrywają działania na rzecz rozwoju profesjonalnego środowiska muzycznego i tanecznego w Polsce, takie jak organizacja Konwencji Muzyki Polskiej i Kongresu Tańca, otwierających szerokie pole wymiany doświadczeń i pogłębionej autorefleksji obu środowisk, organizacja konferencji tematycznych, warsztatów i szkoleń adresowanych do profesjonalistów w dziedzinie tańca i muzyki, opracowywanie dostępnych publicznie specjalistycznych raportów i ekspertyz oraz prowadzenie systemowego programu przekwalifikowania zawodowego tancerzy.

IMiT jest także głównym organizatorem wydarzeń stanowiących ważne punkty na mapie kulturalnej kraju, takich jak organizowana co dwa lata Polska Platforma Tańca czy przyznawana corocznie nagroda „Koryfeusz Muzyki Polskiej”, a także organizowane naprzemiennie Konkursy „Młody Muzyk Roku” i „Młody Tancerz Roku”.

W 2013 roku Instytut pełnił funkcję Biura Obchodów Roku Lutosławskiego, w 2014 – Roku Kolberga, a w 2016 prowadzi Biuro Obchodów Roku Nowowiejskiego. Na zlecenie Ministerstwa jest także współorganizatorem Nagrody im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *I Kongres tańca*, red. J. Hoczyk i J. Szymajda, IMiT, http://imit.org.pl/uploads/materials/files/kongres_tanca_raport.pdf [dostęp: 10.10.2016].
- Portal muzykapolska.org.pl, <http://muzykapolska.muzykapolska.org.pl/taniec.html> [dostęp: 10.10.2016].
- J. Grabowska, J. Szymajda, *Raport o tańcu współczesnym*, MKiDN, http://www.kongreskultury.pl/titleRaport_o_tancu_wspolczesnym_,pid,591.html [dostęp: 10.10.2016].
- Strona www.taniecpolska.pl oferuje dostęp do angielskojęzycznej bazy danych, obejmującej twórców, instytucje (zespoły, festiwale) oraz bieżące kalendarium wydarzeń.
- Strona www.tance.edu.pl prezentuje polskie tańce narodowe i tradycyjne. Strona zawiera teksty i materiały audiowizualne (archiwalne i edukacyjne).

Opracowanie: Joanna Szymajda

TEATR

Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego

Teatr jest w Polsce jedną z najważniejszych dziedzin kultury. Wynika to zarówno z przyczyn historycznych (w 2015 roku z powodu zasług świętowaliśmy równocześnie 250-lecie teatru publicznego i Teatru Narodowego), jak i z rzeczywistego bogactwa i różnorodności jego przejawów. Polski teatr cieszy się też od wielu dekad wysokim prestiżem i uznaniem poza granicami naszego kraju. Jest postrzegany jako miejsce bardzo ciekawych, ważnych i oryginalnych działań artystycznych.

Bogactwo i różnorodność współczesnego teatru próbuje opisywać wydawany od 2010 roku przez Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego rocznik „Teatr w Polsce”. Odnotowuje działalność wszystkich typów teatrów, dokumentuje festiwale teatralne i konkursy dramaturgiczne. Podaje adresy instytucji, publikuje informacje o wystawach i konferencjach naukowych, publikuje listy wykładowców i absolwentów szkół artystycznych, adresy redakcji pism teatralnych, agencji producenckich i aktorskich etc.

SYSTEM TEATRALNY

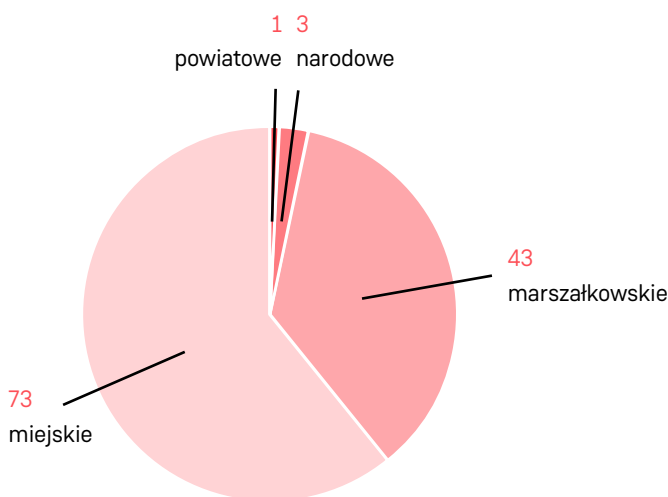
Według „Teatru w Polsce 2016” w Polsce działa 795 teatrów i zespołów o różnej wielkości, statusie, charakterze i podległości organizacyjnej.

Najsilniejszą grupę stanowi 120 teatrów publicznych. Trzy teatry narodowe (Teatr Narodowy i Teatr Wielki – Opera Narodowa w Warszawie i Narodowy Stary Teatr w Krakowie) są finansowane bezpośrednio z budżetu państwa przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pozostałe

sceny utrzymywane są przez władze samorządowe różnego szczebla (jest to wynik decentralizacji, która dokonywała się stopniowo po wprowadzeniu transformacji ustrojowej od 1990 do 1999 roku). Teatry te działają na podstawie Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (z późniejszymi zmianami i nowelizacją z roku 2012).

Teatry publiczne są to teatry w większości repertuarowe o zróżnicowanym charakterze działalności – 63 dramatyczne, 22 muzyczne, 25 lalkowych, 5 teatrów tańca i ruchu i 5 „innych”. Ich liczba właściwie nie zmniejszyła się przez ostatnie 25 lat, a nawet ostatnio władze samorządowe utworzyły kilka nowych instytucji teatralnych – np. Kujawsko-Pomorski Teatr Muzyczny w Toruniu, Teatr Variété w Krakowie, Teatr Miejski w Lesznie.

TEATRY PUBLICZNE

Źródło: opracowanie własne – „Teatr w Polsce 2016”

Teatry publiczne dysponują zwykle własną siedzibą, mają w większości stałe zespoły artystyczne. Dyrektorzy teatrów są wybierani najczęściej w procedurze konkursowej na okres od trzech do pięciu lat. W zespołach artystycznych pracuje ok. 4500 osób. Na etatach zatrudnionych jest 1610 aktorów, 318 śpiewaków, 363 lalkarzy, 544 tancerzy, 10 mimów, 609 chórzystów.

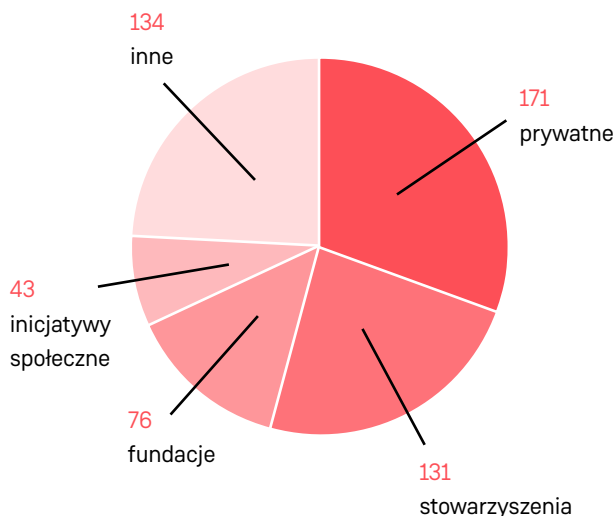
Budżety wszystkich teatrów publicznych to 1 078 132 780 zł (w roku 2015), dotacje stanowią średnio 60%–70% przychodów.

Teatry publiczne dają średnio 800 premier w sezonie, a grają prawie 30 000 spektakli 2600 sztuk pozostających w zmiennym repertuarze. Mają na widowniach blisko 50 000 miejsc, a odwiedza je w sezonie około 5 700 000 widzów.

Z funduszy publicznych finansowana jest też działalność mniejszych grup i teatrów działających w strukturach innych instytucji kultury, w domach kultury, w tak zwanych instytucjach parasolowych. Do największych takich „centrów” należą Centrum Kultury w Lublinie (Teatr Provisorium, Kompania Teatr, Scena Prapremier inVitro, Lubelski Teatr Tańca, Teatr Maat Projekt) i Centrum Rezydencji – Scena Robocza w Poznaniu. W ramach miejskich i gminnych instytucji kultury działa 120 takich zespołów.

Teatry w Polsce przyjmują różne formy działalności. Oprócz teatrów publicznych mamy teatry prywatne, teatry prowadzone przez fundacje i stowarzyszenia (na podstawie Ustawy o działalności pożytku społecznego i o wolontariacie), a także organizmy zupełnie niezależne, zwane inicjatywami społecznymi.

TEATRY NIEPUBLICZNE

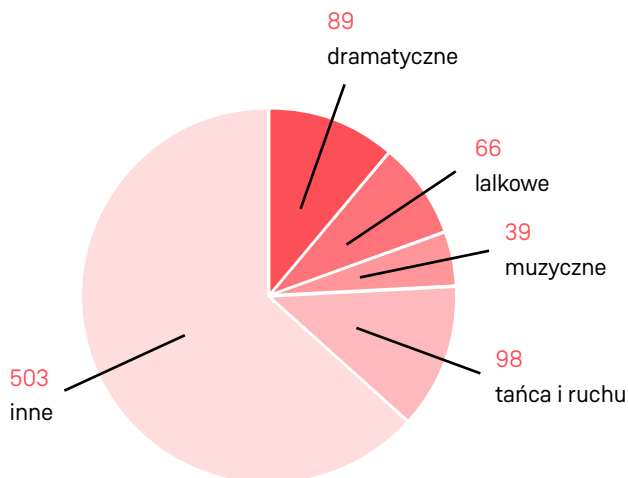

Źródło: opracowanie własne – „Teatr w Polsce 2016”

Teatry niepubliczne przygotowują ok. 750 premier w sezonie i mają ponad 3 000 tytułów na swoich afiszach, choć w zdecydowanej większości nie są to teatry repertuarowe. Najczęściej nie posiadają własnej siedziby, czasem mają grupę stałych współpracowników.

120 teatrów publicznych i 675 teatrów innych sektorów można podzielić jeszcze ze względu na charakter ich działalności. W dużej liczbie przypadków ostra klasyfikacja nie jest możliwa, gdyż teatry nie chcą się w niej zamykać ani specjalizować w jednym typie przedstawień.

KLASYFIKACJA TEATRÓW ZE WZGLĘDU NA CHARAKTER DZIAŁALNOŚCI

Źródło: opracowanie własne – „Teatr w Polsce 2016”

W każdym tomie rocznika „Teatr w Polsce”, oprócz dokumentacji, znajduje się szczegółowa analiza zamieszczonych danych. Ponieważ informacje zbierane są bezpośrednio od teatrów i instytucji, od siedmiu lat w ten sam sposób, to poprzez porównanie danych można zaobserwować zmiany i tendencje widoczne tylko dzięki takim statystykom. Na przykład: jeśli 795 teatrów, które dokumentuje rocznik „Teatr w Polsce 2016”, w sezonie 2014/2015 dało 1 526 premier, a wśród tych premier 124 to były prapremiery, to znaczy, że 8% nowego repertuaru to pierwsze realizacje tekstów na scenach.

Ponieważ podobnie było w sezonie poprzednim, można pokusić się o wniosek, że ta nieduża liczba prapremierowych wystawień świadczy z jednej strony o sięganiu przez teatry do repertuaru sprawdzonego gdzie indziej, a z drugiej może mówić o dużej ostrożności w podejmowaniu decyzji, mogących stanowić ryzyko artystyczne i finansowe. 51% wszystkich premier (781) odbyło się w teatrach publicznych. I jednocześnie w teatrach publicznych było 79% wszystkich prapremier. Wniosek – teatry publiczne mniej boją się ryzykować. Wśród 124 prapremier były 74 prapremiery polskich tekstów współczesnych.

Porównując dane z kilku roczników, można zaobserwować zmiany w systemie organizacji, finansach, w strukturze zatrudnienia itp. Można też analizować repertuar, aktywność poszczególnych twórców i instytucji, ich mobilność i otrzymane nagrody, aby w konsekwencji móc znaleźć odpowiedź na pytania, które co jakiś czas pojawiają się w debacie publicznej – jak te zmiany: zmniejszanie przez organizatorów dotacji podmiotowych, kurczenie się stałych zespołów teatralnych, sukcesy na festiwalach przekładają się efektywność działania instytucji i jakość artystyczną przedstawień.

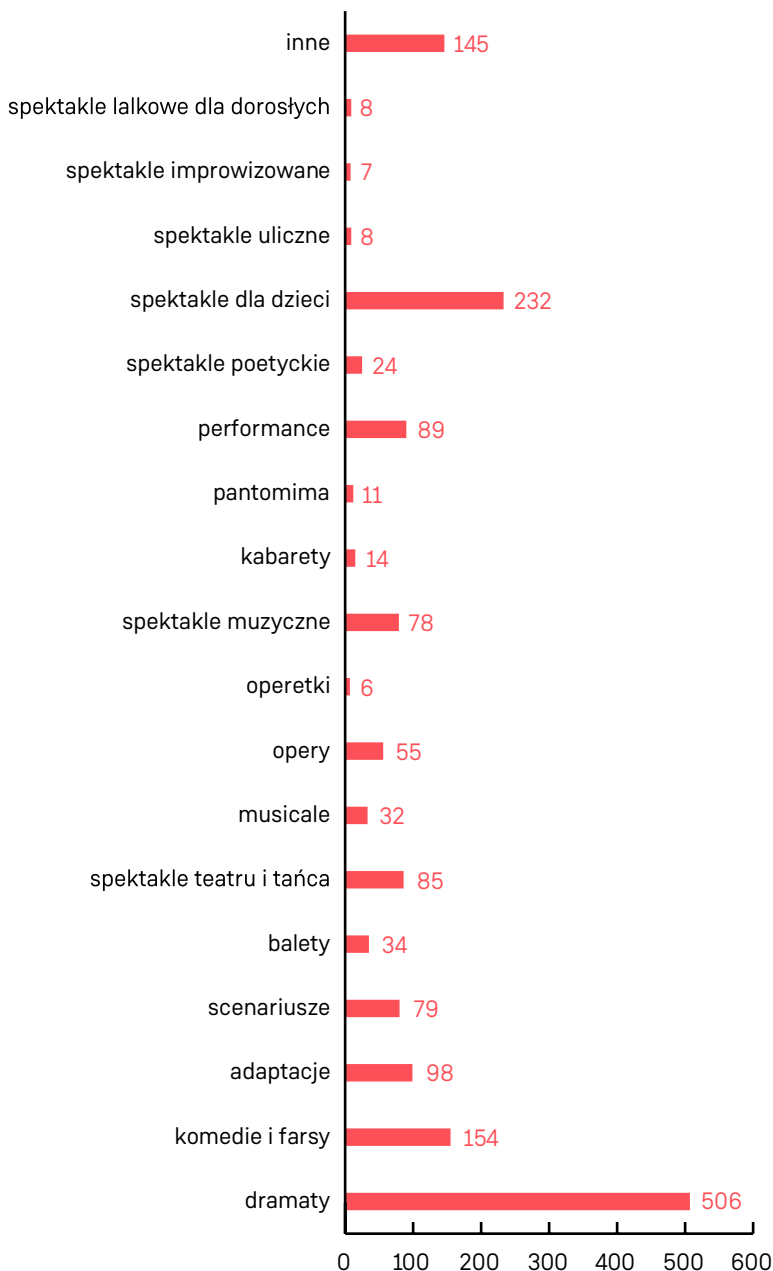
Ciekawy jest na przykład obserwowany od kilku lat wzrost zainteresowania operą – zarówno klasyczną, jak i zupełnie nową. W sezonie 2014/2015 były aż 54 premiery operowe, 12 z tych premier to były inscenizacje utworów współczesnych, a pośród 10 prapremier – 8 było prawykonaniami polskich oper współczesnych.

Jak wyglądały – w podziale na gatunki – premiery sezonu 2014/2015 można zobaczyć w tabeli na stronie 108.

795 teatrów pracuje w 142 miastach i miejscowościach, oczywiście najwięcej i największe w 16 stolicach województw. W tej liczbie są zarówno potężne instytucje publiczne – teatry repertuarowe, jak i niewielkie zespoły i grupy działające okazjonalnie. Sama liczba zatem nie mówi wiele o ich wielkości i statusie organizacyjnym, ale na pewno pokazuje różnorodność.

Bilety do teatrów mają ceny zróżnicowane (od 20 zł do 200 zł) w zależności od miasta, wysokości dotacji, charakteru spektaklu etc. Im wyższa dotacja, tym bilety do teatru są tańsze. Teatry – poza prywatnymi – oferują widzom ponadto cały system zniżek dla dzieci, dużych rodzin, studentów, bezrobotnych, emerytów etc. Wszystkie teatry posługują się elektronicznymi systemami rezerwacji i sprzedaży biletów oraz prowadzą strony internetowe, fanpejdże na portalach społecznościowych. Coraz więcej teatrów gra także w miesiącach wakacyjnych, z myślą o turystach. W repertuarach zaznaczane są spektakle z napisami w języku angielskim, z audiodeskrypcją lub tłumaczeniem na język migowy.

PREMIERY SEZONU 2014/2015 W PODZIALE NA GATUNKI

Źródło: opracowanie własne – „Teatr w Polsce 2016”

TEATRY W NAJWIĘKSZYCH MIASTACH Z PODZIAŁEM NA CHARAKTER DZIAŁALNOŚCI

	DRAMATYCZNE	MUZYCZNE	LALKOWE	TAŃCA I RUCHU	INNE	RAZEM
WARSZAWA	29	9	14	30	109	191
KRAKÓW	10	4	4	8	51	77
WROCŁAW	4	4	3	11	31	53
POZNAŃ	2	2	1	5	28	38
ŁÓDŹ	4	2	6	4	21	37
GDAŃSK	1	1	2	11	16	31
LUBLIN	7	1	1	4	15	28
BIAŁYSTOK	1	1	4	4	11	21
SZCZECIN	2	2	2	2	12	20

Źródło: opracowanie własne – „Teatr w Polsce 2016”

FESTIWALE

Rocznik monitoruje również zjawisko „festiwalizacji” życia teatralnego. Z roku na rok festiwalu teatralnych przybywa, w 2016 było ich ponad 440. 122 z nich to festiwale międzynarodowe bądź z międzynarodowym akcentem. Ich klasyfikacja „branżowa” wygląda następująco:

- festiwale teatrów dramatycznych – 101 (w tym 20 międzynarodowych, a 28 to festiwale monodramów i małych form),
- festiwale teatrów i grup alternatywnych – 58 (w tym 15 międzynarodowych),
- festiwale teatrów muzycznych i konkursy wokalne – 43 (w tym 18 międzynarodowych),
- festiwale teatrów tańca i konkursy choreograficzne – 48 (w tym 28 międzynarodowych),

- festiwale teatrów lalkowych – 29 (w tym 16 międzynarodowych),
- festiwale teatrów ulicznych – 21 (w tym 17 międzynarodowych),
- festiwale o programie mieszanym, z obecnością różnych sztuk performacyjnych – 73 (w tym 5 międzynarodowych),
- festiwale teatrów amatorskich – 53 (w tym 4 międzynarodowe).

Festiwalizacja wpływa na mobilność teatrów, co potwierdza dokumentacja w roczniku „Teatr w Polsce 2016”. Teatry sporo podróżują. W sezonie 2014/2015 aż 420 teatrów i zespołów pokazywało gościnnie swoje spektakle bądź uczestniczyło w festiwalach. 3 613 razy były to podróże po kraju, a 228 razy wyprawy zagraniczne. Rocznik odnotowuje starannie te wyjazdy i wszystkie przywiezione z nich nagrody.

Oprócz życia festiwalowego, mobilność teatrów jest od lat wspierana przez specjalne programy MKiDN – zagraniczne wyjazdy dofinansowuje Instytut Adama Mickiewicza, krajowe Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego. IT organizuje również dla wybranych w konkursie spektakli objazdy pod hasłem „Teatr Polska”. W tegorocznej edycji 18 spektakli odwiedzi kilkadziesiąt miejscowości, w których teatr na co dzień nie działa.

O INSTYTUCIE TEATRALNYM IM. ZBIGNIEWA RASZEWSKIEGO

Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego jest instytucją podległą bezpośrednio Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zajmuje się dokumentacją, promocją i animacją polskiego życia teatralnego. Prowadzi i wspiera działalność badawczą i edukacyjną. Jest wydawcą książek i internetowego czasopisma o polskim teatrze w języku angielskim – „Polish Theatre Journal” www.polishtheatrejournal.com. Prowadzi specjalistyczną księgarnię Prospero www.prospiero.e-teatr.pl oraz największy na świecie wortal teatralny www.e-teatr.pl, który łączy w sobie cechy codziennej gazety, wirtualnego archiwum i platformy branżowej. Z witryny codziennie korzysta ponad 25 000 użytkowników. Jest też organizatorem i wydawcą elektronicznej Encyklopedii Teatru Polskiego www.encyklopediateatru.pl (200 000 odsłon miesięcznie), która gromadzi i prezentuje cyfrowe materiały źródłowe, bazy danych, kalendaria historyczne, multimedia związane z historią teatru w Polsce. Zajmuje się również badaniami nad teatrem poprzez organizację konferencji naukowych, wykładów specjalistycznych, publikację raportów i analiz.

Instytut Teatralny jest organizatorem własnych programów i koordynatorem programów MKiDN wspierających różne aspekty życia teatralnego.

Organizuje między innymi:

- Ogólnopolski Konkurs na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej,
- Konkurs na Inscenizację Dawnych Dzieł Literatury Polskiej „Klasyka Żywa”,
- Konkurs im. Jana Dormana (dofinansujący powstanie specjalnych spektakli do prezentacji w szkołach i przedszkolach),
- Teatr Polska ,
- Konkurs Fotografii Teatralnej,
- Konkurs na najlepszą pracę magisterską z zakresu wiedzy o teatrze, widowisku i performansie,
- Konkurs naukowo-wydawniczy,
- Lato w teatrze.

Wszystkie informacje szczegółowe na stronie www.instytut-teatralny.pl.

WYBRANE PUBLIKACJE:

Dostępne (w wersji elektronicznej) są:

- Raport „Rzemieślnicy teatralni”, http://www.instytut-teatralny.pl/upload/files/Rzemie%C5%9Blnicy%20teatralni%202013_raport.pdf [dostęp: 10.10.2016].
- Raport „Badanie publiczności teatrów w stolicy” <http://www.encyklopediateatru.pl/ksiazka/464/raport-badanie-publicznosci-teatrow-stolicy> [dostęp: 10.10.2016].
- Raport „Klasowe zróżnicowanie stylów życia a stosunek do teatru” <http://www.instytut-teatralny.pl/upload/files/Klasowe-zroznicowanie-stylow-zycia-a-stosunek-do-teatru-raport.pdf> [dostęp: 10.10.2016].
- Raport „Edukacja teatralna w szkołach podstawowych” <http://www.instytut-teatralny.pl/upload/files/Edukacja-teatralna-w-szkolach-podstawowych-raport-Instytut-Teatralny.pdf> [dostęp: 10.10.2016].

Roczniki „Teatr w Polsce” są dostępne w formie papierowej w księgarni Prospero, a w wersji elektronicznej na stronie www.encyklopediateatru.pl

Opracowanie: Dorota Buchwald

ZABYTKI

Narodowy Instytut Dziedzictwa

Jednym z ważnych dla społeczeństwa zasobów kultury są zabytki. Zabytki rozumiane jako nieruchomości lub rzeczy ruchome, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową mogą być ważnym elementem kształtowania zbiorowej pamięci historycznej. Właściwie zadbane i mądrze zagospodarowane mogą stanowić istotny czynnik wyznaczający wartości estetyczne krajobrazu. Zabytki mają potencjał prorozwojowy, mogą na przykład pozytywnie wpływać na rozwój turystyki lub być ważnym zasobem wykorzystywanym przez przemysł kreatywny. Zabytki mogą też przyczynić się do rozwoju społecznego. Stać się wspólną, dla społeczności lokalnej, wartością prowokującą do współpracy i animującą do społecznego działania okolicznych mieszkańców, a tym samym budującą kapitał społeczny.

O wielkości zasobu zabytków w Polsce może świadczyć liczba kart ewidencji zabytków włączonych do Krajowej Ewidencji Zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych było w 2014 r. 183 192, kart ewidencyjnych zabytków ruchomych w 2015 r. było 412 276, z kolei zabytków archeologicznych ujętych w Krajowej Ewidencji Zabytków jest około 500 tys.

Niektóre zabytki ze względu na swoje wartości historyczne, naukowe i artystyczne są objęte prawną ochroną Państwa. Najczęstszą formą ochrony

LICZBA ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH WG KRAJOWEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

województwo	karty ewidencyjne zabytków nieruchomych*	karty ewidencyjne zabytków ruchomych**	razem
dolnośląskie	15 429	66 330	81 759
kujawsko- pomorskie	12 202	22 534	34 736
lubelskie	14 235	27 694	41 929
lubuskie	10 626	10 586	21 212
łódzkie	7 147	24 393	31 540
małopolskie	13 146	34 290	47 436
mazowieckie	14 362	42 560	56 922
opolskie	5 445	13 508	18 953
podkarpackie	10 800	25 979	36 779
podlaskie	7 697	12 937	20 634
pomorskie	10 481	15 572	26 053
śląskie	7 325	20 954	28 279
świętokrzyskie	4 181	17 208	21 389
warmińsko- mazurskie	14 014	125 66	26 580
wielkopolskie	23 465	51 215	74 680
zachodnio- pomorskie	12 637	13 950	26 587
RAZEM=	183 192	412 276	595 468

* Stan na 31 marca 2014 r.

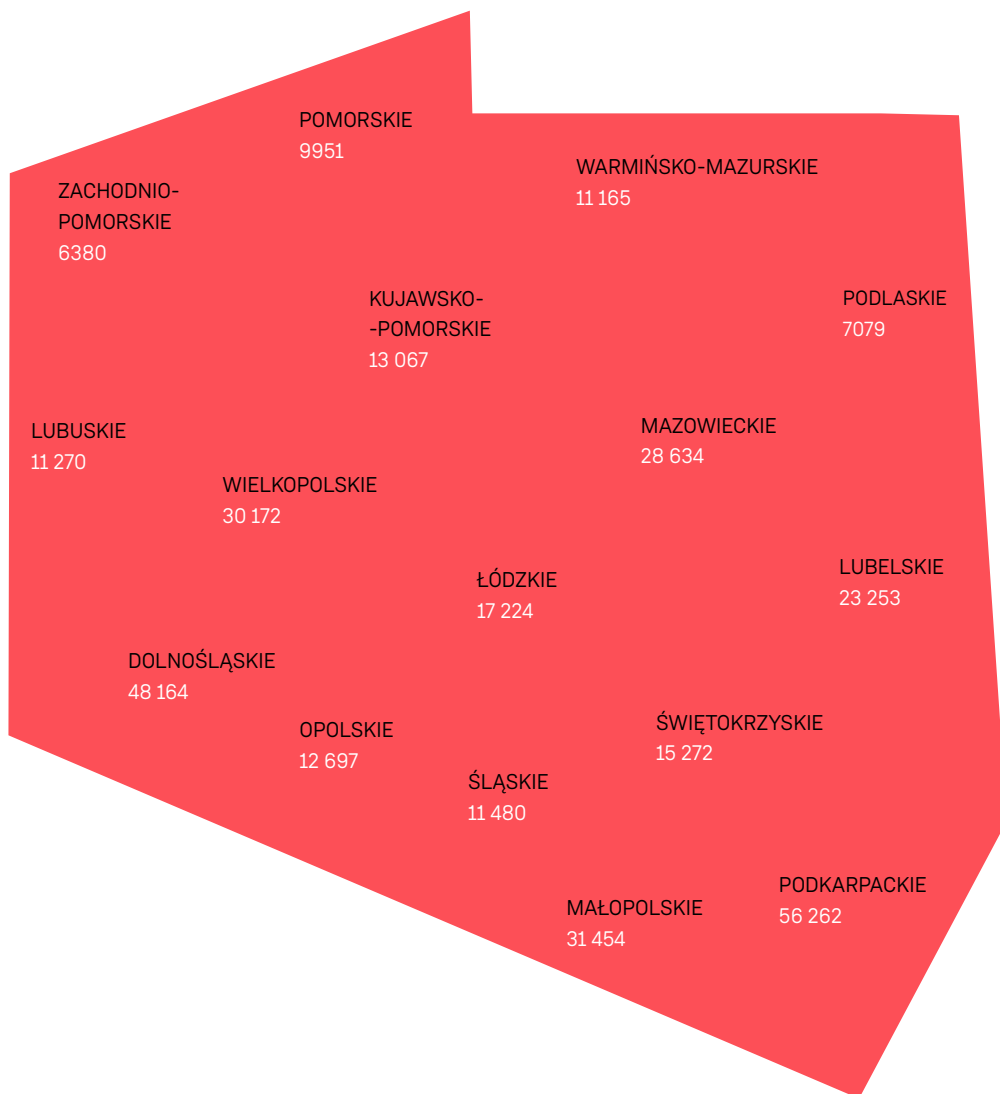
Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

** Stan na 31 marca 2015 r.

jest wpis obiektu do rejestru zabytków. Rejestr zabytków jest prowadzony dla każdego województwa przez właściwego terytorialnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się decyzją administracyjną zabytki nieruchome, zabytki ruchome i zabytki archeologiczne. Aktualnie²¹ w rejestrze zabytków znajduje się 75 331 zabytków nieruchomych, 250 449 zabytków ruchomych oraz 7744 zabytków archeologicznych.

21 Stan na 30 czerwca 2016 r.

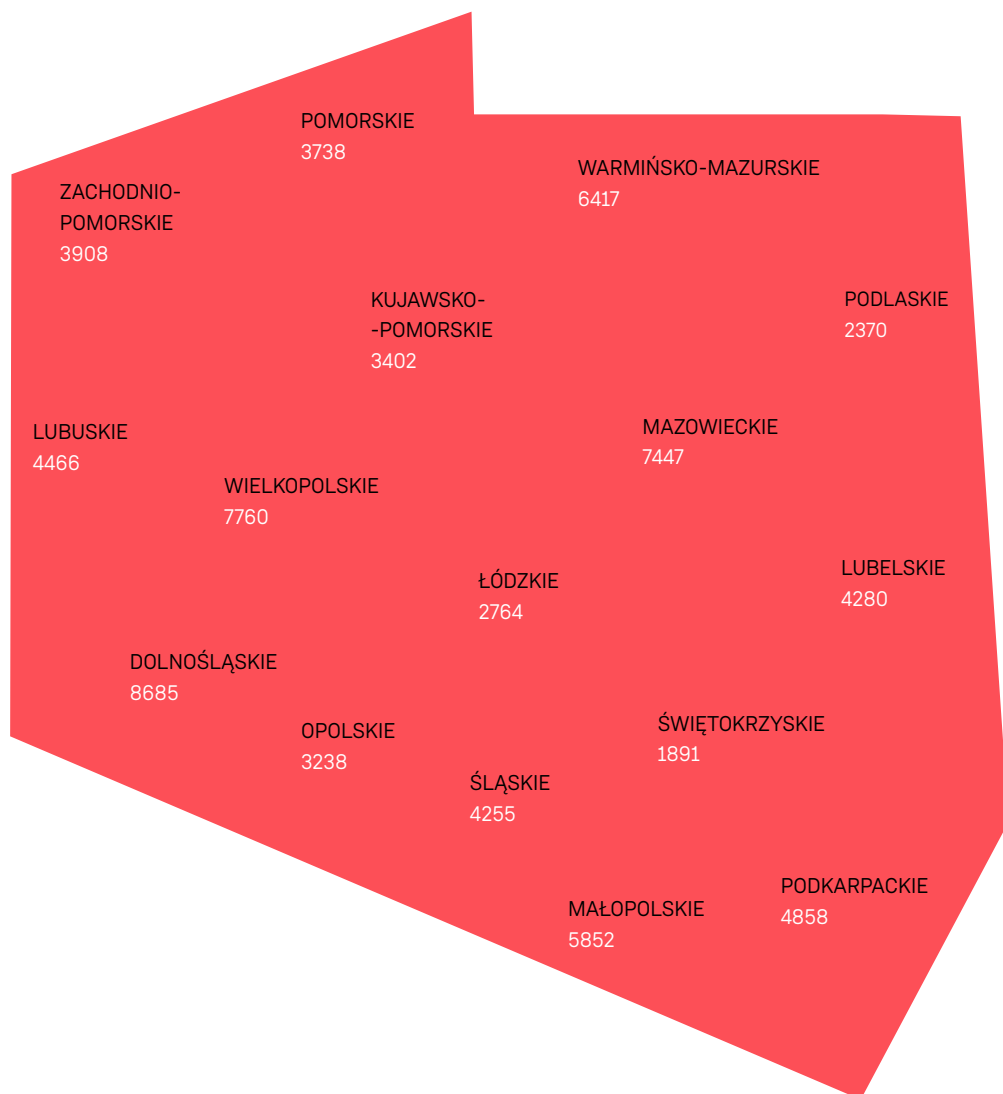
LICZBA ZABYTEKÓW WPISANA DO REJESTRU ZABYTEKÓW (NIERUCHOMYCH, RUCHOMYCH I ARCHEOLOGICZNYCH)

Całkowita liczba zabytków
wpisanych do rejestru w Polsce:
333 524

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

LICZBA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU W PODZIALE NA WOJEWÓDZWA

Liczba zabytków nieruchomych
wpisanych do rejestru
zabytków w Polsce:

75 331

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

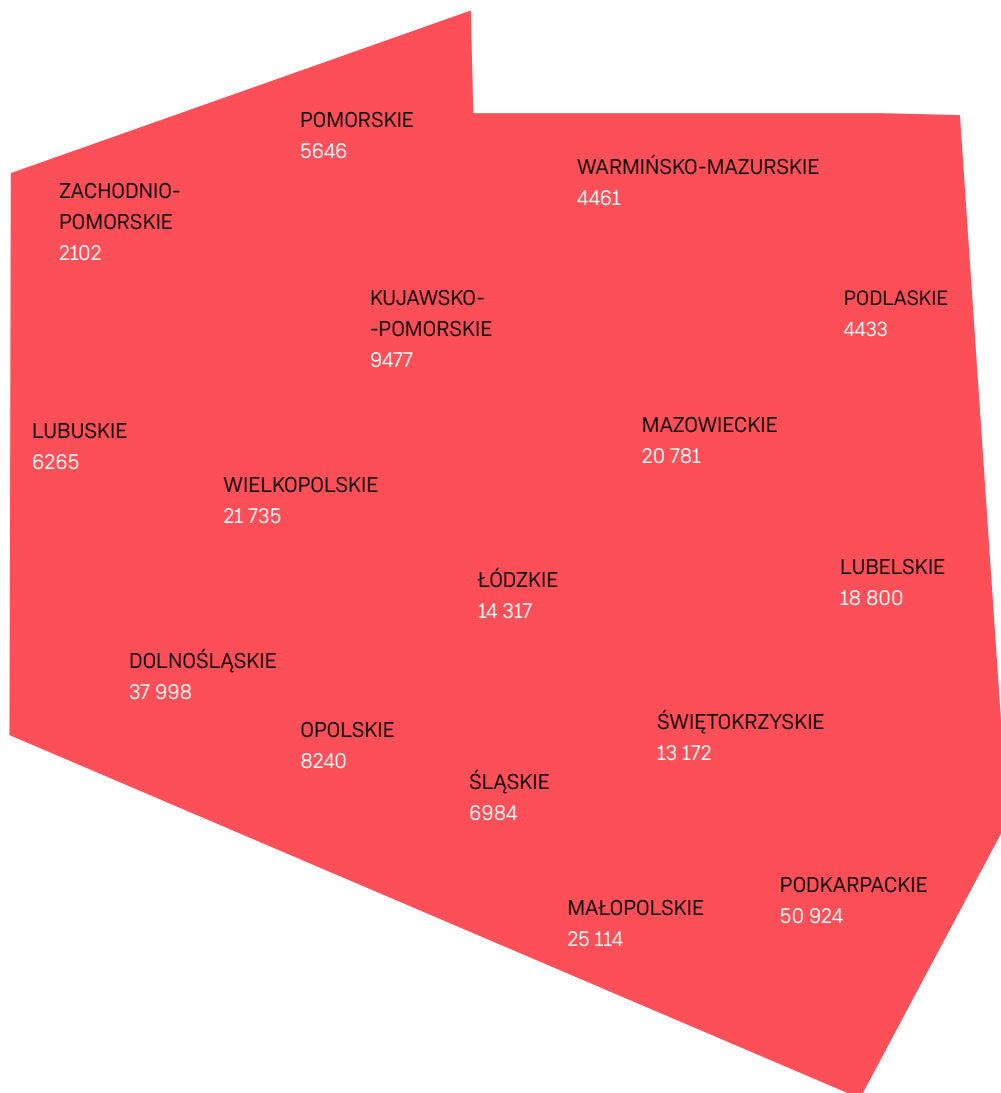
LICZBA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU

l.p.	województwo	urbanistyka	sakralne	obronne, w tym zamki	przemysłowe i techniki	gospodarcze	mieszkalne	
1	dolnośląskie	132	1 378	277	413	663	2 697	
2	kujawsko-pomorskie	20	539	152	175	270	662	
3	lubelskie	41	822	153	116	241	766	
4	lubuskie	32	553	143	133	257	2 437	
5	łódzkie	31	512	43	171	103	716	
6	małopolskie	54	920	153	119	362	1 784	
7	mazowieckie	118	989	127	337	304	2 454	
8	opolskie	31	570	95	141	217	1 206	
9	podkarpackie	49	1 076	133	103	270	1 506	
10	podlaskie	68	514	18	88	111	717	
11	pomorskie	57	497	177	201	323	1 231	
12	śląskie	64	601	71	288	273	1 860	
13	świętokrzyskie	30	499	47	79	79	282	
14	warmińsko-mazurskie	63	605	148	311	542	2 642	
15	wielkopolskie	131	1 155	78	324	747	1 888	
16	zachodnio-pomorskie	53	869	96	181	204	485	
17	razem	974	12 099	1 911	3 180	4 966	23 333	

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

	dwory i pałace	użyteczności publicznej	komunikacyjne	cmentarze	zabytkowa zielen	mała architektura	inne	razem
	795	725	16	331	828	51	379	8 685
	594	219	4	130	407	11	219	3 402
	483	225	52	394	521	139	327	4 280
	284	195	3	59	199	19	152	4 466
	309	193	7	143	378	25	133	2 764
	464	368	32	392	395	131	678	5 852
	776	633	26	378	857	76	372	7 447
	192	183	10	125	217	73	178	3 238
	358	299	17	272	314	165	296	4 858
	107	162	5	321	98	27	134	2 370
	322	275	11	120	271	31	222	3 738
	233	398	9	80	185	38	155	4 255
	210	85	11	182	222	24	141	1 891
	377	304	15	533	408	270	199	6 417
	1 067	544	14	340	1 032	34	406	7 760
	377	307	26	294	745	18	253	3 908
	6 948	5 115	258	4 094	7 077	1 132	4 244	75 331

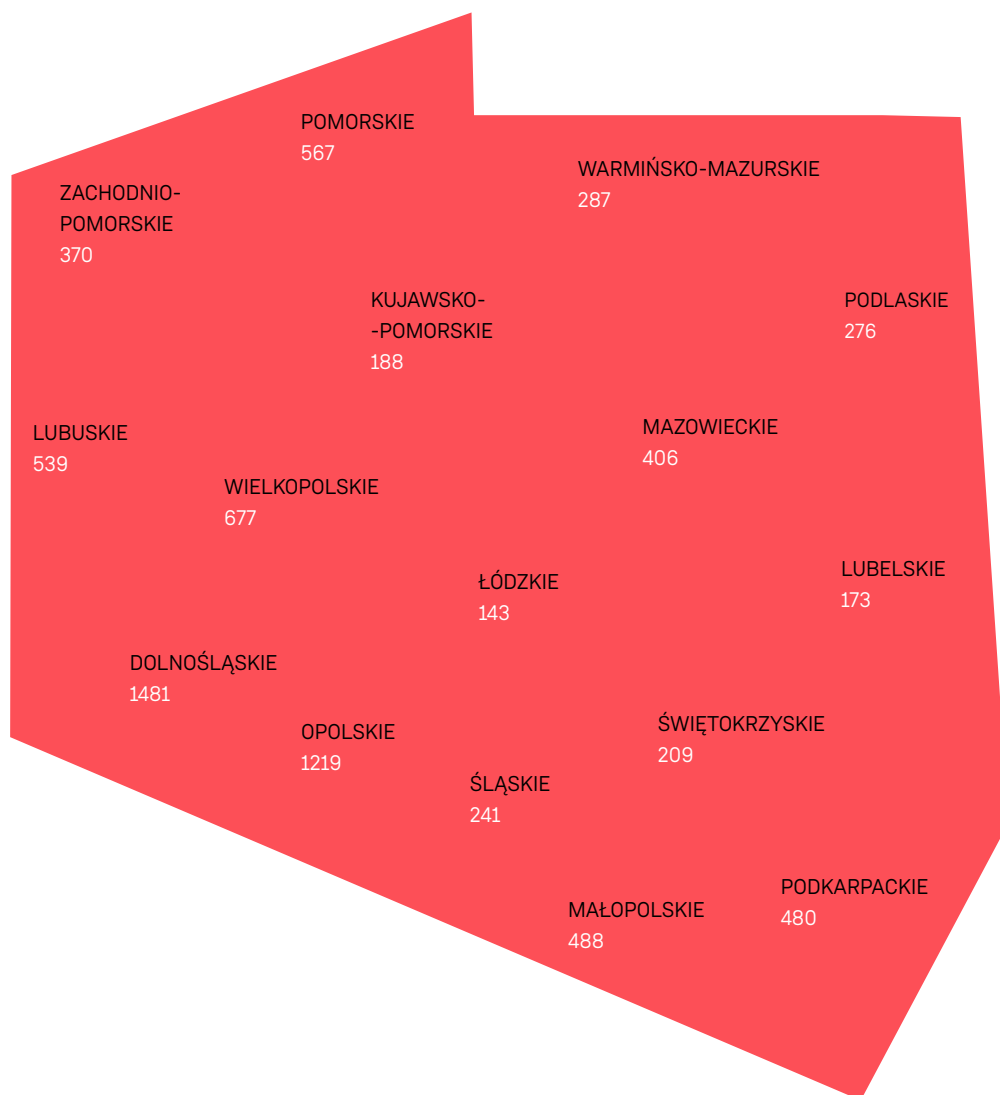
LICZBA ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W PODZIALE NA WOJEWÓDZTWA

Liczba zabytków ruchomych
wpisanych do rejestru w Polsce:
250 449

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

LICZBA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU W PODZIALE NA WOJEWÓDZTWA

Liczba zabytków archeologicznych
wpisanych do rejestru w Polsce:

7744

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

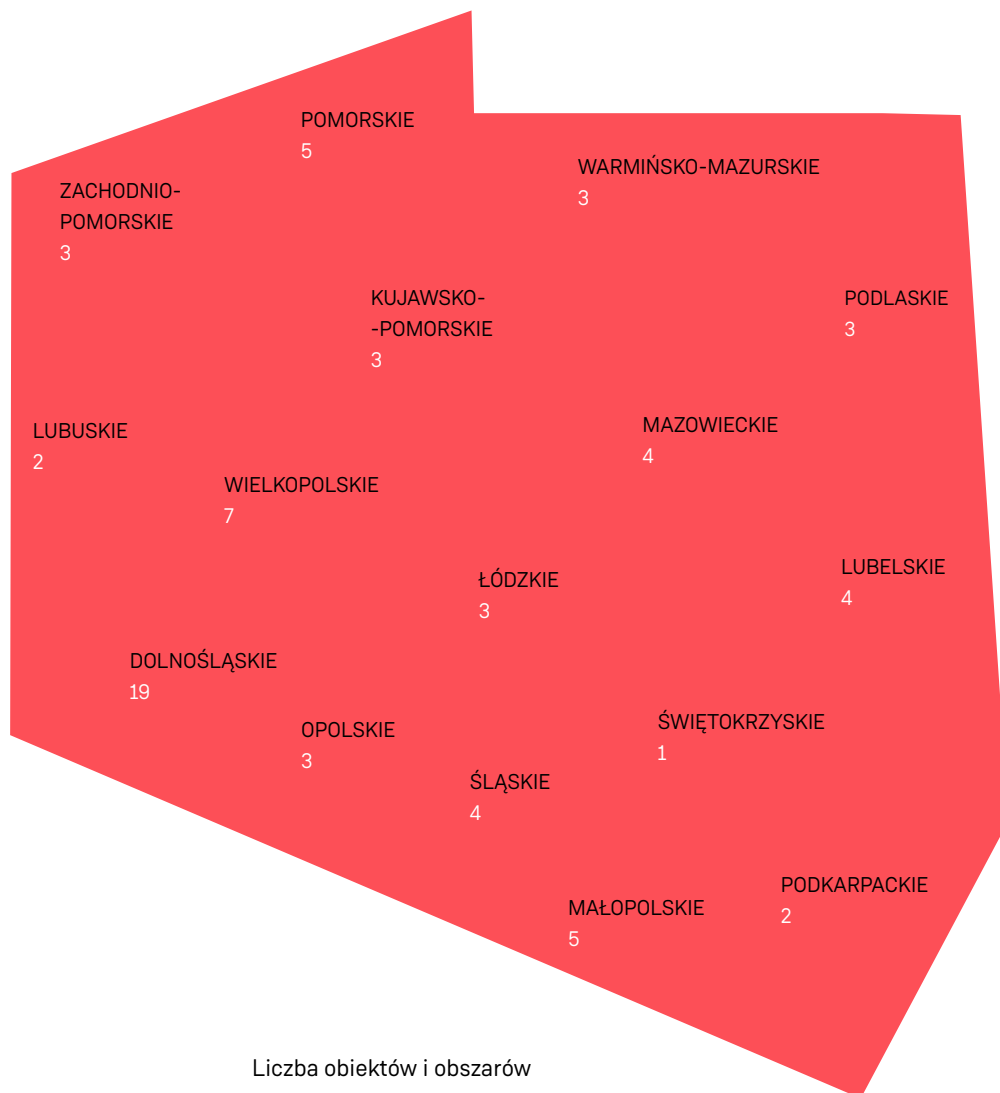
LICZBA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZKICH KONSERWATORÓW ZABYTEKÓW

l.p.	województwo	grodziska	osady i obozowiska	cmentarzyska	miejsca produkcji i eksploatacji surowca	inne	razem
1	dolnośląskie	250	937	180	31	83	1 481
2	kujawsko-pomorskie	155	16	10	0	7	188
3	lubelskie	50	6	97	2	18	173
4	lubuskie	46	374	89	4	27	540
5	łódzkie	70	23	39	0	11	143
6	małopolskie	46	255	25	13	148	487
7	mazowieckie	82	224	69	10	21	406
8	opolskie	100	877	50	30	162	1219
9	podkarpackie	62	274	74	2	69	481
10	podlaskie	51	39	181	1	4	276
11	pomorskie	118	197	232	11	9	567
12	śląskie	42	96	24	5	74	241
13	świętokrzyskie	26	78	23	11	71	209
14	warmińsko- mazurskie	164	48	48	0	27	287
15	wielkopolskie	249	289	113	3	22	676
16	zachodniopomorskie	243	69	53	1	4	370
17	razem	1754	3802	1307	124	757	7744

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

Zabytki nieruchome i archeologiczne szczególnie ważne dla historii i polskiej kultury mogą być uznane rozporządzeniem Prezydenta RP za *Pomniki Historii*. Na terenie Polski znajduje się 71 obiektów zakwalifikowanych do tego szacownego grona w ramach 60 rozporządzeń wydanych przez Prezydenta. Dla kolejnych 13 wniosków o uznanie Pomników Historii trwa właśnie procedura oceny i weryfikacji kryteriów, jakie muszą spełnić zabytki, żeby mogły być uznane za *Pomniki Historii*.

LICZBA OBIEKTÓW I OBSZARÓW UZNANYCH ZA POMNIKI HISTORII W PODZIALE NA WOJEWÓDZTWA

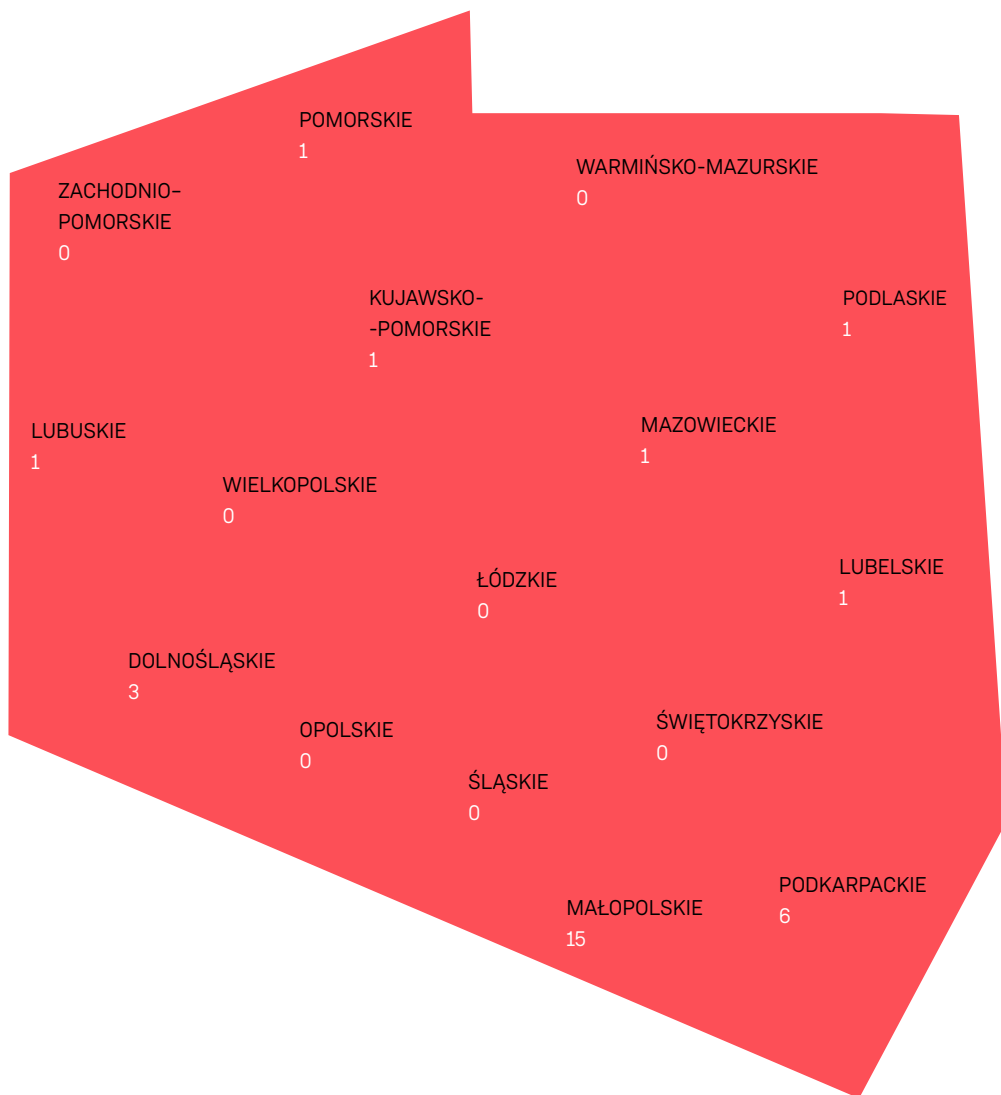

Liczba obiektów i obszarów
uznanych za Pomniki
Historii w Polsce:

71

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

LICZBA OBIEKTÓW I OBSZARÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA LIŚCIE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO W PODZIALE NA WOJEWÓDZTWA

Całkowita liczba obiektów
i obszarów UNESCO w Polsce:

30

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa

Ostatnią kategorią obiektów, na które trzeba zwrócić uwagę są miejsca wpisane na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO. Wpisanie obiektu na listę światowego dziedzictwa oznacza, że obiekt ten posiada uniwersalne i wyjątkowe w skali całego świata wartości uznane za warte zachowania przez społeczność międzynarodową. Obiektów uznanych za światowe dziedzictwo jest w Polsce 30, z czego część była wpisywana na listę jako obiekty seryjne, które w precyzyjnie wyselekcjonowanej grupie jako całości posiadają wartość uzasadniającą uznanie ich za światowe dziedzictwo. Polska posiada łącznie 14 wpisów na listę światowego dziedzictwa UNESCO, z czego 13 ze względu na wartości kulturowe i 1 ze względu na wartości przyrodnicze.

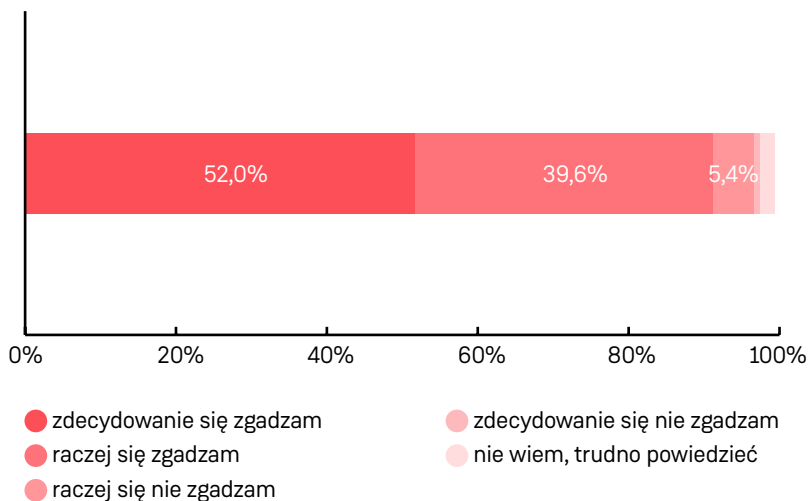
DZIEDZICTWO KULTUROWE W BADANIACH SPOŁECZNYCH/ NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA

Współczesne podejście do kwestii dziedzictwa zakłada, iż o znaczeniu śladów przeszłości decydują nie tylko eksperci, ale i społeczeństwo. Z jednej strony, przeszłość kształtuje ludzkie postawy, kody kulturowe, sposób myślenia, z drugiej natomiast to społeczeństwo decyduje o tym, które wartości, idee, miejsca, obiekty czy jaką pamięć należy zachować dla przyszłych pokoleń. Z tego powodu wiedza na temat relacji pomiędzy spuścizną przeszłości i wspólnotą jest tak istotna w rozumieniu zależności kulturowych, społecznych, ekonomicznych i związanych z ochroną dziedzictwa.

Zgodnie z badaniami²² Narodowego Instytutu Dziedzictwa dziedzictwo odgrywa niezwykle ważną rolę w życiu społecznym i posiada powszechnie uznane wartości. W tym kontekście dla Polaków najistotniejsza jest rola dziedzictwa jako dobra przekazywanego z pokolenia na pokolenie, które cementuje pamięć o wspólnej historii.

- 22 Badanie wykonano w ramach projektu „DoM – Dziedzictwo obok Mnie. Wartość dziedzictwa kulturowego dla społeczności lokalnej”. Zostało przeprowadzone przez firmę PBS Spółka z o.o. na zlecenie Narodowego Instytutu Dziedzictwa w maju i czerwcu 2015 roku na terenie Polski i Norwegii. Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej badanie przeprowadzono na grupie 1067 dorosłych Polaków, wykorzystując technikę CAPI. W trakcie realizacji badania kontrolowano takie zmienne demograficzne jak płeć, wiek, region zamieszkania, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie. Próba była losowana przy zastosowaniu schematu losowania w warstwach.

NA ILE ZGADZA SIĘ PAN(I) ZE STWIERDZENIEM, ŻE DZIEDZICTWO KULTUROWE JEST WARTOŚCIOWE, PONIEWAŻ JEST ŚWIADECTWEM NASZEJ HISTORII, KTÓRE POWINNIŚMY PRZEKAZAĆ PRZYSZŁYM POKOLENIOM?

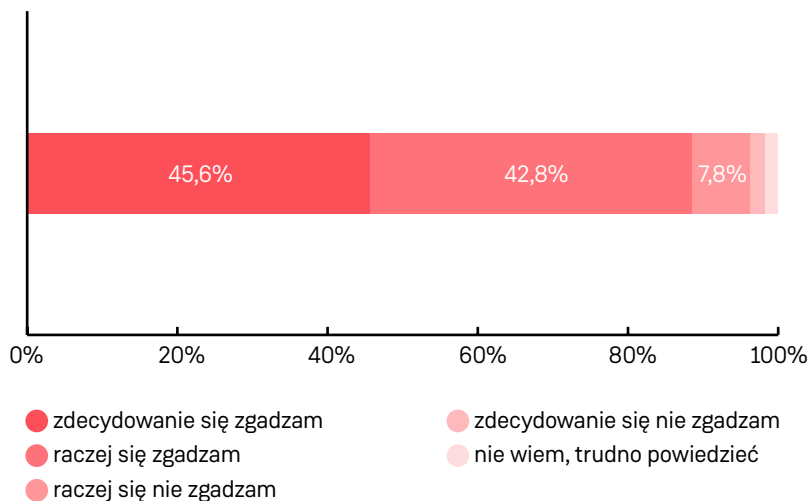
Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015, N=1067

Znaczenie dziedzictwa dla poczucia wspólnoty i związanej z nim przynależności narodowej znajduje potwierdzenie w wynikach badań NCK/TNS²³. 92% Polaków deklaruje, że patriotyzm polega na dbałości o przekazywanie dzieciom w rodzinie wartości narodowych, 91% – dbałości o zabytki, a 90% pielęgnowaniu lokalnych zwyczajów lub tradycji.

Zasoby kulturowe mają znaczenie również dla kształtowania postaw lokalnego patriotyzmu. Ponad trzy czwarte respondentów (78,2%) uważa dziedzictwo za ważne dla lokalnej społeczności, 89,7% uważa, że posiada ono wartość poprzez to, że może czynić miejsce zamieszkania wyjątkowym. Inne wartości dziedzictwa ważne dla badanych społeczności lokalnych dotyczyły wpływu na poczucie dumy z miejsca zamieszkania (88,4% odpowiedzi twierdzących) oraz stwarzania możliwości spędzania czasu wolnego (86,4%). Niemal trzy czwarte respondentów (73,4%) jest przekonanych, że dziedzictwo niesie ze sobą potencjał ekonomiczny, zatem może być źródłem dochodu, działalności gospodarczej, tworzyć nowe miejsca pracy i przedsiębiorstwa w lokalnych społecznościach.

23 NCK/TNS, Badanie zrealizowane na potrzeby wieloletniego programu rządowego „Niepodległa”, Warszawa 2016, publikacja w przygotowaniu.

NA ILE ZGADZA SIĘ PAN(I) ZE STWIERDZENIEM, ŻE DZIEDZICTWO KULTUROWE JEST WARTOŚCIOWE, PONIEWAŻ SPRAWIA, ŻE MOŻNA BYĆ DUMNYM ZE SWOJEGO MIEJSCA ZAMIESZKANIA?

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015, N=1067

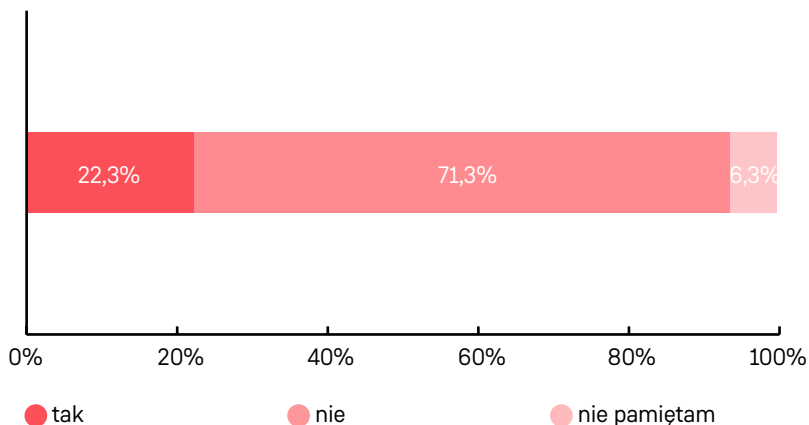
Przeważająca część Polaków (96%) lubi patrzeć na historyczne budynki, ceniąc ich walory estetyczne i harmonię²⁴. Podobny odsetek społeczeństwa jest zdania, że należy remontować wszystkie stare budynki bez względu na koszty (33%) lub remontować tylko wtedy, gdy koszty nie są bardzo duże (30%). W przypadku tej pierwszej odpowiedzi można jednak zaobserwować wzrost pozytywnych odpowiedzi pomiędzy 2003 i 2010 rokiem. Jedynie 6% osób twierdzi, że można wyburzać stare budynki i budować na tym miejscu nowoczesne domy i jest to stały odsetek Polaków, bez względu na rok badania. Z badań NID wynika natomiast, że 64,7% Polaków uważa, że dziedzictwo powinno być bezwzględnie zachowane, a 25,6% – że powinno być zachowane tylko wtedy, gdy możliwa jest adaptacja do nowych funkcji.

Pomimo deklaracji znaczenia dziedzictwa kulturowego dla Polaków, ich zaangażowanie w jego ochronę czy zainteresowanie aktywnym uczestnictwem w jego poznawaniu jest nieporównywalnie mniejsze. 62,9% Polaków zna zabytek w okolicy, w której mieszka, a mniej niż połowa badanych interesuje się tym, co dzieje się z dziedzictwem kulturowym w najbliższej okolicy.

24 CBOS 2010, Polacy o architekturze – komunikat z badań, Warszawa 2010.

Występuje tu klasyczne przeniesienie odpowiedzialności za dobro wspólne na struktury publiczne, które Polacy czynią najbardziej odpowiedzialnymi za ochronę zabytków i zachowania tradycji, pomijając swoją osobistą rolę. Jednocześnie 85,7% Polaków widzi potrzebę inwestowania publicznych pieniędzy w ochronę zabytków, a 84,7% uważa, że instytucje kultury zajmujące się tematyką dziedzictwa kulturowego są potrzebne, pomimo iż te osoby nieczęsto korzystają z oferty przygotowanej między innymi przez te instytucje, a nakierowane na upowszechnianie dziedzictwa. Mniej niż 1/4 Polaków brała udział w jakichkolwiek aktywnościach związanych z dziedzictwem w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Najpopularniejszą formą aktywności związanej z dziedzictwem jest zwiedzanie historycznych miejsc (66,9% osób, które uczestniczyły w dowolnej aktywności – możliwych było kilka odpowiedzi), odwiedzanie muzeum lub wystawy (41,3%) oraz uczestniczenie w specjalnie organizowanych wydarzeniach takich jak np. spacer, lekcje muzealne czy festiwale (37,2%). Ogromną rolę w upowszechnianiu wiedzy o dziedzictwie ma telewizja i Internet.

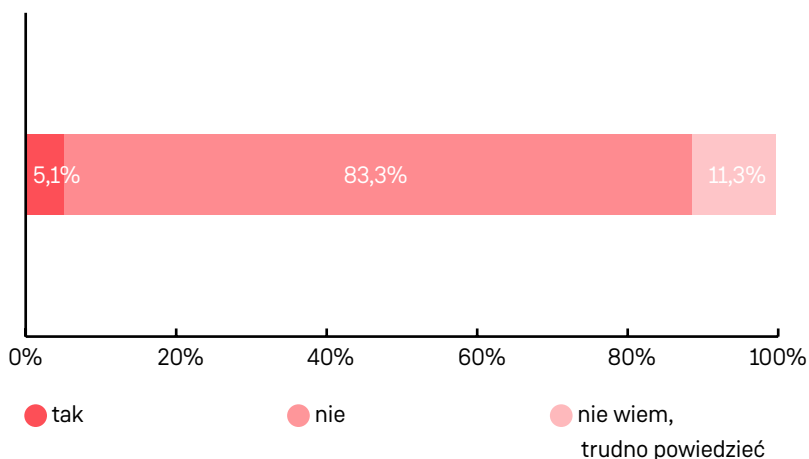
CZY W CIĄGU OSTATNICH 12 MIESIĘCY UCZESTNICZYŁ/-A PANI/PAN W JAKIMKOLWIEK WYDARZENIU/AKTYWNOŚCI ZWIĄZANEJ Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM?

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015, N=1067

Alarmująco niski jest odsetek Polaków, którzy mają poczucie wpływu na to, w jakim stanie zachowania i jak użytkowane są zabytki. Jednocześnie 1/3 Polaków byłaby skłonna poświęcić na zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego w swojej gminy własny czas i pracę społeczną.

CZY MA PANI/PAN JAKIŚ WPŁYW NA TO, CO DZIEJE SIĘ Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM W PANI/PANA OKOLICY?

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015, N=1067

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

- Znaczenie dziedzictwa kulturowego, szczególnie w kontekście kształtowania pamięci zbiorowej, będzie wzrastać. Wśród Polaków będzie wzrastała świadomość miejsca pochodzenia, zarówno w kontekście małych ojczyzn, jak i poczucia przynależności do narodu. Trudne do przewidzenia jest jednak, czy ta tendencja przełoży się na wzrost zaangażowania w działania na rzecz ochrony zabytków i tradycji lub też sam stan zachowania substancji zabytkowej, co zależne będzie w dużym stopniu od aktywności władz państwowych i samorządowych w tym względzie. Można jednak będzie obserwować dalszy wzrost poparcia dla publicznych wydatków na cel ratowania zabytków.
- Obserwując debatę publiczną w głównych miastach oraz biorąc pod uwagę przyjęte niedawno regulacje, mające na celu poprawę estetyki w Polsce, można mieć nadzieję na poprawę stanu zachowania zabytków oraz wzrost zainteresowania opinii publicznej wyglądem otoczenia, w tym stanem obiektów historycznych.
- W związku z intensyfikacją działań organów Państwa, związanych z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa w budowaniu kapitału społecznego Polaków oraz w polityce historycznej, należy się spodziewać działań

zmierzających do uporządkowania zasobu obiektów wpisanych do rejestru zabytków²⁵.

- Jednocześnie w najbliższych 2 latach należy się spodziewać znacznego rozszerzenia listy *Pomników Historii*, stanowiącej istotny zasób do prowadzenia polityki historycznej i wzmacniania trendu rosnącego społecznego zainteresowania historią.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2016, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/Narol-publicacje/Dziedzictwo%20obok%20Mnie%20%E2%80%93%20poradnik%20zarz%C4%85dzania%20dziedzictwem%20w%20gminach.pdf [dostęp: 12.09.2016].
- *Dziedzictwo obok Mnie – inspiracje do działań lokalnych*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2016, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/Narol-publicacje/Dziedzictwo%20obok%20Mnie%20%E2%80%93%20inspiracje%20do%20dzia%C5%82a%C5%84%20lokalnych1.pdf [dostęp: 12.09.2016].
- *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014–2017*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2015.
- *Społeczno-gospodarcze oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Raport z badań społecznych*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2013, <http://www.nid.pl/upload/iblock/472/472e646a7a6f116cb09105f922695509.pdf> [dostęp: 12.09.2016].
- Geoportal NID, dostępny pod adresem <http://mapy.zabytek.gov.pl> [dostęp: 10.10.2016].

Opracowanie: Anna Kozioł, Bartosz Skaldawski

25 Z badań Narodowego Instytutu Dziedzictwa związanych z terenową weryfikacją zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru wynika, że ponad 1000 zabytków wpisanych do rejestru przestało istnieć i powinno być wykreślonych z rejestru. Jeden z kierunków działań przyjęty w strategicznym programie rządowym pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014–2017 polega na porządkowaniu rejestru zabytków nieruchomych.

2.

FINANSOWANIE I EKONOMIA KULTURY

WYDATKI MKiDN NA KULTURĘ

Departament Mecenatu Państwa MKiDN

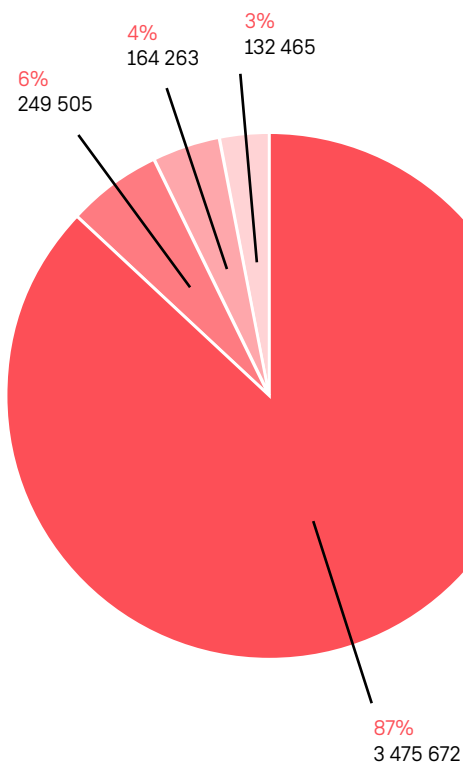
Co roku w ustawie budżetowej planuje się następujące grupy wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego:

- budżet państwa – część 24. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (część budżetu, której dysponentem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego),
- budżet państwa – pozostałe części (których dysponentami są inni ministrowie, kancelaria prezydenta i wojewodowie), w których dokonywane są wydatki w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego,
- budżet środków europejskich – cz. 24,
- Fundusz Promocji Kultury – fundusz celowy, którego dysponentem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego²⁶.

Łączna kwota wydatków planowanych na 2016 r. ze wszystkich wyżej wymienionych źródeł wyniosła: 4 021 905 tys. zł. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest dysponentem 94% tej kwoty, tj. 3 772 400 tys. zł, pozostałą część wydatków (249 505 tys. zł) ponoszą inni dysponenti. Strukturę wydatków na kulturę, planowanych na 2016 r. przedstawiono na ilustracji nr 1.

26 Do 2015 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego był dysponentem dwóch funduszy celowych – Funduszu Promocji Kultury oraz Funduszu Promocji Twórczości. Ten ostatni fundusz został zlikwidowany na mocy ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (Dz. U. poz. 1639).

WYDATKI NA KULTURĘ I OCHRONĘ DZIEDZICTWA NARODOWEGO PLANOWANE NA 2016 R. (TYS. ZŁ)

- budżet państwa – cz. 24
- budżet państwa – dział 921 – pozostali dysponenti
- Fundusz Promocji Kultury
- środki europejskie – cz. 24

Źródło: opracowanie własne

Wydatki budżetu państwa na kulturę (cz. 24 oraz dział 921 u pozostałych dysponentów) planowane na 2016 r. wyniosą łącznie 3 725,2 mln zł, co stanowi 1,01% ogółu planowanych wydatków budżetu państwa oraz 0,2% produktu krajowego brutto. Wskazana kwota planowanych wydatków na kulturę jest o 6% wyższa niż kwota analogicznych wydatków poniesionych w 2015 r.

W tabeli na następnej stronie przedstawiono strukturę wydatków na kulturę w cz. 24 oraz w pozostałych częściach budżetu państwa.

STRUKTURA WYDATKÓW W CZ. 24 BUDŻETU PAŃSTWA ORAZ
WYDATKÓW POZOSTAŁYCH DYSPOONENTÓW W DZIALE 921
PLANOWANYCH NA 2016 R.

Wydatki budżetu państwa w części budżetowej 24 KULTURA I OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO według działów klasyfikacji budżetowej (tys. zł) RAZEM: 3 475 672				
dział	kwota	część 24, dział 921 1 885 319	RAZEM	249 505
801 – Oświata i wychowanie	861 106		54 – Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych	750
			36 – Skarb Państwa	2 500
803 – Szkolnictwo wyższe	627 971		31 – Praca	3 959
			32 – Rolnictwo	6 388
750 – Administracja publiczna	67 467		28 – Nauka	8 000
			30 – Oświata i Wychowanie	8 000
752 – Obrona narodowa	124		46 – Zdrowie	11 112
			43 – Wyznania Religijne oraz Mniejszości Narodowe i Etniczne	15 304
754 – Bezpieczeństwo publiczne	84		1 – Kancelaria Prezydenta RP	30 000
			45 – Sprawy Zagraniczne	33 384
854 – Edukacyjna opieka wychowawcza	33 601		29 – Obrona narodowa	41 758
			85 – Budżety Wojewodów	88 350
RAZEM	1 590 353		część budżetu	kwota
Wydatki budżetu państwa w dziale 921 KULTURA I OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO według części budżetowych (tys. zł) RAZEM: 2 134 824				

Źródło: opracowanie własne

WYDATKI W CZ. 24 BUDŻETU PAŃSTWA W 2015 R.

Powyżej prezentowano wydatki na kulturę planowane na 2016 r. Aby szczegółowego przedstawić przeznaczenie środków, którymi dysponuje minister kultury i dziedzictwa narodowego, konieczne jest odwołanie się do wydatków już zrealizowanych. W niniejszej części i dwóch kolejnych omówiono wydatki poniesione przez MKiDN w 2015 r.

W 2015 r. wydatki w cz. 24 budżetu państwa wyniosły: 3245,1 mln zł. Największą grupę wydatków ministra kultury i dziedzictwa narodowego stanowiły te z działu 921 (1690 mln zł; 52%), następne w kolejności były wydatki w działach: oświata i wychowanie (825,1 mln zł; 25%) oraz szkolnictwo wyższe (638,2 mln zł; 20%). Pozostałe działy: edukacyjna opieka wychowawcza, administracja publiczna, obrona narodowa i bezpieczeństwo publiczne stanowiły łącznie 91,8 mln zł, tj. 3% ogółu wydatków w cz. 24.

NA WYDATKI MKiDN W DZIALE 921 ZŁOŻYŁY SIĘ PRZED WSKAZANYMI
(KWOTY PODANO W MLN ZŁ):

Dotacje podmiotowe dla 75 instytucji kultury (prowadzonych przez ministra oraz współprowadzonych z jednostkami samorządu terytorialnego) oraz Narodowego Zakładu im. Ossolińskich, Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej i Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia	848,3
Dotacje celowe dla 63 instytucji kultury, PISF oraz Narodowego Zakładu im. Ossolińskich	441,2
Dotacje w ramach Programów Ministra przyznane ponad 1,1 tys. podmiotom (w tym: ponad 400 organizacjom pozarządowym, blisko 350 samorządowym instytucjom kultury, ponad 300 kościołom i związkom wyznaniowym)	178,5*
Finansowanie działalności jednostek budżetowych: Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, trzech archiwów centralnych, 30 archiwów regionalnych, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Biura Administracyjno-Budżetowego MKiDN	178,6

* Jest to łączna kwota dotacji z budżetu państwa, udzielonych w ramach Programów Ministra, należy jednak zauważyć, że dotacje w ramach Programów Ministra udzielane są także ze środków Funduszu Promocji Kultury; łączna kwota dotacji udzielonych z tego źródła to 143,02 mln zł (tę pulę dotacji uwzględniono poniżej w części „Środki europejskie oraz fundusze celowe”. Ogółem w 2015 r. w ramach Programów Ministra przekazano dotacje w łącznej kwocie 321,5 mln zł.

Źródło: opracowanie własne

WYDATKI W DZIALE 801 – OŚWIATA I WYCHOWANIE
TO PRZED W SZYSTKIM (KWOTY PODANO W MLN ZŁ):

Finansowanie działalności jednostek budżetowych: 251 państwowych szkół artystycznych, Centrum Edukacji Artystycznej oraz Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych	777,4
Dotacje podmiotowe dla 141 szkół artystycznych o uprawnieniach szkół publicznych	41,9

Źródło: opracowanie własne

WYDATKI W DZIALE 803 – SZKOLNICTWO WYŻSZE
TO PRZED W SZYSTKIM (KWOTY PODANO W MLN ZŁ):

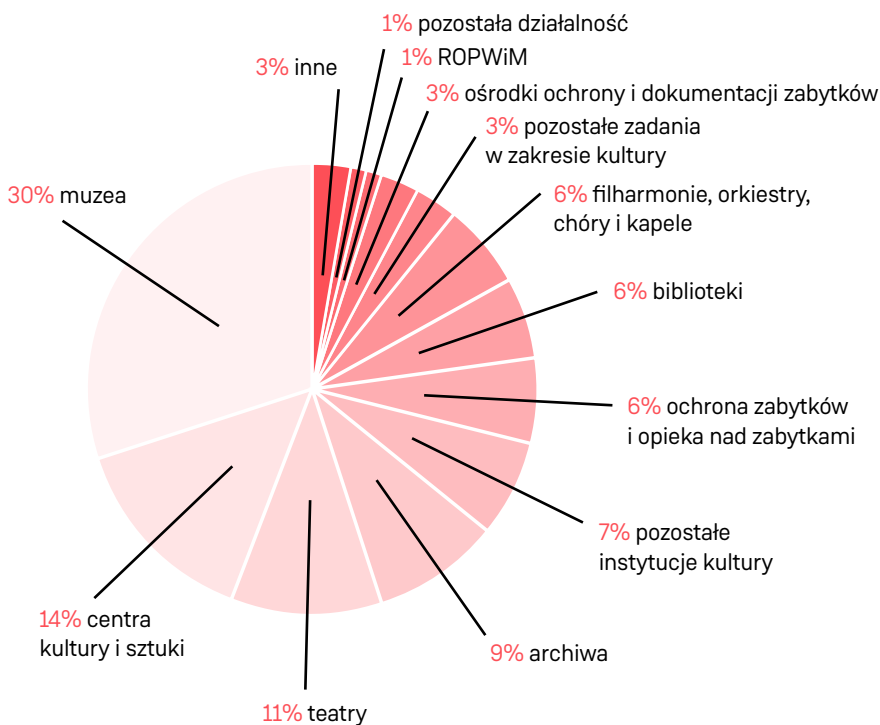
Dotacje podmiotowe dla 19 uczelni artystycznych	582,1
Dotacje celowe na zadania o charakterze inwestycyjnym dla 13 uczelni artystycznych	34

Źródło: opracowanie własne

STRUKTURA WYDATKÓW W CZ. 24 W DZIALE 921

W kwocie wydatków MKiDN w dziale 921 największy udział miały wydatki na: muzea (30%), centra kultury i sztuki (14%) i teatry (11%); pełną strukturę wydatków w dziale 921 (tj. udział procentowy poszczególnych rozdziałów klasyfikacji budżetowej) przedstawiono na grafice nr 3.

WYDATKI W DZIALE 921 WG ROZDZIAŁÓW KLASYFIKACJI BUDŻETOWEJ

* na kategorię „inne” składają się następujące rozdziały wydatków: Galerie i biura wystaw artystycznych – 0,9%, Polski Instytut Sztuki Filmowej – 0,8%, Instytucje kinematografii – 0,7%, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia – 0,3%, Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby – 0,3%.

Źródło: opracowanie własne

ŚRODKI EUROPEJSKIE ORAZ FUNDUSZE CELOWE

Z budżetu środków europejskich oraz z funduszy celowych Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przekazał dotacje ponad 2,1 tys. podmiotom (kwoty dotacji podano w mln zł):

Ze środków europejskich w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norweskiego Mechanizmu Finansowego i innych przekazano dotacje 99 podmiotom, w tym m.in.: 27 samorządowym instytucjom kultury, 20 organizacjom pozarządowym, 15 uczelniom artystycznym)	401,50
Ze środków Funduszu Promocji Kultury w ramach Programów Ministra udzielono dotacji ponad 2 tys. podmiotów, w tym m.in.: ok. 800 organizacjom pozarządowym oraz ok. 700 samorządowym instytucjom kultury)	143,02
Ze środków Funduszu Promocji Twórczości udzielono dotacji 5 podmiotom	0,12

Źródło: opracowanie własne

Opracowanie: Wydział ds. strategii, analiz i sektorów kreatywnych w Departamencie Mecenatu Państwa MKiDN na podstawie ustawy budżetowej na rok 2016 z dnia 25 lutego 2016 r. (Dz. U. poz. 278), Sprawozdania z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2015 r. Tom I, Wydatki budżetu państwa Zestawienie wg części, Rada Ministrów, Warszawa 2016 r., s. 2/30 – 34, Sprawozdania z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w cz. 24 i dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2015 rok, MKiDN, Warszawa, maj 2016 r., http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/budzet/20160620_budzet_sprawozdanie.pdf [dostęp: 10.10.2016], oraz zestawień przygotowanych przez Departament Finansowy MKiDN.

FINANSOWANIE KULTURY PRZEZ SAMORZĄDY

Narodowe Centrum Kultury

Podział terytorialny Polski obejmuje trzy szczeble administracyjne:

- 16 województw,
- 380 powiatów (w tym 66 miast na prawach powiatu),
- 2478 gmin.

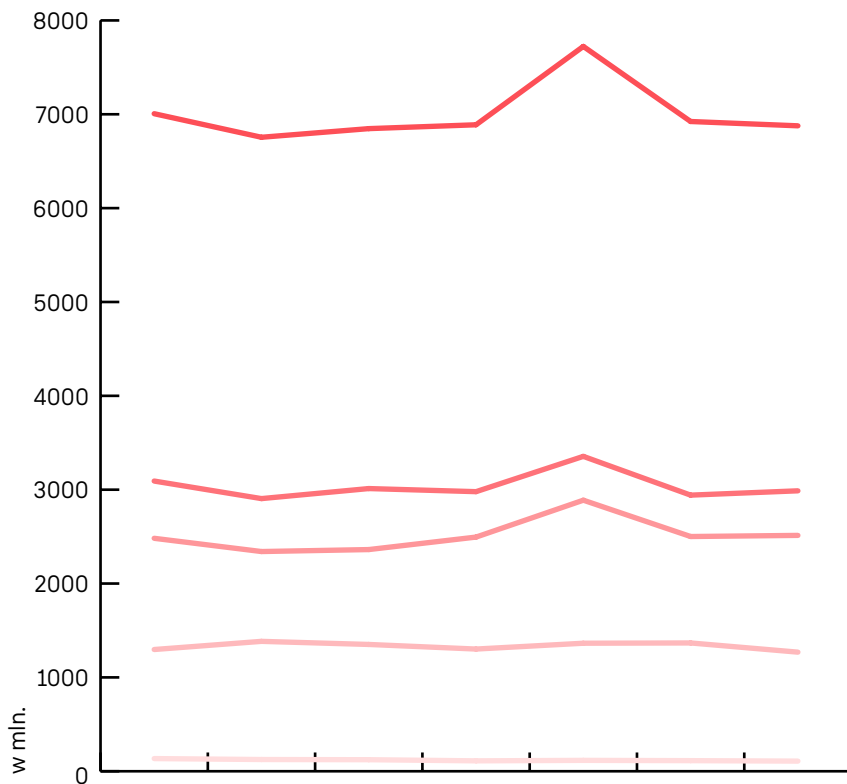
Każdej z tych jednostek terytorialnych przydzielono różne zadania. Kultura przypadła w udziale głównie gminom i miastom na prawach powiatu – to właśnie najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego w największym stopniu odpowiadają za finansowanie kultury ze środków publicznych w Polsce. Ich działania są wspierane przez województwa. Rola powiatów jest w tym zakresie marginalna.

Według planów finansowych²⁷ w 2016 roku:

- samorządy przeznaczą na kulturę 6,877 mld zł, w tym:
 - województwa: 1,269 mld zł
 - powiaty: 0,108 mld zł
 - gminy bez miast na prawach powiatu: 2,988 mld zł
 - miasta na prawach powiatu: 2,513 mld zł
- środki na kulturę stanowią 3,3% wydatków ogółem,

27 W Polsce samorządy terytorialne mają obowiązek przedstawić plan wydatków na następny rok na koniec poprzedzającego go roku budżetowego. Plan ten jest potem modyfikowany – z powodu różnych priorytetów nie wszystkie inwestycje są realizowane, pojawia się konieczność cięcia kosztów. W przypadku kultury, która nie stanowi najważniejszej pozycji w budżecie samorządów, wykonanie wydatków na kulturę jest niższe od początkowo zakładanych planów.

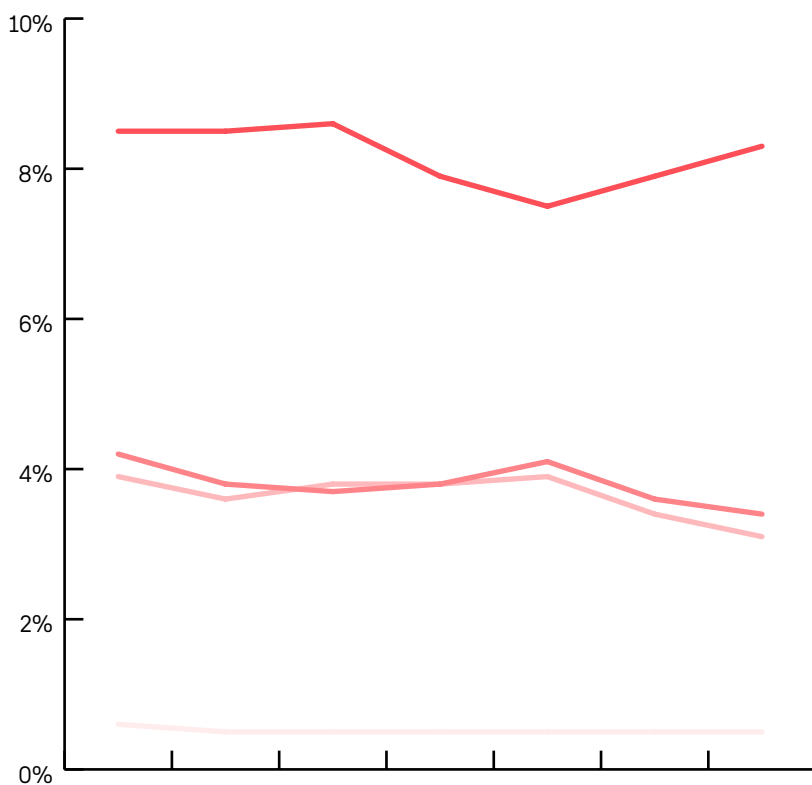
SAMORZĄDOWE WYDATKI NA KULTURĘ (W MLN ZŁ)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 plany
— suma	7006	6755	6847	6888	7723	6923	6877
— gminy bez miast na prawach powiatu	3092	2905	3012	2979	3355	2942	2988
— miasta na prawach powiatu	2482	2341	2362	2495	2888	2501	2513
— województwa	1297	1384	1351	1302	1364	1367	1269
— powiaty	135	125	123	111	116	113	108

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie www.Ministerstwa.Finansow

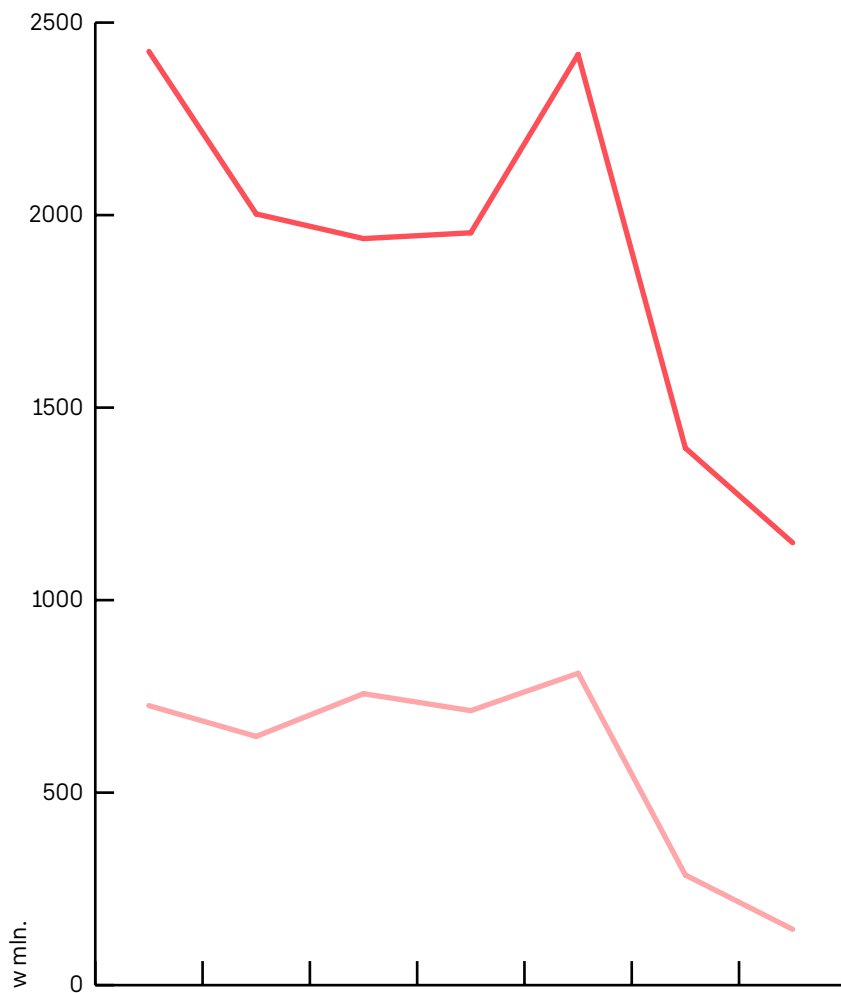
UDZIAŁ WYDATKÓW NA KULTURĘ W WYDATKACH SAMORZĄDOWYCH OGÓŁEM Z PODZIAŁEM NA TYPY JST

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 plany
województwa	8,5%	8,5%	8,6%	7,9%	7,5%	7,9%	8,3%
miasta na prawach powiatu	4,2%	3,8%	3,7%	3,8%	4,1%	3,6%	3,4%
gminy bez miast na prawach powiatu	3,9%	3,6%	3,8%	3,8%	3,9%	3,4%	3,1%
powiaty	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie [www Ministerstwa Finansów](http://www.Ministerstwa_Finansow.pl)

WYDATKI MAJĄTKOWE NA KULTURĘ (W MLN ZŁ)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 plany
— wydatki majątkowe	2425	2003	1939	2417	2417	1395	1146
— środki unijne	726	646	757	713	810	286	145

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie www.Ministerstwa.Finansow

- planowane wydatki na kulturę pochodzące ze środków europejskich wynoszą 145 mln zł – zmniejszenie wydatków na kulturę jest spowodowane dużym spadkiem wydatków majątkowych (które informują przede wszystkim o skali inwestycji), a te w dużej mierze są finansowane przez Unię Europejską²⁸.

O tym, że sytuacja w 2016 roku nie jest korzystna dla kultury, świadczy analiza wydatków z poprzednich lat (2010–2015):

- W przełomowym 2010 roku wydatki te przekroczyły 7 mld zł i stanowiły aż 3,94% samorządowych wydatków.
- W kolejnych latach wskaźnik ten utrzymywał się na wysokim poziomie – w latach 2011–2013 osiągał wartość blisko 3,7%, by w 2014 roku ponownie przekroczyć 3,94%. Wówczas wydano na kulturę najwięcej również nominalnie – ponad 7,723 mld zł.
- Niskie plany na rok 2015 sprawdziły się w sprawozdaniu budżetowym – wydatki na kulturę spadły do poziomu 3,5%.

Wydatki per capita:

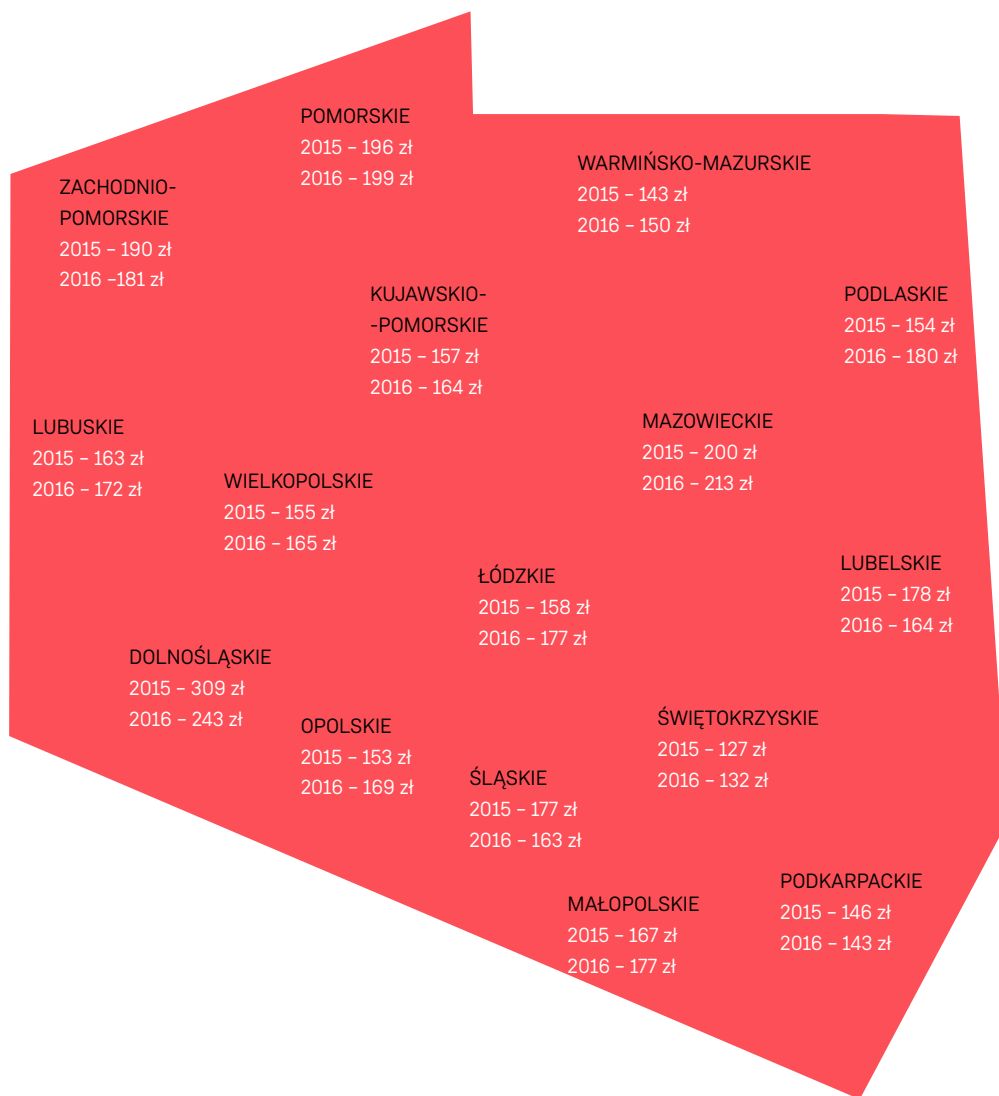
- W 2015 roku wydatki w całej Polsce wyniosły 180 zł, w 2016 roku wyniosą 179 zł/os.
- Najgorzej pod tym względem wypada województwo świętokrzyskie, najlepiej – dolnośląskie.
- Województwo dolnośląskie wydaje na kulturę o wiele więcej niż pozostałe, jednak największy spadek środków przeznaczonych na działania kulturalne w 2016 roku w porównaniu z zeszłym rokiem miał miejsce właśnie tam.

WOJEWÓDZTWA

- Wydatki województw w 2016 roku stanowią 18% wydatków samorządowych na kulturę.
- Przeznaczają największą część samorządowych wydatków na kulturę spośród wszystkich samorządów. W 2010 roku było to ponad 8,5% środków w budżecie, w kolejnych latach wartość ta spadała, w 2015 roku osiągnęła poziom 7,94%. W 2016 r. plany wydatków na kulturę wzrosły do poziomu 8,26%.
- Województwa finansują przede wszystkim działalność muzeów, teatrów, bibliotek i filharmonii.

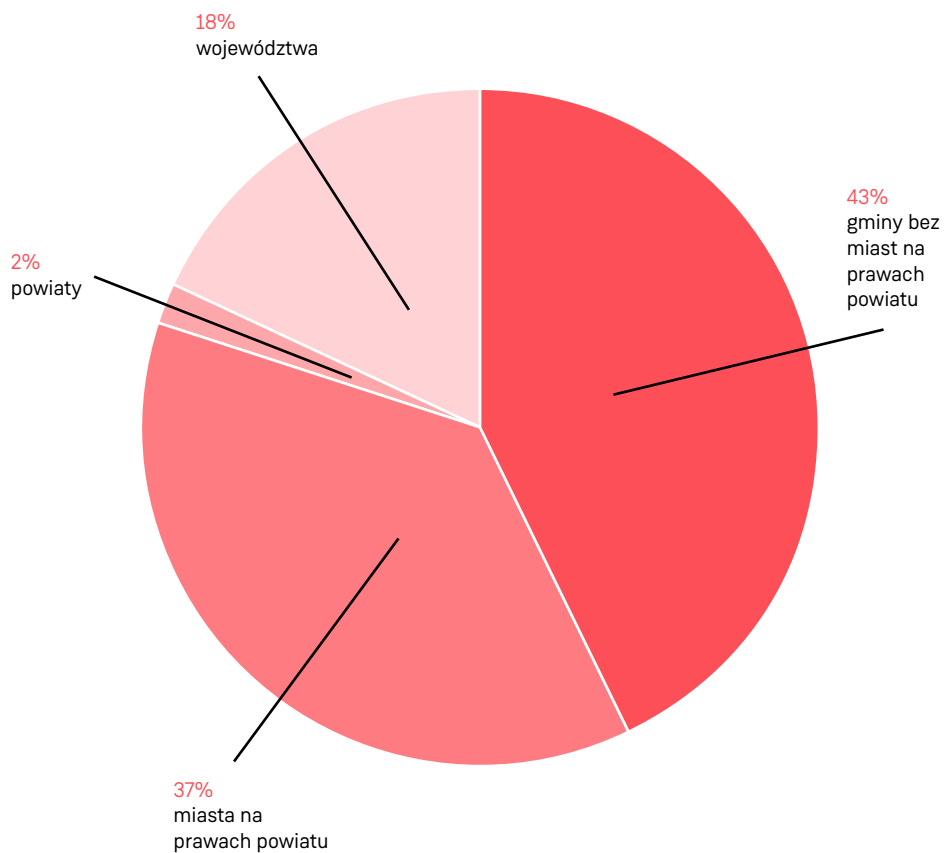
28 T. Kukołowicz, *Środki zagraniczne w finansowaniu kultury przez samorządy*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2015, <http://www.nck.pl/obserwatorium-kultury/315817-srodki-zagraniczne-w-finansowaniu-kultury-przez-samorzady-raport/> [dostęp: 29.07.2016 r.].

SAMORZĄDOWE WYDATKI NA KULTURĘ PER CAPITA W 2015 R. I PLANY WYDATKÓW NA KULTURĘ W 2016 ROKU

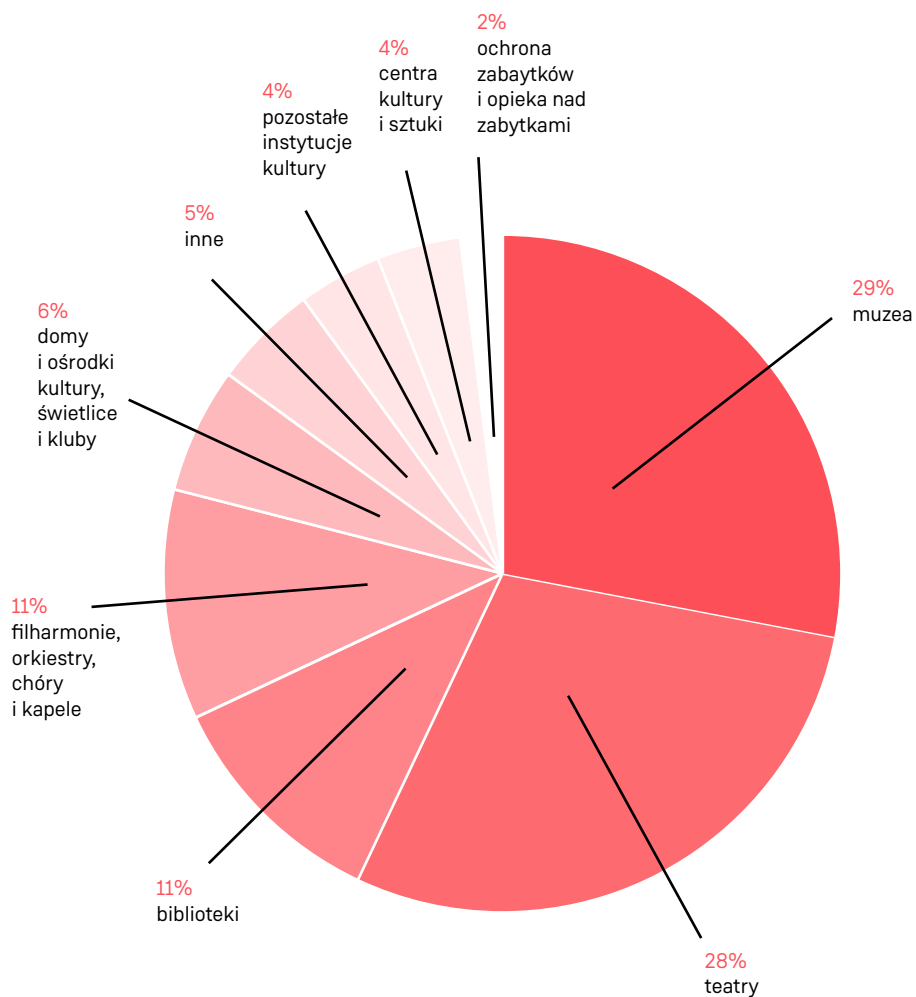
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie [www Ministerstwa Finansów](http://www.Ministerstwa.Finansow)

PODZIAŁ WYDATKÓW SAMORZĄDOWYCH W 2016 ROKU

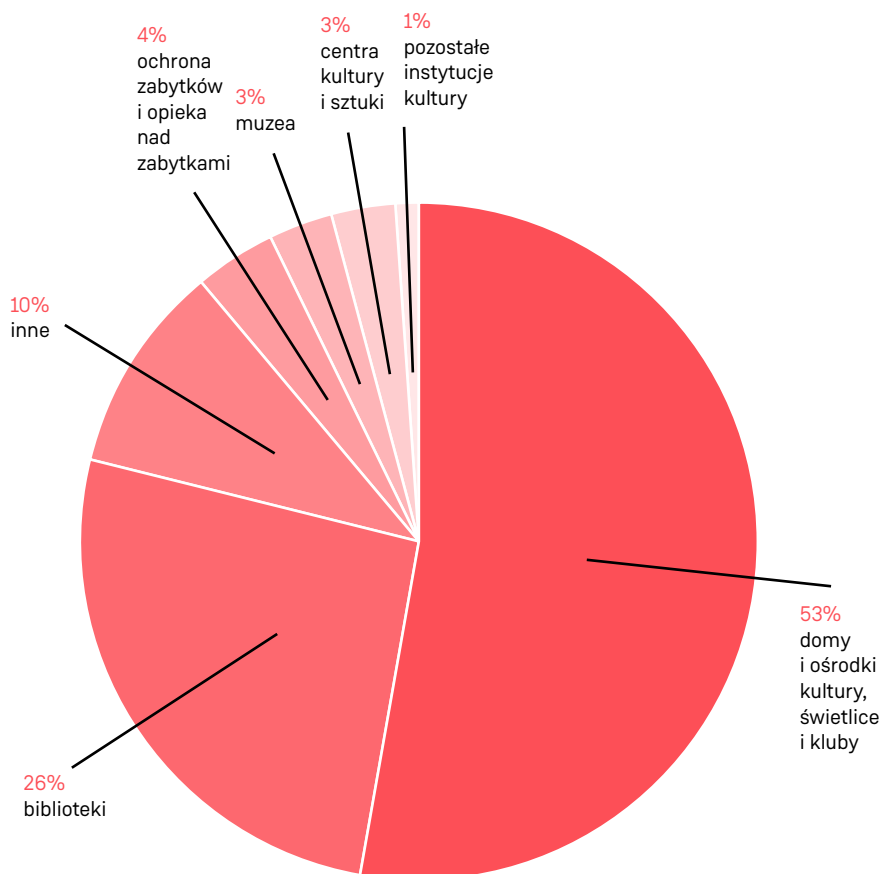
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie [www Ministerstwa Finansów](http://www.Ministerstwa_Finansow.pl)

WOJEWÓDZTWA – PODZIAŁ WYDATKÓW SAMORZĄDOWYCH NA KULTURĘ W 2016 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie www.Ministerstwa.Finansow

GMINY – PODZIAŁ WYDATKÓW SAMORZĄDOWYCH NA KULTURĘ W 2016 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie [www Ministerstwa Finansów](http://www.Ministerstwa_Finansow)

GMINY

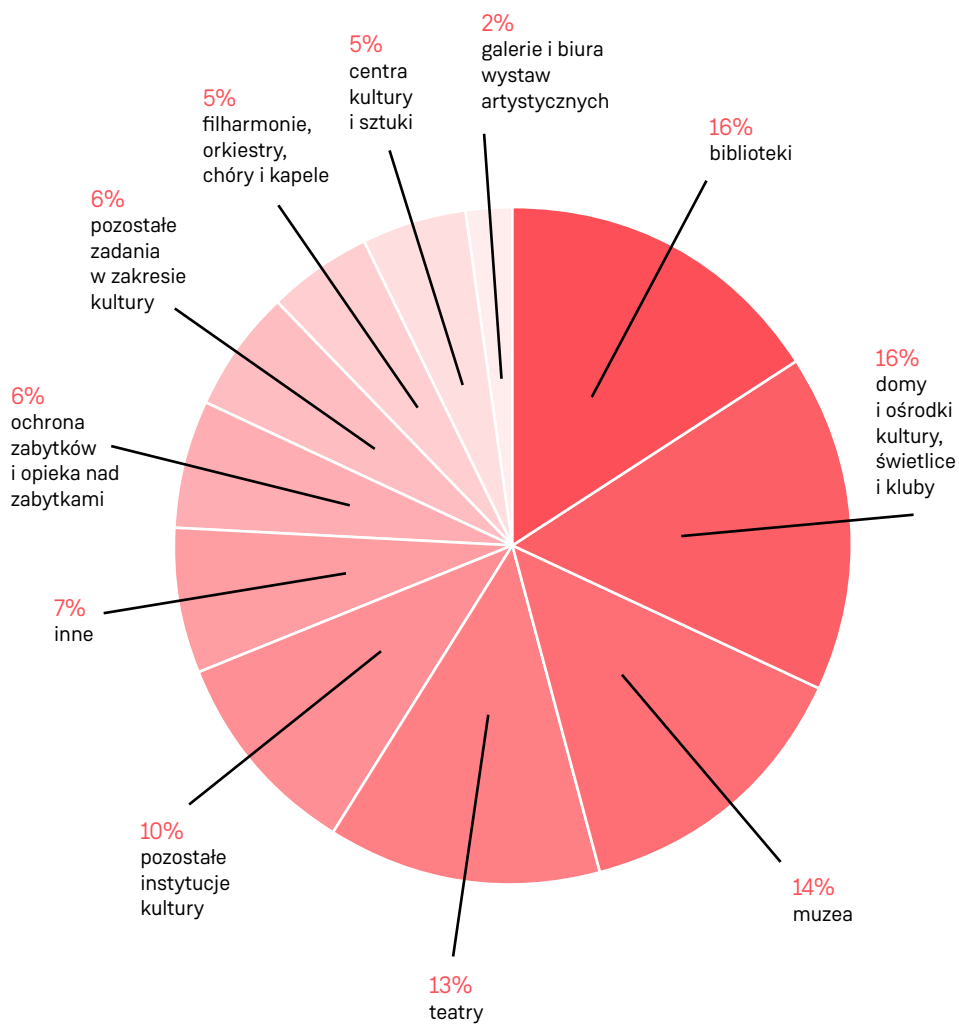
- Odgrywają decydującą rolę w finansowaniu kultury ze środków samorządowych.
- W 2016 roku ich udział w finansowaniu kultury wynosi 43%.
- Udział kultury w wydatkach gmin wyniósł 3,15% – w porównaniu z poprzednimi latami jest to znaczny spadek.
- Wśród gmin rozróżniamy gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie.
- Najbardziej wyróżniają się gminy wiejskie. Stanowią one najliczniejszą grupę, przeznaczając najmniejszą część swoich środków na kulturę, jednak to właśnie na wsiach sytuacja uległa największej poprawie. Nastąpił bardzo duży wzrost wydatków *per capita*, dzięki czemu wsie dogoniły pod tym względem pozostałe gminy²⁹.
- Rolą gmin jest zapewnienie podstawowej oferty kulturalnej, którą dostarczają w Polsce domy i ośrodki kultury oraz biblioteki. Liczby mówią same za siebie – w 2016 roku 53% wydatków gmin na kulturę trafi właśnie do domów kultury, zaś 28% środków wesprze biblioteki.

MIASTA NA PRAWACH POWIATU

- Udział w finansowaniu kultury w 2016 roku wynosi 37%.
- W 2016 roku miasta na prawach powiatu przeznaczają 3,38% swoich wydatków na kulturę.
- Wśród nich panuje największa dysproporcja między jednostkami, które wydają na kulturę najwięcej, a które najmniej (Warszawa – 560,7 mln zł, Przemyśl – 4,8 mln zł).
- Inwestycje miast na prawach powiatu są trudne do oszacowania na początku roku – świadczy o tym największa dysproporcja między planami a wydatkami na kulturę.
- Wydatki w miastach na prawach powiatu rozkładają się stosunkowo równomiernie, najwięcej środków łożą one na biblioteki, domy kultury, muzea i teatry.

29 P. Siechowicz, A. Wiśniewska, P. Kurek, *Inwestycje w kulturze a bieżąca działalność kulturalna. Finansowanie kultury w gminach: relacja między wydatkami bieżącymi i majątkowymi w latach 2001–2013*, Narodowe Centrum Kultury, 2016, <http://nck.pl/obserwatorium-kultury/317094-inwestycje-w-kulturze-a-biezaca-dzialalnosc-kulturalna-raport/> [dostęp: 29.07.2016 r.].

MIASTA NA PRAWACH POWIATU – PODZIAŁ WYDATKÓW SAMORZĄDOWYCH NA KULTURĘ W 2016 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych
na stronie [www Ministerstwa Finansów](http://www.Ministerstwa_Finansow.pl)

POWIATY

- Powiaty w bardzo niewielkim stopniu przeznaczają swoje wydatki na kulturę.
- W 2016 roku ich udział w wydatkach samorządowych wśród innych samorządów wynosi zaledwie 1,6%.
- Powiaty wspomagają głównie muzea, biblioteki i ochronę zabytków³⁰.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

Co czeka finansowanie kultury z budżetów samorządów w kolejnych latach?

Powyższa analiza pozwala na przedstawienie pewnych prognoz:

- Choć województwa przeznaczą na kulturę mniej (nominalnie) niż w latach ubiegłych, będzie to jednocześnie większa część ich budżetu.
- Wśród gmin i miast na prawach powiatu nastąpi spadek wydatków na kulturę przy jednoczesnym spadku udziału wydatków na kulturę w wydatkach ogółem.
- W latach 2010–2014 zaobserwowano duży wpływ wydatków ze środków unijnych na wzrost wydatków na kulturę. Obserwowany w ostatnich latach spadek wydatków samorządowych na kulturę był spowodowany głównie zmniejszeniem dotacji unijnych. W związku z wdrożeniem programów rewitalizacyjnych można spodziewać się poprawy w kwestii finansowania kultury, zwłaszcza w miastach.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- P. Siechowicz, A. Wiśniewska, P. Kurek, *Inwestycje w kulturze a bieżąca działalność kulturalna. Finansowanie kultury w gminach: relacja między wydatkami bieżącymi i majątkowymi w latach 2001–2013*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2016, <http://nck.pl/obserwatorium-kultury/317094-inwestycje-w-kulturze-a-biezaca-dzialalnosc-kulturalna-raport/> [dostęp: 29.07.2016 r.].

30 M. Modzelewska, T. Kukołowicz, *Finansowanie kultury przez samorządy. Plany, wykonania i realizacja wydatków na kulturę*, Narodowe Centrum Kultury, 2016, <http://nck.pl/kultura-samorzadowa-25/315624-finansowanie-kultury-przez-samorzady-plany-wykonania-i-realizacja-wydatkow-na-kulture-raport/> [dostęp: 29.07.2016].

- M. Modzelewska, T. Kukołowicz, *Finansowanie kultury przez samorządy. Plany, wykonania i realizacja wydatków na kulturę*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2016, <http://nck.pl/kultura-samorządowa-25/315624-finansowanie-kultury-przez-samorządy-plany-wykonania-i-realizacja-wydatkow-na-kulture-raport/> [dostęp: 29.072016].
- T. Kukołowicz, *Środki zagraniczne w finansowaniu kultury przez samorządy*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2015, <http://www.nck.pl/obserwatorium-kultury/315817-srodki-zagraniczne-w-finansowaniu-kultury-przez-samorządy-raport/> [dostęp: 29.072016 r.]

Opracowanie: Marlena Modzelewska

SEKTOR KULTURY – ZATRUDNIENIE I PRODUKCJA

ZATRUDNIENIE

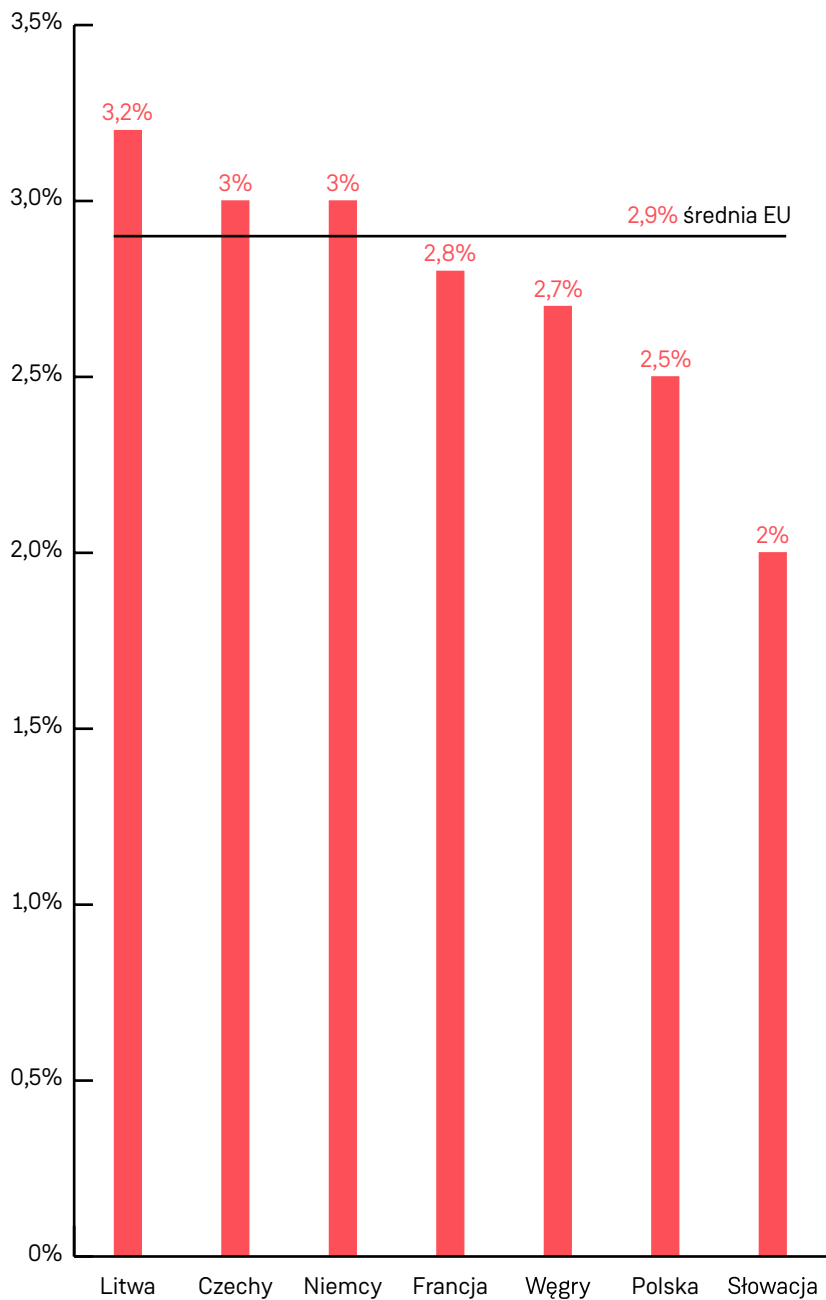
Do sektora kultury zalicza się wszystkie zawody pośrednio i bezpośrednio związane z tworzeniem kultury³¹. Będą to wszelkie zajęcia, które wiążą się z kreatywnością, a więc np. pisanstwo, architektura, muzyka, dziennikarstwo, aktorstwo, taniec, bibliotekarstwo, rękodzielnictwo czy projektowanie graficzne. Poza tym do tego zbioru należy dołączyć także osoby, które nie zajmują się tego typu działalnością, ale pozostają zatrudnione w jednostkach związanych z kulturą, takie jak producenci muzyczni czy wydawcy³².

Znaczenie sektora kreatywnego w gospodarce stale rośnie. W 2014 r. w Unii Europejskiej pracowało w nim ponad 6 milionów obywateli krajów członkowskich. W Polsce w tym samym roku pracownicy sektora kultury stanowili 2,5% wszystkich zatrudnionych. Jest to 0,4% mniej, niż wynosi średnia europejska, ale roczne średnie tempo wzrostu w tym sektorze jest ponad dwa razy wyższe niż średnia europejska.

31 Por. P. Lewandowski, J. Mućk, Ł. Skrok, *Znaczenie gospodarcze sektora kultury. Wstęp do analizy problemu*, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa 2010.

32 Por. *Eurostat Culture Statistics 2016*, red. J.-L. Mercy, M. Beck-Domžalska, Luksemburg 2016.

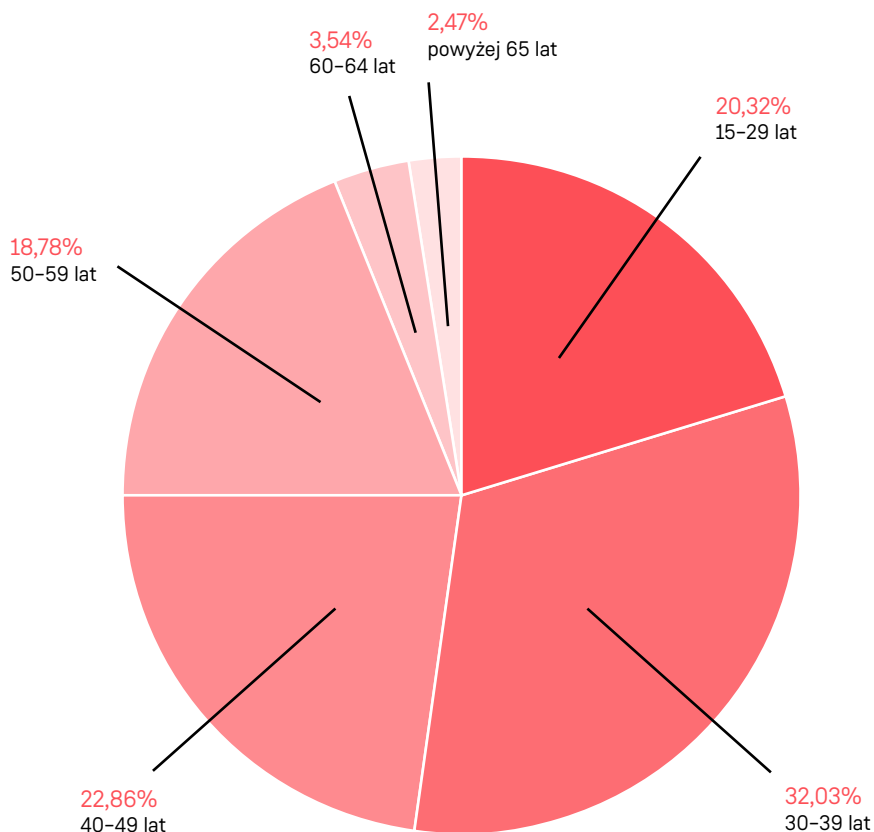
ZATRUDNIENIE W SEKTORZE KULTURY W 2014 R.

Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*, opracowanie własne

WIEK

W polskim sektorze kultury najwięcej jest osób pomiędzy 20. a 39. rokiem życia – stanowią one prawie jedną trzecią zatrudnionych w kulturze. Najmniej jest tych najstarszych – powyżej 65 roku życia – niecałe 3%. Niewiele mniej niż osób powyżej 40. , a przed 50. rokiem życia jest młodych (pomiędzy 15. a 29. rokiem życia). Ta pierwsza grupa to prawie 23%, najmłodszy zaś stanowią jedną piątą – jest to niewiele więcej niż zatrudnionych w tym wieku ogółem.

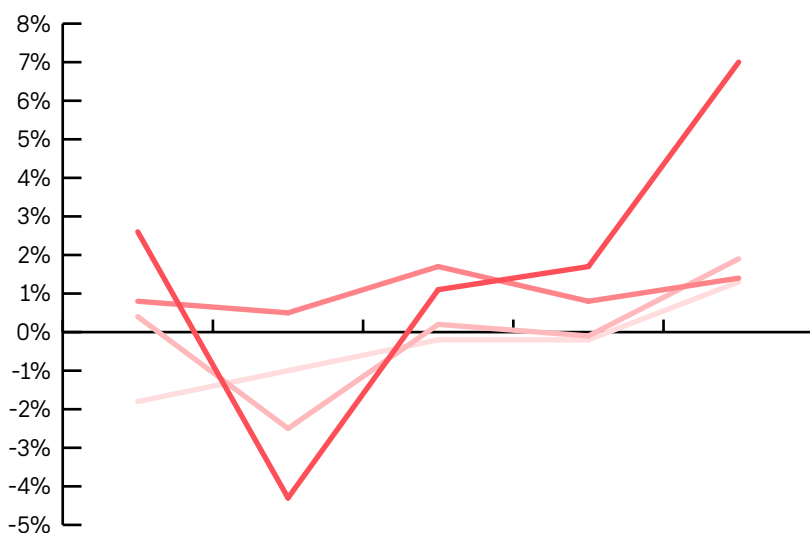

Źródło: baza danych Eurostatu, opracowanie własne

WPŁYW KRYZYSU FINANSOWEGO

W świetle danych Eurostatu kryzys finansowy z 2008 roku mocno odbił się na polskim sektorze kultury. Podczas gdy europejskie średnie tempo wzrostu zatrudnienia w tym przemyśle pozostawało na plusie, w Polsce w latach 2009–2010 sięgnęło -4,3%. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w kolejnych latach widać wyraźny wzrost tempa zatrudnienia (średnio o 3,2% rocznie w latach 2011–2014). Jednocześnie średnie tempo wzrostu ogólnego zatrudnienia w Polsce w tych samych latach wynosiło 0,6%.

WZROST ZATRUDNIENIE W KULTURZE

	2008-2009	2009-2010	2011-2012	2012-2013	2013-2014
— sektor kultury w Polsce	2,60%	-4,30%	1,10%	1,70%	7,00%
— sektor kultury w UE	0,80%	0,50%	1,70%	0,80%	1,40%
— ogółem w Polsce	0,40%	-2,50%	0,20%	-0,10%	1,90%
— ogółem w UE	-1,80%	-1%	0,20%	-0,20%	1,30%

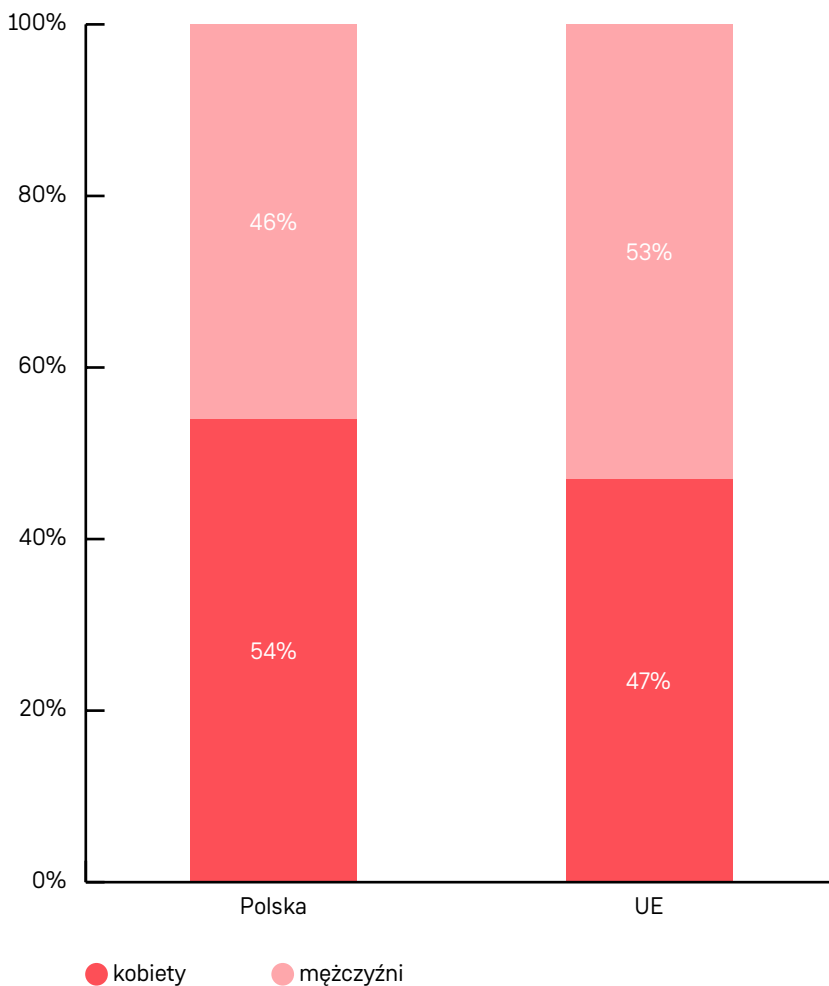
Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*, opracowanie własne

PŁEĆ

Nie tylko w kwestii tempa wzrostu zatrudnienia sytuacja w Polsce odbiega od średniej europejskiej. Podczas gdy w całej Unii Europejskiej kobiety stanowią 46% zatrudnionych ogółem i 47% zatrudnionych w kulturze w 2014 roku, polski sektor kultury w 54% składa się z kobiet. Jednocześnie w ciągu ostatnich lat sektor ten coraz bardziej się feminizuje.

PODZIAŁ NA PŁEĆ W SEKTORZE KULTURY – POLSKA I UE, 2014 R.

ROCZNIK KULTURY POLSKIEJ

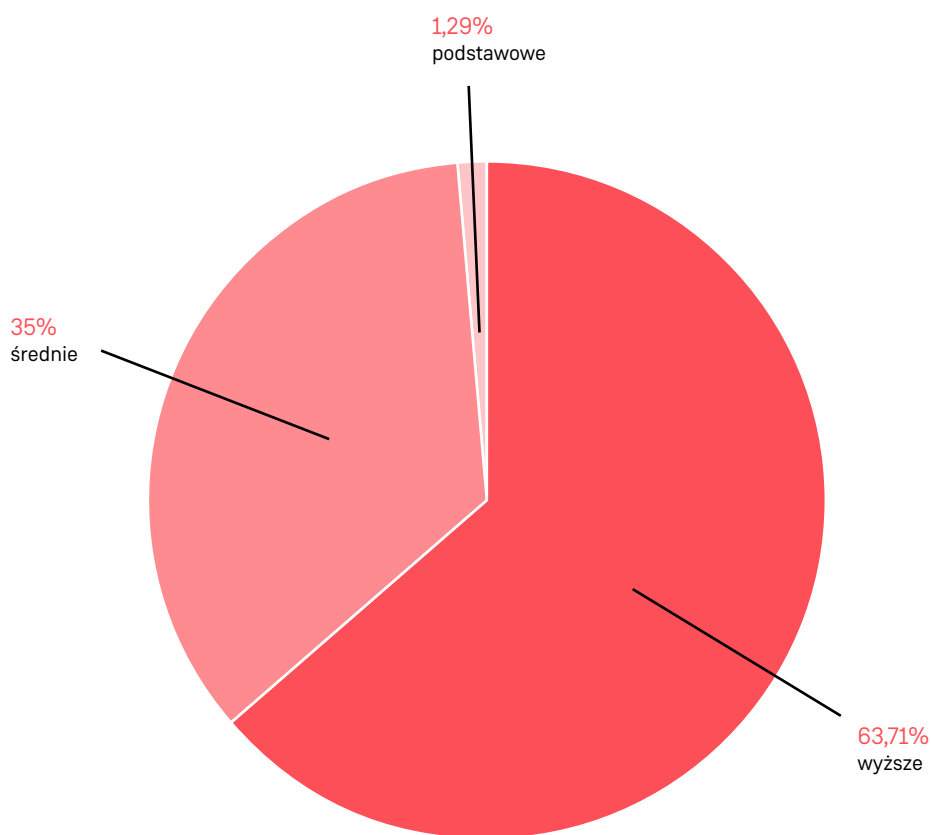

Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*, opracowanie własne

POZIOM WYKSZTAŁCENIA

Biorąc pod uwagę, że praca muzyka, bibliotekarza, pisarza czy wydawcy wymaga często wielu lat studiów nietrudno się dziwić, że osoby z wyższym wykształceniem stanowią większość w sektorze kultury. W Polsce w 2014 r. stanowiły prawie 64% zatrudnionych. Wykształcenie średnie miało 35% pracowników, a podstawowe niewiele ponad 1%. Wyższe wykształcenie wśród pracowników tego sektora było w tym samym roku prawie dwa razy większe niż wśród ogółu zatrudnionych (gdzie stanowiło 33%).

WYKSZTAŁCENIE W SEKTORZE KULTURY

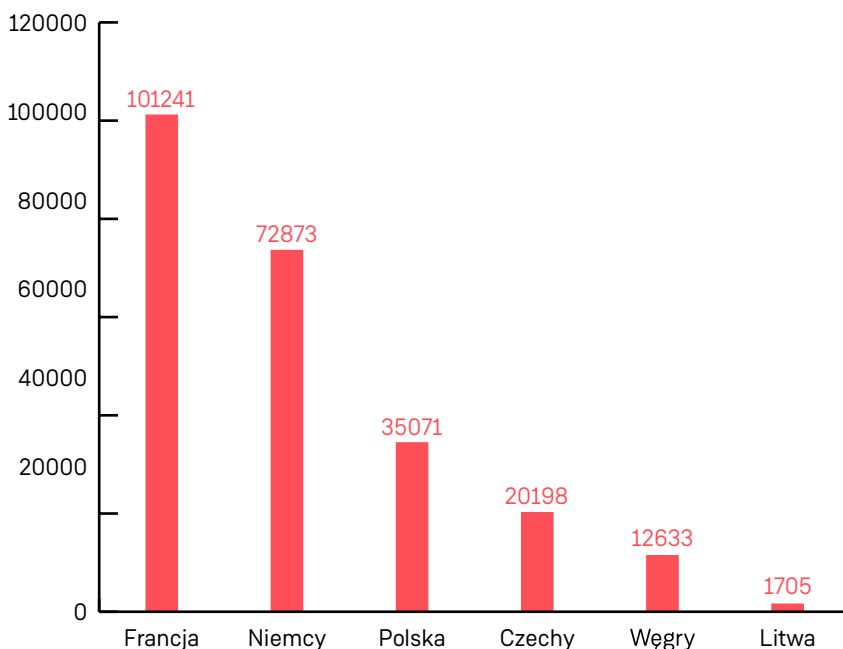
Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*, opracowanie własne

PRODUKCJA/PRZEDSIĘBIORSTWA

Sektor kultury staje się coraz ważniejszym sektorem gospodarki w całej Unii Europejskiej. Za przedsiębiorstwa w sektorze kultury uznaje się wyłącznie jednostki zorientowane na rynek. Nie będą się więc do nich zaliczały biblioteki czy muzea, w większości finansowane ze środków publicznych.

Europejskie przedsiębiorstwa kulturalne w 2013 roku stanowiły 6,4% wszystkich przedsiębiorstw usługowych³³ na tym rynku. Polskie firmy związane z kulturą w tym samym roku stanowiły na rynku polskim 6,2%. Polski sektor kultury stanowił w 2013 roku 5,18% sektora europejskiego.

LICZBA PRZEDSIĘBIORSTW W 2013 R.

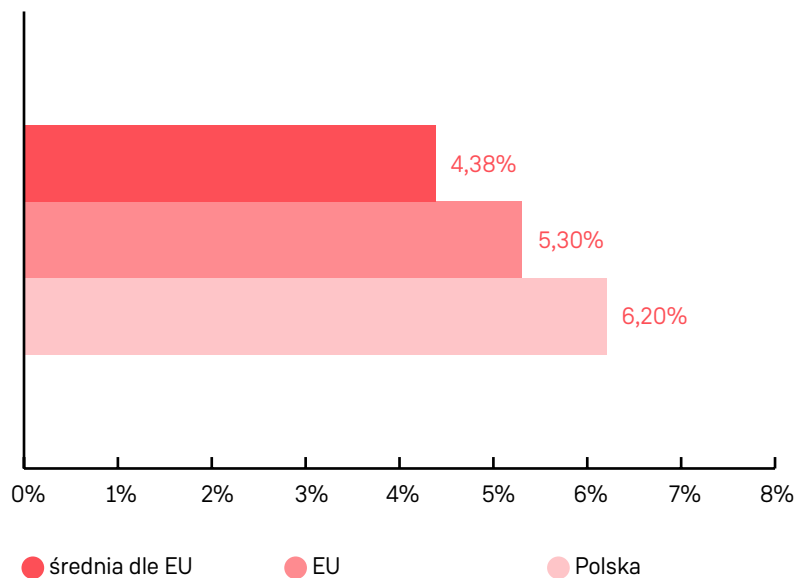

Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*

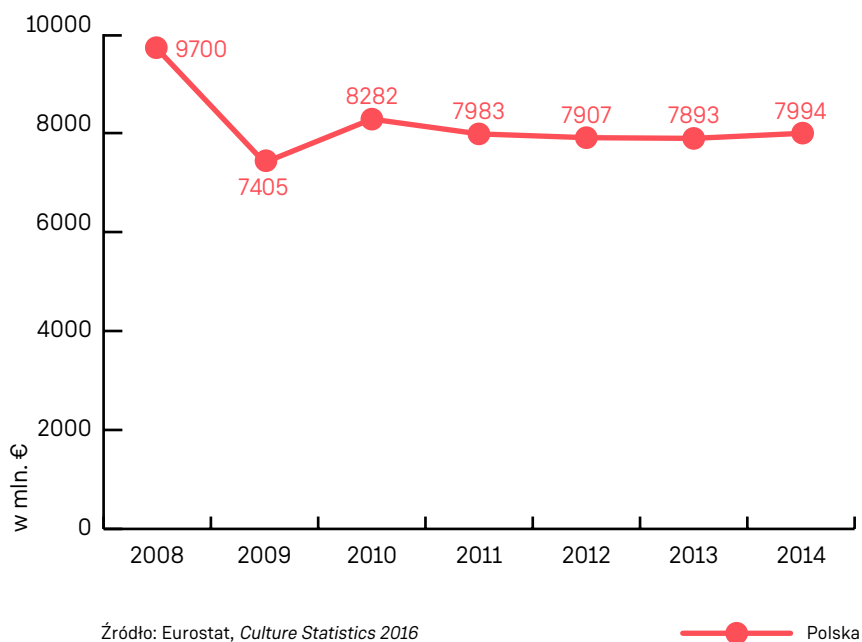
Obroty w sektorze kultury przekroczyły 300 miliardów dla całej Unii Europejskiej i sięgnęły 7,9 miliarda dla Polski w 2013 roku, co stanowi 6,2% obrotu wszystkich usług. Rok 2014 przyniósł obroty w wysokości prawie 8 miliardów.

33 Pominięte zostały usługi finansowe z wyjątkiem sprzedaży hurtowej i detalicznej.

OBROTY SEKTORA KULTURY NA TŁE DANEGO RYNKU

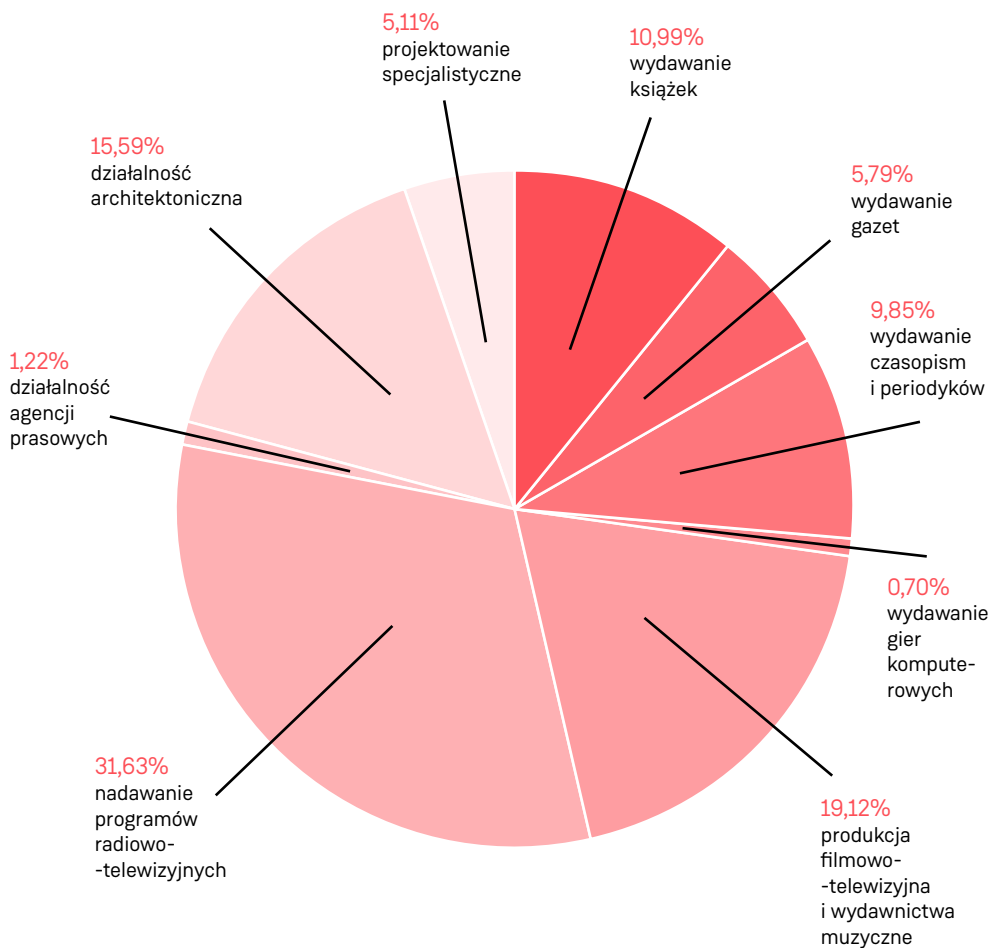

OBROTY SEKTORA KULTURY (W MLN EURO)

Największą część obrotów polskiego sektora kultury w 2014 roku stanowiły obroty z nadawania programów radiowo-telewizyjnych. Była to prawie jedna trzecia całości obrotów tego sektora w Polsce. Produkcja filmowo-telewizyjna oraz wydawanie nagrań dźwiękowych i muzycznych w 2014 roku łącznie stanowiły ponad 19% całego obrotu. Działalność architektoniczna przyniosła trzecią z kolei część obrotu.

UDZIAŁ W OBROTACH CAŁEGO SEKTORA KULTURY W POLSCE

Źródło: Eurostat, *Culture Statistics 2016*

WYBRANA LITERATURA:

- Eurostat, *Culture Statistics 2016*, red. J.-L. Mercy, M. Beck-Domžalska, Luksemburg 2016.

Opracowanie: Katarzyna Zarzycka, Narodowe Centrum Kultury,
na podstawie danych Eurostatu

3.

MEDIA PUBLICZNE

TELEWIZJA POLSKA

Telewizja Polska S.A. jest nadawcą publicznym funkcjonującym na podstawie ustawy o radiofonii i telewizji. To największy nadawca, producent i dystrybutor telewizji w Europie Środkowej, oferujący swoim widzom informację i kulturę na najwyższym poziomie, największe sportowe emocje i najlepszą rozrywkę. Bogata i różnorodna oferta programowa nadawcy jest skierowana do widzów w każdym wieku.

W ramach realizacji misji nadawcy publicznego Telewizja Polska S.A. pełni rolę mecenasa kultury, patronuje ważnym wydarzeniom, festiwalom, konkursom, przeglądów artystycznym – zarówno tym o skali ogólnopolskiej, jak i tym mniejszym, regionalnym. Wspiera akcje oraz kampanie społeczne, działania charytatywne, prezentuje cenne inicjatywy, w których stacje komercyjne nigdy nie były obecne. Zadaniem Telewizji Polskiej jest budowanie kondycji intelektualnej, a także rozwój świadomości obywatelskiej współczesnego człowieka oraz kształtowanie wzorców estetycznych i postaw patriotycznych.

Programy TVP są dostępne w cyfrowej telewizji naziemnej, w której Grupa TVP ma największy zasięg (99,6%) spośród wszystkich nadawców. Programy TVP stanowią także podstawę ofert w pakietach komercyjnych platform satelitarnych, kablowych i IPTV.

W portfolio Telewizji Polskiej znajduje się 13 programów. Są to: TVP1, TVP2, TVP3, TVP INFO, TVP Polonia, TVP Kultura, TVP Sport, TVP Historia, TVP HD, TVP Seriale, TVP Rozrywka, TVP ABC i Belsat TV. Udostępniane są także kanały internetowe, takie jak TVP Parlament oraz specjalne progra-

my okazjonalne, dostępne na urządzeniach mobilnych i poprzez telewizję hybrydową. Jako jedyny nadawca w Polsce, TVP nadaje również program regionalny, który w ramach TVP3 tworzy 16 Oddziałów Terenowych TVP.

TVP1 – na antenie telewizyjnej Jedyнки poruszane jest szerokie spektrum tematów: od informacji i publicystyki politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej, naukowej, religijnej po tematykę sportową, rozrywkową, edukacyjną oraz audycje przeznaczone dla dzieci. Zakres poruszanych kwestii wynika zarówno z obowiązków nadawcy publicznego, jak i aktualnych wydarzeń czy ważnych rocznic państwowych. Jedynka jest z Polakami w chwilach dla nich najważniejszych. Wyjątkową propozycją z dziedziny kultury jest poniedziałkowe pasmo Teatru Telewizji, będące jedną z najważniejszych marek anteny. W każdym sezonie powstaje kilka spektakli premierowych, które dają możliwość zaprezentowania najnowszej rodzimej literatury, debiutów reżyserskich oraz aktorskich. Scena Teatru TV dla milionowej widowni pozostaje unikatowa w skali europejskiej i światowej. Przykładem popularyzacji kultury jest także Krajowy Festiwal Piosenki Polskiej w Opolu, który od 56 lat stanowi najbardziej spektakularną formę prezentacji i promocji polskiej piosenki. Ponadto stacja proponuje: popularne polskie seriale, takie jak *Ojciec Mateusz*, *Ranczo*, *Klan*; najważniejsze programy informacyjne, takie jak *Wiadomości* i *Teleexpress* oraz publicystyczne: *Sprawa dla reportera*, *Warto rozmawiać*; programy katolickie *Między ziemią a niebem*, *Ziarno*, transmisje Mszy św. Jedynka relacjonuje najważniejsze wydarzenia o profilu artystycznym, lecz przede wszystkim o znaczeniu tożsamościowo-patriotycznym. Antena emituje i realizuje wiele audycji historycznych, przede wszystkim w ramach bogatej oferty dokumentu, które mają służyć przywracaniu pamięci historycznej, m.in. poprzez prezentację i wnikliwą analizę przeszłości. Strona: <http://tvp1.tvp.pl/>

TVP2 – to „dwa razy więcej dobrej rozrywki i jeszcze więcej radości!”. Atutem oferty są wysokiej jakości programy rozrywkowe, kulturalne i edukacyjne. Dwójka to najpopularniejsze polskie seriale, programy rozrywkowe, premiery filmowe oraz relacje z ciekawych wydarzeń o charakterze kulturalno-rozrywkowym, m.in. coroczna gala wręczenia nagród Festiwalu Filmowego w Gdyni, wręczenie nagród przemysłu fonograficznego Fryderyki czy koncerty najważniejszych twórców muzycznych. Wśród najpopularniejszych pozycji programowych widzowie Dwójki znajdą seriale: *M jak miłość*, *Barwy szczęścia*, *Na dobre i na złe*, *Rodzinka.pl*, *O mnie się nie martw* i *Na sygnale*; programy rozrywkowe: *Bake off – Ale Ciacho*, *Kochanie, ratujmy nasze dzieci*, *The Voice*

of Poland, kultowy program edukacyjny sprzed lat we współczesnej odsłonie *Sonda 2*; znakomite, aktualne dokumenty z całego świata, czyli: *Świat bez tajemnic*; programy kulturalne i kabaretowe *Żarty i Bardy*; najgłośniejsze, nagradzane filmy fabularne w cyklu „Kino Relaks”; poranny program poradnikowo-lifestylowy *Pytanie na śniadanie* i wiele innych, cenionych przez widzów tytułów. Ważną pozycją dwójkowej ramówki jest kultura, stąd na antenie nie mogło zabraknąć cyklu „Studio Teatralne Dwójki”, w którym prezentowane są najlepsze spektakle twórców młodego pokolenia, jak również programy promujące czytelnictwo: *Myślnik* – program z książką w roli głównej oraz *Pod dachami Krakowa*. Strona: <http://tvp2.tvp.pl/>

TVP Kultura – to pierwszy kanał tematyczny TVP całkowicie poświęcony kulturze. Szerokie spektrum dobrego kina polskiego i światowego – fabularnego i dokumentalnego, relacje z ważnych wydarzeń kulturalnych, festiwali i koncertów, nagrania największych wydarzeń muzycznych. Bogata oferta programów kulturalnych dotyczących sztuki, kina, teatru, literatury, muzyki i sztuk wizualnych. Antena prezentuje programy publicystyczne oraz serwisy informacyjne wzbogacające widzów o aktualną wiedzę we wszystkich dziedzinach kultury i sztuki. Z kolei programy *Niedziela z...*, *Tanie dranie* oraz *Pegaz* pozwalają na regularne spotkania z najwybitniejszymi przedstawicielami polskiej kultury. W ramówce kanału znajdziemy również takie pozycje jak *Chuligan literacki*, poświęcony publikacjom książkowym, *Dezertjerzy* – program prezentujący ciekawych twórców spoza głównego obiegu kultury, *Trzeci punkt widzenia* – rozmowy o znaczących wydarzeniach społeczno-politycznych w ujęciu filozoficznym, *Nienasyceni* o pasjonatach animacji kultury. TVP Kultura jest także producentem wykonawczym bezpośrednich relacji z ważnych wydarzeń kulturalnych, festiwali i koncertów. Podejmuje również współpracę z twórcami kina dokumentalnego w charakterze koproducenta docenionych niejednokrotnie również poza granicami Polski dzieł filmowych. Mając na celu przede wszystkim ukazanie bogactwa światowej kinematografii – tej najnowszej, jak i tej należącej do żelaznej klasyki, TVP Kultura prezentuje szereg filmowych cykli tematycznych, ukazując zróżnicowane gatunki filmowe. Emisje poprzedzane są wstępami najlepszych krytyków i recenzentów filmowych, którzy objaśniają kluczowe zagadnienia, ułatwiając tym samym zrozumienie prezentowanych dzieł. Specjalne miejsce w ofercie kanału zajmują filmy dokumentalne, które są często współprodukcjami realizowanymi przez młodych twórców. TVP Kultura to także muzyka na najwyższym poziomie. Antena prezentuje widzom szereg kon-

certów, filmów dokumentalnych, premierowych wydarzeń muzycznych oraz najlepszych widowisk baletowych i operowych z całego świata. Oferta stacji jest unikalna, wyrafinowana, a przede wszystkim stanowi ważny element kształtowania gustów muzycznych widzów. Jako jedyna stacja TV w całości transmituje eliminacje do Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina i Międzynarodowego Konkursu Skrzypcowego im. Henryka Wieniawskiego. Jednym z najważniejszych wymiarów działalności TVP Kultura jest teatr. W ciągu ośmiu lat zarejestrowano ponad 50 spektakli uznanych reżyserów z plejadą polskich aktorów. Równocześnie na antenie można oglądać bezpośrednie transmisje ze spektakli rodzimych teatrów. Kolejnym ważnym obszarem działalności TVP Kultura jest edukacja. Prowadzona jest ona przede wszystkim w ramach programów poświęconych sztukom wizualnym: *Którędy po sztukę*, w którym omawiane są wybrane prace w kolekcjach najważniejszych galerii sztuk w Polsce i *Videofan – Portrety*, w którym prezentowane są sylwetki czołowych polskich artystów. TVP Kultura ciągle rozwija i wzmacnia swoją obecność także w sieci. Strona internetowa kanału zawiera aktualności programowe, bieżące odcinki programów publicystycznych on-line w usłudze VOD, promuje różne wydarzenia kulturalne. TVP Kultura jest też aktywna w mediach społecznościowych. Oficjalny profil anteny na portalu Facebook ma ponad 200 tys. fanów, a ich liczba wciąż rośnie. Posty umieszczane na oficjalnym profilu stacji osiągają rekordową popularność, są udostępniane przez setki użytkowników, co zwiększa zarówno popularność stacji, jak i dostęp do kultury. Strona: <http://tvpkultura.tvp.pl/>

TVP3 – „Jesteś u siebie!”. Rzetelnie informuje o wszystkich najważniejszych wydarzeniach w Polsce i jej regionach. Widzowie znajdą tu aktualne informacje krajowe oraz te dla nich najważniejsze – lokalne. Łączy ze sobą praktyczne i użyteczne informacje o najbliższym otoczeniu z atrakcyjnym przedstawieniem wiedzy o współczesnej Polsce oraz promowaniem dobrych wzorów. Wspiera rozwiązywanie problemów regionalnych społeczności oraz przygląda się decyzjom lokalnych władz. W ofercie znajdują się programy publicystyczne, informacyjne, kulturalne, reportaże, magazyny, programy interwencyjne oraz filmy dokumentalne. Główne programy TVP 3 to m.in.: *Co niesie dzień*, *Dziennik Regionów*, *Echa Dnia*, *Głos Regionów*. Całodzienny program TVP 3 składa się z pasma ogólnopolskiego (tzw. pasmo wspólne) oraz pasm 16 ośrodków terenowych (tzw. pasma własne) – poszczególne ośrodki emitują lokalnie własne programy informacyjne, publicystyczne, społeczne, kulturalne. TVP3 tworzą: TVP3 Białystok, TVP3

Bydgoszcz, TVP3 Gdańsk, TVP3 Gorzów Wielkopolski, TVP3 Katowice, TVP3 Kielce, TVP3 Kraków, TVP3 Lublin, TVP3 Łódź, TVP3 Olsztyn, TVP3 Opole, TVP3 Poznań, TVP3 Rzeszów, TVP3 Szczecin, TVP3 Warszawa, TVP3 Wrocław. Strona: <http://tvp3.tvp.pl/>

TVP INFO – jest dynamiczną anteną, zapewniającą widzom stały dostęp do informacji z Polski i całego świata; śledzi bieżące wydarzenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturalne, doniesienia agencyjne i newsy z portali internetowych 24 godziny na dobę. W swojej ofercie ma także informacje sportowe i prognozy pogody. Komentarze i analizy tematów dnia widzowie TVP INFO znajdują w codziennych programach publicystycznych. Do dyskusji w studiu zapraszani są: politycy, eksperci, sportowcy, twórcy kultury, uczestnicy aktualnych wydarzeń. Dzięki zespołowi reporterów, pracujących w całej Polsce, TVP INFO ma relacje z pierwszej ręki i wprost z miejsca wydarzeń. Korespondenci zagraniczni trzymają rękę na pulsie wydarzeń międzynarodowych i są w tych miejscach Europy i świata, gdzie dzieje się coś ważnego. TVP INFO relacjonuje doniosłe wydarzenia historyczne, ważne uroczystości państwowe, wysyła dziennikarzy w zapalne punkty świata. Antena reaguje elastycznie na to, co się dzieje. W sytuacjach nadzwyczajnych przerywa nadawanie standardowych programów i relacjonuje na żywo przebieg zdarzeń. Na bieżąco zbiera też opinie ekspertów, komentatorów i świadków wydarzeń. Strona: <http://www.tvp.info/>

TVP Polonia – „Wszędzie tam, gdzie są Polacy”. Cieszące się popularnością produkcje własne dedykowane Polonii, serialowe premiery, dokumenty biograficzno-historyczne, bogata oferta filmowa i teatralna oraz najważniejsze produkcje Telewizji Polskiej. TVP Polonia adresowana jest przede wszystkim do Polonii i Polaków mieszkających zagranicą. Nadaje za pośrednictwem satelity oraz sieci kablowych. Dzięki globalnemu zasięgowi TVP Polonia integruje miliony rodaków, rozsiadanych po całym świecie. Jednym z najważniejszych zadań stacji jest podtrzymywanie polskiej tożsamości, w tym: upowszechnianie języka ojczystego, znajomości kultury, historii i współczesności. Bardzo istotna jest też funkcja informacyjna – dzięki TVP Polonia, widzowie otrzymują codzienną porcję aktualnych wiadomości z kraju. Misją Anteny jest tworzenie pozytywnego wizerunku Polski i Polaków, prezentowanie sylwetek wybitnych przedstawicieli Polonii oraz ich wkładu w osiągnięcia światowe. TVP Polonia promuje Polskę za granicą, ukazując walory turystyczne i przyrodnicze Polski, jej specyfikę regionalną, zmiany zachodzące

dzące we wszystkich sferach życia obywateli oraz udział Polski w rozwoju Europy i świata. Strona: <http://polonia.tvp.pl/>

TVP Historia – „Poznać i zrozumieć”. TVP Historia jest najchętniej wybranym przez widzów kanałem historycznym i drugim w rankingu wszystkich kanałów dokumentalnych w Polsce. Antena przypomina o ważnych rocznicach, zapomnianych faktach i wydarzeniach, a przede wszystkim ma ambicję być miejscem debaty historycznej Polaków. Przybliża dzieje Europy i świata we wszystkich aspektach – od wielkich politycznych wydarzeń po codzienność i styl życia. W TVP Historia stale obecne są najcenniejsze i najbardziej lubiane przez widzów produkcje Telewizji Polskiej. Programy i filmy pochodzące z bogatych zasobów archiwalnych TVP to tylko część oferty Anteny. TVP Historia produkuje filmy dokumentalne i reportaże, programy publicystyczne, a także jedyny na rynku telewizyjnym w Polsce program informacyjny o tematyce historycznej. Ramówkę dopełniają filmy fabularne i seriale o ważnych historycznych postaciach i wydarzeniach. TVP Historia doceniają nie tylko widzowie, ale także profesjonaliści: Antena nagrodzona została m. in. Tytanowym Okiem przez Polską Izbę Komunikacji Elektronicznej oraz nagrodą Rady Programowej TVP dla stacji najlepiej wypełniającej misję publicznego nadawcy. Strona: <http://historia.tvp.pl/>

TVP Rozrywka – „Zaprogramuj się na rozrywkę!”. Ramówka TVP Rozrywka to audycje satyryczne, programy typu talk-show, audycje muzyczne, koncerty i teleturnieje. Antena korzysta z zasobów archiwalnych Telewizji Polskiej, jednocześnie jest młodą stacją, kreującą własne programy, tj. *Muzeum Polskiej Piosenki, czyli historia jednego przeboju* (program realizowany w koprodukcji z Muzeum Polskiej Piosenki w Opolu), *Gwiazdowski TVP Rozrywka* oraz *Kabaret TOP, czyli kabaretowa lista przebojów*. TVP Rozrywka rekonstruuje i montuje na nowo najciekawsze i najlepsze programy rozrywkowe TVP, m.in. *Czar par, Festiwal Polskiej Piosenki w Opolu*. Współpracuje także z archiwami Ośrodków Regionalnych, prezentując ich najciekawsze zasoby. Realizuje wywiady i reportaże. Strona: <http://tvprozrywka.tvp.pl/>

TVP ABC – to jedyny polski ogólnie dostępny naziemny kanał telewizyjny dla dzieci, bezpieczny, godny zaufania, przyjazny, edukujący poprzez zabawę, z bogatą ofertą programową. Skierowany jest do widzów w wieku 3–12 lat. Część programów czy filmów pamiętają rodzice, ogromną wartością jest zatem ciągłość pokoleniowa, która daje możliwość wspólnego przeżywania

i ponownego odkrywania uroku dawnych emocji. TVP ABC bawi, uczy i rozwija. Pobudza dzieci do aktywności intelektualnej, zdobywania i rozwijania umiejętności oraz poszerzania horyzontów. Pomaga najmłodszym widzom w poznawaniu świata i zdobywaniu wiedzy. Promuje też polską kulturę, tradycję i język, a także przeciwdziała wykluczeniom społecznym. O popularności anteny świadczą listy masowo napływające od widzów, rysunki, życzenia, prośby i zwierzenia. Poza ofertą dla najmłodszych, kanał oferuje szereg cykli poradnikowych oraz przyrodniczych dla rodziców. Strona: <http://abc.tvp.pl/>

TVP Seriale – to najchętniej oglądany kanał filmowy w Polsce. Na jego antenie widzowie mogą oglądać największe serialowe przeboje Telewizji Polskiej oraz kultowe produkcje sprzed lat. W repertuarze znajdują się najpopularniejsze produkcje, m.in.: *Ranczo*, *Ojciec Mateusz*, *Rodzinka.pl*, *M jak miłość*, *Na dobre i na złe*, *O mnie się nie martw*, a także seriale kultowe, które przeszły do historii gatunku, w tym np. *Czterdziestolatek*, *Stawka większa niż życie*, *Alternatywy 4*. W 2015 roku kanał TVP Seriale został uhonorowany Telekamerą „Tele Tygodnia” za „najbogatszą na rynku ofertę dla wielbicieli polskich seriali oraz pełne wzruszeń jubileusze kultowych produkcji sprzed lat”. Strona: <http://seriale.tvp.pl/>

TVP Sport – to kanał tematyczny Telewizji Polskiej, zapewniający sportowe emocje i pasjonujące widowiska sportowe ważne z punktu widzenia polskiego kibica. Prezentuje najciekawsze dyscypliny w jakości HD z eksperckim komentarzem uznanych dziennikarzy sportowych. TVP Sport jest jednym z najchętniej oglądanych kanałów sportowych w Polsce. Widzowie kanału w roku 2016 mogli oglądać liczne transmisje, m.in.: Letnich Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Rio de Janeiro, towarzyskich spotkań piłkarskiej reprezentacji Polski, piłkarskiej Ligi Europy, wybranych zawodów Pucharu Świata w skokach narciarskich, Tour de Pologne, turniejów tenisa kobiet z cyklu WTA, Mistrzostw Europy w piłce ręcznej kobiet oraz Pucharu Niemiec w piłce nożnej. A do tego ciekawe magazyny (*4-4-2*, *Zwarcie*) i programy informacyjne (*Sportowy Wieczór/Sobota/Niedziela*, *Echa stadionów*). Strona: <http://sport.tvp.pl/>

TVP HD – to kanał, gdzie wielbicieli seriali znajdą dla siebie premierowe odcinki najlepszych produkcji Telewizji Polskiej, a także wybrane filmy i seriale zagraniczne. Nie brakuje klasyki polskiego kina i telewizji w nowoczesnej, zrekonstruowanej formie oraz sporej dawki rozrywki na najwyższym po-

ziomie. Atutem kanału jest najwyższa jakość emitowanego obrazu w pełnej rozdzielczości Full HD (1920x1080) z jednoczesną emisją dźwięku stereo i dźwięku przestrzennego Dolby Digital 5.1. Strona: <http://hd.tvp.pl/>

TVP Parlament – to pierwszy kanał internetowy Telewizji Polskiej, dostępny także w ramach platformy hybrydowej TVP. Oferuje użytkownikom bezpłatny dostęp do transmisji obrad plenarnych obu izb polskiego parlamentu, wybranych komisji i podkomisji sejmowych oraz senackich, a także prac Parlamentu Europejskiego. Kanał relacjonuje również wydarzenia, w których biorą udział Prezydent i Premier. Kanał TVP Parlament to opiniotwórcza, interaktywna platforma komunikacyjna, będąca źródłem rzetelnej informacji, organizująca przestrzeń do wymiany poglądów, kreująca pozytywne wzorce i postawy obywatelskie. Wykorzystuje nowoczesne narzędzia i kanały komunikacji, takie jak Twitter i Facebook. Funkcjonowanie kanału to przejaw realizowania przez nadawcę publicznego misji telewizyjnej w zakresie dostarczania informacji na temat funkcjonowania demokratycznego państwa i jego instytucji oraz edukowania o mechanizmach i funkcjonowaniu demokracji na poziomie europejskim, państwowym, a także lokalnym. Kanał może realizować kilka transmisji jednocześnie. Większość transmitowanych wydarzeń jest następnie dostępna jako vod w dziale Re-transmisje. Biblioteka plików liczy obecnie kilka tysięcy pozycji i jest stale powiększana. Strona: <http://www.tvpparlament.pl/>

BELSAT TV – to wspólny projekt Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP i Telewizji Polskiej S.A., który działa jako wyspecjalizowany kanał zagraniczny w ramach Telewizji Polskiej S.A. BELSAT TV to jedyna niezależna od władz stacja telewizyjna na Białorusi. Zadaniem kanału jest zapewnienie widzom dostępu do informacji, rzetelnej wiedzy o historii ich kraju, pełnego obrazu sytuacji w otoczeniu międzynarodowym Białorusi oraz atrakcyjnej oferty kulturalnej i filmowej w języku białoruskim. Kanał dostępny jest również u niektórych operatorów na terenie Polski, szczególnie na wschodzie kraju. Strona: www.belsat.eu/pl

Opracowanie: autor zbiorowy, pracownicy TVP

POLSKIE RADIO

STRUKTURA POLSKIEGO RADIA

- Program 1 – Jedynka,
- Program 2 – Dwójka,
- Program 3 – Trójka,
- Program 4 – Polskie Radio 24,
- Program 5 – Polskie Radio dla Zagranicy,
- Czwórka (radio cyfrowe),
- Portal informacyjny Polskiego Radia – polskieradio.pl,
- Radio Rytm (radio cyfrowe),
- Radio Dzieciom (radio cyfrowe),
- Teatr Polskiego Radia,
- Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach,
- Polska Orkiestra Radiowa w Warszawie,
- Orkiestra Kameralna Polskiego Radia AMADEUS w Poznaniu,
- Chór Polskiego Radia w Krakowie.

GŁÓWNE ANTENY POLSKIEGO RADIA

PROGRAM 1 POLSKIEGO RADIA – JEDYNKA

CHARAKTERYSTYKA

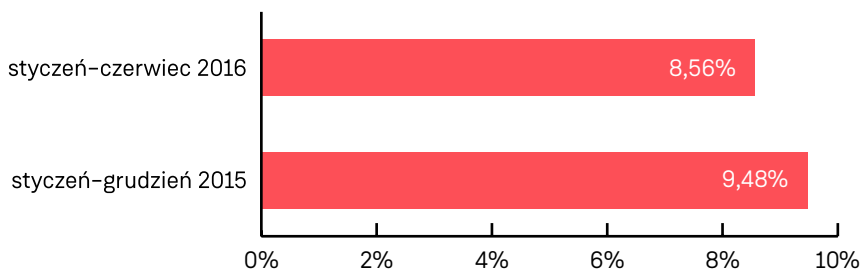
Program 1 Polskiego Radia jest najstarszym programem radiowym publicznego nadawcy w Polsce. Stałe nadawanie rozpoczął 18 kwietnia 1926 r. i jest zaledwie o rok młodszy od Polskiego Radia, które pierwszy próbny program wyemitowało 1 lutego 1925 r. Program 1 emitowany jest na falach długich i ultrakrótkich oraz cyfrowo, a także na platformach satelitarnych i w Internecie. Na antenie Jedyнки poruszane jest szerokie spektrum tematów: od informacji i publicystyki politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej, naukowej, religijnej – po tematykę sportową, rozrywkową, edukacyjną oraz audycje przeznaczone dla dzieci. Zakres poruszanych kwestii wynika zarówno z obowiązków nadawcy publicznego, aktualnych wydarzeń, jak i sugestii słuchaczy.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Dział Kultury Programu 1 Polskiego Radia silnie zaznacza swoją obecność na kulturalnej mapie mediów polskich. Jedyńska relacjonuje najważniejsze wydarzenia o profilu artystycznym: festiwale filmowe i teatralne, spektakle teatralne i operowe, koncerty. Magazyny kulturalne Jedyнки są miejscem dyskusji o bieżących problemach polskiego życia kulturalnego, a zarazem forum wymiany opinii krytyków i recenzentów. Jedyńska przykładą wielką wagę do popularyzacji kultury. Zachęca słuchaczy do czytania książek, prezentując klasykę i nowości rynku wydawniczego, prowadząc rozmowy z pisarzami oraz codziennie przedstawiając fragmenty najbardziej wartościowych publikacji książkowych. Pobudza twórczą wyobraźnię słuchaczy, zachęca do przesyłania własnych literackich prób poprzez dostępne coraz szerzej i cieszące się dużą popularnością komunikatory. Do szczególnych pól zainteresowania Jedyнки należy teatr. Sezon teatralny rozpoczyna uroczystość wręczenia corocznych teatralnych nagród Programu 1, „Arete” oraz „Don Kichota”, za najciekawsze debiuty aktorskie i reżyserskie. Na zamówienie stacji w każdym sezonie powstaje kilkaset spektakli, w tym realizowane przez Teatr Polskiego Radia słuchowiska przeznaczone dla najmłodszych słuchaczy. Propozycja tworzenia i nadawania dźwiękowych słuchowisk dla dzieci nie ma w kraju do dziś precedensu. Jednym

z realizowanych przez Jedynkę zadań radia publicznego jest ochrona polskiej tożsamości narodowej i kulturalnej. Stacja emituje i realizuje wiele audycji historycznych, m.in. cykle ukazujące początki kształtowania się polskiej państwowości oraz sylwetki kolejnych władców.

SŁUCHALNOŚĆ PROGRAMU 1

Źródło: MillwardBrown – badanie Radio Track, TG=15+

PROGRAM 2 POLSKIEGO RADIA – DWÓJKA

CHARAKTERYSTYKA

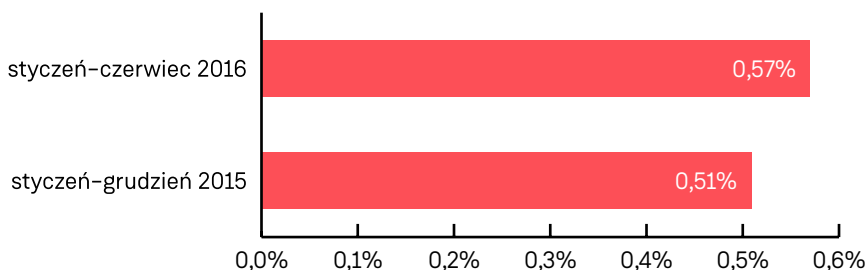
Klasyczny repertuar muzyczny wzbogacony o jazz oraz muzykę ludową i folkową, a także audycje i debaty poświęcone kulturze – oto wyróżnik Programu 2 Polskiego Radia. Antena wywodzi się z otwartej w 1937 r. stacji Warszawa II, która nadawała około pięciu godzin dziennie, zajmując się głównie sprawami miasta. Przedwojenna rozgłośnia specjalizowała się w słuchowiskach na żywo. To na antenie Warszawy II 23 września 1939 r. miało miejsce słynne przemówienie prezydenta walczącej stolicy Stefana Starzyńskiego. Po wojnie Program 2 odrodził się w 1949 r. już jako antena ogólnopolska. Obecnie nadawany jest na falach ultrakrótkich oraz cyfrowo, a także na platformach satelitarnych i w Internecie.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Dwójka jako jedyny program w Polsce współorganizuje, transmituje i rejestruje najważniejsze koncerty, festiwale oraz konkursy muzyczne w kraju i za granicą. Na antenie melomani znajdują transmisje koncertów i relacje z festiwali o międzynarodowej renomie: Actus Humanus, Chopin i jego Eu-

ropa, Misteria Paschalia, Festiwal im. Ludwiga van Beethovena, Wratislavia Cantans, Warszawska Jesień, Międzynarodowy Festiwal Chopinowski w Dusznikach-Zdroju, Sacrum Profanum i wiele innych. Dwójka odpowiada za działalność czterech zespołów radiowych: Polskiej Orkiestry Radiowej w Warszawie, Narodowej Orkiestry Symfonicznej PR w Katowicach, Chóru PR w Krakowie oraz Orkiestry Kameralnej PR AMADEUS w Poznaniu. Program 2 od lat utrzymuje wysoką pozycję w gronie najbardziej aktywnych uczestników Europejskiej Unii Radiowej (EBU), nie tylko proponując EBU koncerty, ale również korzystając z propozycji Unii i prezentując polskim słuchaczom transmisje z najważniejszych sal koncertowych Europy i USA (m.in. Metropolitan Opera w Nowym Jorku, teatry w Londynie, Paryżu, Barcelonie). Stacja czynnie wspiera polską muzykę współczesną, wysyłając kompozycje znad Wisły na Międzynarodową Trybunę Kompozytorów, organizując młodym muzykom koncerty i sesje nagraniowe czy inicjując wydawanie płyt. To na antenie Dwójki – w 1983 r. – odbyła się pierwsza w polskim eterze prezentacja muzyki z płyty CD. Dwójka jest anteną, która ma najszerzą w Polsce ofertę jazzową. Proponuje audycje i organizuje koncerty artystów. W ramach Dwójki działa Radiowe Centrum Kultury Ludowej, którego zadaniem jest popularyzacja wiedzy o kulturze tradycyjnej. Promuje ono polską muzykę ludową i folkową w stacjach zrzeszonych w EBU, prowadzi dokumentację terenową, przygotowuje unikatową serię płyt „Muzyka Źródeł”, a także organizuje koncerty oraz Festiwal Folkowy Polskiego Radia „Nowa Tradycja”. W 2015 r. Dwójka współorganizowała w Krakowie Festiwal EBU „EtnoKraków”. Program 2 jest cenionym źródłem informacji kulturalnych, proponuje wiele audycji poświęconych literaturze, sztuce, życiu teatralnemu, filmowi czy historii.

SŁUCHALNOŚĆ PROGRAMU 2

Źródło: Millward Brown – badanie Radio Track, TG=15+

PROGRAM 3 POLSKIEGO RADIA – TRÓJKA

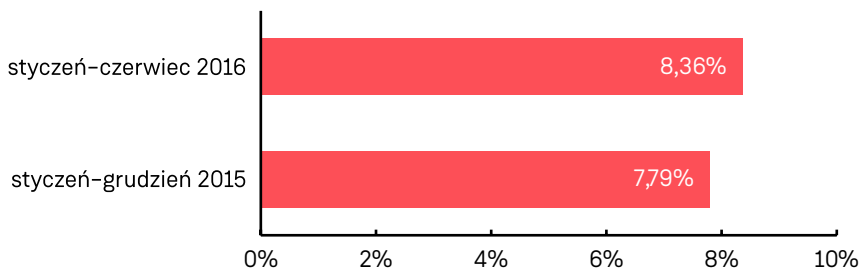
CHARAKTERYSTYKA

Trójka powstała 1 kwietnia 1962 r., proponując nieco inny model radia niż dwa dotychczasowe kanały Polskiego Radia, z myślą przede wszystkim o studentach i młodej inteligencji jako odbiorcach. Obecnie program ten adresowany jest do ludzi ceniących rzetelną informację, bezstronną publicystykę, rozrywkę najwyższej klasy oraz kulturę w jej najszerszym znaczeniu. Wyróżnia się najwierniejszymi słuchaczami w polskim eterze. Antena skupia wokół siebie indywidualności dziennikarskie oraz awangardę środowisk muzycznych, literackich, aktorskich i filmowych. Program nadawany jest na falach ultrakrótkich oraz cyfrowo, a także na platformach satelitarnych i w Internecie.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Od początku swojego istnienia Program 3 wyznacza gusta muzyczne kolejnych pokoleń słuchaczy. W latach 70. XX wieku, kiedy do rozgłośni wkroczyła muzyka rockowa, Trójka stała się ośrodkiem życia artystycznego, którym jest do dziś. Program prezentuje najwybitniejszych twórców muzycznych, kompozytorów, autorów tekstów. Nobilitacją i zaszczytem dla artystów jest coroczna nagroda muzyczna „Mateusze”, przyznawana za wybitne osiągnięcia w dziedzinie twórczości, wykonawstwa lub popularyzacji polskiej muzyki rozrywkowej i jazzowej. Magia Studia Muzycznego Polskiego Radia im. Agnieszki Osieckiej przyciąga muzyków o międzynarodowej sławie, którzy lubią w tym miejscu zarówno występować, jak i nagrywać płyty. W Programie 3 nie brakuje audycji o tematyce kulturalnej dotyczącej literatury, teatru, filmu, sztuki. Gwarantem wysokiego poziomu audycji są wybitni twórcy oraz zapraszani goście – osobistości życia społeczno-kulturalnego Polski i świata. Na antenie goszczą reportaże radiowe, wielokrotnie nagradzane na międzynarodowych festiwalach. Trójka to również rozrywka, która zachwyca poziomem humoru.

SŁUCHALNOŚĆ PROGRAMU 3

Źródło: Millward Brown – badanie Radio Track, TG=15+

PROGRAM 4 POLSKIEGO RADIA – POLSKIE RADIO 24

CHARAKTERYSTYKA

Polskie Radio 24 to jedyna publiczna informacyjna antena radiowa w kraju. Przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, stacja przedstawia najważniejsze informacje z kraju i ze świata, wzbogacone o bieżący komentarz publicystów i ekspertów. Założeniem programu jest stworzenie przestrzeni do dyskusji i refleksji nad aktualnymi wydarzeniami na świecie oraz próba zdiagnozowania przyczyn i skutków zjawisk. Polskie Radio 24 to przede wszystkim informacja i publicystyka, podane z merytorycznym komentarzem z różnych punktów widzenia, pozwalającym słuchaczowi wyrobić własne zdanie. Ramówka Polskiego Radia 24 inspirowana jest znanym w krajach europejskich formatem radia informacyjnego bez udziału muzyki, czerpiąc m.in. z France Info i BBC 4. Program nadawany jest na UKF oraz cyfrowo, a także na platformach satelitarnych i w Internecie.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Polskie Radio 24 emituje stałe audycje magazynowe poświęcone aktualnym wydarzeniom kulturalnym, prezentujące relacje i zaproszenia, rozmowy z ich organizatorami, twórcami i uczestnikami. Polskie Radio 24 nadaje także specjalne programy poświęcone literaturze i czytelnictwu, w których goszczą pisarze, wydawcy i krytycy.

SŁUCHALNOŚĆ PROGRAMU 4

b.d. (do 1.09.2016 Polskie Radio 24 było dostępne wyłącznie w Internecie i w cyfrowym systemie DAB+)

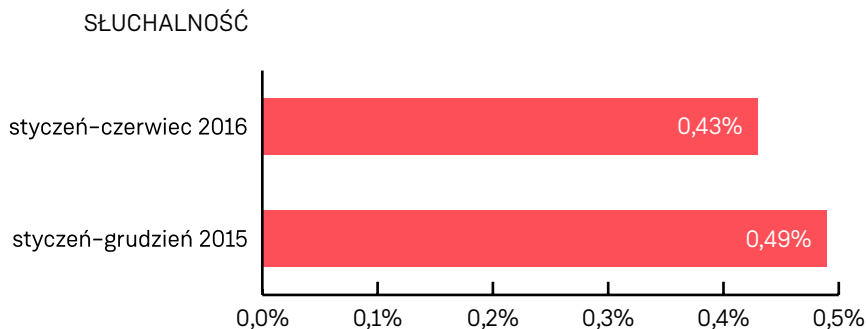
CZWÓRKA

CHARAKTERYSTYKA

Program 4, czyli obecna Czwórka, rozpoczął nadawanie 2 stycznia 1976 r., wyłącznie na falach ultrakrótkich. Profil stacji miał charakter edukacyjny, natomiast na oprawę muzyczną składały się muzyka poważna i jazz. W roku 1994 stacja zmieniła format oraz nazwę i powstało Polskie Radio Bis z ofertą programową „na bis” wobec dotychczasowej uniwersalnej Jedynki, artystycznej Dwójki i informacyjnej Trójki. 28 czerwca 2004 r. Radio Bis stało się radiem młodzieżowym i mimo zmieniającej się nazwy – od 26 maja 2008 r. było to Radio Euro, a od 2 sierpnia 2010 r. stacja nadaje pod nazwą Czwórka – jest takie do dziś. Czwórka łączy w sobie doświadczenia minionych lat i ma charakter edukacyjno-kulturalno-muzyczny. Od 1 września 2016 r. programu można słuchać w Internecie, cyfrowym systemie DAB+ oraz w aplikacji mobilnej Polskiego Radia na urządzeniach mobilnych.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Czwórka od lat wspiera młodych polskich artystów, współpracuje z nimi, promuje twórczość, organizuje koncerty, zaprasza do dyskusji. Angażuje się w ogólnoradiowy projekt „Scena Młodych”, który promuje młodych, dotychczas mało znanych twórców kultury. „Będzie głośno!” to nie tylko audycja, do której zgłaszają się młodzi muzycy, by zaprezentować swoją twórczość, ale miejsce wymiany doświadczeń w dziedzinie muzyki, sztuki graficznej, biznesu muzycznego, prawa autorskiego itp. „Artystyczny wybieg” to audycja, do której zgłaszają się młodzi twórcy – poeci, pisarze, malarze, rzeźbiarze, graficy, aktorzy i inni artyści. Mogą przedstawić się słuchaczom, opowiedzieć o sobie, a także zaprezentować swoją sztukę na stronie internetowej Czwórki.

Źródło: Millward Brown – badanie Radio Track, TG=15+

PROGRAM 5 – POLSKIE RADIO DLA ZAGRANICY

CHARAKTERYSTYKA

Za początek nadawania stałych audycji radiowych w języku polskim dla Polonii oraz Polaków za granicami kraju uznaje się 1 marca 1936 r. Poprzez fale eteru promowano prawdziwy wizerunek Polski, tworząc obraz polskiej rzeczywistości, pogłębiany więzi między Polską, jej społeczeństwem, kulturą i narodową tradycją a rozsiąną po świecie Polonią. Wraz z umacnianiem się rzeczywistości Polski Ludowej działalność programów dla zagranicy została wprzęgnięta w aparat propagandy. W latach 50. XX wieku program zatrudniał ponad 600 osób, skupionych w kilkunastu redakcjach językowych i zespołach programowych. Po przełomie w 1989 r. z programu wyeliminowano zadania i funkcje propagandowe, na nowo określając jego misję, której głównym założeniem stało się kształtowanie opinii o Polsce poza jej granicami, informowanie o znaczących aspektach życia społecznego w kraju i przedstawianie polskiego punktu widzenia na wydarzenia dziejące się w innych miejscach na świecie. Polskie Radio dla Zagranicy nadaje audycje w sześciu językach: angielskim, białoruskim, niemieckim, polskim, rosyjskim i ukraińskim. W każdym z języków redagowany jest portal internetowy. Anglojęzyczny portal Polskiego Radia dla Zagranicy thenews.pl został uznany przez tygodnik *The Economist* za najlepsze źródło informacji o Polsce. Program Polskiego Radia dla Zagranicy rozpowszechniany jest przez Internet, analogowe kanały multimedialne na falach długich i średnich, cyfrowy system DAB+, platformy satelitarne i sieci kablowe oraz bezpośrednio przez satelity.

ROLA KULTUROTWÓRCZA

Najbardziej znaną i cenioną na świecie polską marką jest kultura. Polskie Radio dla Zagranicy promuje polską kulturę poprzez prezentację odbywających się w kraju najbardziej wartościowych zjawisk i wydarzeń artystycznych z różnych dziedzin, a także poprzez informację o znaczących projektach realizowanych przez polskich twórców za granicami oraz przedstawianie dokonań wybitnych polskich artystów w ramach prestiżowych światowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.

SŁUCHALNOŚĆ – b.d.

PORTAL INFORMACYJNY POLSKIEGO RADIA – POLSKIERADIO.PL

CHARAKTERYSTYKA

PolskieRadio.pl to komplementarny serwis internetowy Polskiego Radia dający możliwość słuchania radia „na żywo” w Internecie, odsłuchiwanie audycji w formie podcastów, a także czytania informacji i oglądania treści video. Polskie Radio zapoczątkowało swoją obecność w Internecie w 1996 r. Jako pierwsze udostępniło wówczas swoje programy, dodając do tego „wizytówki”, tj. informacje o nadawcy, o aktualnej ofercie programowej i radiowych osobowościach. Obecnie portal PolskieRadio.pl liczy ponad 7000 serwisów, podserwisów oraz stron regularnie aktualizowanych. Dziennie publikowanych jest nawet do 300 materiałów. Serwis „Wiadomości” niemal całą dobę przekazuje informacje z wielu dziedzin tematycznych, wykorzystując depesze agencyjne, media społecznościowe oraz własne treści. Redakcja portalu PolskieRadio.pl odpowiedzialna jest także za obecność Polskiego Radia w mediach społecznościowych, prowadząc liczne profile i konta w serwisach Facebook i Twitter.

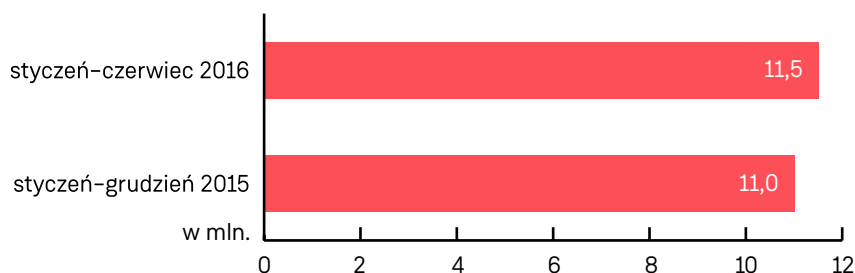
ROLA KULTUROTWÓRCZA

Zasadniczą rolą portalu PolskieRadio.pl jest dopełnianie działalności programów radiowych Polskiego Radia i udostępnianie treści przez nie tworzonych w przestrzeni Internetu. Oprócz działania powiązanego z antenami radiowymi Portal przeprowadza także własne inicjatywy w oparciu o ogromne archiwa Polskiego Radia. Na ich podstawie od kilku lat tworzone są specjalne

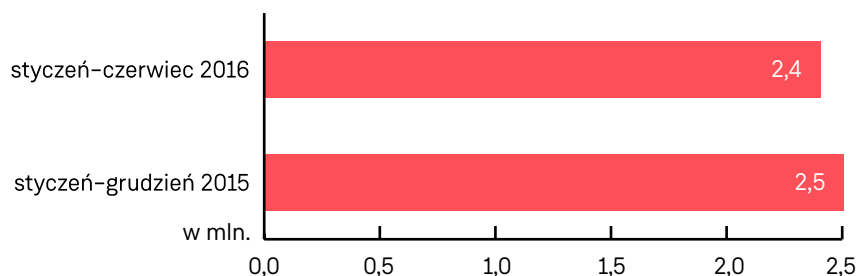
serwisy historyczne bogato ilustrujące wybrane postaci oraz wydarzenia z historii Polski oraz świata. W ostatnim czasie opublikowane zostały serwisy takie jak: „Bitwa warszawska”, „Armia Andersa”, „Józef Czapski” czy „Katyń” stanowiące ogromną bazę wiedzy wzbogaconą o zdjęcia, archiwalne dźwięki, zdjęcia, a także współczesne rozmowy ze świadkami historii oraz ekspertami.

WYNIKI

ŚREDNIA LICZBA ODSŁON MIESIĘCZNYCH

ŚREDNIA LICZBA UŻYTKOWNIKÓW MIESIĘCZNIE

Opracowanie: Łukasz Kubiak

4.

UCZESTNICTWO W KULTURZE

CZYTELNICTWO

Biblioteka Narodowa

Badanie Biblioteki Narodowej od 1992 r. prowadzone jest cyklicznie na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie respondentów w wieku co najmniej 15 lat. W 2015 r. próba liczyła 3 tys. respondentów dobranych metodą random route. Ankieterzy przeprowadzili bezpośrednie (*face-to face*) wywiady kwestionariuszowe w domach respondentów, zapisując ich odpowiedzi na przenośnych komputerach (metoda CAPI). Cykliczność badań umożliwia obserwowanie trendów w czasie.

Transformacja czytelnictwa, manifestująca się wyraźnym spadkiem deklaracji czytelniczych, miała miejsce między 2004 a 2008 rokiem, kiedy to czytająca książki większość (ok 60% respondentów deklarujących czytanie przynajmniej 1 książki w ciągu roku) zamieniła się w czytającą mniejszość (40%). W tym samym okresie o połowę skurczył się również odsetek czytelników intensywnych (czytających 7 i więcej książek rocznie).

Spadek czytelnictwa silniej zaznaczył się wśród mężczyzn niż wśród kobiet, był większy w miastach niż na wsi i wśród młodszych grup wiekowych niż wśród emerytów. Poziom czytelnictwa zmalał zarówno wśród osób z wykształceniem wyższym, jak i zasadniczym zawodowym, jednak najpoważniejszy w skutkach może być spadek czytelnictwa zaobserwowany wśród najmłodszych respondentów, zwłaszcza chłopców.

W 2010 r. wśród uczniów i studentów nieczytanie książek deklarowało zaledwie 10%, w 2015 – 31%. Dzieciństwo i młodość są kluczowym okresem dla kształtowania się postaw czytelniczych. Badani, którzy w dzieciństwie lub w wieku dorastania obracali się wśród czytelników bądź byli zachęceni

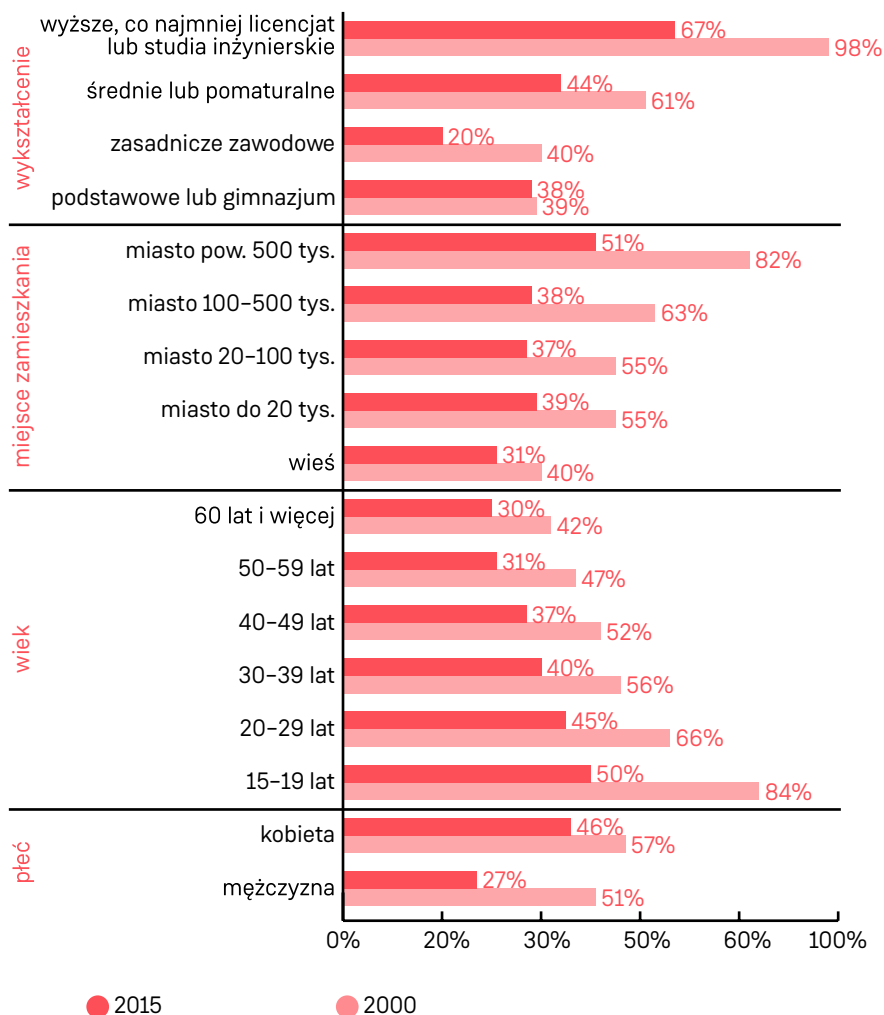
do czytania, zdecydowanie częściej czytają książki w dorosłości. Niższe czytelnictwo dzisiejszych nasto- i dwudziestolatków z dużym prawdopodobieństwem przełoży się na postawy przyszłych trzydziesto- i czterdziestolatków. W porównaniu z badaniem z 2012 roku w 2015 przybyło respondentów (zwłaszcza młodszych) deklarujących, że koniec szkoły był dla nich również końcem kontaktu z książkami.

POZIOM CZYTELNICTWA W POLSCE W LATACH 1992–2015: ODSETKI CZYTELNIKÓW (CO NAJMNIEJ 1 KSIĄŻKA ROCZNIE) I CZYTELNIKÓW INTENSYWNYCH (7 I WIĘCEJ KSIĄŻEK ROCZNIE) (DANE W %)

Źródło: badania przeprowadzane dla BN przez TNS (wcześniej OBOP) w latach 1994–2015, w 2015 N=3049

ODSETKI CZYTELNIKÓW KSIĄŻEK W ZALEŻNOŚCI OD PODSTAWOWYCH ZMIENNYCH DEMOGRAFICZNYCH W LATACH 2000 I 2015 (DANE W %)*

Źródło: TNS OBOP 2000 i TNS dla BN 2015, w 2015 N=3049

*Uwaga! Z przyczyn technicznych dane dotyczące wykształcenia zostały porównane bez wyłączenia osób jeszcze uczących się. Należy więc pamiętać, że w grupie osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym znajdują się uczniowie (dlatego spadek czytelnictwa jest w tej grupie niemal niewidoczny), a wśród osób z wykształceniem średnim – studenci.

Zróznicowanie praktyk czytelniczych podlega zasadzie kumulacji. Ze statystycznego punktu widzenia podejmowanie jednej z praktyk (np. czytanie gazet lub dłuższych tekstów) sprzyja podejmowaniu innych (np. czytaniu w Internecie bądź czytaniu książek), skutkując biegunowością czytelniczego zaangażowania. Na jednym biegunie znajdują się czytelnicy, którzy na wszystkie pytania o praktyki czytelnicze odpowiadają twierdząco (tzw. „omniczytelnicy”), na drugim – ci, którzy konsekwentnie zaprzeczają („poza kulturą pisma”). Ci pierwsi stanowili w 2015 roku 14% populacji (17% w 2012), ci drudzy – 22% (21% w 2012).

Obie grupy wyznaczają nie tylko bieguny uczestnictwa w kulturze pisma, ale również wiążą się z relatywnie niską (w przypadku osób poza kulturą pisma) lub wysoką (omniczytelnicy) pozycją w strukturze społecznej, stanowiąc dla siebie nawzajem coś w rodzaju negatywu: cechy, które częściej charakteryzują jednych – rzadziej charakteryzują drugich. Większe zaangażowanie czytelnicze oraz przynależność do kręgu czytelników (tj. określanie większości członków własnej rodziny lub grupy przyjaciół jako czytelników książek) wiążą się z wyższą pozycją w hierarchii wykształcenia, większym zadowoleniem z własnej sytuacji zawodowej i większą stabilnością zatrudnienia.

CZYTANIE JAKO PRAKTYKA SPOŁECZNA

Praktyki czytelnicze to również praktyki społeczne. Czytanie książek lub prasy nie jest jedynie kwestią indywidualnych preferencji czy cech temperamentu, ale również – jeśli nie przede wszystkim – elementem stylu życia pewnych środowisk. Kolejne edycje sondażu BN pokazują, że kto dorastał w czytającej rodzinie i w życiu dorosłym również obraca się wśród osób czytających, ma statystycznie większe szanse na to, aby obecnie czytać książki niż ten, kto rzadko ma styczność z książkami i ich amatorami. Warto też zwrócić uwagę na inną prawidłowość, zgodnie z którą środowiska różniące się praktykami lekturowymi różnią się także pod względem takich wyznaczników pozycji społecznej, jak: wykształcenie, wykształcenie rodziców, rodzaj wykonywanej pracy czy też ocena własnej sytuacji materialnej.

Społeczny charakter praktyk czytelniczych nie zmienia faktu, że Polska kultura książki ma przemożnie prywatny charakter. Sporadycznie zdarza się, by czytały osoby, których bliscy i znajomi w ogóle tego nie robią. Dziewięciu na dziesięciu badanych, deklarujących, że członkowie ich rodzin nie czytają książek, również nie czyta (potwierdzają to wyniki zarówno z 2014, jak i 2015 r.). Jeśli nie czytają ich znajomi – ich statystyczna szansa na znalezienie się

wśród czytelników spada do kilku procent. Nieczytającym, którzy obracają się wśród podobnych sobie, pozostaje „czytanie nonkonformistyczne” (tj. czytanie wbrew zwyczajom swego otoczenia). Teoretycznie można wprawdzie wkroczyć w nowe środowisko – w praktyce nie jest to jednak łatwe.

W środowiskach o niskich zasobach kapitału kulturowego i przewadze osób nieczytających, istotnymi czynnikami w nabyciu i utrwaleniu nawyków czytelniczych okazały się: możliwość korzystania z biblioteki, pozytywne doświadczenia z lekcji języka polskiego oraz intensywny trening czytelniczy w postaci sumiennego czytania lektur szkolnych oraz książek czytanych dla własnej przyjemności.

Książka, podobnie jak jej czytanie, jest obciążona szeregiem konotacji i znaczeń symbolicznych. Zapytaliśmy więc o to, czy książka to odpowiedni prezent – i dla kogo. Bez względu na intensywność praktyk czytelniczych, respondenci podobnie oceniali stosowność wręczania książek różnym kategoriom odbiorców. Intensywniejsi czytelnicy mają w swoim otoczeniu więcej osób, którym bez obaw można podarować książkę (włączając w to przyjaciół, małżonków oraz przełożonych). Jako odpowiedni prezent dla dzieci wskazali książkę nawet ci z badanych, którzy sami ich nie czytają. Kultura książki ma więc miękkie granice: kształtują ją także osoby, które nie czytają, ale zabiegają o to, by książkami zainteresowały się ich dzieci, lub po prostu uważają, że książki czytać warto. Pomimo malejącego czytelnictwa Polacy raczej cenią książki – choć wydaje się, że widzą w nich przede wszystkim wartościowy materiał wychowawczy. Tylko 3% badanych uznało książkę za lepszy prezent dla mężczyzny niż dla kobiety. Pogląd o kobiecym charakterze książkowych prezentów wyrażały częściej osoby nieczytające książek, wykonujące zawody robotnicze, z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym, co koresponduje ze statystycznie wyższym czytelnictwem wśród kobiet. Grupą, dla której książka w najmniejszym stopniu obciążona jest tego typu skojarzeniami okazali się czytelnicy intensywni (85% uznało książkę za prezent równie dobry dla mężczyzny, jak i dla kobiety, w całej próbie odpowiedziało tak 17%).

POWSZECHNIKI LEKTUROWE

W badaniu BN każdy z respondentów, który zadeklarował lekturę co najmniej jednej książki w ciągu minionego roku, tradycyjnie proszony jest o podanie autora, tytułu lub chociaż opisu czytanej publikacji. Respondenci nie zawsze potrafią sobie przypomnieć książki, które czytali – dlatego ich odpo-

wiedzi są traktowane bardziej jako wskazówka odnośnie autorów i tytułów książek najwyraźniej obecnych w społecznej świadomości niż informacja o faktycznie przeczytanych w danym roku pozycjach.

W porównaniu z poprzednimi latami niewiele zmieniło się w zakresie literackich upodobań czytelników. Romanse, książki sensacyjno-kryminalne, fantastyka i literatura faktu to – poza lekturami szkolnymi – najczęściej wskazywane typy literatury. Badani sporadycznie wymieniali poezję lub dramat, co najpewniej wynika nie tylko z faktu, iż są to gatunki czytane rzadko, ale również z tego – że „czytać książkę” oznacza dla większości badanych „czytać powieść”.

NAJPOPULARNIEJSI AUTORZY PRZECZYTANYCH KSIĄŻEK, WSKAZANI W 2015 R., W KOLEJNOŚCI WYSTĘPOWANIA

WSZYSCY CZYTELNICY (CO NAJMNIEJ 1 KSIĄŻKA ROCZNIE)	CZYTELNICY INTENSYWNI (7 I WIĘCEJ KSIĄŻEK ROCZNIE)
Henryk Sienkiewicz	Katarzyna Michalak
Stephen King	Stephen King
Katarzyna Michalak	Henryk Sienkiewicz
Dan Brown	Dan Brown
Andrzej Sapkowski	Andrzej Sapkowski
Adam Mickiewicz	Monika Szwaja
Nora Roberts	Agatha Christie
Agatha Christie	Joanna Chmielewska
Maria Rodziewiczówna	Nora Roberts
Harlan Coben	Paulo Coelho
Danielle Steel	Steve Berry
Camilla Lackberg	Maria Rodziewiczówna
Stieg Larsson	Harlan Coben
Monika Szwaja	Ken Follet
J. K. Rowling	Clive Cussler
Katarzyna Grochola	Graham Masterton
E.J. James	John Grisham

Źródło: TNS dla BN 2015

Autorem najczęściej wymienianym przez polskich czytelników od lat pozostaje Henryk Sienkiewicz, który w ankietach BN od blisko ćwierć wieku znajduje się wśród najpoczytniejszych autorów, cenionych również przez młodzież. *Trylogię*, *Krzyżaków* czy *Quo vadis* zaliczyć można do powszechników w literaturze polskiej. Spośród współczesnych polskich pisarzy najmocniejszą pozycję ma Andrzej Sapkowski, którego saga o Wiedźminie (wydawana od połowy lat 90.) wciąż cieszy się popularnością. Sapkowski ma swoich miłośników przede wszystkim wśród młodszych badanych – od młodzieży szkolnej po obecnych trzydziestolatków. Jego powieści czyta więc już drugie pokolenie. Po książki Sapkowskiego sięgają zarówno chłopcy i mężczyźni, jak i dziewczęta oraz kobiety, co odróżnia go od autorek takich jak Katarzyna Grochola czy Katarzyna Michalak, wymienianych prawie wyłącznie przez kobiety. Spośród autorów zagranicznych warto wymienić Agathę Christie, czytowaną od lat przez wszystkie pokolenia. Wiernych czytelników w Polsce zdobyli także Paulo Coelho czy Danielle Steel.

Czytelnicy intensywni nie wyróżniają się na tle całej populacji pod względem literackich upodobań. Rzadziej wprowadzają lektury szkolne, dzielą jednak upodobania do romansów, sensacji i fantastyki oraz wartkiej akcji z czytelnikami sporadycznymi. Jako pierwsi mierzą się z nowościami (np. *Milenium* czy seria o Greyu były w tej grupie popularne w poprzednich sondażach, teraz natomiast przede wszystkim wśród czytelników sporadycznych). Różnica pomiędzy respondentami czytającymi więcej i mniej ma zatem przede wszystkim charakter ilościowy.

Wyniki kolejnych sondaży BN pokazują, jak małą popularnością cieszy się współczesna „literatura ambitna”, tj. tytuły nagradzane i najczęściej dyskutowane przez krytykę. Powojenni nobliści, autorzy wyróżniani prestiżowymi nagrodami narodowymi lub nominacjami, stanowią margines wśród wymienionych w badaniu autorów. W latach 2010–2015 nie więcej niż 1 na 25 badanych (a zatem nie częściej niż 1 na 10 czytelników) wymieniał choćby jednego autora tego formatu. Niskie czytelnictwo pociąga więc za sobą również niższe czytelnictwo literatury najwyżej cenionej przez krytykę, co dla jednych oznacza kryzys dobrej literatury, a dla innych po prostu mniejsze wpływy środowiska literackiego na upodobania szerokiej publiczności.

INTERNETOWE PRAKTYKI LEKTUROWE

Korzystanie z Internetu, w którym wiele treści ma charakter tekstowy, można zaliczyć do praktyk czytelniczych. Z Internetu korzysta obecnie 2/3 Polaków w wieku co najmniej piętnastu lat, lecz rzadziej są to osoby starsze. Wśród badanych do 30. roku życia odsetek użytkowników Internetu rzadziej niż kilka razy w miesiącu to zaledwie 3%; wśród osób po 60. roku życia to aż 75%. Tylko nieliczna grupa posługuje się Internetem sporadycznie (tj. rzadziej niż raz w tygodniu).

Co warto podkreślić – Internet lepiej służy tym, którzy lepiej zarabiają. Angażowanie się w niektóre czytelnicze praktyki internetowe wyraźnie wiązało się z subiektywną oceną sytuacji ekonomicznej własnego gospodarstwa domowego, także wśród regularnych użytkowników Internetu. Osoby pozytywnie oceniające swoją sytuację materialną częściej brały udział w dyskusjach w Internecie, częściej czytały wpisy na blogach, korzystały z internetowych encyklopedii, poszukiwały informacji związanych z pracą lub nauką, czytały utwory literackie, umieszczały swoje dzieła w sieci i udostępniały znalezione treści innym użytkownikom. Podobne zależności wystąpiły także w przypadku innych praktyk internetowych, lecz z mniejszą siłą.

Okazuje się zatem, że sytuacja materialna pozostaje w silnej relacji z praktykami internetowymi. Ci, którzy znajdują się w lepszej sytuacji finansowej, korzystają z Internetu w bardziej zróżnicowany sposób, a także częściej angażują się w „elitarnie” praktyki zamieszczania własnych treści czy dyskusowania w sieci. Natomiast osoby oceniające swoje położenie jako złe albo bardzo złe, które wciąż są regularnymi użytkownikami Internetu, biorą udział w internetowych dyskusjach ponad dwukrotnie rzadziej niż ci, którzy pod względem ekonomicznym mają się dobrze lub bardzo dobrze.

Dostęp do większości usług internetowych jest nieodpłatny, stąd „bariera” wstępu na internetowe fora ma często charakter pozafinansowy. Składają się na nią kapitał kulturowy, motywacje i kompetencje różnego rodzaju, ilość wolnego czasu czy poziom fizycznego zmęczenia, które towarzyszą różnym zawodom.

Czytanie blogów jest specyficzną dla środowiska internetowego praktyką lekturową. W roku 2015 lekturę blogów w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie zadeklarowało 25% regularnych użytkowników Internetu, co stanowi 16% całej populacji. W kohortach wiekowych 15–39 lat czytelnicstwo blogów utrzymuje się na poziomie przekraczającym 30% regularnych użytkowników Internetu. W starszych kohortach spada, osiągając minimum

u osób powyżej 60. roku życia – 15%. Wśród regularnych użytkowników Internetu najwięcej czytelników blogów znajduje się w miastach liczących 100–500 tys. mieszkańców, najmniej – w średnich miastach o wielkości 20–100 tys. mieszkańców.

Najpopularniejsze okazały się blogi związane z tematyką hobbystyczną (78% czytelników blogów), najmniejszym zainteresowaniem cieszyła się tematyka związków uczuciowych i życia rodzinnego. Zainteresowanie blogami społeczno-politycznymi zadeklarowała tylko jedna piąta czytelników blogów (16%). Ponad połowa czytelników blogów wskazała 2–3 kategorie tematyczne czytanych przez siebie blogów, co wskazuje, że odbiorcy tej formy wiedzy często realizują poprzez lekturę blogów różnorodne zainteresowania.

Wśród trzech najważniejszych funkcji lektury blogów znalazły się: rola relaksacyjna (średnio 19%), szansa zyskiwania wiedzy wypróbowanej i sprawdzonej przez kogoś innego (16%) i możliwość bycia na bieżąco z informacjami dotyczącymi danej tematyki (19%). Badani najrzadziej wskazywali na możliwość zabierania głosu w dyskusjach z osobami o podobnych zainteresowaniach (3%). Trzykrotnie częściej wymieniano możliwość odnajdowania ludzi podobnych do siebie – bez konieczności angażowania się w dyskusję i niekoniecznie na gruncie wspólnych zainteresowań. Tę ostatnią funkcję odwiedzania blogów wskazywano szczególnie często w drugim wyborze – wówczas wyprzedzała możliwość zabierania głosu w dyskusji aż czterokrotnie.

Zapoznavanie się z opiniami postaci, z których zdaniem badani się liczą, jest równie powszechną motywacją do odwiedzania blogów jak to, że za ich pośrednictwem można spotykać osoby podobne do siebie (8% i 9%). Pozwala to przypuszczać, że dla części czytelników blogi pełnią funkcję odmienną od prasy drukowanej, telewizji czy innych kanałów komunikacji internetowej. To przypuszczenie wydaje się potwierdzać relatywnie wysoka częstość wskazywania jako motywacji szanse znajdowania treści, których brakuje w głównym nurcie środków przekazu (średnio 10% czytelników blogów). Autorzy blogów często dzielą się informacjami na swój temat. Nierzadko piszą o tym, co spotyka ich w życiu i o tym, co ich interesuje. Czytelnicy zaglądają zatem na blogi nie tylko po to, żeby czegoś się dowiedzieć, ale też aby „spotkać” na ich łamach inne osoby. W tym sensie czytanie blogów jest zdecydowanie praktyką społeczną, a autor bloga bywa traktowany nie jako odległy od czytelnika znawca, ale jako „pierwszy między równymi” w internetowej społeczności. W przypadku czytania blogów społeczny charakter tej praktyki jest szczególnie interesujący, ponieważ do „uspołeczniania” lektury wykorzystuje narzędzia technologiczne.

BIBLIOTEKI – UŻYTKOWNICY I OCZEKIWANIA

W 2015 roku odwiedziny w bibliotece zadeklarowało 18% respondentów, z czego 13% skorzystało z biblioteki publicznej, 4% z biblioteki szkolnej (w grupie „adresatów” bibliotek szkolnych, czyli osób w wieku 15–19 lat, skorzystało z nich 28%), dalsze 2% odwiedziło bibliotekę innego typu (np. akademicką, naukową, pedagogiczną, parafialną itp.).

Najwięcej osób korzystających z bibliotek znajduje się wśród czytelników intensywnych (7 i więcej książek rocznie) – aż 63% (wśród czytelników 1–6 książek rocznie – 30%). Może to oznaczać, że intensywnym czytelnikom „nie wystarczają” pozabiblioteczne źródła pozyskiwania lektur lub też, że poszukując interesujących ich pozycji książkowych, muszą korzystać z zasobów bibliotecznych, gdyż tylko tam są one dostępne. Drugą znaczącą grupą użytkowników bibliotek są uczniowie i studenci – 58%, z czego z biblioteki publicznej skorzystało 30%, z biblioteki szkolnej – 29%, zaś 15% – z biblioteki akademickiej lub pedagogicznej.

Z bibliotek częściej korzystają kobiety (22% vs. 11% mężczyzn) oraz mieszkańcy największych miast, liczących powyżej 500 tys. mieszkańców (22% vs. 15% mieszkańców terenów wiejskich), czemu sprzyjać może gęstość sieci bibliotecznej i jej zróżnicowanie (np. dostępność mediatek, bibliotek dziecięcych itp.) oraz wyższa gęstość zaludnienia – w pobliżu bibliotek mieszka więcej osób. Korzystanie z bibliotek częściej deklarują osoby na stanowiskach specjalistów i pracowników umysłowych, posiadające wyższe wykształcenie i zadowolone z własnej sytuacji materialnej oraz omniczytelnicy. Biblioteki stanowią istotne źródło lektur dla seniorów, emerytów i osób owdowiałych.

W ocenie samych użytkowników, podstawową i najważniejszą funkcją biblioteki jest i wciąż pozostaje udostępnianie książek, na których zakup użytkownicy biblioteki nie mogą sobie pozwolić, lub tych, które z powodu dynamiki rynku wydawniczego, podporządkowanego nowościom i bestsellerom, stały się niedostępne. Drugim atutem biblioteki jest asysta bibliotekarza – oferującego pomoc zarówno w znalezieniu potrzebnych informacji, jak i w wyborze odpowiedniej książki. Trzecim – funkcja biblioteki jako przyjaznego i dostępnego miejsca. Czytanie prasy jako główny argument korzystania z bibliotek publicznych podaje zaledwie 5% ich użytkowników, zbliżony odsetek wskazuje na możliwość skorzystania z komputera i Internetu lub wzięcia udziału w organizowanych przez biblioteki spotkaniach

i warsztatach. Na ostatnim miejscu w obu zestawieniach znalazła się możliwość wypożyczania multimedialnych.

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

Spadek czytelnictwa książek jest zjawiskiem obserwowanym w wielu krajach, choć w Polsce wystąpił ze szczególną intensywnością. Przy intensywnym trybie życia i pracy oraz kurczących się zasobach czasu wolnego, nieobligatoryjna lektura książek ma obecnie wiele atrakcyjnych alternatyw, zarówno wśród pasywnych (telewizja, Internet, gry), jak i aktywnych form wypoczynku. Trudno więc w najbliższym czasie spodziewać się spontanicznego wzrostu czytelnictwa.

Obecne formy promocji czytelnictwa zdają się ignorować społeczny charakter praktyk czytelniczych, kultywowanych i transferowanych za pośrednictwem kręgów rodzinno-koleżeńskich. Przyczyny niskiej aktywności czytelniczej, podobnie jak niskiej aktywności internetowej, wynikają często z tych samych „barier”: braków kompetencyjnych, których nie wyrównywała edukacja formalna, fizycznego zmęczenia oraz obciążenia pracą i obowiązkami, wreszcie wewnątrzgrupowych wzorów i norm kulturowych wspierających (lub wręcz przeciwnie – osłabiających) motywację do podejmowania pewnych aktywności.

Pełny tekst raportu: D. Michalak, I. Koryś, J. Kopeć *Stan czytelnictwa w Polsce w 2015 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2016 dostępny pod adresem: www.bn.org.pl/download/document/1459845698.pdf

WYBRANE PUBLIKACJE:

- T. Bennett et al., *Culture, Class, Distinction*, Routledge, Londyn 2009.
- P. Brown, *Cultural Capital and Social Exclusion: Some Observations On Recent Trends in Education, Employment and The Labour Market*, „Work, Employment & Society” nr 1 (9), 1995, s. 29–51.
- K. Bulkowski, Z. Zasacka, *Zaangażowanie w czytanie, płeć i status społeczno-kulturowy ucznia a osiągnięcia szkolne*, „Edukacja” nr 4 (135), 2015.
- O. Dawidowicz-Chymkowska, D. Michalak, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2012 roku: transmisja kultury pisma*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2015.

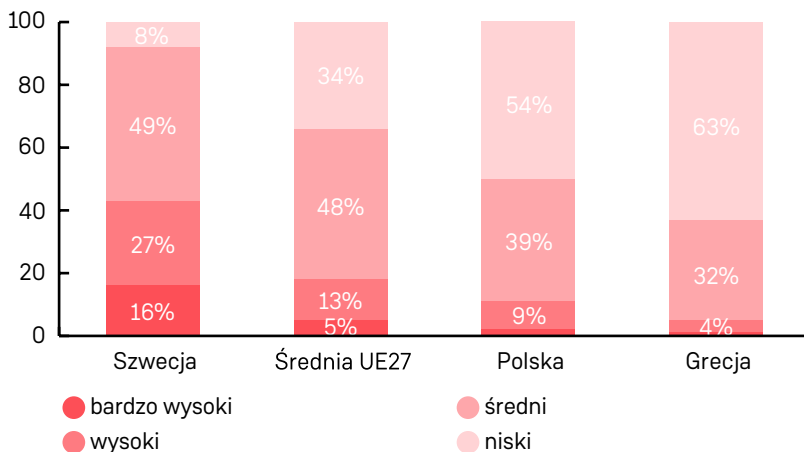
- S. Grodny, J. Gruszka, K. Łuczaj, *O zawężeniu wyższego gustu estetycznego. Analiza zjawiska wszytkożerności kulturowej w Polsce*, „Studia Socjologiczne” 2 (209), 2013, s. 127–148.
- P. W. Kingston, *The Unfulfilled Promise of Cultural Capital Theory*, “Sociology of Education”, nr 74, 2001, s. 88–99.
- J. Kopeć, D. Michalak, I. Koryś, *Hybrydy cyfry i druku*, „Teksty Drugie” nr 3, 2015, s. 429–441.
- I. Koryś, D. Michalak, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2014 roku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2015.
- I. Koryś, O. Dawidowicz-Chymkowska, *Spółeczny zasięg książki w Polsce w 2010 roku: bilans dwudziestolecia*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2012.
- J. Kostecki et al., *Książki w codziennym życiu Polaków. Raport z badania Polskiej Izby Książki „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce”*, Polska Izba Książki, Warszawa 2015.
- *Stan bibliotek w Polsce 2013 r. Wybrane dane i wskaźniki*, Biblioteka Narodowa, <http://www.bn.org.pl/download/document/1423562439.doc>
- G. Straus, K. Wolf, S. Wierny, *Książka na początku wieku*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2004.

Opracowanie: Izabela Koryś

FORMY AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ

Prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym społeczeństwa i do korzystania ze sztuki są zagwarantowane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. Polskie państwo nie poprzestaje na tworzeniu możliwości uczestnictwa, ale także zachęca ludzi do podejmowania aktywności kulturalnej. Pomimo bogatej oferty – w świetle badań międzynarodowych – intensywność korzystania z oferty instytucji kultury jest w Polsce stosunkowo niska.

INDEKS PRAKTYK KULTURALNYCH W UE – 2013 R.

Źródło: Komisja Europejska, Special Eurobarometer 399, Cultural access and participation dla UE27 N=26 563, dla PL N=1000

Na wykresie prezentującym indeks praktyk kulturalnych w UE znajdują się: kraj o najwyższym poziomie indeksu (Szwecja), średnia unijna, Polska i kraj o najniższym poziomie indeksu (Grecja). Indeks został obliczony w oparciu o dane z 2013 r. Eurostat zapowiada publikację bardziej aktualnych danych dla wszystkich krajów europejskich na rok 2017 (z badania EU-SILC).

Naukowcy i eksperci specjalizujący się w problematyce uczestnictwa w kulturze zwracają uwagę na złożoność tego zagadnienia. Trwają spory dotyczące tego, co powinno się zaliczać do aktywności kulturalnych (np. jak traktować chodzenie do galerii handlowych) oraz jak uwzględniać aktywności, które trudno uchwycić w liczbach (zwłaszcza działania realizowane jako hobby poza instytucjami kultury). Poniżej prezentujemy aktualną sytuację w Polsce. Korzystamy z danych powszechnie wykorzystywanych do ilościowego opisu uczestnictwa w kulturze – deklaracji respondentów (wyniki badań sondażowych).

Z badań prowadzonych w latach 2013–2016 wynika, że spośród instytucji kultury najpopularniejsze jest kino, w którym w ciągu roku bywa 45%–49% Polaków. Na wystawy, do galerii lub muzeum uczęszcza 24%–33% Polaków, do teatru około 20% Polaków, udział w koncercie deklaruje 33%–40% Polaków. Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2014 roku do domów kultury uczęszczało 13% Polaków, do galerii sztuki 9%, do filharmonii 6% Polaków, a do opery lub operetki 5% Polaków. Poniżej prezentujemy zestawienie wyników uzyskanych w siedmiu badaniach zrealizowanych na reprezentatywnych próbach.

Różnice pomiędzy wynikami badań widoczne w Tabeli 1. mogą mieć szereg przyczyn. Zestawione badania były realizowane na przestrzeni czterech lat – pomiędzy rokiem 2013 a 2016 sytuacja mogła się nieznacznie zmienić. Istotny mógł być też sposób zadania pytania, wiek badanej populacji oraz sposób doboru próby. Z informacji przedstawionych w Tabeli 1. wynika, że największe różnice wyników dotyczą udziału w koncercie, co zapewne wynika z wieloznaczności tego terminu.

Z badań wynika, niezależnie od przyjętej metodologii, że ludzie częściej uczestniczą w kulturze za pośrednictwem mediów (telewizja, radio, internet) niż poprzez udział w wydarzeniach organizowanych przez instytucje kultury. Wymienione media pełnią różne funkcje, jednak nieodłącznym ich elementem jest prezentowanie kultury (filmów w telewizji, muzyki w radiu, tekstów i treści audio-wizualnych w Internecie).

TABELA 1. UCZESTNICTWO W KULTURZE W CIĄGU 12 MIESIĘCY. OFERTA INSTYTUCJONALNA

ŹRÓDŁO DANYCH: BADANY ROK	TEATR	KINO	WYSTAWA, GALERIA, MUZEUM		KONCERT	
NCK/TNS: 2015–2016	19%	48%	24%		33%	
CBOS: 2015	22%	49%	32%		40%	
IKMa: 2014–2015	21% ^b	49%	29%		34%	
CBOS: 2014	19%	45%	27%		37%	
PIK: 2012–2013	21%	45%	33%		33%	
			Muzeum w kraju	Galeria sztuki w kraju	W filharmonii lub muzyki klasycznej	Koncerty inne
GUS: 2014	16%	45%	20%	9%	6%	14%
			Muzeum	Wystawa /galeria sztuki	W filharmonii	Koncert na powietrzu
Praktyki...: 2012–2013	26%	b.d.	29%	19%	15%	72%

TABELA 2. PODSTAWOWE INFORMACJE DOTYCZĄCE ŹRÓDEŁ DANYCH

BADANIE	CZAS REALIZACJI	WIELKOŚĆ PRÓBY	BADANI - WIEK	REALIZACJA W TERENIE	PYTANIE BADAWCZE
NCK/TNS: 2015–2016	lipiec 2016	1512	15+	TNS	„Czy w minionym roku...”
CBOS: 2015	styczeń 2016	1063	18+	CBOS	„Czy w minionym roku...”
IKMa: 2014–2015	lipiec 2015	1000	18+	Millward Brown	„Proszę powiedzieć kiedy ostatnio...”
CBOS: 2014	styczeń 2015	1005	18+	CBOS	„Czy w minionym roku...”
PIK: 2012–2013	październik–listopad 2013	2031	15+	CBOS	„Jak często Pan(i)...”
GUS: 2014	styczeń 2015	8213	15+	GUS	„Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy...”
Praktyki...: 2012–2013	IV kwartał 2013	1800	18+	Public Profits	„Czy w ostatnim roku zdarzyło się Panu...”

	GUS: 2014	PIK: 2012–2013	IKMa: 2014–2015
Oglądanie telewizji	98%	94% ^a	93%
Słuchanie radia	85%	88%	90%
Korzystanie z internetu	62%	66%	66% ^b
a – oglądał(a) film w TV			
b – osoby, które wskazały przynajmniej jedną ulubioną stronę internetową			

AMATORSKIE I POZAINSTYTUCJONALNE FORMY AKTYWNOŚCI KULTURALNEJ

Dla życia kulturalnego istotne są aktywności realizowane w formie działalności amatorskiej lub spontanicznie, poza instytucjami kultury. Badania ogólnopolskie dostarczają wielu interesujących, choć rozproszonych informacji na ten temat. Według GUS (dane za 2014 r.) 5,6% Polaków zajmuje się fotografią amatorską, 4% Polaków tańczy, 4,3% uczestniczy w zajęciach plastycznych, a 2,5% w zajęciach muzycznych.

W Internecie kultura często łączy się z rozrywką. Popularne są gry wideo na komputerze lub konsoli, w które gra wg raportu Polskiej Izby Książki 20% dorosłych (2013 r.), a według danych Instytutu Kultury Miejskiej 26% dorosłych (2014–2015 rok). W gry sieciowe (gry komputerowe przez Internet) gra 12% Polaków w wieku 16+ (wg *Diagnozy Społecznej* 2015). Gdy uwzględnimy wszystkie rodzaje gier komputerowych (gry przeglądarkowe, gry w serwisach społecznościowych, gry na smartfonie lub tablecie i inne), liczba ta wzrosła do blisko 50% osób w wieku 15+ (wg publikacji *Kondycja polskiej branży gier wideo. Raport 2015*). 7% Polaków w wieku 15+ prowadzi w Internecie własną stronę www lub bloga (wg *Diagnozy Społecznej* 2015).

Spośród aktywności zaliczanych do szeroko rozumianego uczestnictwa w kulturze przez autorów raportu *Praktyki kulturalne Polaków* najpopularniejsze jest chodzenie do galerii handlowych (87%). 64% Polaków deklaruje, że pracują w ogródku działkowym. Polacy dbają o zdrowie i urodę, korzystając z solarium (9%), manicure/pedicure (18%), gabinetów kosmetycznych (23%). Informacje te można uzupełnić o dane z raportu Instytutu Kultury Miejskiej. Polacy najczęściej kupują odzież w galeriach handlowych (46%), rzadziej w sklepach z odzieżą (19%) i małych butikach (18%). Kryteriami najczęściej brany pod uwagę przy wyborze produktów są cena (54%), jakość (51%), krój i fason (38%).

TRENDY

Badania sondażowe oparte na reprezentatywnych próbach dorosłych Polaków, prowadzone od pół wieku przez Główny Urząd Statystyczny oraz od 1987 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej, pozwalają prześledzić zmiany popularności wybranych form aktywności kulturalnej w dłuższym okresie czasu. Niezależne pomiary wskazują na podobne trendy. Obaleniu komunizmu towarzyszyły głębokie przemiany społeczne i polityczne. Po-

jawiły się bieda i bezrobocie. W kulturze odczuwalny był znaczny spadek poziomu finansowania ze środków publicznych³⁴. Zniesiono cenzurę, nastąpił gwałtowny rozwój komercyjnych inicjatyw kulturalnych i rozrywkowych. Całokształt przemian spowodował wyraźne obniżenie się poziomu podejmowania instytucjonalnych form aktywności kulturalnej przez dorosłych Polaków. Po gwałtownym spadku na początku lat 90. XX wieku wskaźniki zaczęły powoli, lecz systematycznie rosnąć.

Upadek komunizmu boleśnie odczuły kina. Liczba osób deklarujących, że były w kinie choć raz spadła z 42% w 1988 roku do 16% w 1993 roku. Od tego momentu rozpoczął się okres powolnego wzrostu. W 1999 roku w kinie było już 32% Polaków, a w 2011 roku udało się przekroczyć stan sprzed upadku komunizmu – 44% dorosłych Polaków zadeklarowało, że było w kinie. Na podobny trend wzrostowy od 2004 roku wskazują także dane GUS-u. Potwierdzeniem poprawy sytuacji kinematografii są także dane o liczbie widzów w kinach (2005 rok – 23,6 mln, 2015 rok – 44,7 mln). Są one szczegółowo zaprezentowane w tekście Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej zatytułowanym „Kinematografia”.

Dane sondażowe dotyczące chodzenia do teatru pokazują, że tendencja spadkowa trwała w tym obszarze dłużej niż w przypadku kin. Z danych CBOS-u wynika, że najmniej dorosłych Polaków deklarowało, że było w teatrze w 1993 roku (8%). Niski poziom aktywności kulturalnej utrzymywał się do 2002 roku (10%). Od tego momentu obserwujemy stopniowy wzrost do 15% w 2009 roku i 22% w 2015 roku. Dane GUS-u wskazują na podobny trend, choć brak pomiaru pomiędzy rokiem w 1990 a 2004 nie pozwala na określenie momentu, w którym zahamowana została tendencja spadkowa.

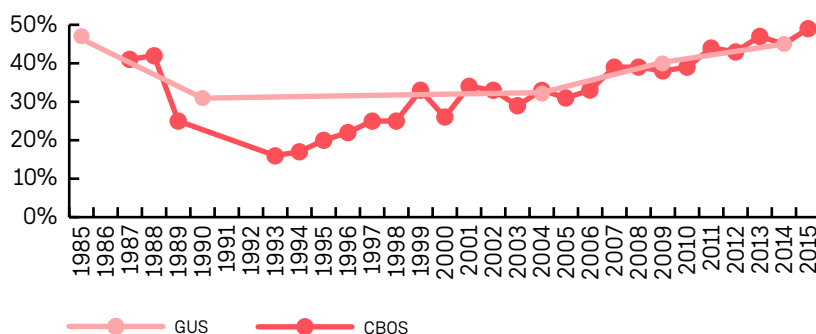
Chodzenie do muzeów, na wystawy, do galerii, podobnie jak do kin i teatrów, straciło na popularności na początku lat 90. XX wieku. Niestety nie posiadamy danych sondażowych, które pozwalałyby na precyzyjne prześledzenie zmian w latach 1990–2004. Ograniczone są też możliwości porównywania wyników badań z ostatnich 10 lat, prowadzonych przez GUS, CBOS i Eurostat, ponieważ pytanie o chodzenie do muzeów każda z tych instytucji formułuje nieco inaczej. Z analizy niepełnych danych, które posiadamy, wynika, że na

34 Por. T. Kukołowicz, M. Modzelewska, P. Siechowicz, A. Wiśniewska, *Rola samorządu terytorialnego w finansowaniu polityki kulturalnej w Polsce w latach 1990–2015*, Studia BAS 2(46)/2016, s. 229–250, [http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/F82DC162E5EFB13AC1257FD30032E8F0/\\$File/Studia_BAS_46_8.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/F82DC162E5EFB13AC1257FD30032E8F0/$File/Studia_BAS_46_8.pdf) [dostęp: 10.09.2016].

przestrzeni ostatnich 10 lat nie było znaczących zmian w popularności chodzenia do muzeów, na wystawy i do galerii. Równocześnie dane GUS dotyczące frekwencji, bardziej szczegółowo przedstawione w tekście „Muzea” Narodowego Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, wskazują na znaczny wzrost liczby zwiedzających (z 20,7 mln w 2009 roku do 33,2 mln w 2015 roku). Możliwą przyczyną różnicy między danymi sondażowymi a danymi o frekwencji jest rosnąca liczba wizyt osób chodzących do muzeów (stała publiczność gości w muzeach coraz częściej). Należy też podkreślić, że analizowane dane nie obejmują najmłodszej publiczności (CBOS bada osoby w wieku 18 lat i więcej, GUS i Eurostat 15 lat i więcej).

KINO

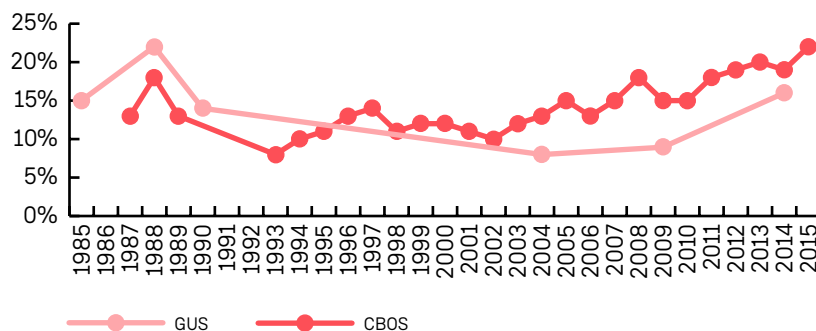
(UCZESTNICTWO W KULTURZE W CIĄGU 12 MIESIĘCY, W %)

Źródło danych: CBOS 1987–2015, GUS 1985, 1990, 2004, 2009, 2014, opracowanie własne

TEATR

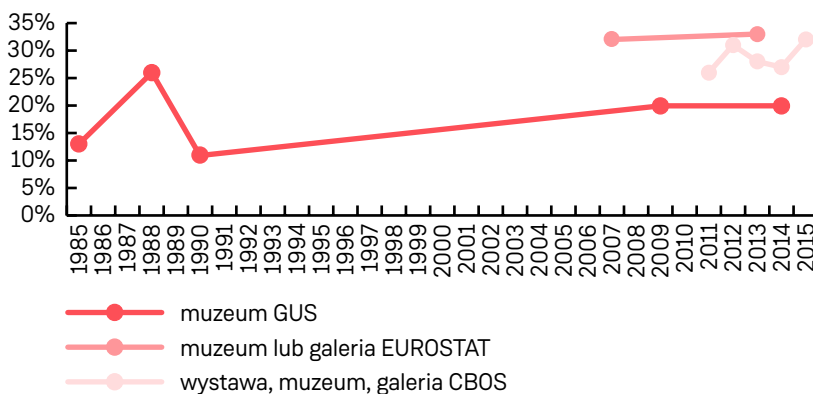
(UCZESTNICTWO W KULTURZE W CIĄGU 12 MIESIĘCY, W %)

Źródło danych: CBOS 1987–2015, GUS 1985, 1988, 1990, 2004, 2009, 2014, opracowanie własne

MUZEUM

(UCZESTNICTWO W KULTURZE W CIĄGU 12 MIESIĘCY, W %)

Źródło danych: CBOS 2007–2015, GUS 1985, 1988, 1990, 2009, 2014,

Eurostat 2007, 2013, opracowanie własne

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

W kolejnym roku możemy spodziewać się kontynuacji wieloletnich trendów, polegających na wzroście wskaźników uczestnictwa. Sprzyjało temu będzie coraz lepsze korzystanie z infrastruktury wybudowanej lub gruntownie wyremontowanej w ostatnich latach przy udziale środków unijnych.

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Aktywności i doświadczenia w 2015 roku*, CBOS, Warszawa 2016, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_030_16.PDF [dostęp: 10.09.2016].
- *Diagnoza Społeczna 2015*, red. Czapiński J. i Panek T., Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2015, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf [dostęp: 10.09.2016].
- *Uczestnictwo ludności w kulturze w 2014 r.*, GUS, Warszawa 2016, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/uczestnictwo-ludnosci-w-kulturze-w-2014-r-,6,2.html> [dostęp: 10.09.2016].
- *Kulturalna hierarchia. Nowe dystynkcje i powinności w kulturze a stratyfikacja społeczna*, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2016, <http://repozytorium.ikm.gda.pl/items/show/139> [dostęp: 10.09.2016].

- *Special Eurobarometer 399, Cultural access and participation*, Komisja Europejska, ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf [dostęp: 10.09.2016].
- Raport Polskiej Izby Książki z projektu badawczego „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce” 2013–2014, Polska Izba Książki (PIK), Warszawa 2014, http://www.pik.org.pl/upload/files/Raport%20PIK%20z%20projektu%20badawczego%20Kierunki%20i%20formy%20transformacji%20czytelnictwa%20w%20Polsce_pub.pdf [dostęp: 10.09.2016].
- R. Drozdowski, B. Fatyga, M. Filiciak, M. Krajewski, T. Szlendak, *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014, http://ozkultura.pl/sites/default/files/storna-archiwum/PRAKTYKI_KULTURALNE_POLAK%C3%93W.pdf [dostęp: 10.09.2016].

Opracował: Tomasz Kukołowicz, Narodowe Centrum Kultury

PAMIĘĆ ZBIOROWA

Narodowe Centrum Kultury

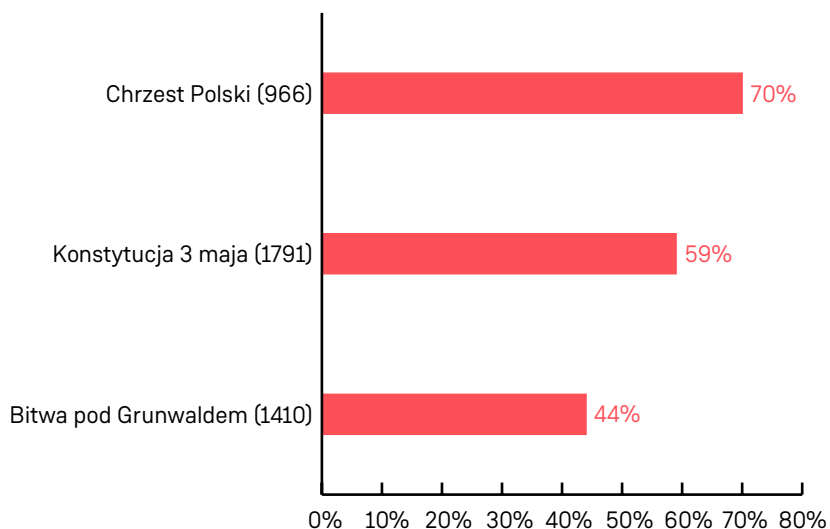
Obok historii takiej, jaką znamy z przekazów profesjonalnych historyków, każde społeczeństwo posiada swoją pamięć. Jak pokazał to Maurice Halbwachs w swoich pracach, ma ona charakter zbiorowy, a nie indywidualny i jest powiązana ze świętami narodowymi. W Polsce w okresie PRL-u badania naukowe nad pamięcią zbiorową były prowadzone w ograniczonym zakresie, ze względu na silne zideologizowanie działalności państwa w tym obszarze. Pełniejsze i bardziej wiarygodne badania są prowadzone od końca lat 80. XX wieku.

Polacy żywo interesują się historią. W marcu 2016 r. co najmniej średnie zainteresowanie deklarowało trzy czwarte badanych. Zdecydowana większość Polaków dyskutuje o przeszłości w kręgu rodzinnym (7% – często, 33% od czasu do czasu, 31% rzadko, za: NCK/TNS 2016).

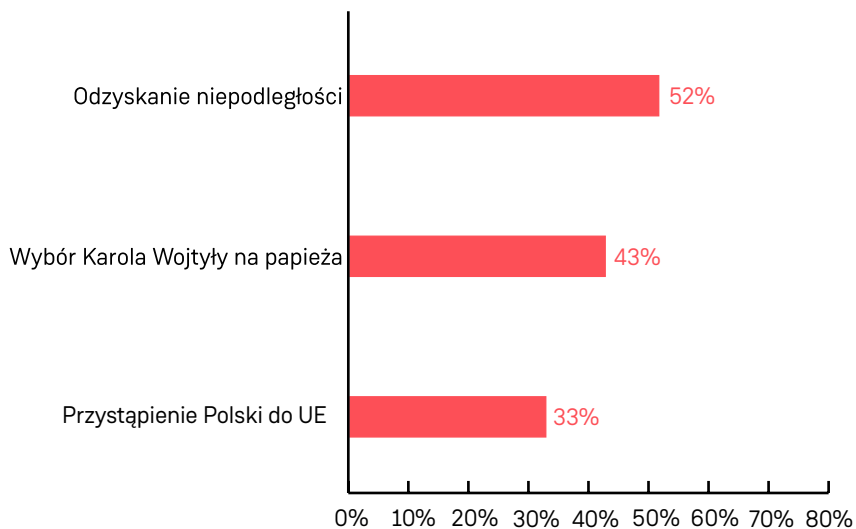
Za najważniejsze wydarzenia w historii Polski do zakończenia I wojny światowej uważane są: Chrzest Polski (966), uchwalenie Konstytucji 3 Maja (1791) oraz Bitwa pod Grunwaldem (1410). Od końca I wojny światowej najważniejszymi wydarzeniami są odzyskanie niepodległości w 1918 r., wybór Karola Wojtyły na papieża oraz przystąpienie Polski do Unii Europejskiej.

NAJBARDZIEJ ZNACZĄCE, PRZEŁOMOWE WYDARZENIA
DLA LOSÓW POLSKI

PRZED 1918 R.

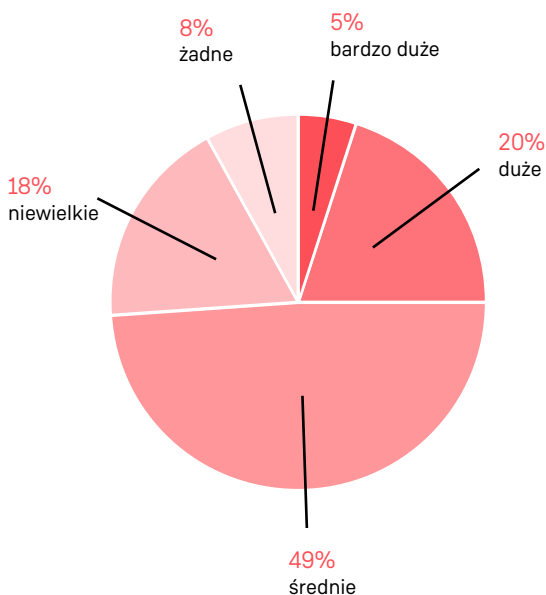

OD 1918 R.

Źródło: CBOS 2016, N=1007

ZAINTERESOWANIE HISTORIĄ

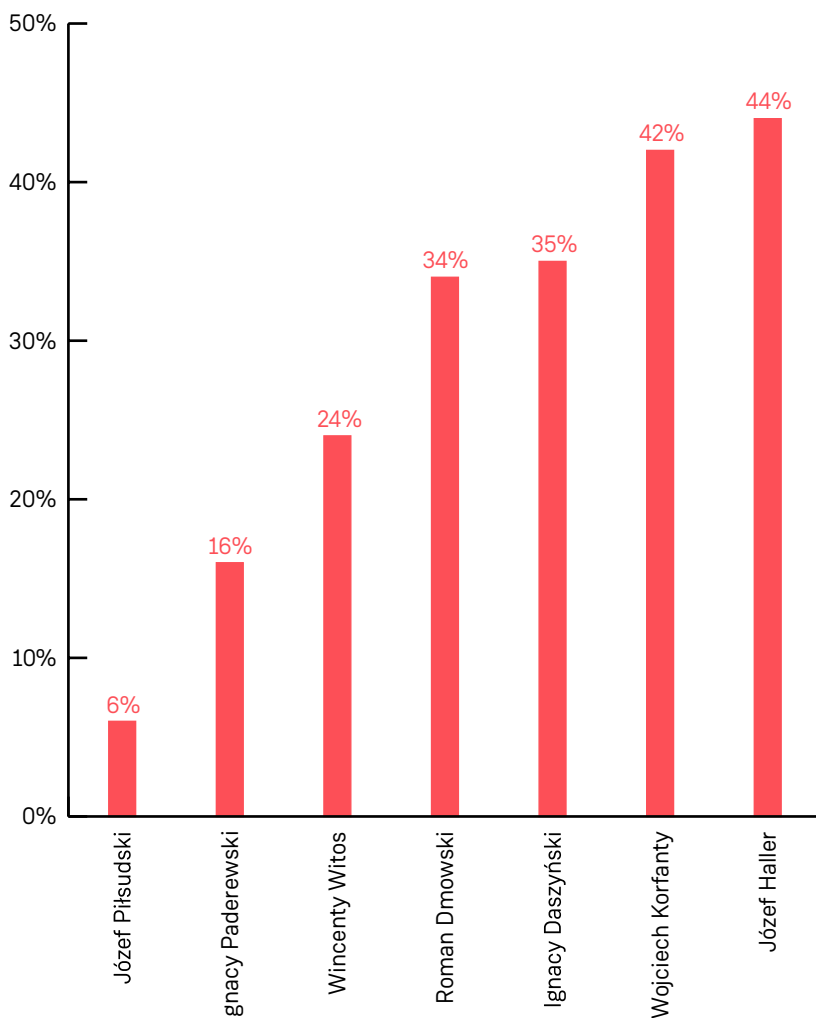

Źródło: CBOS 2016, N=1512

Pomimo deklaracji dużego zainteresowania historią, wiedza Polaków jest dosyć płytka. Z badań Fundacji CBOS wynika, że Polacy proszeni o spontaniczne odpowiedzi mają trudności ze wskazaniem wydarzeń historycznych, które miały miejsce w określonych latach. W 2016 roku poprawne odpowiedzi podało 82% badanych pytanych o 1939 rok, 80% o rok 1410, 74% o rok 966, 57% o rok 1918, 21% o rok 1863, 13% o rok 1791. Użyte przez CBOS pytanie otwarte było dla respondentów stosunkowo trudne. Gdy ankieter sam wymieniał nazwy kilku wydarzeń i prosił o wskazanie tego, które łączy się z określoną datą (np. 1939 rokiem), liczba poprawnych odpowiedzi była większa.

Niski jest też deklarowany poziom wiedzy na temat postaci historycznych uznawanych za ważne. W badaniach TNS/NCK z lipca 2016 r. pytano o znajomość postaci, które przyczyniły się do odzyskania niepodległości w 1918 r. Do całkowitego braku wiedzy na temat Józefa Piłsudskiego przyznało się tylko 6% Polaków. Jest to zdecydowanie najlepiej rozpoznawalny polski polityk z tego okresu. Wiedza o innych osobach jest znacznie mniejsza.

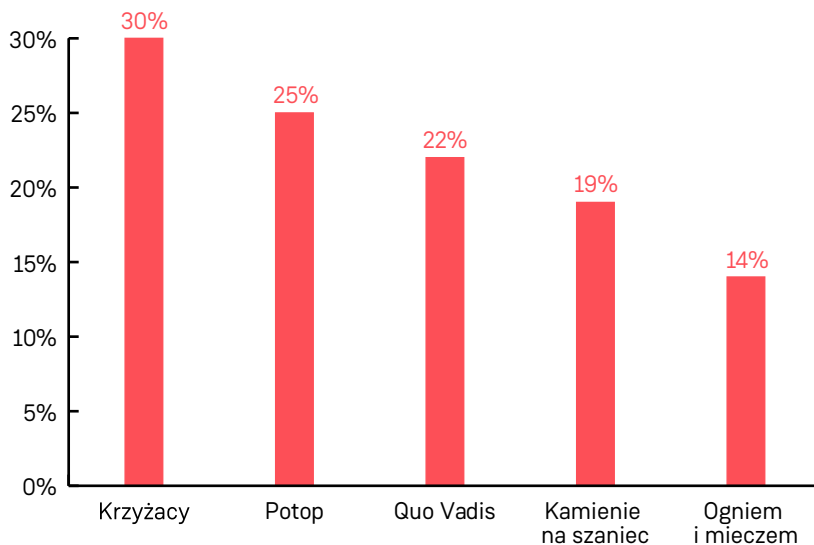
PROSZĘ OCENIĆ SWOJĄ WIEDZĘ O POSZCZEGÓLNYCH OSOBACH:
NIE WIEM NIC NA TEMAT TEJ OSOBY

Źródło: NCK/TNS 2016, N=1512

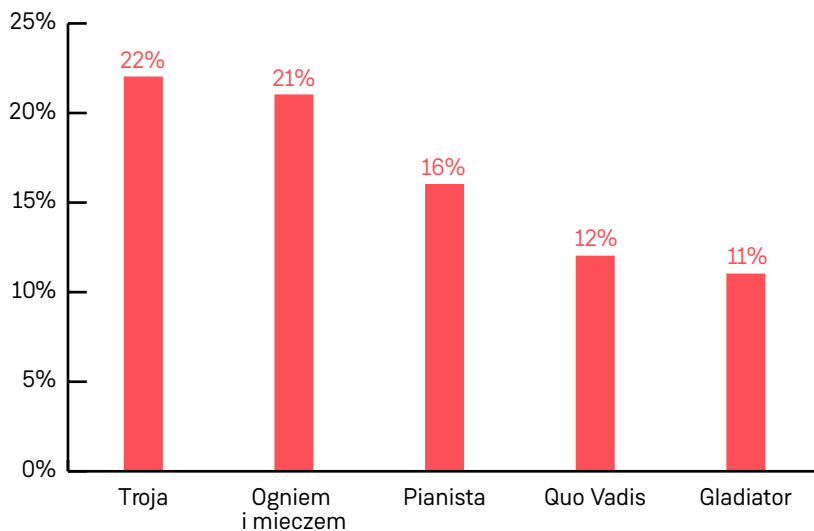
Badania stanu wiedzy historycznej Polaków prowadzą do wniosku, że bardzo duży wpływ ma na nią kultura popularna. Ogromne zasługi ma na tym polu Henryk Sienkiewicz, którego powieści po przeszło stu latach od pierwszego wydania nadal są chętnie czytane. Co istotne, za atrakcyjne uważa je także młodzież.

ULUBIONE POWIEŚCI HISTORYCZNE GIMNAZJALISTÓW I LICEALISTÓW

Źródło: Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów szkół ponadpodstawowych w aglomeracji warszawskiej*, IPN, Warszawa 2015, s. 49; N=2092

ULUBIONE FILMY HISTORYCZNE GIMNAZJALISTÓW I LICEALISTÓW

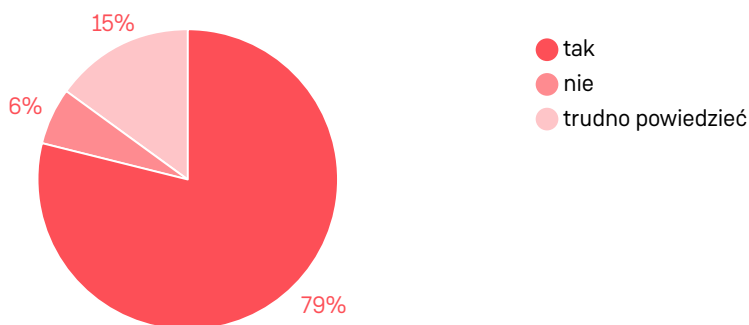

Źródło: Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów...*, s. 60; N=2092

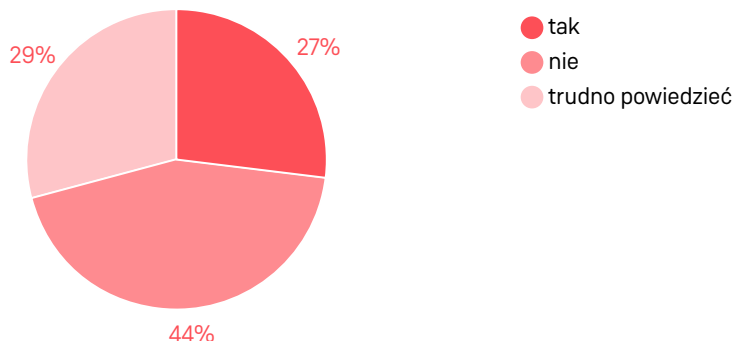
Zbiór faktów historycznych bywa także źródłem emocji i przedmiotem kontrowersji. Zdecydowanie więcej osób uważa, że w naszej historii były wydarzenia stanowiące powód do dumy niż do wstydu. Polacy najbardziej dumni są z wyboru Karola Wojtyły na papieża, z odzyskania niepodległości w 1918 roku oraz z transformacji ustrojowej i obalenia komunizmu. Najczęściej wskazywanymi przyczynami wstydu są: pogrom Żydów w Jedwabnem, wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku i postępowanie polityków po 1989 roku. Polacy pytani o postaci, które mogą być powodem do dumy, najczęściej wymieniają Jana Pawła II, Lecha Wałęsę i Józefa Piłsudskiego. Jako postać negatywną najczęściej wskazywano Wojciecha Jaruzelskiego.

CZY W NASZEJ HISTORII BYŁY WYDARZENIA:

Z KTÓRYCH POLACY MOGĄ BYĆ DUMNI?

KTÓRE PRZYNIOSŁY POLAKOM WSTYD?

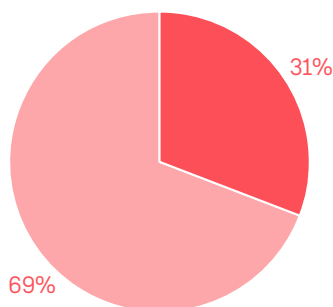
Źródło: NCK/TNS 2016, N=1512

Pamięć zbiorowa jest kształtowana latami i wolno ulega zmianom. Większą dynamiką charakteryzują się opinie na temat różnych sposobów upamiętniania wydarzeń historycznych, zarówno przez instytucje państwowe, jak i poszczególne osoby. Choć od demokratycznego przełomu w 1989 r. Polacy niezmiennie za najważniejsze święta państwowe uważają 11 listopada – Święto Niepodległości oraz 3 maja – rocznicę uchwalenia konstytucji, kolejne dwa miejsca zajmują święta obchodzone od niedawna: 1 sierpnia – rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego i 13 kwietnia – Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej. Piątym najczęściej wskazywanym świętem jest 1 września – rocznica wybuchu II Wojny Światowej. Dane te pokazują głęboką przemianę, jaka dokonała się od 1989 r. Pamięć o wydarzeniach czczonych 1 sierpnia była w okresie PRL niechętnie widziana, zaś o 13 kwietnia zakazana.

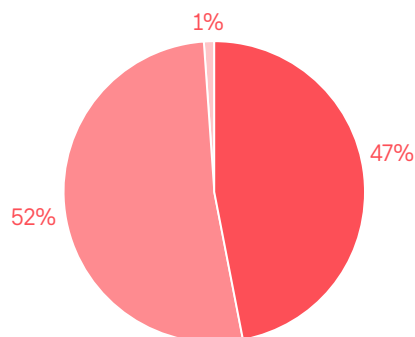
Zmieniają się też indywidualne sposoby manifestowania patriotyzmu, który jest silnie powiązany z zainteresowaniem historią. W ostatnich latach znacznie wzrosła popularność wywieszania flagi państwowej lub umieszczania jej na samochodzie z okazji świąt narodowych i wydarzeń sportowych. Noszenie odzieży patriotycznej, które było zjawiskiem niszowym jeszcze kilka lat temu, stało się powszechne. Ta ostatnia forma manifestowania patriotyzmu wywołuje kontrowersje.

CZY MA PAN/I MOŻE W DOMU BIAŁO-CZERWONĄ FLAGĘ?

2004

2016

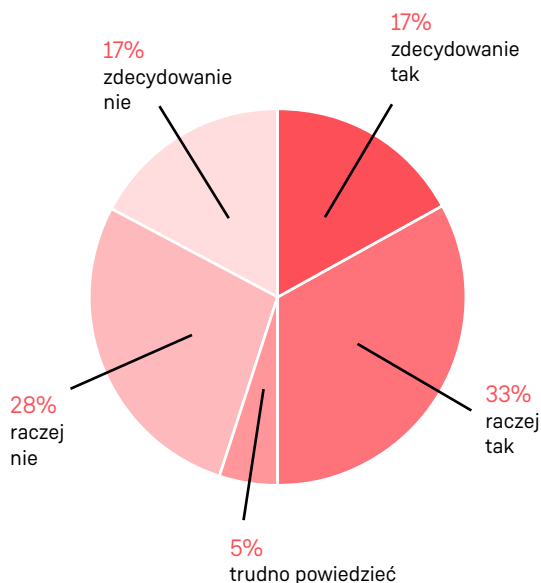
● tak

● nie

● trudno powiedzieć

Źródło: NCK/TNS 2016, N=1512

CZY PANA/I ZDANIEM, PATRIOTYZM POLEGA NA NOSZENIU
ODZIEŻY PATRIOTYCZNEJ?

Źródło: NCK/TNS 2016, N=1512

O PROGRAMIE BADAWCZYM NARODOWEGO CENTRUM KULTURY

Narodowe Centrum Kultury rozpoczęło w 2016 roku szereg długofalowych badań o charakterze empirycznym (jakościowych i ilościowych), których celem jest rozpoznanie aktualnie występujących zjawisk kulturowych (trendów, mechanizmów, korelacji i statystyk), które powinny stanowić obiektywną podstawę do przyszłego formułowania rekomendacji dla polityki kulturalnej państwa, a także inspiracji dla stworzenia programów o charakterze edukacyjnym, promocyjnym i popularyzatorskim, skierowanych do państwowych, samorządowych i pozarządowych instytucji kultury, znajdujących się w kręgu interesariuszy NCK. Program tych badań jest ustalany we współpracy z zespołami eksperckimi afiliowanymi przy NCK, w skład których wchodzi przedstawiciele środowisk akademickich czynnie zajmujących się problematyką stanowiącą przedmiot badań. Pamięć zbiorowa znajduje się w centrum zainteresowania Zespołu ds. Polityki Historycznej, której przewodniczącym jest prof. Wojciech Roszkowski.

Na zlecenie NCK w lipcu 2016 r. TNS Polska zrealizował badania dotyczące stosunku Polaków do historii Polski, Święta Niepodległości, obchodzenia świąt państwowych i narodowych oraz patriotyzmu. Bezpośrednim powodem prac nad programem „Niepodległa '18” jest zbliżająca się 100. rocznica odzyskania niepodległości. Badania zostały zrealizowane przy pomocy różnorodnych metod (sondażu na reprezentatywnej próbie 1512 Polaków, 10 zogniskowanych wywiadów grupowych, wywiadów pogłębionych, analizy językowo-semiotycznej, analizy medialnej).

PLANY I PROGNOZY NA 2017 R.

W Polsce od co najmniej 10 lat ważnym obszarem działalności państwa jest polityka historyczna, której celem jest m.in. kształtowanie pamięci zbiorowej. Wyniki badań potwierdzają skuteczność jej oddziaływania. W związku z tym w 2017 roku można spodziewać się następujących tendencji:

- Wzrost zainteresowania żołnierzami wyklętymi oraz wzrost znaczenia święta 1 marca. Będzie to kontynuacja silnego trendu z ostatnich 2–3 lat, wzmocnionego w 2016 r. uroczystymi pogrzebami osób, których miejsca spoczynku wcześniej były nieznane.
- Rosnąca liczba rekonstrukcji historycznych towarzyszących obchodom państwowym.
- Spadek liczby osób deklarujących średnie zainteresowanie historią na rzecz osób o zainteresowaniu niewielkim oraz dużym. Polaryzacja stanowisk będzie reakcją na rosnącą obecność treści dotyczących historii w mediach.

Wybrane publikacje:

- CBOS, *Świadomość historyczna Polaków*, Warszawa 2016, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_068_16.PDF, [dostęp: 29.08.2016].
- CBOS, *1050. rocznica chrztu Polski*, Warszawa 2016, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_056_16.PDF, [dostęp: 29.08.2016].
- Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów szkół ponadpodstawowych w aglomeracji warszawskiej*, IPN, Warszawa 2015.
- NCK/TNS, *Raport z badań realizowanych w związku z przygotowaniem do 100. rocznicy odzyskania niepodległości*, (w przygotowaniu).

Opracowanie: Tomasz Kukołowicz

WYKORZYSTANIE INTERNETU DO CELÓW KULTURALNYCH

Internet jest coraz bardziej obecny w różnych sferach życia większości z nas. Dotyczy to również kultury. W jakich celach związanych z kulturą Polacy korzystają z Internetu? W jakim są wieku? Czy częściej korzystają z niego kobiety, czy mężczyźni? Jak pod tym względem wypada Polska w porównaniu z pozostałymi krajami Unii Europejskiej? Odpowiedzi na te pytania znajdziemy w publikacji Eurostatu *Culture statistics. 2016 edition*.

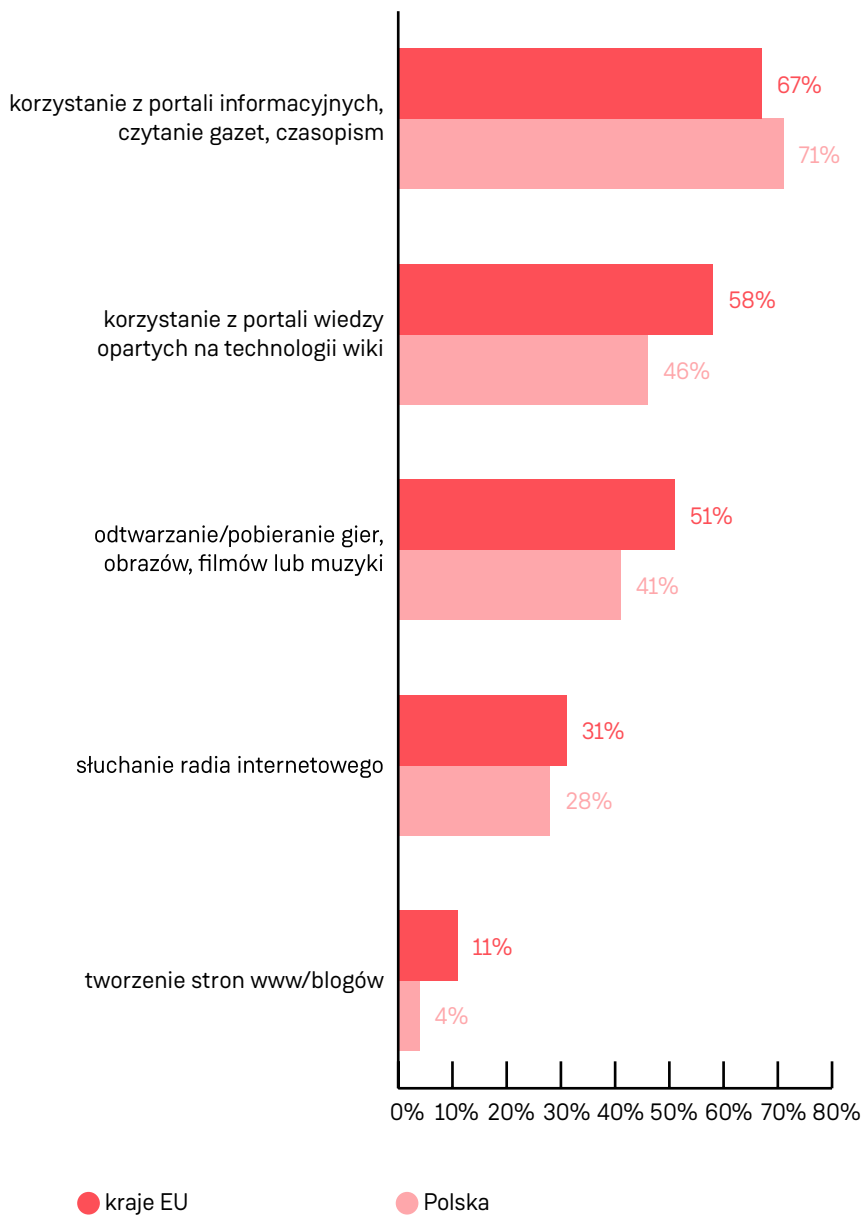
W kontekście kultury Internet jest najczęściej wykorzystywany w celu:

- korzystanie z portali informacyjnych, czytanie gazet i czasopism,
- korzystanie z portali wiedzy opartych na technologii wiki,
- odtwarzania/pobierania gier, obrazów, filmów lub muzyki³⁵.

Z danych Eurostatu wynika, że Polacy najchętniej czytają portale, gazety oraz czasopisma informacyjne oraz korzystają z portali wiedzy opartych na technologii wiki. Większość wyróżnionych sposobów korzystania z Internetu w celach kulturalnych (oprócz czytania portali informacyjnych) cieszy się mniejszą popularnością po zestawieniu tej informacji ze średnią dla krajów UE. Szczegółowe statystyki przedstawiamy w dalszej części artykułu.

35 W publikacji Eurostatu: „playing/downloading games, images, films or music”.

KORZYSTANIE Z INTERNETU W CELACH KULTURALNYCH (%), 2014 R.
(wśród osób, które korzystały z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy)

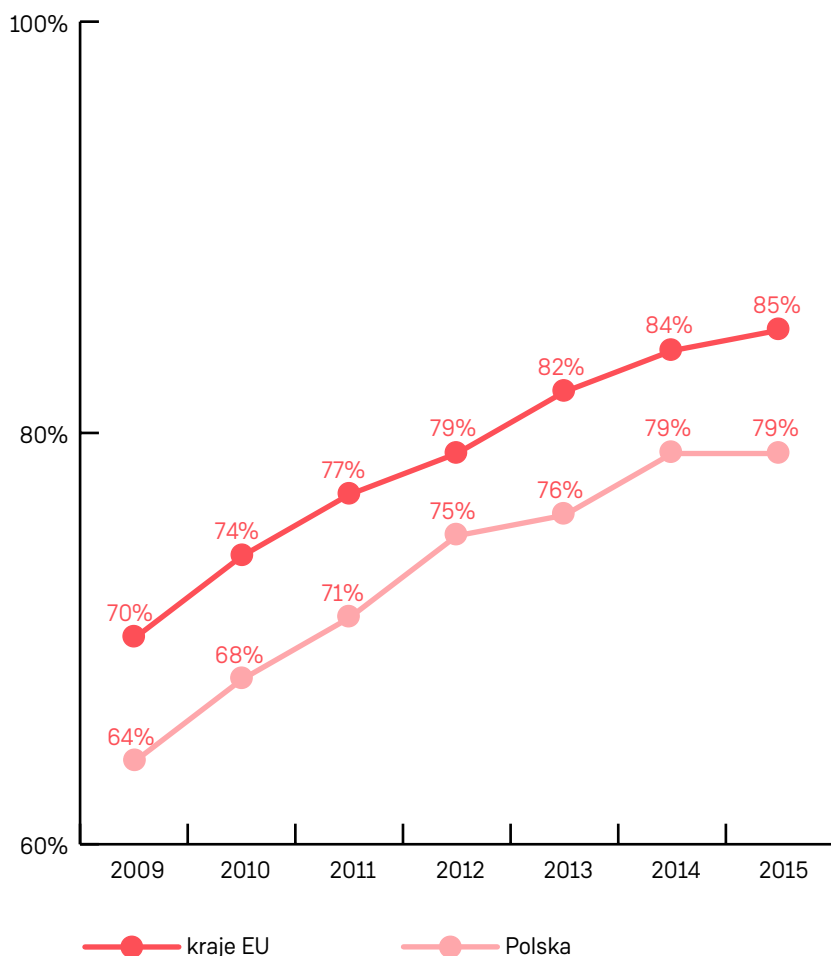

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne

GOSPODARSTWA DOMOWE Z DOSTĘPEM DO INTERNETU

W Polsce na przestrzeni lat przybywało gospodarstw domowych z dostępem do Internetu. W porównaniu z krajami UE wskaźnik ten jest w Polsce na przestrzeni lat niższy, jednocześnie tempo wzrostu jest podobne. W 2015 wyniósł w Polsce 79%, w UE 85%. Biorąc pod uwagę najnowsze dane, Polska znalazła się pod koniec zestawienia.

GOSPODARSTWA DOMOWE Z DOSTĘPEM DO INTERNETU (%), 2015 R.

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne, w PL N=10368 mieszkań

KORZYSTANIE Z INTERNETU W CELACH KULTURALNYCH

WIEK

Korzystanie z portali, gazet i czasopism informacyjnych, gazet i czasopism informacyjnych jest jedną z najpopularniejszych form korzystania z Internetu we wszystkich grupach wiekowych – w tej kwestii Polska osiągnęła wyższy wskaźnik niż wyniósł on średnio dla wszystkich krajów UE. Odtwarzanie/pobieranie gier, obrazów, filmów lub muzyki to najpopularniejszy sposób korzystania z Internetu w celach kulturalnych wśród najmłodszej grupy wiekowej (71%). Młodzież chętnie słucha radia internetowego (46%), korzysta z portali wiedzy opartych na technologii wiki (62%), rzadziej tworzy strony www, blogi (7%). Podsumowując, najmłodszy użytkownicy najczęściej korzystają z Internetu w celach kulturalnych, dorównując lub nawet przekraczając średnią unijną. Z wiekiem zainteresowanie to maleje. Wyjątek stanowi korzystanie z portali, gazet i czasopism informacyjnych, gazet, czasopism informacyjnych, które jest popularnym zajęciem w każdej grupie wiekowej. Najmłodszy wydają się być zatem najbardziej otwarci na możliwości, jakie oferuje Internet.

Korzystanie z Internetu w celach kulturalnych z podziałem na grupy wiekowe w 2014 rok (%). Wśród osób, które korzystały z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy:

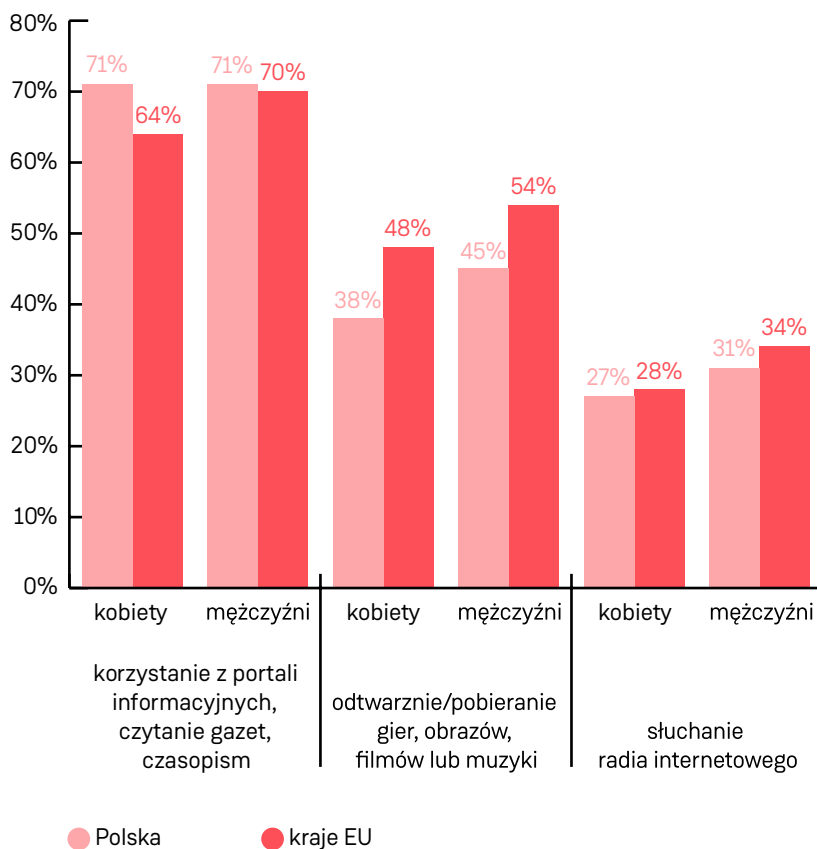
wiek	16–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74
korzystanie z portali, gazet i czasopism informacyjnych, gazet, magazynów informacyjnych						
Polska	68	75	70	68	72	74
kraje UE	65	73	69	66	64	60
korzystanie z gier, obrazów, filmów lub muzyki						
Polska	71	51	35	24	16	18
kraje UE	76	64	51	40	31	28
słuchanie radia internetowego						
Polska	46	36	24	18	12	11
kraje UE	40	40	32	27	20	16
korzystanie z portali wiedzy opartych na technologii wiki (2013–2014)						
Polska	62	48	45	37	33	29
kraje UE	72	61	58	54	49	46
tworzenie stron www/blogów						
Polska	7	4	3	2	1	0
kraje UE	16	15	11	9	7	7

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne, w PL N=10368 mieszkań

PLEĆ

Mężczyźni częściej niż kobiety korzystają z Internetu w celu odtwarzania/pobierania gier, obrazów, filmów lub muzyki (m= 45%, k= 38%) oraz w celu słuchania radia internetowego (m= 31%, k= 27%). Tyle samo kobiet i mężczyzn czyta portale, gazety, czasopisma informacyjne (71%), w jednym i w drugim przypadku odsetek ten jest wyższy niż średnia unijna (m= 70%, k= 64%). Uwzględniając wszystkie cele kulturalne można wywodzić ogólny wniosek, że mężczyźni częściej korzystają z Internetu zarówno w Polsce, jak i w krajach UE.

KORZYSTANIE Z INTERNETU W CELACH KULTURALNYCH (%), 2014 R.
(wśród osób, które korzystały z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy)

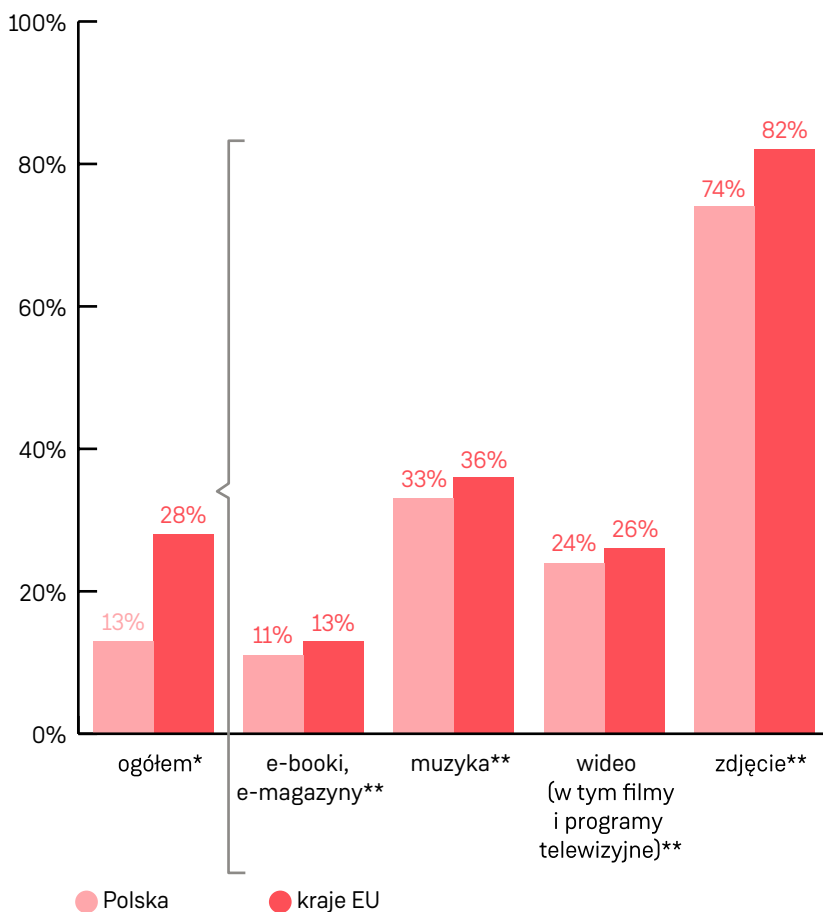

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne

PRZECHOWYWANIE I UDOSTĘPNIANIE TREŚCI

Usługi w chmurze zdobywają coraz większe grono zwolenników, wciąż jednak jest to nowa technologia, co przekłada się na udział procentowy jej użytkowników wśród internautów. W 2014 roku w porównaniu ze średnią europejską (28%) Polacy rzadko korzystali z usług w chmurze (13%). Ci, którzy korzystają z tej technologii najczęściej robią to po to, aby udostępnić zdjęcia lub się nimi podzielić.

KORZYSTANIE Z USŁUG W CHMURZE W CELACH KULTURALNYCH (%), 2014 R.
(wśród osób, które korzystały z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy)

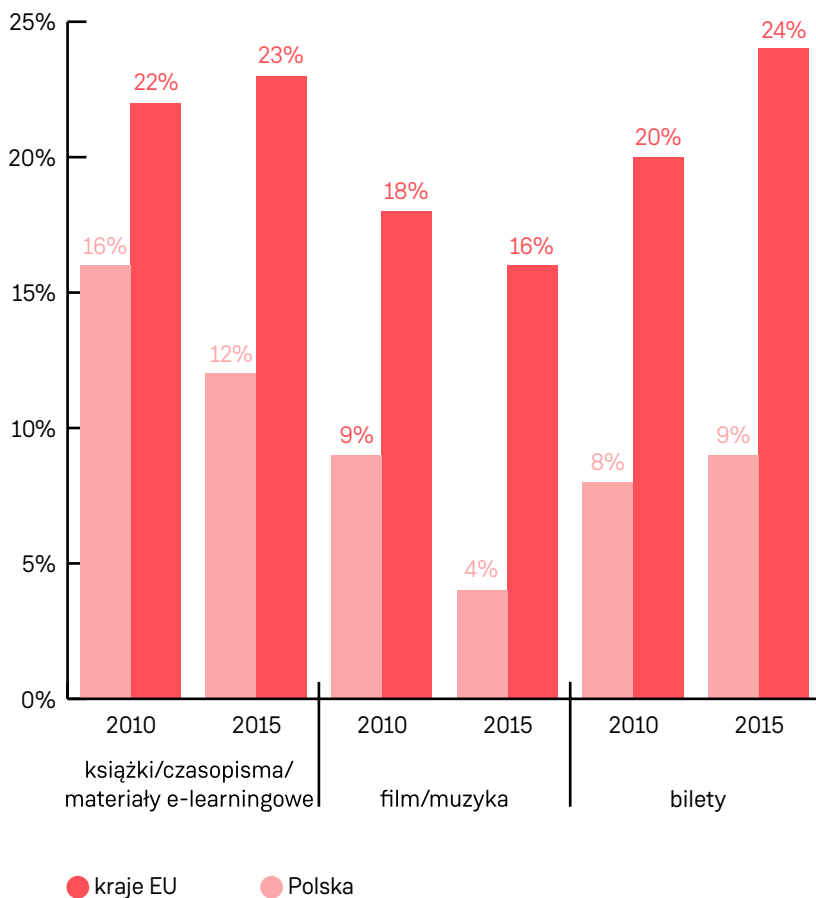

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne

KORZYSTANIE Z INTERNETU W CELU ZAKUPU PRODUKTÓW I USŁUG KULTURALNYCH

Z danych z 2015 roku wynika, że Polacy rzadziej kupują przez Internet książki, czasopisma, materiały e-learningowe oraz filmy i muzykę. Wzrósł za to odsetek kupujących bilety. Różnica pomiędzy liczbą Polaków kupujących dobra lub usługi związane z kulturą przez Internet a średnią kupujących w ten sposób dla wszystkich mieszkańców UE jest bardzo wyraźna.

KORZYSTANIE Z INTERNETU W CELU ZAKUPU DÓBR I USŁUG KULTURALNYCH (%) (wśród osób, które korzystały z internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy)

Źródło: Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, opracowanie własne

POPULARNOŚĆ STRON INTERNETOWYCH

Deklaracje uczestników badań sondażowych, dotyczących celów, w jakich korzystają z Internetu, są zgodne z danymi statystycznymi na temat popularności poszczególnych portali i serwisów (domen) udostępnianymi przez Gemius/PBI. W Polsce, podobnie jak na świecie, internauci najczęściej korzystają z portali Google, Facebook i YouTube. W czołówce znajdują się także portale dużych grup medialnych (onet.pl, wp.pl, interia.pl, gazeta.pl, tvn24.pl), serwisy aukcyjne i związane z zakupami (allegro.pl, olx.pl, ceneo.pl).

20 DOMEN, Z KTÓRYCH KORZYSTA NAJWIĘCEJ INTERNAUTÓW (CZERWIEC 2016)		
	liczba internautów (mln)	liczba odsłon (mln)
google.pl	24,3	6629
facebook.com	21,6	5619
youtube.com	18,9	1093
google.com	18	859
onet.pl	16,6	2059
wp.pl	14,2	2063
allegro.pl	13,9	1167
wikipedia.org	13,7	307
olx.pl	11,2	1442
interia.pl	10,5	750
gazeta.pl	9,4	302
blogspot.com	9,2	115
ceneo.pl	7,9	59
orange.pl	7,2	216
cda.pl	6,4	107
sport.pl	6,4	136
tvn24.pl	5,9	124
poradnikzdrowie.pl	5,8	23
filmweb.pl	5,8	123
naszemiasto.pl	5,8	79

Źródło: Polskie Badania Internetu i Gemius, Polski Internet w czerwcu 2016 – PBI, N=127 477, grupa objęta badaniem 7–75 lat, opracowanie własne

Najpopularniejsze portale internetowe pełnią wiele funkcji. Kwestią dyskusyjną jest, jakie miejsce zajmuje w nich kultura. Najpopularniejszym serwisem o profilu kulturalno-rozrywkowym jest w Polsce youtube.com, z którego w czerwcu korzystało blisko 19 mln osób. Na szczególną uwagę zasługuje portal filmweb.pl, z którego w czerwcu korzystało 5,8 mln osób. Według SimilarWeb, na początku sierpnia 2016 roku był to czwarty najpopularniejszy na świecie serwis poświęcony kinu.

JAKIE FORMY UCZESTNICTWA W KULTURZE MOŻE ZASTĄPIĆ INTERNET

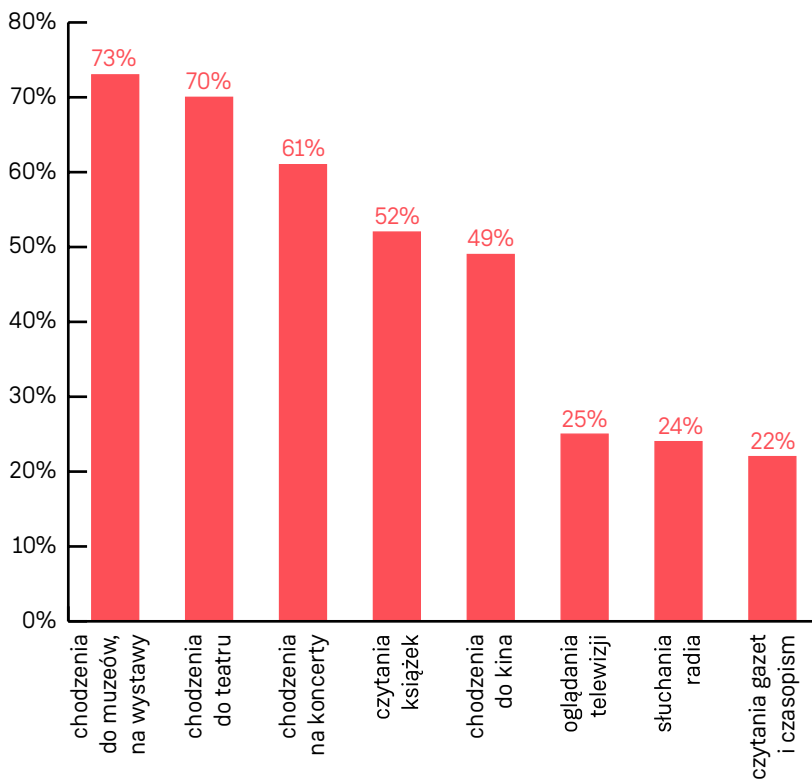
Skoro Internet jest coraz bardziej obecny w życiu większości z nas, to czy jest on w stanie zastąpić tradycyjne formy kontaktu z kulturą? Główny Urząd Statystyczny przeprowadził w 2014 roku badanie³⁶ dotyczące m.in. postrzegania przez Polaków zastępczej funkcji Internetu. Skonfrontowano korzystanie z Internetu z różnymi praktykami kulturalnymi: czytanie książek, czytanie gazet i czasopism, chodzenie do kina, chodzenie do teatru, chodzenie do muzeów i na wystawy, słuchanie radia, chodzenie na koncerty oraz oglądaniu telewizji.

Oto najciekawsze wnioski z badania:

- Najwięcej Polaków twierdzi, że Internet nie może zastąpić: chodzenia do muzeów lub na wystawy (kobiety=75,8%, mężczyźni=69,2%), do teatru (k=72%, m=67,2%), na koncerty (k=63,9%, m=58,1%).
- Najwięcej Polaków uważa, że Internet może zastąpić całkowicie lub częściowo czytanie gazet i czasopism (k=75,6%, m=78,6%) i słuchanie radia (k=73,5%, m=76,8%). Wyniki te znajdują odbicie w popularności tych formy korzystania z Internetu.
- Pomimo intensywnej digitalizacji dóbr kultury, uczęszczanie do muzeów i na wystawy zostało uznane przez najwyższy odsetek osób jako forma kultury, która nie może zostać zastąpiona przez Internet.
- Kobiety częściej niż mężczyźni uważają, że Internet nie może zastąpić wymienionych w badaniu form uczestnictwa w kulturze.
- Osoby w wieku 15–24 lata rzadziej wskazywały na odpowiedź, że Internet nie może zastąpić wymienionych w badaniu form uczestnictwa w kulturze niż osoby w wieku 65 lat i więcej.
- Im wyższy poziom wykształcenia, tym silniejsze przekonanie, że Internet nie może zastąpić różnych form uczestnictwa w kulturze.

36 Główny Urząd Statystyczny, *Uczestnictwo ludności w kulturze w 2014 r.*, Warszawa 2016.

INTERNET NIE MOŻE ZASTĄPIĆ: ... (%), 2014 R. (opinie Polaków w wieku 15+)

Źródło: GUS, *Uczestnictwo ludności w kulturze w 2014 r.*, opracowanie własne

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Eurostat, *Culture statistics. 2016 edition*, Luxembourg 2016, dostępny online.
- Główny Urząd Statystyczny, *Uczestnictwo ludności w kulturze w 2014 r.*, Warszawa 2016, dostępny online.
- D. Batorski, M. Filiciak, J. M. Zając, *Znaczenie internetu w promocji i dystrybucji treści kultury*, *Studia BAS*, 2(46)/2016, s. 179–203, dostępny online.

Opracowanie:

Marlena Modzelewska i Tomasz Kukołowicz,
Narodowe Centrum Kultury

5.

VARIA

W części „Varia” prezentujemy wyniki badań odnoszących się do takich zagadnień, których nie można jednoznacznie przyporządkować do pozostałych części Rocznika. Ich wybór opieramy na „Nowościach Badawczych”, kwartalniku Narodowego Centrum Kultury, w którym na bieżąco śledzimy raporty z badań użytecznych dla osób odpowiedzialnych za politykę kulturalną państwa. Specyfika części „Varia” wynika w dużym stopniu z natury omawianych projektów badawczych – większość ma charakter jednorazowy, a nie cykliczny.

W części „Varia” znajdują się skróty z badań dotyczących następujących zagadnień:

- rzeka Wisła,
- murale,
- gry wideo,
- festiwale,
- galerie sztuki współczesnej,
- Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina (oprac. Narodowy Instytut Fryderyka Chopina).

O RZECE WIŚLE

Tytuł: *Dwa razy do tej samej rzeki. Wisła jako przestrzeń zmiany kulturowej*

Autorzy: W. Pieniążek, J. Żukowski, P. Huras, J. Chojecki, G.Z. Jaworska, M. Marciniak (Agrotec Polska)

Rok 2017 ogłoszony będzie rokiem Wisły, jednak – jak piszą autorzy raportu – od lat 70. XX wieku Wisła w związku z utratą znaczenia transportu wodnego stopniowo popadała w niepamięć. Związane to było także z wymieraniem osób, które żyły z Wisły – czy to z łowienia, czy też flisu. Polacy odwrócili się od „królowej polskich rzek”, uznając ją za brudną i nieciekawą aż do ostatnich lat, kiedy to rozpoczął się powrót nad jej brzegi.

Różne grupy na różne sposoby próbują przywrócić Wiśle znaczenie i stworzyć lub też zrekonstruować jej tożsamość. Niektórzy robią to w sposób świadomy, inni pozostają biernymi odbiorcami jej uroków. Wisłę – według autorów raportu – można postrzegać na 3 sposoby:

- jako miejsce zabawy i rekreacji,
- jako środowisko, które należy chronić i zachowywać,
- jako zasoby, którymi można gospodarować – czy to pod względem ekonomicznym, czy poprzez budowanie kapitału społecznego.

Autorzy badania skoncentrowali się na tym, by dowiedzieć się, co tak naprawdę dzieje się nad Wisłą. Skupili się przy tym na aspektach ludzycznych, choć zwracają uwagę, że łączy się z nimi wiele innych czynników. Choć najwięcej jest nad Wisłą różnych form rekreacji, wyróżnić można 4 główne grupy działań:

- pływanie – w tym rekonstrukcje, kluby wioślarskie, kajakarzy czy tramwaje wodne,
- spotkania towarzyskie: grille, ogniska, kluby, bywanie na bulwarach,

- plażowanie,
- rekreację: wędkowanie, jazdę na rowerze, imprezy plenerowe i inne.

Aktywności podejmowane nad Wisłą zostały przeanalizowane przez pryzmat marketingowej teorii cyklu życia użytkownika „produktu”. W efekcie podzielono użytkowników na pięć typów:

- nieświadomi: osoby nie mają o Wiśle żadnej wiedzy, nawet jeśli tam bywają,
- zainteresowani: Wisła jest pretekstem do ich aktywności, rzadziej kontekstem – osoby zainteresowane, posiadające wiedzę przekazywaną także rodzinie, ale niekoniecznie bywający często nad rzeką,
- systematyczni: osoby, dla których Wisła jest kontekstem działań lub tłem – bywalcy i użytkownicy, wśród których może obudzić się zaangażowanie emocjonalne,
- pasjonaci: osoby, które często zainteresowanie łączą z działaniem na rzecz np. zachowania lub ochrony, mają spora wiedzę w swojej dziedzinie i mogą działać na rzecz jej upowszechniania, są także zaangażowani emocjonalnie,
- wymierający: osoby, które odsuwają się od Wisły z powodu nudy lub nie akceptując zmian; do grupy można zaliczyć także przedstawicieli ginących zawodów związanych z pracą fizyczną nad Wisłą.

Wisła na różnych odcinkach zachowuje różny charakter – miejscami uregulowana, w innych częściach pozostaje „dzika” i porównywana do Amazonki. Pozwala to na rozwinięcie się różnych form zaangażowania i dostrzeżenie różnic w postrzeganiu rzeki przez mieszkańców nadwiślańskich miejscowości i okazjonalnych turystów. Autorzy publikacji zwracają uwagę, że mimo bogatej flory i fauny „królowej polskich rzek” wątek ten pozostaje niejako ukryty, nie funkcjonuje w społecznej świadomości i rzadko bywa wykorzystywany.

Opracowanie: Katarzyna Zarzycka, Narodowe Centrum Kultury

O MURALACH

Tytuł: *Mury. Diagnoza dynamiki środowiska twórców malarstwa monumentalnego*

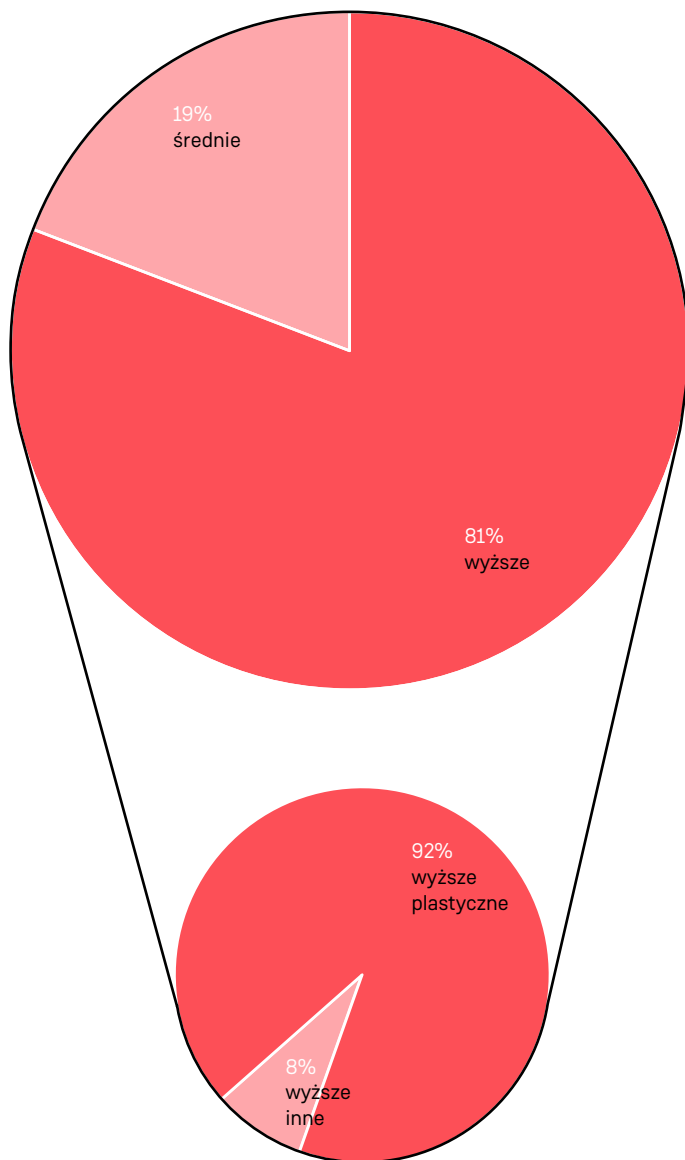
Autorzy: M. Duchowski, J. Drozda, B. Kopczyński, A. Litorowicz, A. Pietraszko, Z. Rojek, E. Welter, K. Wittels (Instytut Badań Przestrzeni Publicznej, ASP w Warszawie)

Mural, czyli inaczej malarstwo muralistyczne, malarstwo monumentalne, malarstwo wielkoformatowe to rodzaj sztuki, który w ostatnich latach zyskał popularność. Zjawisko to zostało opisane w raporcie *Mury. Diagnoza dynamiki środowiska twórców malarstwa monumentalnego*. Mural, będąc sztuką w przestrzeni publicznej, zyskał światowy rozgłos dzięki Banksy'emu. Ten anonimowy artysta rozślawił swoimi działaniami street art i przyczynił się do jego komercjalizacji. Mural i street art należy jednak rozdzielić. Malarstwo wielkoformatowe nie zawsze bowiem jest sztuką tworzoną zupełnie oddolnie i kontestującą zastaną rzeczywistość.

ŚRODOWISKO/ARTYŚCI

Elementem badań były rozmowy z twórcami murali. Przeprowadzone przez zespół badawczy wywiady indywidualne pozwalają stwierdzić, że środowisko to jest niejednorodne. Choć w większości są to ludzie młodzi (od 26. do 35. roku życia), którzy mają wykształcenie plastyczne (92%), to jednak pozostają podzieleni pomiędzy sobą, zwłaszcza w kontekście doświadczeń z nielegalnymi działaniami artystycznymi. Osoby bez takich epizodów w swoim życiu pozostają niejako wyłączone ze środowiska.

WYKSZTAŁCENIE, N=50

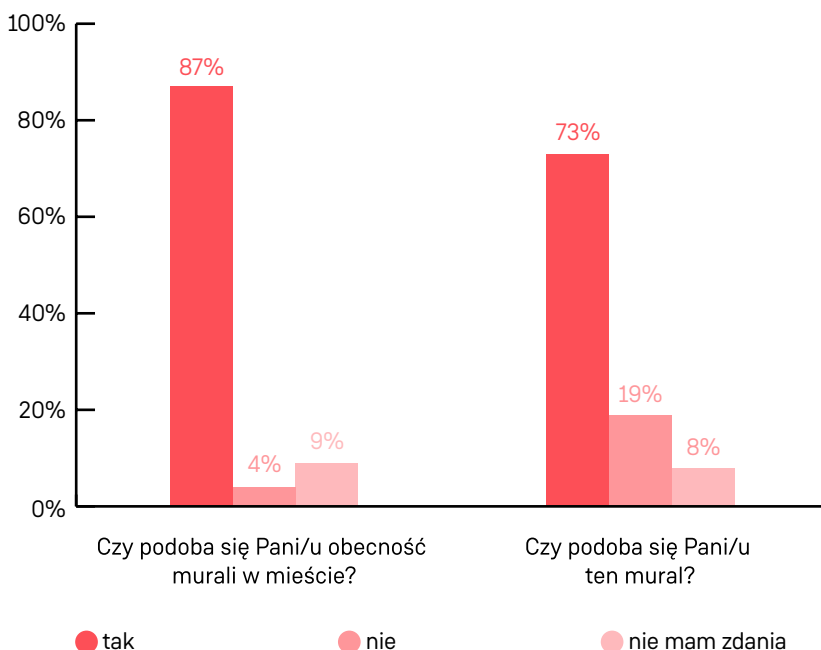

ODBIÓR MURALI

Autorzy raportu dzielą murale na cztery kategorie:

- artystyczny – tworzony w ramach projektów artystycznych,
- „miejski” – tworzony z inicjatywy miasta, najczęściej w celach promocyjnych lub upamiętniających,
- instytucjonalny – tworzony z inicjatywy danej instytucji publicznej, często o charakterze promocyjnym,
- reklamowy – będący jednocześnie komercyjną reklamą.

Ich obecność w polskich miastach jest dobrze przyjmowana. Według badań ankietowych przeprowadzonych na potrzeby niniejszej publikacji, w większości mieszkańcy zadowoleni są z takiego stanu rzeczy – tylko 4% z nich stwierdziło, że obecność takiej formy sztuki w przestrzeni ich miasta im nie odpowiada. Podobnie dzieje się, gdy zapytać o konkretny mural – prawie trzy czwarte z tych, o które pytano w badaniu podobała się respondentom.

N=1006

Opracowanie: Katarzyna Zarzycka, Narodowe Centrum Kultury

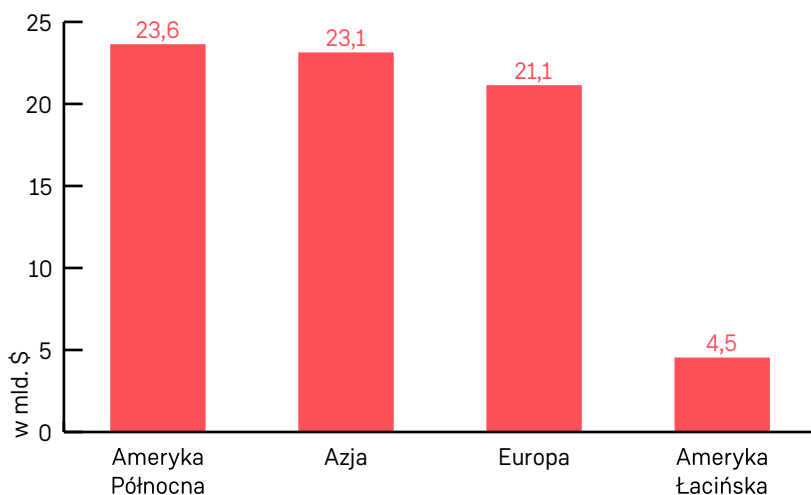
O GRACH WIDEO

Tytuł: *Kondycja polskiej branży gier wideo. Raport 2015*

Autorzy: M. Bobrowski, P. Rodzińska-Szary, M. Socha
(Krakowski Park Technologiczny)

Gry wideo to rynek, który wciąż się rozrasta. Najnowszy raport pt. *Kondycja polskiej branży gier wideo* wskazuje, że w 2015 roku globalne przychody z tego rynku wynosiły 74,2 miliarda dolarów rocznie. W tej chwili zdominowała go Ameryka Północna, generująca przychody rzędu 23,6 miliarda dolarów rocznie, ale niewiele dalej znajduje się Azja i Europa. Jednocześnie specjaliści wskazują, że do 2017 roku największą dynamiką wzrostu mają cechować się regiony takie jak Azja, Bliski Wschód czy Europa Środkowo-Wschodnia.

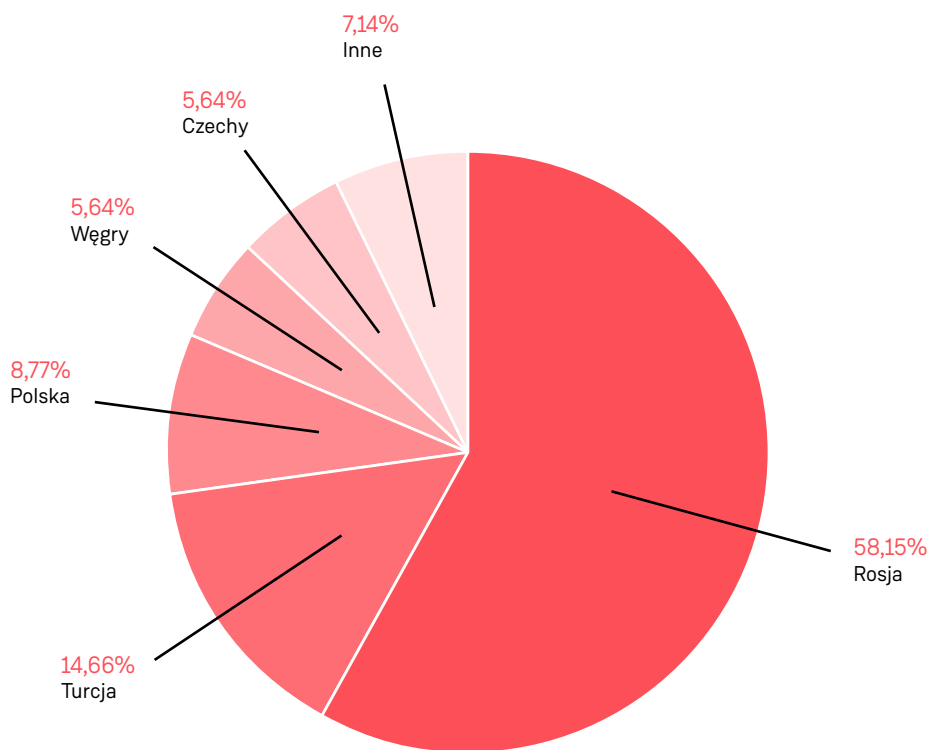
PRZYCHODY (MLD DOLARÓW ROCZNIE)

Polska, choć generuje tylko 0,6% przychodów rynku globalnego, znajduje się na drugim miejscu co do wielkości rynków w Europie Wschodniej pod względem przychodów i dziewiętnastym, jeśli chodzi o rynki na całym świecie. W 2015 roku przychody sięgały około 1,65 miliarda zł.

Jak wynika z raportu, Polska wyraźnie zaznacza się na rynku gier MMO³⁷. Darmowe gry cieszą się tu znacznie większą popularnością niż płatne, a przychody z nich w Europie w 2014 roku sięgały 2,1 miliarda dolarów rocznie. 38% tej kwoty to dochody z rynku Europy Środkowo-Wschodniej.

UDZIAŁ W PRZYCHODACH RYNKU EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

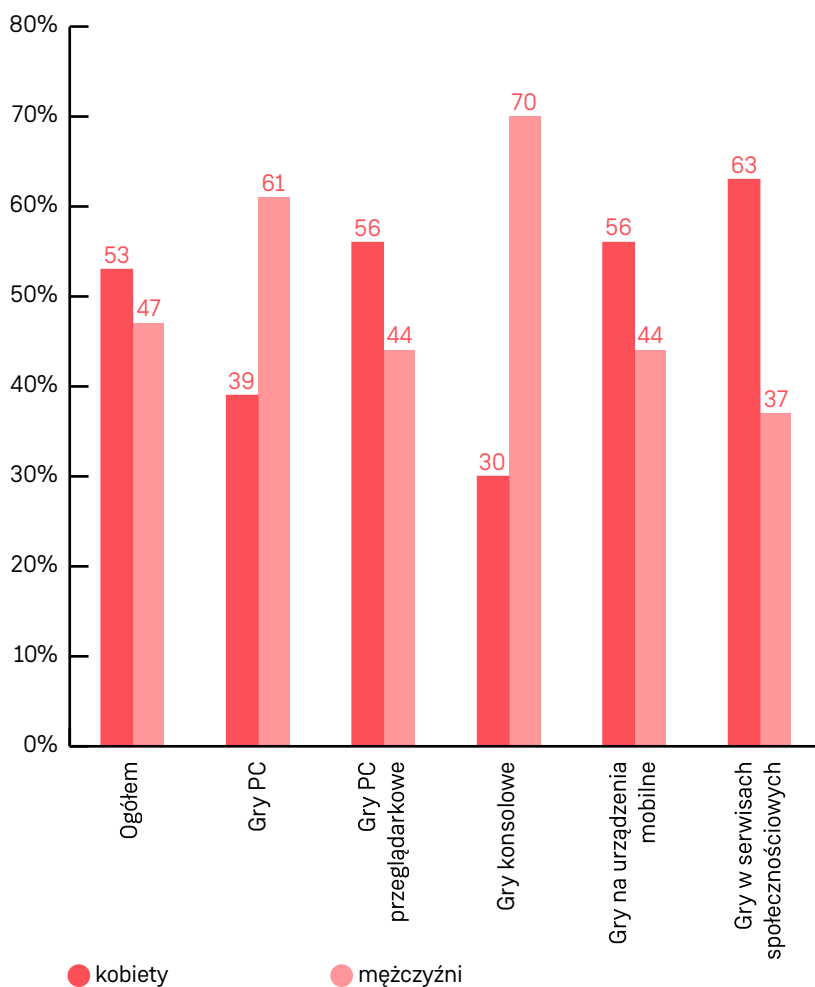

37 MMO – Massively Multiplayer Online – gra, w którą naraz może grać bardzo duża liczba graczy, na platformie internetowej.

PROFIL POLSKIEGO GRACZA

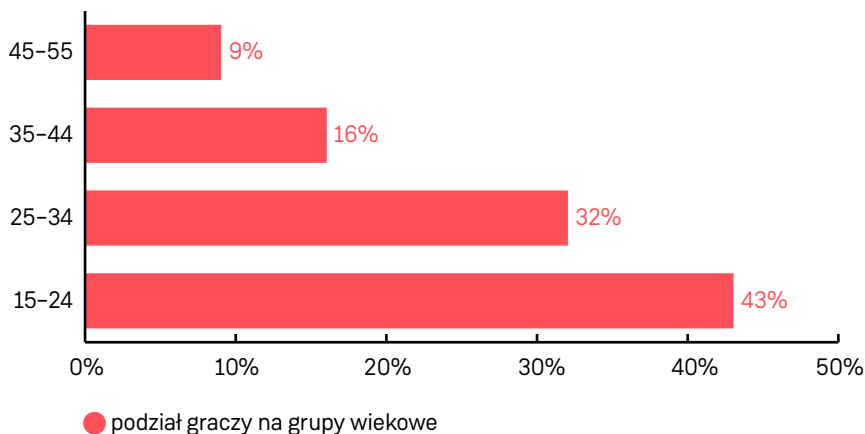
Grupa osób określających się jako gracze systematycznie się powiększa – wskazują autorzy publikacji. W 2014 roku 72% internautów uznało się za graczy. Co ciekawe, kobiety w tej grupie stanowią większość, co przeczy stereotypowi. Z danych dostępnych w raporcie wynika, że stanowią one większość także w grupie osób grających na urządzeniach mobilnych, w serwisach społecznościowych i w przeglądarkach. Mężczyźni dominują natomiast w grupach graczy pecetowych i użytkowników konsoli.

PŁEĆ UŻYTKOWNIKÓW POSZCZEGÓLNYCH GIER, N=3750

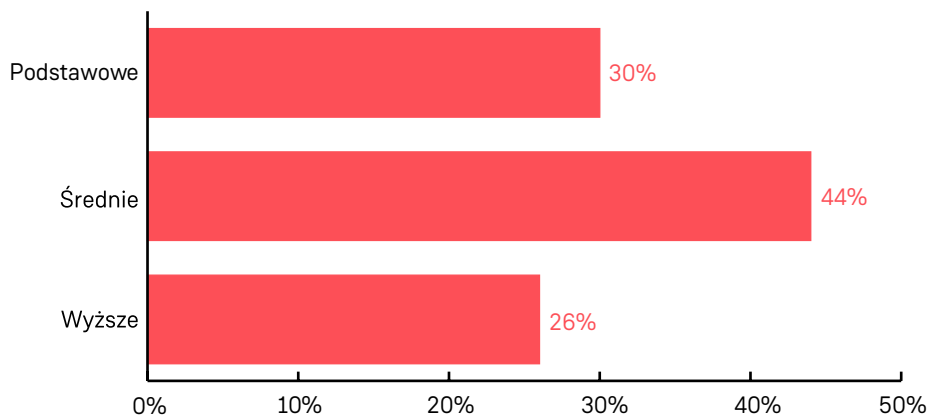

Pod względem wieku najliczniejszą grupę stanowią osoby najmłodsze (w wieku 15–24 lata). Drugą w kolejności grupą graczy są osoby w przedziale wiekowym 25–34 lata. Jeśli chodzi o edukację, dominują osoby ze średnim wykształceniem. Większość z nich to także osoby posiadające stałe zatrudnienie (stanowią 42% użytkowników).

WIEK, N=3750

WYKSZTAŁCENIE, N=3750

Opracowanie: Katarzyna Zarzycka, Narodowe Centrum Kultury

O FESTIWALACH

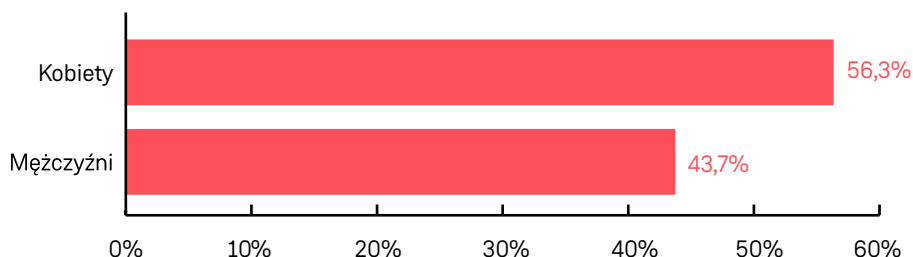
Tytuł: *Oddziaływanie festiwali na polskie miasta*

Autorzy: M. Poprawski, A. Jakubowska, P. Firych, M. Męcarski, M. Brodnie-
wicz, P. Landsberg, P. Kieliszewski, R. Kędzierska, E. Kłosiewicz, J. Michal-
czuk, K. Zielińska, J. Gorgoń, K. Węglarska, F. Wróblewski (Związek Miast
Polskich, Regionalne Obserwatorium Kultury UAM w Poznaniu)

„Festiwalizacja kultury nam nie grozi. Festiwalizacja kultury jest już faktem (...)”³⁸ – podsumowuje swoją opinię dr Małgorzata Sternal. Skoro festiwa-
le stały się powszechne, warto zastanowić się nad tym, jak wpływają na
polskie miasta. Z takiego założenia wyszli autorzy raportu *Oddziaływanie
festiwali na polskie miasta*. Publikacja jest rozbudowaną odpowiedzią na to
pytanie. Poprzez analizę kompetencji kadr sektora kultury, badanie umie-
jętności komunikacyjnych i relacji pomiędzy festiwalem a miastem autorzy
tworzą portret polskich festiwali.

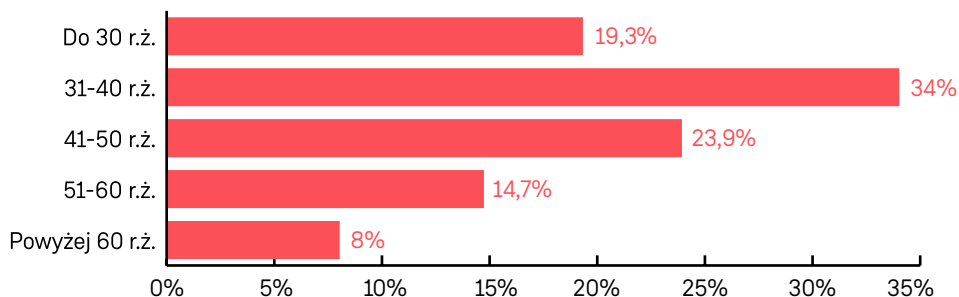
Kto więc tworzy festiwale? Z przebadanych 248 osób 56,3% to kobiety.
Najczęściej występującą grupą wiekową były osoby pomiędzy 31 a 40 ro-
kiem życia (34%). Zdecydowana większość organizatorów to osoby mające
wyższe wykształcenie (87,8%), choć rodzaje ukończonych kierunków są
bardzo różnorodne.

PŁEĆ ORGANIZATORÓW, N=248

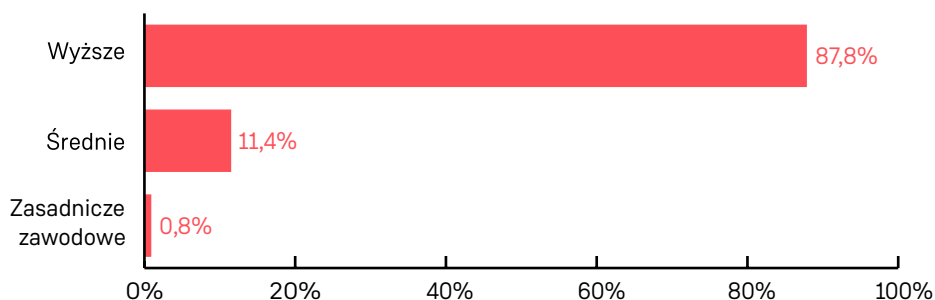

38 Oddziaływanie festiwali na polskie miasta, s. 149.

WIEK ORGANIZATORÓW, N=248

WYKSZTAŁCENIE ORGANIZATORÓW, N=248

Ich działania, wizje, plany i umiejętności mają mniej lub bardziej wymierny wpływ na miasta, w których odbywają się organizowane przez nich wydarzenia. W opinii samych organizatorów niektóre festiwale generują silne relacje z miastem. Inne integrują rozmaite środowiska poprzez włączenie ich w przygotowania. Ponadto, jeśli festiwal odbywa się pod miastem, może skłaniać mieszkańców do wyjazdów turystycznych i odpoczynku od miejskiego zgiełku. Staje się wtedy pretekstem do podróży. Poza wymiarem „ludzkim”, festiwale oddziałują na szeroko rozumianą przestrzeń miasta. Przez silne związanie z danym miejscem marka festiwalu i miasta zaczynają być tożsame lub wyraźnie ze sobą kojarzone. Wśród pozytywnych aspektów wymieniano m. in.:

- korzyści finansowe (ocena istotności wg uczestników: 3,62/5pkt.; wg organizatorów: 3,33/5),
- promocję miasta (uczestnicy: 4,26/5; organizatorzy: 4,67/5),
- budowanie tożsamości,
- tworzenie atmosfery święta.

Aspektów negatywnych wymieniano znacznie mniej, ale znalazły się wśród nich m.in.:

- festiwalizacja (uczestnicy: 2,1/5; organizatorzy: 1,98/5),
- rywalizacja w kwestii dystrybucji środków (uczestnicy: 2,28/5; organizatorzy: 1,99/5),
- trudności organizacyjne.

Warto także zauważyć, że relacja pomiędzy miastem a festiwalem nie jest jednostronna. Bywa, że potrzeba stworzenia konkretnego festiwalu wynika z potrzeb mieszkańców. Kiedy indziej związanie marki miasta z marką festiwalu uniemożliwia jego przeniesienie. Jak widać, także miasto wpływa niejednokrotnie na kształt wydarzenia kulturalnego, co podkreślają autorzy niniejszej publikacji.

Opracowanie: Katarzyna Zarzycka, Narodowe Centrum Kultury

O GALERIACH SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ

Tytuł: *Kondycja sztuk wizualnych. Percepcja i społeczny obieg sztuki współczesnej w Polsce*

Autorzy: Question Mark

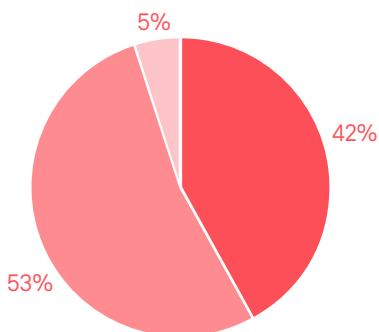
Zespół badawczy Question Mark zrealizował kompleksowe badania terenowe, które objęły 68 placówek wystawienniczych o różnym statusie (państwowe, samorządowe, prowadzone przez fundacje i stowarzyszenia, prywatne) w całej Polsce. Przeprowadzono w nich 561 wywiadów kwestionariuszowych z odbiorcami sztuki oraz 222 obserwacje. W oparciu o nie powstała wielowymiarowa charakterystyka galerii sztuki współczesnej oraz ich odbiorców.

Spośród różnych wyzwań, przed jakimi stoją instytucje wystawiennicze, pytanie o to, jak połączyć dwa cele: wysoką frekwencję i poziom wystaw wydaje się najważniejsze. Inne problemy, na jakie zwracają uwagę autorzy raportu, to brak środków finansowych na prowadzenie działalności, trudności w przyciągnięciu uwagi mediów i przyciągnięciu do galerii szkół. Badania publiczności pokazują, że na wystawy chodzą osoby nieprzypadkowe, zainteresowane tą właśnie formą sztuki (89%). Dominują wśród nich humaniści. Najwięcej jest osób młodych (61% badanych miało od 19 do 35 lat). Aż 43% odwiedzających przyjechało z innej miejscowości, a wśród nich 45% przyjechało specjalnie, aby zobaczyć wystawę. Obserwacja zwiedzających pokazuje, że kontakt ze sztuką współczesną ma najczęściej charakter indywidualny – rzadko ogląda się wystawy w grupie.

ZACHOWANIE ZWIEDZAJĄCYCH

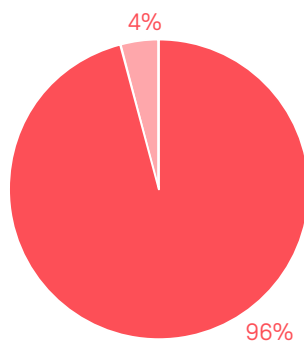
N=222

OBECNOŚĆ

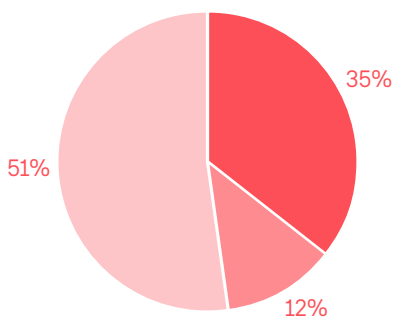
- zwiedzający jest sam
- w sali są pojedyncze osoby
- w sali jest wiele osób

SPOSÓB ZWIEDZANIA

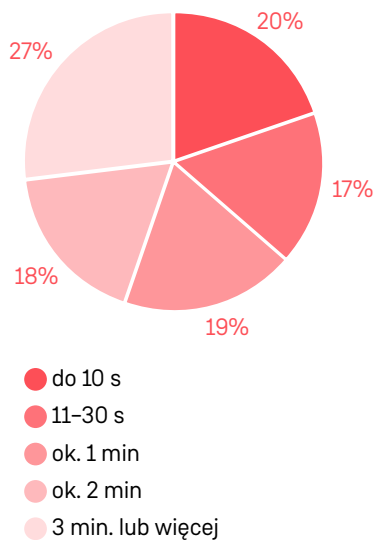
- zwiedzający niektóre prace analizował dokładnie, na inne tylko zerknął
- inne

TABLICZKI

- nie czyta informacji
- rzuca okiem
- czyta

CZAS

- do 10 s
- 11-30 s
- ok. 1 min
- ok. 2 min
- 3 min. lub więcej

Opracowanie: Tomasz Kukołowicz, Narodowe Centrum Kultury

O MIĘDZYNARODOWYM KONKURSIE PIANISTYCZNYM IM. FRYDERYKA CHOPINA

POCZĄTKI

Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina jest jednym z najstarszych i najbardziej prestiżowych konkursów muzycznych na świecie. Jego pomysłodawcą i inicjatorem był pedagog i pianista Jerzy Żurawlew (1886–1980). W tamtym czasie była to nowatorska idea i przez lata Konkurs był jedynym tego typu wydarzeniem na świecie. Pierwsza edycja została zorganizowana w 1927 r. W skład jury weszli, z jednym tylko wyjątkiem, wyłącznie polscy artyści. Udział wzięło zaledwie 26 uczestników z 8 krajów. Na podium stanęli Rosjanie (wśród nich zwycięzca, Lew Oborin) i Polacy. Wśród laureatów kolejnych edycji Konkursu, organizowanych w Filharmonii Narodowej w Warszawie co 5 lat, znaleźli się artyści, którzy stali się legendami współczesnej pianistyki, m.in.: Maurizio Pollini, Adam Harasiewicz, Fou Ts'ong, Krystian Zimerman, Martha Argerich, Witold Małcużyński.

XVII EDYCJA

Zorganizowany w 2015 r. przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina XVII Konkurs Chopinowski musiał sprostać nowym oczekiwaniom, mającym swoje źródło w zmieniającej się dynamicznie sytuacji społecznej, kulturowej i medialnej. Rekordową była już liczba nadesłanych zgłoszeń – 450 osób. Ostatecznie do głównych przesłuchań (3–20 października) przystąpiła grupa 78 pianistów, wyłoniona w drodze eliminacji. Kalendarium konkursowe

wypełniło 7 wydarzeń specjalnych (3 Koncerty Inauguracyjne, wykonanie *Requiem* Mozarta w 166. rocznicę śmierci Chopina, 3 Koncerty Laureatów), 15 dni przesłuchań w ramach 4 etapów. Jury pod przewodnictwem prof. Katarzyny Popowej-Zydroń wyłoniło 10 finalistów, spośród których I miejsce i Złoty Medal został przyznany Seong-Jin Cho (Korea Południowa), II miejsce i Srebrny Medal otrzymał Charles Richard-Hamelin (Kanada), III miejsce i Brązowy Medal – Kate Liu (USA), IV miejsce Eric Lu (USA), V miejsce Yike Tony Yang (Kanada), VI miejsce Dmitry Sziszkin (Rosja), zaś wyróżnienia: Alyoša Jurinić (Chorwacja), Szymon Nehring (Polska), Georgijs Osokins (Łotwa) oraz Aimi Kobayashi (Japonia).

TRANSPARENTNOŚĆ

Konkurs został oceniony jako najbardziej transparentny Konkurs świata, ze względu na decyzję o ujawnieniu punktacji Jury w poszczególnych etapach oraz punktacji ostatecznej. Kampanię promocyjną uznano wg raportu IMM i specjalistów od zarządzania marką za „wydarzenie i markę premium, gdzie nie chodzi o niski koszt, ale o sztukę na najwyższym poziomie, kunszt i wyrafinowanie” oraz za „jedną z najlepiej zarządzanych marek w Polsce”.

DOSTĘPNOŚĆ

Transmisję z Konkursu Chopinowskiego można było śledzić na antenach Polskiego Radia, w TVP 2 i TVP Kultura, a także w każdej części świata dzięki aplikacji mobilnej *Chopin Competition 2015* oraz na kanale Chopin Institute w serwisie YouTube. Ponadto transmisja była udostępniona na stronie Medici.tv oraz Narodowego Instytutu Audiowizualnego, a także na targach EXPO w Mediolanie. Słuchalność w Polskim Radiu była na poziomie 96 mln osób. Transmisje w TVP Kultura oglądało dziennie ok. 150 tys., a w TVP 2 ok. 800 tys. widzów. Strona Konkursu odnotowała ponad 13 mln wyświetleń.

Na kanale Instytutu w serwisie YouTube tylko w październiku 2015 r. użytkownicy wyświetlili materiały związane z Konkursem Chopinowskim ponad 9 mln razy. Wg CBOS w Polsce ok. 29% społeczeństwa śledziło to wydarzenie kulturalne w mediach. Na kanale YouTube odnotowano wejścia użytkowników z 218 krajów. Według Press Service publikacje na temat Konkursu dotarły do blisko 5 mld osób.

DYSKUSJE

Konkurs Chopinowski w 2015 r. był obecny w mediach społecznościowych na niespotykaną wcześniej skalę i był tematem żywych dyskusji internautów. Tylko polscy użytkownicy wymienili między sobą 70 mln informacji na temat Konkursu (wg Instytutu Monitorowania Mediów). Rekordowy post na profilu Instytutu Chopina w serwisie Facebook dotarł do blisko 900 tys. osób. W samym serwisie YouTube odnotowano łącznie ok. 250 tys. komentarzy. Tylko w czasie jednej sesji średnio pojawiało się 12 tys. komentarzy, czyli ok. 40 na 1 min transmisji. Aktywność tak dużej grupy osób w kontekście wydarzeń związanych z muzyką klasyczną została określona w raporcie IMM mianem „rewolucji w tej sferze”.

O NARODOWYM INSTYTUCIE FRYDERYKA CHOPINA

NAJWIĘKSZE CENTRUM CHOPINOWSKIE ŚWIATA

Narodowy Instytut Fryderyka Chopina jest największym centrum chopinowskim na świecie, które w pełni i wszechstronnie promuje, chroni, bada i upowszechnia dziedzictwo Fryderyka Chopina. Wielostronna i różnorodna działalność Instytutu jest odpowiedzią na twórczość i losy kompozytora – bogate, niejednoznaczne, stanowiące wyzwanie i zadanie dla kolejnych pokoleń zafascynowanych tą muzyką i postacią słuchaczy, wykonawców i naukowców.

Z HISTORII

Instytut, powołany do życia w 2001 roku decyzją polskiego parlamentu i znajdujący się pod bezpośrednim nadzorem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przejął opiekę nad spuścizną Chopina, kontynuując tradycję zapoczątkowaną jeszcze pod koniec XIX wieku (najpierw przez Towarzystwo Muzyczne, Komitet Chopinowski, powojenny Instytut Fryderyka Chopina oraz od 1950 roku – Towarzystwo im. Fryderyka Chopina).

FESTIWAL I SERIE PŁYTOWE

W centrum wszystkich działań Instytutu jest muzyka – właśnie z niej wypływają wszelkie jego działania. Instytut rokrocznie organizuje międzynarodowy

festiwal „Chopin i jego Europa” – jeden z najważniejszych i najlepiej rozpoznawalnych festiwali w Polsce, podczas którego występują stale gwiazdy, takie jak: Martha Argerich, Maria João Pires, Nelson Goerner, Janusz Olejniczak, Philippe Herreweghe, Orchestre des Champs-Élysées – i wiele innych. Festiwal prezentuje twórczość Chopina w znakomitych wykonaniach i bogatych kontekstach.

Koncerty festiwalowe stanowią podstawę serii wydawanych przez Instytut płyt CD i DVD, na których zarejestrowane są między innymi interpretacje Chopinowskiej muzyki na instrumentach dawnych i współczesnych.

Od 2010 r. NIFC jest organizatorem Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina, którego kolejne edycje odbywają się co 5 lat.

MUZEUM

Częścią Instytutu jest usytuowane w Zamku Ostrogskich w Warszawie Muzeum Fryderyka Chopina, które gromadzi największą na świecie kolekcję chopinianów. Oddziałem Muzeum jest Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli.

KSIĄŻKI, DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA, FAKSYMILE

Nurt działalności wydawniczej i naukowej Instytutu obejmuje m.in. organizację co najmniej raz do roku międzynarodowych konferencji i sympozjów muzykologicznych, publikację rozwijanych stale serii książek naukowych oraz popularnonaukowych i szczególnie ważny, zakrojony na wiele dziesięcioleci projekt wydania faksymiliów wszystkich zachowanych rękopisów muzycznych Chopina.

OCHRONA WIZERUNKU

Ze względu na obecności nazwiska i wizerunku Fryderyka Chopina w przestrzeni publicznej oraz budowania pozytywnych skojarzeń z osobą kompozytora i jego twórczością, została utworzona w ramach Instytutu Kapituła Ochrony Nazwiska i Wizerunku Fryderyka Chopina. Kapitułę tworzą eksperci w zakresie prawa, marketingu, wiedzy o kulturze, zarządzania, chopinologii.

EDUKACJA

Instytut prowadzi wielokierunkowe działania edukacyjne – skierowane zwłaszcza do dzieci, do dorosłych oraz do młodych, utalentowanych pianistów. Naucza poprzez lekcje muzealne, Akademię Chopinowską, wydarzenia edukacyjno-artystyczne (takie jak Międzynarodowy Dzień Dziecka w Żelazowej Woli), cykle wykładów dla dorosłych na ekspozycji Muzeum czy cykl koncertów „Młode Talenty”.

NOWOCZESNE KANAŁY KOMUNIKACJI

Dzięki wykorzystaniu potencjału portali społecznościowych (YouTube, Facebook, Twitter) Instytut dociera do szerokiego grona odbiorców. Internetowe transmisje w jakości HD koncertów organizowanych przez Instytut umożliwiają miłośnikom Chopina na całym świecie słuchanie interpretacji największych artystów.

Opracowanie: Kamila Stępień-Kutera, Marcin Wąsowski

6. DODATEK

POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE ZA GRANICĄ

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą
i Strat Wojennych MKiDN

Działalność resortu kultury, prowadzona przez poszczególne departamenty i instytucje podległe Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub przez niego nadzorowane, polega na realizowaniu celów zagranicznej polityki kulturalnej polskiego rządu, której elementem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą. Do zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego należy tworzenie warunków do efektywnej ochrony i popularyzacji obydwu zasadniczych komponentów polskiej spuścizny kulturowej poza krajem:

- **DZIEDZICTWA HISTORYCZNEJ, WIELONARODOWOŚCIOWEJ RZECZPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW** w tej jej części, która istniała na obszarach należących współcześnie do suwerennych państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą (Litwa, Białoruś, Ukraina, częściowo Łotwa i Mołdawia);
- **DOROBKU KULTURALNEGO WIELU GENERACJI POLSKIEGO WYCHODŹSTWA** (przeważnie o charakterze politycznym), wytworzonego, zgromadzonego bądź przechowywanego w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Północnej oraz innych częściach świata.

Realizacja projektów MKiDN w zakresie ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, spoczywających w znacznej mierze na Departamencie Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, opiera się na ścisłej współpracy m.in. z: Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych, Ministerstwem Spraw Zagranicznych (placówki dyplomatyczne i konsularne, instytuty polskie), Biurem Polonijnym Senatu RP, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, instytucjami kultury (m.in. Biblioteką Naro-

dową w Warszawie, muzeami), uczelniami wyższymi, placówkami naukowo-badawczymi oraz organizacjami pozarządowymi.

Zasadniczym narzędziem służącym do realizacji zadań powierzonych Departamentowi Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, w którego obrębie działa Wydział ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, jest Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”. W ramach tego programu prowadzone jest postępowanie konkursowe mające na celu wyłonienie podmiotów realizujących zadania publiczne związane z poprawą stanu zachowania dziedzictwa kulturowego poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, a także popularyzacją wiedzy na ten temat. Pracownicy wydziału wspierają beneficjentów programu w wypełnianiu zleconych im zadań oraz sprawują nadzór merytoryczny nad prawidłowym wykonaniem projektów, które w 2016 r. zostały dofinansowane kwotą 5 414 278 zł.

Podejmowano również działania wynikające bezpośrednio z inicjatywy departamentu oraz będące pokłosiem współpracy z polskimi placówkami dyplomatycznymi i przedstawicielami władz lokalnych – szczególnie w zakresie upamiętnienia wybitnych osób i miejsc związanych z Polską.

Istotnym zadaniem Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych jest ponadto inicjowanie kwerend i badań inwentaryzacyjnych dokumentujących miejsca związane z Polską i dokonania osób z nią związanych oraz służenie wsparciem merytorycznym w przypadku konieczności przeprowadzenia ekspertyz z zakresu historii sztuki i konserwacji zabytków.

Ze względu na szeroki zakres projektów (zarówno własnych, jak i zlecanych) realizowanych w 2016 r. zostały one podzielone na trzy kategorie:

1. poszukiwanie, inwentaryzacja i dokumentacja poloników (dzieł sztuki i architektury, muzealiów, archiwaliów, księgozbiorów, pamiątek historycznych i in.) – obiektów związanych z Polską zarówno tematycznie, jak i proveniencyjnie;
2. przedsięwzięcia związane z ochroną, konserwacją i udostępnianiem obiektów dziedzictwa kulturowego poza granicami Polski;
3. współpraca z organizacjami i instytucjami emigracyjnymi i polonijnymi prowadzącymi działalność związaną z ochroną polskiej spuścizny kulturowej poza krajem.

1. **KOMPLEKSOWA INWENTARYZACJA I DOKUMENTACJA ZABYTKÓW KULTURY POLSKIEJ I ZWIĄZANYCH Z POLSKĄ** przez prowadzenie rozpoznania poloników o szczególnym znaczeniu dla polskiego dziedzictwa kulturowego:
 - a) **W ZASOBACH MUZEALNYCH, BIBLIOTECZNYCH I ARCHIWALNYCH PAŃSTW OBCYCH:**
 - Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyła Stefanyka,
 - Lwowska Narodowa Galeria Sztuki im. Borysa Woźnickiego,
 - Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku,
 - Instytut Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu,
 - Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu,
 - Tajne Archiwa Watykanu,
 - Biblioteka Narodowa w Berlinie,
 - Archiwum Państwowe w Lewoczy;
 - b) **W ARCHIWACH SPOŁECZNYCH I PRYWATNYCH:**
 - Wielka Brytania,
 - Słowacja,
 - Argentyna,
 - Nowa Zelandia,
 - RPA,
 - Rosja,
 - Kazachstan;
 - c) **PRZEPROWADZENIE PRAC INWENTARYZACYJNYCH W TERENIE:**
 - kontynuacja inwentaryzacji zabytków sztuki sepulkralnej na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie,
 - inwentaryzacja założeń ogrodowych na dawnych ziemiach wschodnich RP,
 - inwentaryzacja poloników w ramach projektu „Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku / Stopami Poláků v českém (rakouském) Slezsku”,
 - inwentaryzacja grobów polskich we Francji – w regionie paryskim i w Owernii.

DZIAŁANIA WYDZIAŁU DS. POLSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICAMI

DZIAŁANIA WYDZIAŁU DS. POLSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
ZA GRANICAMI

DZIAŁANIA WYDZIAŁU DS. POLSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
ZA GRANICAMI

DZIAŁANIA WYDZIAŁU DS. POLSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
ZA GRANICAMI

2. WSPÓŁFINANSOWANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ ZWIĄZANYCH Z OCHRONĄ I UDOSTĘPNIANIEM OBIEKTÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POZA GRANICAMI POLSKI, W TYM:

a) DOFINANSOWYWANIE PROJEKTÓW PRAC KONSERWATORSKICH I REMONTOWYCH SZCZEGÓLNIE CENNYCH OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH:

- BIAŁORUŚ: kościół pw. św. Barbary w Witebsku; ołtarz główny kościoła w Wołpie; katedra w Grodnie; prace konserwatorskie i restauratorskie dokumentów brygidek w Grodnie; dokumentacja, pomiary fotogrametryczne i prace badawcze XII-wiecznej cerkwi pw. św. św. Borysa i Gleba w Grodnie;
- BELGIA: nagrobek Józefa Wieniawskiego na cmentarzu Ixelles (Bruksela);
- CHORWACJA: nagrobek Ignacego Korwin-Milewskiego w Rovinju;
- FRANCJA: wyposażenie kościoła pw. św. Stanisława w Dourges; kaplica grobowa Branickich i Potockich w Montrésor; nagrobek rodziny Babińskich na cmentarzu Les Champeaux w Montmorency;
- GRUZJA: ołtarz główny kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła w Tbilisi;
- INDIE: malowidła Stefana Norblina w pałacu maharadży Bahadury w Morvi;
- LITWA: kościół franciszkanów w Wilnie;
- MOŁDAWIA: cmentarz Polski w Kiszyniowie; cmentarz w Raszkowie; nagrobek na cmentarzu w Wiśniowce (Vişniovca);
- UKRAINA: cmentarz Łyczakowski, bazylika archikatedralna (tzw. katedra łacińska), katedra ormiańska, kościół franciszkanów pw. św. Antoniego i d. kościół jezuicki we Lwowie; kolegiata w Żółtkwi; kościół pw. św. Mikołaja (podominikański) w Kamieńcu Podolskim; kolegiata w Ołyce; kościół w Dubnie; kościół w Brzeżanach; kościół w Rudkach; kościół w Kopyczyńcach; kościół w Brzozdowcach; kościół w Podhajcach; kościół w Kutach; kościół w Łopatynie; dzwonnica i dzwon kościoła w Pomorzanach; kościół w Wyżnianach; organy kościoła w Złoczowie; sanktuarium Matki Bożej w Bołszowcach; sanktuarium Matki Bożej w Berdyczowie; dawne Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Warszawskiego na górze Pop Iwan; kaplica-mauzoleum na cmentarzu wojskowym w Zborowie; cmentarz katolicki w Drohobyczu; cmentarz w Mościskach;

b) UPAMIĘTNIANIE WYBITNYCH OSÓB LUB ZDARZEŃ HISTORYCZNYCH ZWIĄZANYCH Z POLSKIM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM ZA GRANICĄ:

Przykłady:

- CHORWACJA, LOVRAN: tablica upamiętniająca Stanisława Witkiewicza;
- CHORWACJA, WYSPA ŚW. KATARZYNY K. ROVINJA: tablica upamiętniająca Ignacego Korwin-Milewskiego;
- CZECHY, PRAGA: tablica upamiętniająca Kazimierza Badeniego;
- LITWA, WODOKTY: tablica upamiętniająca Henryka Sienkiewicza;

c) MUZEA POZA KRAJEM:

- BIAŁORUŚ, GRODNO: rozpoczęcie prac konserwatorskich zabytkowego lamusa, przyszłej siedziby Muzeum Diecezjalnego w Grodnie;
- CHILE, LA SERENA: przygotowania do otwarcia ekspozycji w przyszłym Muzeum Ignacego Domeyki (planowane otwarcie muzeum – 2017 r.);
- FRANCJA, VENCE: przygotowania renowacji Villi Alexandrine, siedziby przyszłego Muzeum Witolda Gombrowicza w Vence; prace nad projektem ekspozycji (planowane otwarcie muzeum – 2017 r.);
- UKRAINA, ŁUCK: przygotowania do otwarcia ekspozycji Muzeum Diecezjalnego w Łucku (wstępna inwentaryzacja i ocena stanu zachowania zbiorów; kolejny etap prac – 2017 r.);

d) PROMOWANIE BADAŃ NAUKOWYCH I POPULARYZACJA WIEDZY O POLSKIM DZIEDZICTWIE KULTUROWYM ZA GRANICĄ:

Przykłady:

- wsparcie organizacji cyklicznej polsko-ukraińskiej konferencji „Dialog Dwóch Kultur” w Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu (Ukraina) oraz w Muzeum Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku (Polska);
- uruchomienie modułu „Ochrona Dziedzictwa Kultury Polskiej za Granicą” (<http://dzieje.pl/ochrona-zabytkow/mapa>), który prezentuje materiały powstające we współpracy portalu PAP dzieje.pl z Departamentem Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN – przedstawiane są w nim realizowane w ostatnich latach projekty dotyczące ochrony i konserwacji cennych zabytków związanych z historią Rzeczypospolitej pozostających poza krajem;

- konferencje naukowe i wystawy w ramach projektu „Śladami Polaków na czeskim/austriackim Śląsku / Stopami Poláků v českém (rako-uském) Slezsku”;
- koordynacja działań związanych z zarządzaniem wieloletnim polsko-litewskim projektem „Zatrocze”;
- współpraca w ramach polsko-litewskiego projektu „Schody Czesława Miłosza” w Wilnie (odstąpione w 2016 r.);
- publikacja nowych tomów w serii DDZ MKiDN „Poza Krajem”: *Współczesne księgozbiory polskie za granicą. Informator, t. 2: Polonika w bibliotekach obcych*, oprac. Barbara Bieńkowska, Elżbieta Maruszak, Jacek Puchalski (2016); M. Kałamajska-Saeed, K. Hejke, *Katedra grodzieńska* (2016); przygotowanie do wydania kolejnych tomów serii „Poza Krajem”;
- publikacja kolejnych tomów „Materiałów do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej” (wydawca: Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie);
- dofinansowanie publikacji:
 - Jerzy Giedroyc, Juliusz Mieroszewski, *Listy 1957–1975*, oprac. Rafał Halbierski;
 - Jerzy Giedroyc, Leszek Kołakowski, *Listy 1957–2000*, oprac. Henryk Citko;
 - Jerzy Giedroyc, Witold Jedlicki, *Listy 1959–1982*, oprac. Marek Kornat;
 - album *Zbiory Instytutu Piłsudskiego w Ameryce* (w wersji polsko-angielskiej);
 - „Rocznik Lwowski” 2016;
- film *Pomniki dawnego Lwowa* w reżyserii Artura Jaworskiego, zrealizowany przez Fundację Dziedzictwa Kulturowego dla Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu (sfinansowany ze środków MKiDN).

3. ZINSTYTUCJONALIZOWANA OPIEKA NAD ORGANIZACJAMI I INSTYTUCJAMI POLONIJNYMI I EMIGRACYJNYMI prowadzącymi działalność w zakresie nauki, kultury i ochrony polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą, wspieranie muzeów, bibliotek i archiwów (w szczególności instytucji zrzeszonych w Stałej Konferencji Polskich Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie) oraz pomoc im:

- Towarzystwo Historyczno-Literackie / Biblioteka Polska w Paryżu (Francja):
 - digitalizacja i popularyzacja najważniejszych obiektów ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu;

- skatalogowanie i zdigitalizowanie 1435 dawnych fotografii polskich emigrantów, stanowiących część kolekcji artystycznych Biblioteki Polskiej w Paryżu (we współpracy z Polską Akademią Umiejętności);
- konserwacja zespołu obiektów ze zbiorów artystycznych Towarzystwa Historyczno-Literackiego / Biblioteki Polskiej w Paryżu (współpraca z Muzeum Narodowym w Gdańsku);
- opracowanie archiwum Towarzystwa Opieki nad Polskimi Grobami i Pamiątkami Historycznymi (z siedzibą w Bibliotece Polskiej w Paryżu);
- Muzeum Polskie w Rapperswilu (Szwajcaria):
 - stałe monitorowanie aktualnej sytuacji Muzeum Polskiego w Rapperswilu, zagrożonego utratą swojej historycznej siedziby;
 - „Dziedzictwo dwóch kultur. Konserwacja i promocja dzieł sztuki z kolekcji Muzeum Polskiego w Rapperswilu” (we współpracy z Muzeum Miasta Łodzi);
- Polska Misja w Orchard Lake (Stany Zjednoczone):
 - konserwacja zbioru listów i obrazów;
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (Stany Zjednoczone):
 - digitalizacja kolekcji Aleksandry Piłsudskiej;
 - kontynuowanie digitalizacji jednostki archiwalnej nr 2, „Adiutantura Naczelnego Wodza” 1919–1922;
 - *Zbiory Instytutu Piłsudskiego w Ameryce* (wydanie albumu w wersji polsko-angielskiej);
- Muzeum Polskie w Ameryce w Chicago (Stany Zjednoczone):
 - konserwacja 225 plakatów z okresu międzywojennego;
 - wykonanie fotografii, digitalizacja i katalogowanie obiektów znajdujących się w zbiorach Muzeum;
 - opracowanie katalogu i digitalizacja archiwów rekrutacyjnych Armii Polskiej we Francji;
- Polski Instytut Naukowy w Ameryce PIASA (Stany Zjednoczone):
 - digitalizacja i upowszechnianie zbiorów Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce (PIASA); etap I: Andrzej Bobkowski (współpraca z Muzeum Emigracji w Gdyni, 2016);
 - digitalizacja zbiorów archiwalnych PIASA – kolekcja Wacława Lednickiego;
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie (Wielka Brytania):
 - digitalizacja zbiorów archiwalnych – kolekcja Ruchu Prometejskiego;

- Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (Wielka Brytania):
 - opracowanie cyfrowych wersji albumów z negatywami Ministerstwa Informacji i Dokumentacji Rządu RP na uchodźstwie (1939–1945);
 - zabezpieczenie i digitalizacja filmu z kolekcji audiowizualnych IPMS w Londynie pt. *Wojsko Polskie w Szkocji*;
- Studium Polski Podziemnej w Londynie (Wielka Brytania):
 - digitalizacja akt Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza;
 - doroczna Nagroda Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2016 dla Eugenii Maresch, prezes Studium Polski Podziemnej;
- Biblioteka Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego POSK w Londynie (Wielka Brytania):
 - organizacja 38. sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie (Londyn) – dorocznego spotkania najważniejszych emigracyjnych instytucji zajmujących się gromadzeniem, ochroną i popularyzacją polskiego dziedzictwa kulturowego w krajach zamieszkania;
- Kościół i Hospicjum św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Rzymie (Włochy):
 - inwentaryzacja i digitalizacja wybranych archiwaliów Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Polaków za Granicą w Rzymie;
- Polski Instytut Naukowy w Kanadzie:
 - „Gombrowicz Bewildered / Gombrowicz désesparé” – międzynarodowe sympozjum naukowe w Montrealu (współpraca z Polską Akademią Umiejętności, 2016);

INNE:

- działania FUNDACJI ZAKŁADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą:
Zakład Narodowy im. Ossolińskich podejmuje działania zmierzające do ochrony dziedzictwa kulturalnego pozostałego we Lwowie. Są one realizowane we współpracy z Lwowską Narodową Naukową Biblioteką Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, funkcjonującą w budynku stanowiącym do II wojny światowej siedzibę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i przechowującą część zbiorów Ossolineum, która pozostała we Lwowie. Do działań tych należą w szczególności:
 - digitalizacja historycznych ossolińskich kolekcji w Bibliotece im. Wasyla Stefanyka;

- naukowe opracowanie zbiorów;
- konserwacja zbiorów lwowskich;
- renowacja zabytkowych pomieszczeń;
 - koordynacja działań zmierzających do zachowania w całości spuścizny bibliotecznej i archiwalnej prof. Andrzeja Litworni – jednego z trzech najcenniejszych polskich księgozbiorów we Włoszech;
 - organizacja jubileuszu 70-lecia Polskiego Związku Pisarzy na Obczyźnie w Łazienkach Królewskich w Warszawie i wystawa jubileuszowa prezentująca działalność Związku (2016);
 - przygotowanie przez Fundację na rzecz Dziedzictwa Narodowego imienia Józefa Piłsudskiego wystawy podróżującej „Chicago Polonia. „Wychodźstwo polskie w Ameryce” (do prezentacji w różnych lokalizacjach – Stany Zjednoczone, Polska – począwszy od marca 2017 r.);
- działania Biblioteki Narodowej w obszarze ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą:
 - dokumentacja zbiorów instytucji polonijnych oraz historycznych kolekcji polskich przechowywanych w zbiorach bibliotek i archiwów poza granicami kraju;

Katalogowanie zbiorów polskich nie tylko pozwala na udostępnienie cennej wiedzy o polonikach historykom i badaczom dzięki utrwaleniu tych materiałów w postaci elektronicznych baz danych oraz drukowanych katalogów i inwentarzy, lecz także stanowi informację o stanie faktycznym, która pozwala stwierdzić ewentualne kradzieże czy przemieszczenia zbiorów. Kolekcje w całości opracowane, takie jak zbiory Instytutu Literackiego „Kultura” czy Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w Neapolu, są poddawane digitalizacji w celu ich wieczystej archiwizacji oraz udostępniania poza siedzibą instytucji macierzystej. Cenną pomoc dla instytucji polonijnych stanowi wsparcie merytoryczne specjalistów z Biblioteki Narodowej w zakresie zarówno opracowania zbiorów, jak i ich przechowywania, konserwacji, digitalizacji oraz udostępniania.

- wspieranie od lat Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie (MABPZ), która jest ważnym forum wymiany doświadczeń przedstawicieli polonijnych instytucji kultury z całego świata;
- śledzenie aukcji w domach aukcyjnych na świecie w celu rozpoznania poloników lub dzieł utraconych, a także intensywne sprowadzanie poloników wydawanych obecnie poza granicami Polski;

- digitalizacja Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w Neapolu (projekt realizowany przez Bibliotekę Narodową we współpracy z Fundacją Biblioteka Benedetto Croce);
- rejestracja poloników w bibliotekach rzymskich i opublikowanie w ramach serii „Polonika XVI–XVIII wieku w bibliotekach rzymskich”;
- poszukiwanie zbiorów polskich rozproszonych i utraconych (przykłady):
 - poszukiwania w zbiorach Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Sankt Petersburgu;
 - poszukiwania poloników w Dziale Druków Historycznych Biblioteki Państwowej w Berlinie;
 - rękopisy ze zbiorów nieświeskich w zbiorach bibliotek Białorusi, Francji i Polski.
- Kontynuacja programu pomocy instytucjom polonijnym realizowanego przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych wraz z archiwami państwowymi.

Działania pomocowe w ostatnich kilku latach obejmowały ponad 20 najważniejszych instytucji polonijnych (ich wykaz w załączeniu) poza Polską, zlokalizowanych w siedmiu krajach i na czterech kontynentach (Europa, Ameryka Północna, Ameryka Południowa, Australia). Instytucje, którym udzielono pomocy, gromadzą bezcenne źródła historyczne do historii Polski i narodu polskiego z okresu od średniowiecza do czasów współczesnych. Większość z wymienionych instytucji jest członkami powołanej w 1978 r. Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie (MABPZ). Przechowują one materiały historyczne i obiekty muzealne, a równocześnie pełnią funkcję centrów życia naukowego i kulturalnego w poszczególnych krajach, gdyż przybliżają lokalnym społecznościom dzieje i kulturę Polski.

Dotychczasowe formy pomocy świadczonej przez NDAP ośrodkom polonijnym obejmowały:

- pomoc w ewidencjonowaniu i opracowaniu zbiorów archiwalnych z wykorzystaniem komputerowych baz danych, stosowanych w archiwach państwowych w Polsce;
- wsparcie przy digitalizacji zbiorów lub ich mikrofilmowaniu;
- konserwację zbiorów oraz świadczenie doradztwa fachowego, m.in. przez przygotowywane ekspertyzy dotyczące stanu zachowania zbiorów;

- organizowanie staży w archiwach państwowych w Polsce dla pracowników instytucji polonijnych;
- propagowanie informacji o zasobach archiwalnych instytucji polonijnych przez wydawanie informatorów, przewodników po zbiorach oraz publikację on-line danych o zasobach archiwalnych na stronach NDAP i stronach internetowych poszczególnych instytucji;
- pomoc w organizowaniu archiwów i miejsc przechowywania ich zbiorów.

Instytucje polonijne współpracujące z NDAP:

- Polska Misja Katolicka we Francji;
- Biblioteka Polska w Paryżu;
- Instytut Literacki „Kultura” w Maisons-Laffitte;
- Centrum Dialogu oo. Pallotynów w Paryżu;
- Polska Misja Katolicka w Szwajcarii;
- Muzeum Polskie w Rapperswilu;
- Fundacja Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu;
- Muzeum Polskie i Instytut im. gen. Sikorskiego w Londynie;
- Studium Polski Podziemnej w Londynie;
- Biblioteka Polska POSK w Londynie;
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie;
- Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii;
- Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie;
- Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II;
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce;
- Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce;
- Polski Instytut Naukowy w Ameryce;
- Archiwum Misji Polskiej przy Orchard Lake Schools;
- Muzeum Polskie w Ameryce (Chicago);
- Polish Music Center, University of Southern California;
- Biblioteka Polska im. Ignacego Domeyki w Argentynie;
- Polska Misja Katolicka w Argentynie;
- Stowarzyszenie Polaków w Queensland (Brisbane);
- Federacja Polskich Organizacji w Nowej Południowej Walii (Sydney);
- Muzeum i Archiwum Polonii Australijskiej w Melbourne.

Opracowanie: Dorota Janiszewska-Jakubiak, Michał Michalski, Krzysztof Berg

WYBRANE PUBLIKACJE:

- *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, K. Łopatecki (tomy 1-6, Białystok 2010-2012-2013, kolejne tomy w przygotowaniu) <http://www.repcyfr.pl/> (stopniowo są na tej stronie udostępniane artykuły).
- Dorota Janiszewska-Jakubiak, *Ochrona i rewaloryzacja polskiego dziedzictwa kulturowego na historycznych Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej w działaniach Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, w: *Polskie dziedzictwo duchowe i kulturowe na Wschodzie w 1050. rocznicę Chrztu Polski*, Warszawa 2016 <http://adobe.ly/2ekzSA2>.
- Dorota Janiszewska-Jakubiak, *CULTURAL DIPLOMACY: Bilateral efforts continue to preserve Poland and Ukraine's common historical heritage w: Business Ukraine*, październik 2016 <http://www.kijow.msz.gov.pl/resource/9976613c-fee4-4a83-ab57-3a7ce27174ca:JCR>.

RESTYTUCJA DÓBR KULTURY

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych MKiDN

W czasie II wojny światowej Polska straciła blisko 70% materialnego dziedzictwa kulturowego. Dokładna ilość utraconych dzieł sztuki jest niezwykle trudna do oszacowania. Przytaczana po wojnie liczba 516 000 utraconych dzieł sztuki uwzględniała jedynie najważniejsze kolekcje z ziem II Rzeczypospolitej. Nie oddaje ona jednak ogromu strat. Obecnie za polskie straty wojenne uznaje się ruchome dobra kultury utracone w wyniku II wojny światowej z terenów Polski po 1945 r. pochodzące ze zbiorów zarówno publicznych, jak i prywatnych oraz kościelnych.

Podjęte zaraz po II wojnie światowej i zaprzestane w 1951 r. działania restytucyjne i dokumentujące utracone dobra kultury prowadzone przez rząd polski kontynuuje Wydział Strat Wojennych działający w strukturze Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wydział Strat Wojennych to jedyna komórka w administracji rządowej zajmująca się sprawami restytucyjnymi zarówno w kraju, jak i za granicą.

Nadrzędnym celem Wydziału Strat Wojennych jest nieustanne dokumentowanie, poszukiwanie i odzyskiwanie dzieł sztuki zrabowanych w wyniku działań II wojny światowej. MKiDN, korzystając z narzędzi internetowych, stale monitoruje międzynarodowy rynek dzieł sztuki w poszukiwaniu polskich strat wojennych. Resort weryfikuje także zdigitalizowane zbiory zagranicznych instytucji publicznych. Ministerstwo korzysta z szerokiego spektrum możliwości w zakresie odzyskiwania utraconych dóbr kultury. W ostatnich latach nawiązano ścisłą współpracę z polską policją i prokuraturą

oraz organami ścigania w innych krajach, np. Interpolem czy amerykańskim Federalnym Biurem Śledczym (FBI). Niejednokrotnie korzystano z pomocy polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych.

DOKUMENTOWANIE STRAT WOJENNYCH

BAZA STRAT WOJENNYCH

Elektroniczna baza strat wojennych Wydziału Strat Wojennych Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych to jedyny ogólnopolski rejestr dóbr kultury utraconych w wyniku II wojny światowej, pochodzących z terytorium Polski po 1945 r. Jej głównym celem jest gromadzenie zebranych, możliwie jak najpełniejszych informacji na temat obiektów zagrabionych wskutek działań wojennych. Wszelkie dane zapisane w bazie stanowią podstawę dla prowadzonych przez Wydział poszukiwań strat wojennych i podejmowania działań restytucyjnych.

Baza strat wojennych powstała na początku lat 90. XX w. Informacje o stratach wojennych były przysyłane przez muzea, regionalne ośrodki studiów i ochrony środowiska kulturowego, zgłaszane przez osoby prywatne.

Ogrom zgromadzonej dokumentacji wymógł stworzenie systemu komputerowego, pozwalającego na ujednolicenie i uporządkowanie napływających danych, a także ułatwiającego odszukiwanie informacji. W wyniku konsultacji z historykami sztuki i archiwistami wyodrębniono działy (m.in. malarstwo, grafikę, rzeźbę, militaria, meble, złotnictwo czy zbiory archeologiczne) oraz wzór karty rejestrowanego obiektu. Zawartość kart przypomina dokumentację muzealną, w której oprócz podstawowych informacji dotyczących zabytku ważne są wszelkie znaki i cechy identyfikujące konkretny obiekt – numery inwentarzowe, sygnatury, inskrypcje, a nawet charakterystyczne uszkodzenia. Karty zawierają również dane dotyczące właścicieli i ich sukcesorów, losy obiektu do chwili utraty oraz wskazówki dotyczące bibliografii, źródeł archiwalnych i ikonografii.

Należy podkreślić, że część wpisów jest niekompletna, niemniej każda – nawet niepełna – informacja o utraconym dziele (np. taka, która potwierdza czy dany zabytek stanowi polską stratę wojenną) ma istotne znaczenie. Każdy nowy zarejestrowany obiekt przybliża bowiem do stworzenia możliwie najdokładniejszego katalogu utraconych przez Polskę ruchomych dóbr kultury.

Dostęp do pełnej bazy danych prowadzonej przez Wydział Strat Wojennych jest ograniczony i wymaga zezwolenia administratora oraz utworzenia

konta o odpowiednim statusie. Dostęp przyznaje się badaczom weryfikującym zawartość kart i tworzącym nowe rekordy, przedstawicielom organów ścigania dokonującym sprawdzeń operacyjnych, muzeom porównującym listy strat oraz rozmaitym instytucjom w celu uaktualnienia zapisanych obiektów. Jednak każda zainteresowana osoba, zarówno historyk sztuki czy antykwariusz, jak i pasjonat może się zgłosić do Wydziału z prośbą o sprawdzenie danego obiektu lub udzielenie informacji.

Należy zaznaczyć, że baza strat wojennych nie jest rejestrem w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, a informacje w niej zawarte gromadzi się w celach badawczych i informacyjnych. Baza nie stanowi także pełnego spisu dóbr kultury utraconych w wyniku II wojny światowej i jest nadal otwartym zbiorem, o czym świadczy stały wzrost liczby zarejestrowanych obiektów. Wciąż poszukiwane są informacje zarówno uzupełniające dla już istniejących rekordów w bazie, jak i o nieznanach dotąd stratach wojennych.

Baza strat wojennych obejmuje obecnie 63 409 rekordów. Samych obiektów jest nieznacznie więcej, gdyż pod jednym numerem zapisywano niekiedy zespoły zabytków oraz grupy przedmiotów, niegdyś opatrzonych w zbiorach wspólnym numerem inwentarzowym (np. zastawa stołowa). 14 750 rekordów ma przynajmniej jedno zdjęcie lub informacje dotyczące źródła pozyskania ikonografii do obiektu, a 5734 rekordów ze zdjęciem jest udostępnionych w katalogu internetowym www.dzielautracone.gov.pl oraz jego anglojęzycznym odpowiedniku www.lootedart.gov.pl.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO „BADANIE POLSKICH STRAT WOJENNYCH”

W 2016 r., w związku z potrzebą wsparcia działalności instytucji w kwestii prowadzenia badań proveniencyjnych dotyczących strat wojennych, uruchomiono program MKiDN „Badanie polskich strat wojennych”, finansujący badania kwotą 1 150 000 zł.

Celem programu jest wykształcenie dobrych praktyk i wysokich standardów prowadzenia badań proveniencyjnych poświęconych zagadnieniom wojennych losów kolekcji i strat poniesionych przez instytucje w wyniku II wojny światowej. Pośrednim celem programu ma być również weryfikacja aktualnych zasobów pod kątem obecności ewentualnych strat wojennych innych instytucji i podmiotów z kraju lub z zagranicy, a także skompletowanie przez instytucje rozproszonej dotąd dokumentacji koniecznej do badań historii kolekcji.

POSZUKIWANIE STRAT WOJENNYCH

Codzienna praca Wydziału Strat Wojennych to także poszukiwanie utraconych przez Polskę dzieł sztuki. Coraz większa dostępność internetowych katalogów aukcyjnych oraz digitalizacja zbiorów muzealnych wpływają pozytywnie na weryfikację pochodzenia dzieł sztuki. Ze względu na wielkość światowego rynku sztuki jego monitorowanie jest możliwe jedynie dzięki wykorzystaniu serwisów internetowych, takich jak np. artprice.com czy mutualart.com. Nie da się określić liczby dotychczas sprawdzonych obiektów, gdyż codziennie jest ich od kilku do kilkunastu. Bezcenna okazuje się również współpraca z muzealnikami, antykwariuszami, kolekcjonerami czy pasjonatami, którzy informują o obiektach pojawiających się w sprzedaży. Wszystko to pozwala na sprawdzanie coraz większej liczby obiektów, a w przypadku odnalezienia utraconego dzieła – podjęcie działań mających na celu odzyskanie zabytku.

Polskie straty wojenne zarejestrowane są w dwóch największych międzynarodowych bazach danych:

- baza Interpolu: Stolen Works of Art – 737 obiektów zrabowany w czasie II wojny światowej lub skradzionych w okresie powojennym z terenu Polski (m.in. obiekty, co do których jest podejrzenie, że mogą się pojawić na międzynarodowym rynku sztuki);
- Art Loss Register – 4782 obiekty z bazy MKiDN (w najbliższym czasie planowana jest rejestracja dalszych rekordów w bazie ALR).

ODZYSKIWANIE DZIEŁ SZTUKI

Procedury restytucyjne są prowadzone zgodnie z prawem międzynarodowym publicznym, ale zastosowanie mają również przepisy prawa krajowego państwa, na terenie którego obiekt został odnaleziony. Sposób działania mający na celu odzyskanie straty wojennej zależy od miejsca odnalezienia zabytku oraz jego aktualnej sytuacji prawnej. Na podstawie zgromadzonej dokumentacji sporządzany jest wniosek restytucyjny, w którym należy jednoznacznie wskazać proveniencję obiektu, opisać okoliczności jego utraty, a przede wszystkim dowieść swojego prawa własności.

W 2016 r. dzięki staraniom Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego do Polski powróciło 339 obiektów:

- z Niemiec kabinet chiński i biurko z XVIII w. – obecnie w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Pierwszy z mebli to francuskie damskie biurko rokokowe z opuszczanym pulpitem wykonane ok. 1745 r. w Paryżu przez wybitnego ebenistę Jacques'a Dubois (ok. 1693–1763). Mistrzostwo uzyskał w 1742 r. i zasłynął meblami zdobionymi markieterią, dalekowschodnią lub europejską laką i finezyjnymi okuciami z brązu złożonego o motywach rokokowych. Jego dzieła zdobią najstynniejsze kolekcje. Opisywane biurko ma sygnaturę mistrza wybitą na krawędzi ścianki bocznej I.DUBOIS i znak kontroli cechu francuskich mistrzów meblarstwa – ebenistów JME, poświadczający najwyższą klasę wyrobu. Zewnętrzne powierzchnie z czarnej laki są tłem dla wschodnich pejzaży malowanych złotem i czerwienią, naśladujących sztukę chińską. Wnętrze z szufladami i maskowaną kasetką pokryte jest czerwonym lakierem. Uchwyty szuflad i listewki w kształcie ukwieconych gałązek wzmacniające krawędzie mebla zostały wykonane ze złożonego brązu.

Drugi mebel to utrzymany w stylu chińskim kabinet z początku XVIII w., zamykany dwuskrzydłowymi drzwiczkami kryjącymi wnętrze z piętnastoma szufladkami. Jego powierzchnia została pokryta europejską czarną laką z barwnymi dalekowschodnimi pejzażami malowanymi na białym tle. Misternie dekorowane cyzelowanym ornamentem wstęgowym złożone okucia zamka i narożników, zawiasy oraz antabki szuflad wskazują na francuskie pochodzenie mebla.

z Niemiec kolekcja 337 zabytków etnograficznych – obecnie w Muzeum Etnograficznym i Archeologicznym w Łodzi

Kolekcja zabytków ilustruje życie i kulturę ludów zamieszkujących tereny Afryki i Ameryki Południowej. Zbiór ten obejmuje przedmioty sztuki (rzeźby i maski), elementy uzbrojenia, wyroby ze skóry, przedmioty codziennego użytku, stroje, broń, pojemniki i plecionki z rafii, naczynia ceramiczne i tykwowe, a także instrumenty muzyczne. Zbiór pozaeuropejski był tworzony etapami w latach 30. XX w. z inicjatywy ówczesnego dyrektora Muzeum Etnograficznego w Łodzi Jana Manugiewicza. Jej trzon stanowiły dwa główne zbiory: afrykański i południowoamerykański. Obiekty etnograficzne pozyskiwano od członków Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz polskich podróżników i badaczy Afryki i Ameryki Południowej.

W 2016 r. Ministerstwo prowadziło 49 postępowań restytucyjnych w Polsce oraz w Niemczech, we Francji, w Rosji i w Stanach Zjednoczonych.

POPULARYZACJA

Zadaniem Wydziału Strat Wojennych jest także popularyzowanie wiedzy na temat utraconych przez Polskę dzieł sztuki, co przekłada się na większą świadomość społeczną i tym samym – skuteczniejsze odzyskiwanie.

Do zadań popularyzatorskich należy m.in. aktywne uczestnictwo Wydziału w międzynarodowych konferencjach (w 2016 r. w Nowym Jorku i Berlinie) oraz prowadzenie szkoleń dotyczących badań proveniencyjnych we współpracy z Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ).

APLIKACJA ARTSHERLOCK

Ważnym narzędziem wspomagającym poszukiwanie skradzionych dzieł sztuki jest uruchomiona w 2016 r. aplikacja telefoniczna ArtSherlock. Ta bezpłatna mobilna aplikacja umożliwia automatyczne rozpoznawanie dzieł sztuki z dziedziny malarstwa zrabowanych z polskich zbiorów podczas II wojny światowej. Korzysta ona z elektronicznej bazy danych polskich strat wojennych udostępnionej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. To pierwsze tego typu rozwiązanie służące identyfikacji dzieł sztuki pochodzących z grabieży wojennych.

Aplikacja ArtSherlock stanowi autorski projekt Fundacji Communi Hereditate, sfinansowany przez Fundację Kronenberga przy Citi Handlowy, zrealizowany we współpracy merytorycznej z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Linki z banerami do bezpłatnego pobrania aplikacji zostały m.in. umieszczone na stronach polskich placówek dyplomatycznych. Aplikacja jest zainstalowana na urządzeniach w 11 krajach, z czego najwięcej w Polsce, a w następnej kolejności w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Stanach Zjednoczonych. Dzięki aplikacji udało się w 2016 r. pozytywnie zweryfikować trzy obiekty. <http://artsherlock.pl>

PROJEKT „MUZEUM UTRACONE”

Projekt jest realizowany od 2010 r. we współpracy ze Stowarzyszeniem Komunikacji Marketingowej SAR. Główny sposób jego realizacji to widowiskowy multimedialny pokaz, prezentowany w przestrzeni miejskiej, któremu towarzyszą wielkoformatowe wizualizacje wyświetlane na murach otaczających budynków. Premiera pokazu odbywa się w kilku miastach

jednocześnie (m.in. Warszawa, Kraków, Gdańsk, Poznań) w trakcie Nocy Muzeów. Co roku wybierany jest temat przewodni pokazu, a prezentowane w nim dzieła sztuki wybiera Wydział Strat Wojennych spośród obiektów zarejestrowanych w bazie MKiDN.

Siódma edycja projektu w 2016 r. pt. „Wariackie losy obrazów Matejki podczas II wojny światowej” objęła 374 potwierdzonych pokazów w całej Polsce oraz ponad 250 tys. widzów (dane zebrane od muzeów, miast i instytucji kultury).

<http://muzeumutracone.pl>

WYSTAWA PLENEROWA „POLSKIE SKARBY NA ZAMKU FISCHHORN – HISTORIA NIEDOKOŃCZONA”

Wystawa przygotowana we współpracy z Ambasadą RP w Wiedniu oraz władzami kraju związkowego Salzburg była prezentowana od października 2015 r. do kwietnia 2016 r., kolejno w Zell am See, Leogang oraz Salzburgu. Jej otwarciu i zamknięciu towarzyszył pokaz filmu *Muzeum utracone* poświęcony osobie polskiego obrońcy skarbów – Bohdanowi Urbanowiczowi. Wystawa przybliżała losy polskich zabytków wywiezionych z Warszawy i złożonych na zamku Fischhorn w Austrii. Ekspozycja dotyczyła zarówno zaginionych obiektów, stanowiących przedmiot poszukiwań rządu polskiego, jak i dzieł sztuki, które udało się odzyskać w ostatnich latach. Intencją projektu było przypomnienie mieszkańcom okolicznych miejscowości fragmentu wojennej historii oraz przybliżenie wizerunków zabytków przewiezionych w okolice Salzburga i nadal poszukiwanych.

Opracowanie: Jolanta Miśkowiec, Agata Modzolewska

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury Polski, jego straty i ochrona prawna*, t. I i II, Kraków 2001.
- Styczyńska A., *Zbiór pozaeuropejski Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi a Liga Morska i Kolonialna*, [w:] *Lud*, t. 83, 1999, s. 109-131, s. 123.
- Herrmann B., *Furthering German-Polish Reconciliation. The Łódź Documents in the Ethnographic Collection*; [w:] „Georgia Augusta. Research Magazine of the University of Göttingen”, Nr 8, 2001.
- *Walka o dobra kultury. Warszawa 1939-1945*, Księga zbiorowa pod red. S. Lorentza, t. II, Warszawa 1970.

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ

Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą
i Strat Wojennych MKiDN

Zgodnie z art. 14. Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2015 r., poz. 812, z późn. zm.) zagadnienia związane z polityką państwa dotyczącą miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich stref ochronnych należą do zadań ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

W związku z likwidacją od 1 czerwca 2016 r. Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przejął bezpośrednio jej zadania związane z realizacją umów międzynarodowych oraz ochroną miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych poza krajem. Powierzono je Departamentowi Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, w którym utworzony został Wydział ds. Miejsc Pamięci Narodowej za Granicą. Do zadań własnych departamentu należy:

- wykonywanie zadań wynikających z umów międzynarodowych dotyczących miejsc pamięci narodowej, w tym grobów i cmentarzy wojennych poza granicami RP;
- sprawowanie opieki nad miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami faktów, wydarzeń i postaci, znajdującymi się poza granicami RP;
- realizacja poza granicami kraju nowych, trwałych upamiętnień obejmujących miejsca polskiej pamięci narodowej oraz związane z nimi fakty, wydarzenia i postaci;
- wspieranie inicjatyw w zakresie sprawowania przez inne podmioty prawa polskiego opieki nad znajdującymi się poza granicami kraju miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami;

- organizowanie współpracy ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi, polonijnymi oraz polskimi poza granicami RP w zakresie sprawowania opieki nad miejscami pamięci narodowej oraz trwałymi upamiętnieniami, a także upowszechniania wiedzy dotyczącej tej tematyki;
- zarządzanie nowym programem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą” (w 2016 r. po raz pierwszy uruchomiono nabór do programu na realizację zadań w 2017 r.).
Lokalizację działań podjętych w 2016 r. w związku z realizacją powyższych zadań ukazuje mapa.

1. ZADANIA I PROJEKTY ZREALIZOWANE PRZEZ RADĘ OCHRONY PAMIĘCI WALK I MĘCZEŃSTWA W I I II KWARTALE 2016 R.:

- współfinansowanie – wraz z Ambasadą RP w Wiedniu – organizacji uroczystości 71. rocznicy wyzwolenia niemieckich obozów KL Mauthausen i KL Gusen, 12–17 maja 2016 r. (Austria);
- hydrofobizacja wszystkich elementów kamiennych na Polskim Cmentarzu Wojennym na Monte Cassino – nagrobków, krzyży, schodów i placu centralnego; oczyszczenie i uczytelnienie napisów na tablicach pamiątkowych na pomniku 3 Dywizji Strzelców Karpackich na wzgórzu 593 na Monte Cassino (Włochy);
- remont upamiętnienia poświęconego Wojciechowi Halczynowi, polskiemu działaczowi ludowemu i niepodległościowemu, w miejscowości Lendak (Słowacja);
- remont polskiej kwatery wojennej żołnierzy 2 Dywizji Strzelców Piechoty w Bernie (Szwajcaria) – zakres prac obejmował m.in.: podniesienie, wypoziomowanie i oczyszczenie wszystkich pomników, wyrównanie alejek cmentarnych, oczyszczenie tabliczek epitafijnych oraz hydrofobizację elementów kamiennych.

2. ZADANIA I PROJEKTY ZREALIZOWANE W III I IV KWARTALE 2016 R. PRZEZ WYDZIAŁ DS. MIEJSC PAMIĘCI NARODOWEJ ZA GRANICĄ W DEPARTAMENCIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ I STRAT WOJENNYCH (CZĘŚĆ Z NICH STANOWI DOPEŁNIENIE ZOBOWIĄZAŃ PODJĘTYCH W 2016 R. PRZEZ ROPWIM), M.IN.:

- wzmocnienie skarpy wokół płaskorzeźby orła i wymiana nasadzeń zieleni na Polskim Cmentarzu Wojennym na Monte Cassino; oczyszcze-

nie i ucytelnienie napisów na tablicach pamiątkowych na pomniku 3 Dywizji Strzelców Karpackich na wzgórzu 593 na Monte Cassino (Włochy);

- remont Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu (Rosja) – zakres prac obejmował m.in.: oczyszczenie tabliczek epitafijnych, naprawę ścian oporowych, naprawę powierzchni dróg dojazdowych oraz oczyszczenie ściany ołtarzowej;
- budowa upamiętnienia na mogile ofiar sowieckiego NKWD i Niemców we Włodzimierzu Wołyńskim (Ukraina);
- remont cmentarza wojennego i kaplicy-mauzoleum w Zborowie (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: prace ziemne i porządkowe na terenie nekropolii, rekonstrukcję mogił i nasypów oraz zwymiarowanie i montaż krzyży nagrobnych;
- remont cmentarza wojennego z 1920 r. w Dytiatynie (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: dostawę i montaż metalowej dwuskrzydłowej bramy wejściowej, montaż emblematu orła na bramie, naprawę ogrodzenia oraz montaż nowych przęseł metalowych ogrodzenia;
- remont krypt w kościele w Czerniowcach (Ukraina), w których spoczywają żołnierze II Brygady Legionów Polskich polegli w 1915 r. w Karpatach – zakres prac obejmował m.in.: prace ziemne przygotowawcze pod wykonanie posadzki krypt, wykonanie nowej posadzki betonowej krypt, prace konserwatorskie odtworzenia, naprawy i zabezpieczenia elementów konstrukcyjnych krypt, a także dostawę i montaż wyposażenia wnętrz oraz urządzeń ekspozycyjnych krypt;
- prace konserwatorskie pomnika Juliana Ordona na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: wzmocnienie posadowienia pomnika zbrojeniem ze stali żebrowanej, oczyszczenie upamiętnienia, impregnację pomnika preparatami przeciwko grzybom i pleśniam oraz niezbędne rekonstrukcje;
- prace konserwatorskie nagrobka generała Józefa Dwernickiego na cmentarzu w Łopatynie (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: oczyszczenie upamiętnienia wraz z płytą inskrypcyjną, wzmocnienie posadowienia pomnika odlewami z cynku oraz rekonstrukcję ogrodzenia na podstawie zdjęć archiwalnych;
- prace konserwatorskie nagrobków Teofili i Marka Sobieskich (matki i brata króla Jana III) w kościele poddominikańskim, obecnie cerkwi grekokatolickiej pw. św. Józafata w Żółkwi (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: wymianę i naprawę brakujących elementów tła architektonicznego

nagrobków, naprawę złuszczeń kamienia na pilastrach oraz na naczółku nagrobków oraz uzupełnienie ubytków i spoin żywicą epoksydową;

- prace konserwatorskie pomnika Wojciecha Bartosza Głowackiego w parku przy ul. Łyczakowskiej we Lwowie (Ukraina) – zakres prac obejmował m.in.: usunięcie roślinności porastającej trzon i podstawę pomnika, impregnację pomnika preparatami przeciwko grzybom i pleśniam, uczytelnienie sygnatury autora i wykonawcy pomnika oraz wypełnienie spoiwem silikonowym rys i spękań kamienia;
- remont Polskiego Cmentarza Wojennego w Bandar e-Anzali (Iran) – zakres prac obejmował m.in.: malowanie ogrodzenia nekropolii, wyłożenie nowymi płytami kamiennymi placu centralnego cmentarza, naprawę uszkodzonych elementów nagrobków oraz uczytelnienie napisów epitafijnych;
- remont dwóch nagrobków żołnierzy WP poległych w 1920 r. pochowanych na cmentarzu przy ul. Puszczyńskiej w Brześciu (Białoruś) – zakres prac obejmował m.in.: naprawę uszkodzonych elementów nagrobków, uczytelnienie napisów epitafijnych oraz uporządkowanie terenu wokół grobów;
- opieka nad polskimi cmentarzami wojennymi (m.in. prace porządkowe, udostępnianie nekropolii zwiedzającym):
 - Monte Cassino, Loreto, Bolonia – Włochy;
 - Cmentarz Obrońców Lwowa (Orląt Lwowskich) i Górka Powstańcza na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, Zadwórze – Ukraina;
 - Bejrut – Liban;
 - Dulab i Bandar e-Anzali – Iran;
 - Dżalalabad – Kirgistan;
 - 17 polskich cmentarzy wojennych w Uzbekistanie;
 - 4 polskie cmentarze wojenne w Kazachstanie.

Opracowanie: Maciej Dancewicz

WYBRANE PUBLIKACJE:

- Ustawa z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw.
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych.
- Konwencja genewska o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych z 27 lipca 1929 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzona w Warszawie dnia 21 marca 1994 r.
- Umowa między Rządem Republiki Białoruś a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Brześciu 21 stycznia 1995 r.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Włoskiej o grobach wojennych, podpisana w Rzymie dnia 30 marca 2012 r.

Rocznik Kultury Polskiej 2016
© Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2016

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelny: dr Tomasz Kukołowicz
Redaktor prowadząca: Katarzyna Zarzycka
Redakcja językowa i korekta: Iwona Hardej
Opieka redakcyjna: Kamila Rogowska-Śwircz

KONTAKT

Dział ds. Badań Narodowego Centrum Kultury
tel. 22 21 00 186
e-mail: tkukolowicz@nck.pl

Opracowanie graficzne i skład: Poważne Studio
Druk: UNI-DRUK Wydawnictwo i Drukarnia, ul. Przemysłowa 13, 62-030 Luboń

Nakład: 2000 egz.

WYDAWCA

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

ul. Płocka 13
01-231 Warszawa
<http://nck.pl>
<http://sklep.nck.pl>

Narodowe Centrum Kultury jest państwową instytucją,
działającą na rzecz rozwoju kultury w Polsce.

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY